

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK
DOKTORI ISKOLÁJA**

DR. AMBERG ERZSÉBET

**A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG HELYE ÉS ULTIMA RATIO
SZEREPE A FELELŐSSÉGI ALAKZATOK RENDSZERÉBEN**

PHD ÉRTEKEZÉS

Témavezetők:

PROF. DR. BLASKÓ BÉLA

egyetemi tanár

DR. HABIL NAGY ZOLTÁN ANDRÁS

egyetemi docens

PÉCS, 2020

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A kutatás indoka	6
1.2. A kutatás céljai	7
1.3. A kutatás hipotézisei	7
1.4. A kutatás felépítése és módszerei.....	7
1.5. A kutatás korlátai	9
2. A BÜNTETŐJOG SZEMLÉLETÉNEK HORIZONTJAI.....	11
2.1. Szociális konstrukcionista szemlélet.....	11
2.1.1. Probléma-narratívák	12
2.1.2. Kriminlizáció narratíva.....	13
2.2. Hatalomelméleti szemlélet	14
2.2.1. A hatalmi kényszer feltételei.....	15
2.2.2. Büntetőhatalom	16
2.3. Felelősségelméleti szemlélet.....	17
2.3.1. A jogi felelősség alapvonásai és alaptípusai	17
2.3.2. Közjogi felelősség	19
2.3.3. Magánjogi felelősség.....	20
2.4. Értékelméleti szemlélet	22
2.4.1. Általános és speciális értékek, etikák	22
2.4.2. Büntetőjog mint érték.....	23
2.5. Részösszefoglalás és következtetések	24
3. A BÜNTETŐHATALOMRÓL TÖRTÉNETI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ MEGKÖZELÍTÉSBEN.....	26
3.1. A felvilágosodás hatása a büntetőjogi felelősség felfogására	27
3.1.1. Az államfelfogások alakulása.....	27
3.1.1. Büntetőjog tudomány, büntetési elméletek	28
3.1.2. A büntetőjog modernizálása	30
3.1.3. A korszak mint az ultima ratio koncepció „kályhája”	31
3.2. A moderált büntetőhatalom igénye a 20. században	32
3.2.1. Mértékadó szakmai fórumok megállapításai.....	32
3.2.2. Ultima ratio mint konferencia tárgya	35
3.2.3. Ultima ratio mint önálló kutatás tárgya.....	37
3.3. Az ultima ratio kortárs felfogása	39
3.3.1. Elméleti ultima ratio felfogások	39
3.3.2. Ultima ratio a tételes büntetőjogban.....	43
3.3.3. Az ultima ratio elv gyakorlati hasznosíthatósága.....	47
3.4. Részösszefoglalás és következtetések	52
4. A BÜNTETŐJOG HAZAI SZEREPELFOGÁSA EGYKOR ÉS MOST.....	57
4.1. A klasszikus büntetőjogi szemlélet	57
4.2. Reformirányzatok.....	59
4.3. A szocializmus büntetőjog felfogásáról	61
4.4. Az ultima ratio megjelenése a büntetőjogi tankönyvirodalomban.....	62
4.4.1. A büntetőjog feladata szankciós zárókóként.....	63
4.4.2. A szükségesség, az arányosság és az ultima ratio elvi triász	64
4.4.3. A szubszidiaritás (ultima ratio) elve.....	65
4.4.4. Az ultima ratio önálló alapelveként	69
4.5. Aktuális diskurzusok az ultima ratio elvéről.....	70
4.5.1. Az ultima ratio kritikai megközelítése	70
4.5.2. A büntetőhatalmat behatároló elvek versengése	71

4.6.	Részösszefoglalás és következtetések	71
5.	ALKOTMÁNYOS SZEMLELET	75
5.1.	A büntetőhatalom alkotmányos keretei	75
5.1.1.	Büntetőjogi korlátok az Alaptörvényben és annak szellemében	75
5.1.2.	Az alkotmányos büntetőjog követelményrendszere	76
5.1.3.	A büntetőjogi normakontroll fő vonalai	77
5.1.4.	Alkotmányos büntetőjog	78
5.1.5.	Alapjogkorlátozás	79
5.2.	Az ultima ratio alkotmányos interpretációja	85
5.2.1.	A 30/1992. (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat	85
5.2.2.	Elméleti reflexiók	87
5.2.3.	Ultima ratio a német alkotmánybírósági gyakorlatban	88
5.3.	Részösszefoglalás és következtetések	90
6.	AZ ULTIMA RATIO AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN.....	92
6.1.	A vizsgálat előzményei és koncepciója	92
6.2.	Ultima ratio a büntetőjogi tárgyú döntvényekben	93
6.2.1.	A büntetőhatalom korlátozása	94
6.2.2.	A büntetőhatalom igazolása	97
6.2.3.	A jogbiztonság-centrikus döntések	100
6.3.	Az ultima ratio néhány más jogági döntvényben	103
6.4.	Részösszefoglalás és következtetések	104
7.	KRIMINALIZÁCIÓS ELMÉLETEK ÉS AZ EU KRIMINÁLPOLITIKÁJA.....	108
7.1.	Kriminalizációs elméletek	108
7.1.1.	Posztmodern kriminalizációs elméletek	110
7.1.2.	Ultima ratio mint kontra-kriminalizációs tényező	113
7.2.	Az Európai Unió kriminálpolitikája	117
7.2.1.	Az EU büntetőhatalmának kialakulása és általános keretei	118
7.2.2.	Az európai ultima ratio elve	120
7.2.3.	Ultima ratio mint az EU büntetőhatalmának korlátja	126
7.3.	Részösszefoglalás és következtetések	131
8.	ULTIMA RATIO A NEMZETI BÜNTETŐPOLITIKÁBAN.....	133
8.1.	Ultima ratio a hivatalos büntetőpolitikai dokumentumokban és azok margóján	134
8.2.	A büntetőjogi rekodifikáció időszakának tanulságai	139
8.2.1.	Ultima ratio mint tételes büntetőjogi alapelv	140
8.2.2.	Ultima ratio mint büntetőpolitikai alapelv	142
8.3.	Részösszefoglalás és következtetések	142
9.	BÜNTETŐJOGI RENDSZERÜNK MINT ULTIMA RATIO?	145
9.1.	Általános rész	146
9.1.1.	A bűncselekmény fogalma és a társadalomra veszélyesség	146
9.1.2.	A bűncselekmények súly szerinti osztályozása	148
9.1.3.	Az ultima ratio a fiatalok büntetőjogának normatív elveként	156
9.2.	Különös rész	157
9.2.1.	A vizsgálat koncepciója	157
9.2.2.	Egyes bűncselekménycsoportok értékelése	165
9.3.	Részösszefoglalás és következtetések	176
10.	ULTIMA RATIO A BÜNTETŐBÍRÓI GYAKORLATBAN	180
10.1.	A vizsgálat koncepciója	180
10.2.	Általános részi relevanciával bírói döntések	181

10.3.	Az ultima ratio koncepció egyes bűncselekmények tükrében.....	186
10.4.	Az ultima ratio hivatkozások típusosságának vizsgálata	193
10.5.	Részösszefoglalás és következtetések	194
11.	ÖSSZEFOGLALÁS	195
11.1.	A kutatás eredményeinek összefoglalása	195
11.2.	A kutatás hipotézisei	200
11.1.	Állásfoglalás az ultima ratio mibenlétéről.....	207
12.	SUMMARY.....	212
12.1st	Summary of the research tasks	212
12.2nd	Summary of the scientific results, possibilities of using them	213
12.3rd	About the theses of the research.....	217
12.4th	Closing remarks – The significance of the ultima ratio	218
	FORRÁSJEGYZÉK	219
	Irodalomjegyzék.....	219
	Jogszabályok, politikai dokumentumok és bírósági döntések jegyzéke	238

1. BEVEZETÉS

Az ultima ratio latin eredetű kifejezés, köznyelvi magyar megfelelője *az utolsó, végső megoldási kísérlet, az utolsó, döntő érv*.¹

Az ultima ratio (regum) *eredetileg katonai összefüggésben* jelent meg, kifejezve, hogy bizonyos eszközöket csak végső megoldásként használjunk, mivel azok jelentős károkat tudnak okozni, adott helyzetekben azonban nem lehet eltekinteni az alkalmazásuktól.²

Napjainkra az ultima ratio fontos és alapvető *politikai-jogi koncepcióvá* vált. Jelentése sokrétű és ambivalens, hivatkozzák háborúk, politikai, társadalmi, gazdasági konfliktusok kapcsán, sőt, még természettudományos területen is.³ Jogi értelemben több jogágban is előfordul a kifejezés – így például megjelenik a rendészeti terminológiában a kényszerítő jellegű intézkedések és eszközök alkalmazásának kritériumaként⁴ – leggyakrabban azonban *a büntetőjog területén* említik, abban az értelemben, hogy a büntetőjognak *a jogtárgyak védelmében a legvégső eszköznek* kell lennie.⁵ Ez a legvégső eszköz jelleg a büntetőjogra irányadó különféle kötöttségek, illetve magának a büntetőjognak a tükrében változatos formákat ölthet.

A büntetőjogra számos kötöttség irányadó. Ilyenek az Alaptörvényben és ennek margóján az Alkotmánybíróság gyakorlatában megjelenő követelmények, valamint az állam által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek.⁶ Napjainkra kialakult az Európai Unió részleges büntetési joga, a kriminálpolitikája, ami együtt járt a tagállami szuverenitás, illetve büntetőhatalom

---

¹ Lásd például: BAKOS Ferenc (1994): *Idegen szavak és kifejezések kézisztára*. Akadémia Kiadó, Budapest, 806.

² A kifejezést XIV. Lajos francia király uralkodása alatt Richelieu bíboros a királyi ágyúra vésette jelezve, hogy ez az eszköz a király utolsó szava a politikai konfliktusok eldöntésében. A felirat 1742-ben II. Frigyes porosz uralkodó ágyújára is felkerült. V. ö.: PRANTL, H. (2004): *Krieg als letztes Mittel*. In K. AMBOS – J. ARNOLD, eds.: *Der Irak-Krieg und das Völkerrecht*. Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 31. et seq.; Brockhaus' *Konversations Lexikon* (1908) 14 ed., Brockhaus, Leipzig, Vol. 16., 53., idézi: WENDT, Rudolf (2013): *The Principle of "Ultima Ratio" And/Or the Principle of Proportionality*. *Oñati Socio-legal Series*, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200873> (2020.08.19.), 84.

Az ultima ratiót szintén a harmincéves háború időszakából eredezteti a fent írt összefüggésben a latin nyelvű jogi kifejezések szótára. V. ö.: *Proverbia iuris in lingua latina*, <https://www.proverbia-iuris.de/ultima-ratio/> (2020.08.19.)

³ WENDT, Rudolf (2013): i. m., 84.

⁴ *Fundamental rights-based police training, A manual for police trainers*, FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-fundamental-rights-based-police-training_en_0.pdf (2020.07.31.), 60.

⁵ BAUMANN, J. – WEBER, U. – MITSCH, W. (2003): *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 11th. ed., Bielefeld: Gieseking, §3 III 2., marginal no. 19, idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 85.; *Proverbia iuris in lingua latina*. <https://www.proverbia-iuris.de/ultima-ratio/>, (2020.08.19.)

⁶ Különösen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában és az Európai Emberi Jogi Egyezményekben megfogalmazott standardok. V. ö.: BELOVICIS Ervin et al. (2014a): *Büntetőjog I. Általános rész*. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 24.

terjedelmének változásával.⁷ Európai viszonylatban a büntetőjog közös szellemi gyökere a római jog, később a kánonjog, napjainkra pedig a jogfilozófia, amely eredményeinek alapul vétele a büntetőjogot jellemző kiemelt kérdések – büntetőhatalom legitimációja, a büntetés értelme, célja, illetve a szabadság és biztonság konfliktuspontjának problémaköre – tárgyalásánál szintén megjelenik.⁸ *A büntetőjog mint ultima ratio értelmezése* tehát nemcsak a büntetőjog elmélet alapvető kérdéseinek gyökeréig hatolva folytatandó,⁹ hanem *multidiszciplináris megközelítést* feltételez, ahogyan arra több kortárs kutatás módszerhasználata is következtetni enged.¹⁰

1.1.A kutatás indoka

A jogról való tudományos gondolkodás, a jog rendszerezett keretek közötti megértésének és magyarázatának igénye állandó.¹¹ A büntetőjog területén a büntetőjog tudományával egyidősnek tekinthető *társadalompolitikai, filozófiai probléma a bűncselekmény elkövetéséért való felelősség kérdése* mint a büntetőjogi rendszerek felépítésének egyik alapja.¹² A büntetőjogi felelősség végső eszköz jellegének megismerése, megnyilvánulási formáinak számba vétele így sarkalatos, többé-kevésbé autonóm ismervekkkel gazdagíthatja a büntetőjog (szerep) felfogását.

A büntetőjog ultima ratio jellege, illetve a büntetőjog mint végső eszköz szókapcsolat az *alkotmánybíráskodás kezdeti éveitől jelen van* a testület gyakorlatában. Az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) számú, a közösség elleni izgatás tényállás alapjogi tesztjét tartalmazó döntésének a fenti fordulatai később megjelentek a *büntetőjogi tankönyvirodalomban*. A tankönyvekben az ultima ratio elve a szubszidiaritással és a büntetőjog fragmentáris jellegével összefüggésben, valamint az arányosság elve mellett szokott megjelenni. Ismert az európai és nemzeti *büntetőpolitikai diskurzusokban* és része a *rendes bírósági döntések* indokolási

---

⁷ V. ö.: LIGETI Katalin (2004): Büntetőjog és büntügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK Kerszöv Kiadó, Budapest, 14.; V. ö.: MADAI Sándor (2010): Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről. Rendészeti Szemle, 2010/2, 87.

⁸ Hasonlóan veszi számba a büntetőjog(tudomány) szellemi forrásait Nagy Ferenc. V. ö.: NAGY Ferenc (2013): Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntető-jogtudományban. Akadémia Kiadó, Budapest, 19-21.

⁹ HUSAK, Douglas (2004): The Criminal Law as Last Resort. Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 2, 217.

¹⁰ A büntetőjog mint magatartásszabályozó rendszer komplex megközelítését javasolják például Duff és szerzőtársai. V. ö.: DUFF, R.A. – FARMER, Lindsay – MARSHALL, S. E. (2010): Introduction. In DUFF, R.A. – FARMER, Lindsay – MARSHALL, S. E. – RENZO, Massimo – TADROS, Victor ed.: The Boundaries of Criminal Law. Oxford University Press, Oxford, New York, 5-6.

A büntetőjog multidiszciplináris megközelítését tartja célszerűnek Lacey is, aki reflexív jogtudományként fémjelzi kutatásának pluralista módszertanát. V. ö.: LACEY, Nicola (2016): In Search of Criminal Responsibility. Ideas, Interests and Institutions. Oxford University Press, Oxford, 1-2.

¹¹ V. ö.: FEKETE Balázs (2015): A magyar jogtudomány strukturális hátrányairól. MTA Law Working Papers, 2015/19, jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_19_Fekete.pdf (2020.08.19.) 3.

¹² BLASKÓ Béla (1995): A büntetőjogi felelősség filozófiai alapjairól. Jogtudományi Közlöny, L/2, 90.

rendszerének is. Összességében egyre gyakrabban hangoztatott, mondhatni bevett jogi terminus, tartalma mégis homályosnak tekinthető, alkalmazása pedig áttekintésre érdemes, mivel *önállóan nem vált kutatások tárgyává.*¹³

1.2.A kutatás céljai

Törekedtem arra, hogy értelmezsem *a végső eszközként vett büntetőjog koncepció eszmei gyökereit* azonosítsam, majd nyomon kövessen ennek a felfogásnak a fejlődését, megjelenési formáit hazai és külföldi viszonylatban. Célom volt a felfogás értelmezése *a büntetőjog és a kriminálpolitika* szempontjából, valamint *alkotmányos megközelítésben*. Célként állítottam az *ultima ratio* elvéről egy *átfogó és strukturált ismeretanyag* rendelkezésre bocsátását.

1.3.A kutatás hipotézisei

(1) Figyelembe véve, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlatában a büntetőjog alkotmányossági szempontú értékelése körében rendszeresen megjelenik az *ultima ratio* hivatkozása, feltételezésem szerint egy *absztrahálható, a tételes büntetőjog értékelésére általánosan alkalmas* koncepcióról van szó.

(2) Mivel az *ultima ratio* különböző, a büntetőjog felfogására befolyással lévő területeken jelenik meg, ezek a megközelítésmódok induktív vizsgálata, majd szintetizálása útján *kidolgozható a büntetőjog ultima ratio jellegének értékelési szempontrendszeré.*

(3) Figyelembe véve, hogy az *ultima ratióra* hivatkozás büntetőpolitikai dokumentumokban is megjelenik, feltételezésem, hogy a *büntető jogalkotó* legalább közvetett formában *elismeri* és legalább részlegesen *törekszik tiszteletben tartani az ultima ratio követelményét* tevékenysége során.

1.4.A kutatás felépítése és módszerei

Az *ultima ratio* jellegű büntetőjog mélységi feltárására irányuló kutatás elvégzésére – a kutatási célok elérésére, feltételezéseim igazolására, illetve alapkérdéseim megválaszolására – és bemutatására a következő *módszerek* segítségével, illetve *szerkezet* kialakításával nyílt mód.

A dolgozat a bevezetést követően *kilenc fejeztben* tartalmazza a kutatás anyagát, amelyekhez részösszefoglalás és következtetések kapcsolódnak, az ezek szintézisével kialakult megállapítások a kutatás záró fejezetében olvashatók.

---

¹³ V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): Az *ultima ratio* elvéről – másképpen. In JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett szerk.: Sapienti sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 253-254.

(1) A büntetőjog szemléletének horizontjai

A társadalmi-politikai intézményként felfogott jog nem határfenomén ugyan, elméleti megközelítése mégis módszertani határproblémaként jelenik meg. A jogot leírni képes elmélet csak a *filozófia, a szociológia és jogtudomány találkozási pontján, a nézőpontok együtt látásával* és együtt alkalmazásával dolgozható ki.¹⁴ Ennek megfelelően a bűn, a büntetés és a büntetőjog különböző, a kutatásban részletesen nem elemzett multidiszciplináris megközelítési módjai – szociológiai, filozófiai, hatalomelméleti, felelősségelméleti és értékelméleti szemlélet – a dolgozat 2. fejezetében olvashatók alapvetés jelleggel.

(2) A büntetőjog felfogás történeti alakulása

Általában elmondható, hogy a tudományok alakulását a történelem folyamatában felhalmozódott *tudás halmazának elfeledése, majd ismételt felfedezése* jellemzi,¹⁵ amely alapján az *ultima ratio felfogást a büntetőjog egyetemes és magyar történeti fejlődési folyamatában* kerestem. *Szakirodalom vizsgálattal* azonosítottam a kutatás tárgyához kapcsolódó, már rendelkezésre álló adatokat és tudást, és a jogtudományban megszokott *szövegempíria* kutatási módszerével elemeztem és szintetizáltam az információkat.

A 3. fejezetben olvasható *külföldi* szakirodalmi vizsgálatrészben a büntetőjog mint *ultima ratio felfogás tendenciáinak megfigyelésére* és aktuális beágyazottságára koncentráltam, emellett kutattam a koncepciót az EU tagországok nemzeti büntető törvénykönyveiben a *tételes jogi összehasonlítás* módszerével. Áttekintettem emellett azokat a *külhoni kutatásokat*, amelyek a büntetőjog kritikai elemzését az *ultima ratio* bázisán képzelik el.

A nemzetközi tendenciák ismeretében lehetőség volt részletekbe menően elemezni a büntetőjog mint *ultima ratio felfogás alakulását a magyar szakirodalomban*, illetve a büntető jogtudományban, különös figyelemmel annak *beágyazódására a büntetőjogi alapelvek rendszerébe*. Ez a kutatásrész a dolgozat 4. fejezetében található.

(3) Alapjogcentrikus megközelítés és gyakorlati vizsgálat

A büntetőjog mint *ultima ratio* autentikus, *alapjog-központú értelmezését* a büntetőjog alkotmányos kötöttségei, az alapjogkorlátozás, illetve az alapjogi teszt áttekintésére, valamint az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) határozatának vizsgálatára alapítottam *elméleti oldalról*. Ezután az *ultima ratio* hivatkozásokat az Alkotmánybíróság 1992-2020 közötti

---

¹⁴ Hasonlóan: CS. KISS Lajos (2014): Előszó. In CS. KISS Lajos szerk.: Herbert L. A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 14.

¹⁵ BLASKÓ Béla (2012): Gondolatok a jogelvek, jogrendszerek fejlődésére ható néhány tényezőről az ókortól a XVIII. század végéig. In BARABÁS A. Tünde szerk.: Tanulmányok Irk Ferenc professzor 70. születésnapja tiszteletére. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 74.

gyakorlatában a jogirodalmi kutatás és elemzés eredményeire támaszkodó, azok igazolását kereső, kritikai szemléletű tartalomelemzéssel vizsgáltam. A fentiek a dolgozat 5. és 6. fejezetében olvashatók.

(4) Büntetőpolitikai vizsgálat

Az ultima ratio felfogás büntetőpolitikai beágyazottságát három területen vizsgáltam. Feltártam az ultima ratio jellegű büntetőjogról kialakított nézeteket a *kriminalizációs elméletek* rendszerében. Számba vettem a koncepció megjelenési formáit *hivatalos büntetőpolitikai dokumentumokban*, irányvonalak felfedezésére törekedtem az uniós és a nemzeti büntetőpolitika vonatkozásában. Végül az *EU büntető jogharmonizáció* ultima ratio jellegét kutattam. A témakörök tárgyalása a 7. és 8. fejezetben olvasható.

(5) A tételes büntetőjog és a büntető joggyakorlat vizsgálata

Törekedtem arra, hogy a kutatással feltárt információk alapján a büntetőjog mint végső eszköz felfogást a *hatályos büntető törvénykönyv normái tükrében* vizsgáljam a kódex Általános és Különös Részében, büntetőeljárás jogi kitekintéssel, az alapul vehető szempontrendszer kialakítását követően. A vizsgálat másik csomóponti területét a *büntetőbírók 2006-2020 közötti gyakorlata* képezte azon alapkérdés mentén, hogy a döntvényekben miképpen jelenik meg a büntetőjog ultima ratio jellegére hivatkozás. Ezeket a vizsgálatokat a dolgozat 9. és 10. fejezetei tartalmazzák.

1.5.A kutatás korlátai

Alapvetően a *szűk értelemben vett büntetőjog* vonatkozásában kutattam a büntetőjogi felelősség végső eszköz jellegének értelmezhetőségét. A büntetőjog valamennyi intézménye, szabálya vizsgálatra érdemes ebben a tekintetben, ez azonban meghaladta a kutatás kereteit. A témakör vizsgálatot igényelne a *tág értelemben vett büntetőjog szabályai* mentén is. A kérdés büntetés-végrehajtási jogi vonatkozásait terjedelmi korlátok miatt csupán a büntetés céljával, illetve a büntetési elméletekkel való foglalkozás által, marginálisan érintettem,¹⁶ ahogyan az ultima ratio büntetőeljárás jogi jelentőségével is csupán kitekintés jelleggel foglalkoztam.

Az *európai büntetőjog* kialakulása felveti az igényt az uniós jogalkotás, az Európai Emberi Jogi Bíróság és az Európai Unió Bíróság gyakorlatának tüzetes tanulmányozására,¹⁷ amelyek

---

¹⁶ A kutatási téma pönológiai kapcsolódási pontjairól lásd bővebben: RUZSONYI, Péter (2018): *Criminal Pedagogy and the Reintegration of Prisoners*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 19. és köv.

¹⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága „húzza a vonalat a »büntetőjog kemény magjába« tartozó intézkedések és a periféria”, azaz az adminisztratív szankciók között. ANDRIJAUSKAITĖ, Agnė (2019): *Exploring the penumbra of punishment under the ECHR*. Abstract, *New Journal of European Criminal Law*, <https://doi.org/10.1177/2032284419868789> (2019.12.25.)

vizsgálata – a jelen dolgozatban végzett tételes jogi elemzés, valamint az alkotmánybírósági és büntetőbírósági gyakorlati elemzés módszertani bázisán – a kutatás újabb állomását jelentheti. A büntetőjogot meghatározó európai tényezők körében hasznosnak tartanám az ultima ratio koncepció megjelenésének és fejlődési ívének tüzesebb vizsgálatát az ENSZ Büntetőmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottságának a nemzetközi büntetőmegelőzési és büntető igazságszolgáltatási politikát orientáló iránymutatásaiban.

2. A BÜNTETŐJOG SZEMLÉLETÉNEK HORIZONTJAI

A büntető-jogalkotás egyik alapkérdése, hogy *mely magatartások vonjanak maguk után büntetőjogi felelősséget*. A *döntési folyamatot* számos tényező vezérli, mint például a nemzetközi jogi standardok, vagy az államnak az egyes alapjogokra vonatkozó jogvédelmi kötelezettsége, a szükségesség és arányosság alkotmányos zsinórmértéke, amely tényezőkről azonban tételes lista nem áll rendelkezésre.¹⁸ A büntetőjog alkalmazási körének tételes felvázolására magam sem vállalkozhatom, törekszem azonban a büntetőjog használatával összefüggő mértékadó megközelítési módokat összefüggésükben bemutatni.

Ha a büntetőjogot tágabb kontextusban szemléljük, eljuthatunk *a büntetőjog társadalmi szerepének árnyaltabb megközelítéséhez*. A büntetőjog, illetve az alapjául szolgáló cselekmény büntetésének kérdése *szociológiai* megközelítésben mint társadalmi probléma és annak lehetséges megoldása, *hatalomelméleti* kérdésként mint az állami hatalomgyakorlás egyik eszköze (*ius puniendi*), *értékelméleti* szempontból mint sajátos, normatív etikai kódex, *felelősségelméleti* szempontból pedig mint felelősségi forma mutatkozik be ebben az egységben. Ezek áttekintése alapozhatja meg a kriminalizációs elméletek, illetve magának a tételes büntetőjognak a kritikai szemléletét.

2.1. Szociális konstrukcionista szemlélet

A jog társadalmi összefüggéseinek figyelembe vétele és vizsgálata nem mellőzhető a joggal való foglalkozás során.¹⁹ Ebben a körben a társadalomtudomány problémafelfogásának átalakulása érdemel kiemelkedő figyelmet.

A második világháborút követő időszakot az okkutató szemlélet jellemezte és a problémákat a társadalom valamely alrendszerének diszfunkcionalitásához kötötték. Az 1970-es évektől megjelent szociális konstrukcionizmus elmélet fókuszpontja inkább *a társadalmi problémává minősítés* (problematizálás) folyamata és annak *a problémák reális súlyától távolodó, következtető jellege*.²⁰ A társadalmi folyamatok keretei között kialakuló ún.

---

¹⁸ V. ö.: NÉMETH Imre (2013): Elmélkedés a büntetendővé nyilvánítás értéktartalmáról, In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére, Universitas Győr Nonprofit Kft., Győr, 361-368.

¹⁹ A jog társadalmi rendeltetése a társadalom alakítása, egyben tükrözi annak társadalmi-gazdasági viszonyait. Ennél fogva a jogfejlesztés elengedhetetlen lépése a társadalomra való visszahatásának vizsgálata. Különösen a jogi és más társadalmi eszközök együttes hatását kell vizsgálni azon objektív összefüggésekkel kapcsolatban, amelyek a társadalmi tudat és tevékenység, valamint a jogi norma-, és szankciórendszer között fennállnak. EÖRSI Gyula (1961): A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség, Akadémia Kiadó, Budapest, 14-15.

²⁰ A Spector és Kitsuse nevéhez köthető szemlélet a társadalmi problémának nem az okát keresi, inkább foglalkozik annak definiálási folyamatával. A konstrukcionista problémaelmélet tulajdonképpen a szociális konstrukcionizmus elméletének alkalmazása a társadalmi problémákra. V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): A

problémakonstrukció tartalmazhatja a probléma besorolását valamelyik nagy probléma-narratíva keretei közé,²¹ amely akkor legitimálható, ha az adott korszakban, kultúrában, intézményi kontextusban a helyzet és a megoldás racionálisan összekapcsolható.²²

2.1.1. Probléma-narratívák

A kiemelendő probléma-narratívák Szöllősi Gábor szerint a társadalmi kontroll, a kockázat, a szükséglet, a medikalizálás, a kriminalizálás, a deviancia, és a szociális probléma narratíva.²³

A társadalmi problémák felfogása Amerikában döntően a devianciaelméletekre, míg Európában a szociális elméletekre támaszkodott korábban. Mára világszerte megerősödött a kockázatelmélet és a társadalmi problémák konstrukcionista elmélete.²⁴

A *társadalmi kontroll* alá vont jelenségek jelentik azt az alapvető kört, amelyből a problematizált helyzetek társadalmi probléma minőségükben kiemelkedhetnek jólétevédelmi, közérdekvédelmi indokok alapján. A narratíva egyik módszere a normalizáció, azaz a társadalmilag elfogadható és elfogadhatatlan magatartások közötti határ meghúzása.²⁵

A *kockázat narratíva* esetén valamilyen bizonytalan jövőbeli esemény negatív következményei teszik szükségessé a társadalom kockázatkezelő technikáinak alkalmazását.²⁶

A *szükséglet narratíva* szerint bizonyos javak, lehetőségek hiánya, illetve szűkössége indokolja a hiányok mérséklésének lépéseit, legitimálja a szükséglet-kielégítés külső kontrollját.²⁷

A *medikalizáló felfogás* alapvetően a tipikus betegségekre és beavatkozásokra épülve szolgáltatathat érveket a kontroll gyakorlásához, amely kiterjedhet az aktuális betegség-kép (re)konstruálása alapján abnormálisnak tartott kvázi-medikális problémákra is.²⁸

---

társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai, Z-Press Kiadó, Miskolc, 5-7., 49-51.; SZÖLLŐSI Gábor (2016): A társadalmi problémák szociológiai elmélete – a konstrukcionista nézőpont. METSZETEK, Vol. 5. No. 1., 60., 67., 70.

²¹ SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 90.

A problémák besorolásában domináns tényezők az érzelmi reakciók, a morális megítélés, az elvárt magán- és közcselekvések, amely részben magyarázatot adhat arra, hogy a problémák tipizálása nem állandó. A probléma-narratívák egyszerre utalnak „a problémahelyzetek (feltételezett) tulajdonságaira és a problémamegoldások (kívánatosnak tartott) típusaira.” V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 92., 95.

²² V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 99.

²³ V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 100.

²⁴ V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 111.

²⁵ V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 100-102.

²⁶ Hangsúlyozandó, hogy a társadalmi problémák kockázatként történő konstruálása nem a helyzet jellemzőin, hanem az interpretációs folyamat alakulásán múlik. A megközelítés lényege a bizonytalanságoknak valószínűségi kategóriákká alakítása, hogy alkalmassá váljanak különféle preventív programok kialakítására. V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 102-104.

²⁷ V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 104-106.

²⁸ V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 107-108.

A *deviancia narratíva* fogalomkészletében alapvetően normasértés jellegű helyzetek azonosíthatók különféle deviancia-típusokként és kezelhetők különböző eszközökkel és jelentős szerepe van a szimbolikus racionalitásnak.²⁹

A *szociális probléma narratíva* szerint alapvetően a társadalom okolható egyes csoportok helyzetéért – mint szegénység, társadalmi kirekesztettség, társadalmi igazságtalanság –, amelyek megoldását jóléti intézmények, illetve széleskörű társadalompolitikai megoldások kialakítása mentén javasolja.³⁰

2.1.2. Kriminlizáció narratíva

Egy nemkívánatos társadalmi jelenség szociológiai értelemben számos válaszlehetőséget kiválthat, azaz a kriminlizáció narratíva elviekben ultima ratio a problémakonstrukciók rendszerében.

A kriminlizáció narratíva értelmében egy adott *társadalmi probléma lényegileg bűncselekmény*, ami szükségessé teszi a büntető igazságszolgáltatás által az adekvát szankció alkalmazását. *Tágabb értelemben* a narratíva kiterjed további, a bűnözéssel analóg módon értelmezett helyzetekre, amelyre nézve *büntetőjogi vagy ahhoz hasonló következményeket* tartanak indokoltnak. A felfogás általában hangsúlyozza a személy *felelősségét*, sőt *vétkességét*, a megoldás melletti érvek pedig inkább a *szimbolikus racionalitást*, mint a valóban változást jelentő célracionalitást hangsúlyozzák.³¹

A *medikális narratíva* és a kriminális narratíva között többnyire egyfajta „*csereviszony*” áll fenn, az egyik előtérbe kerülése a másik háttérbe szorulásával jár. Megjelenhet emellett a két megközelítés *egymáshoz kapcsolódása*, jellemzően a veszélyesnek minősített személyek kontrollálását szolgáló egyes modellek esetén, amikor a személy feltételezett jövőbeni erőszakos cselekménye miatt fogyanatosítanak intézkedést. Ha a feltételezett veszélyességről orvosok alkotnak véleményt, de bíróság dönt róla, illetve ha a személyt kvázi-kórházi körülmények között őrzik terápia alkalmazása nélkül, úgy a két narratíva *határterületéről* van szó.³²

---

²⁹ Ez a narratíva egyre bizonytalanabb helyet tölt be a társadalmi problémák magyarázatában. V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m.,110-111.

³⁰ Az irányzaton belül elkülöníthető a társadalom strukturális viszonyait – különösen a társadalmi osztályok és csoportok helyzetét, a javak és a hatalom elosztását, valamint más hasonló kérdéseket – problematizáló, illetve a szociális szempontokat – a munka, a jövedelem, a fogyasztás, a részvétel, a társadalmi tagság különböző aspektusai – problematizáló irány. V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m.,111-114.

³¹ SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m., 109.

³² V. ö.: SZÖLLŐSI Gábor (2012): i. m.,107.

A *szociális* és a *kriminális* narratíva „csereviszonyát” a *szegénységhez* kapcsolódó magatartások és élethelyzetek mostanság zajló *intenzív repressziója*, a *hajléktalanság* punitív megközelítése mutatja az úgynevezett kirekesztő (exkluzív) kriminálpolitika jegyében.³³ Ennek keretei között nem egyszerűen a hagyományos büntetőjog felértékelődéséről és szemléletváltásáról van szó, inkább egyfajta „*árnyékbüntetőjog*» kialakulásáról, amely több jogterületen és mindennapi gyakorlaton keresztül csatornázza a problematikusnak tekintett társadalmi jelenségeket a büntetőapparátus felé.”³⁴

Hangsúlyozandó, hogy a *bűnözés* ma Magyarországon társadalmi berendezkedésünk, hétköznapi kultúránk által meghatározott, *nem rendkívüli*. Ezért indokolatlan néhány, de mindenképpen kivételes drámai bűnügy reflektorfénybe állításával, azokat általánosítva az emberek *félelemérzetét* növelni.³⁵ A szociális konstrukcionizmus gondolatrendszere szerint ez olyan esetekben történik meg, amikor a jelenség tényleges „problémamértékét” a problematizálás folyamatában erről kialakított felfogás és a megoldás legitimációt igényel.

2.2. Hatalomelméleti szemlélet

A társadalomirányítás lényegében hatalmi tevékenység.³⁶ A társadalmi problémák kezelésével kapcsolatos politikai döntések jellegükben hatalmi elhatározások, amelyek alapvetően a társadalmi berendezkedés és a mindenkor konkrét hatalmi erőviszonyok alapján jutnak érvényre.³⁷

A (köz) hatalom létjogosultságának filozófiai aspektusú vizsgálatánál abból az alaptételből érdemes kiindulni, hogy *az egyén az államnál előbbre való*, az ember védelme és tisztelete központi kérdése kell, hogy legyen a közhatalmi cselekvésnek, amelynek szolgáló és kisegítő jelleggel az ember és az emberi társadalom jólétére kell irányulnia, fogalmaz Albin Eser.³⁸ Másként a *szabadság vélelmezése* kell, hogy képezze az állam minden irányú hatalmi beavatkozásának kiindulási pontját. A szabadság érték, amelynek kényszerrel történő korlátozása bizonyítás ellenében megengedhető. Ebben a körben jutnak jelentőséghez a szabadság vélelmezését érvénytelenítő feltételekként az *ún. szabadságot elosztó elvek*, amelyek

---

³³ V. ö.: BORBÍRÓ Andrea (2014): Amikor a kriminálpolitika a probléma. *Fundamentum*, 2014/3. szám, 41.

³⁴ BORBÍRÓ Andrea (2014): i. m., 42.

³⁵ NÉMETH Zsolt (2012): A közbiztonság kriminológiai aspektusai. In JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett szerk.: *Sapientia sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 370.

³⁶ SAMU Mihály (2003): *Általános jogpolitika. A jog depolitizálása*. Akadémia Kiadó, Budapest, 25.

³⁷ BIHARI Mihály (2013): *Politológia. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó*, 52.

³⁸ V. ö.: ESER, Albin (1995): *Gondolatok az "emberközpontú" büntető igazságszolgáltatásról*. *Magyar Tudomány*, 1995/11, 1331-1332.

egyúttal a jogos társadalmi és politikai kényszer feltételeiként vannak jelen.³⁹ Ilyen elvek Feinberg szerint az anarchista elv, a formalista elv, és a kár elve,⁴⁰ amelyek közül jelen dolgozatban a kár elvének van kiemelt jelentősége.

A kár elve értelmében, ha a társadalmi és a politikai kényszert valamilyen kárt okozó rosszként fogjuk fel, akkor igazolásának egyik módja, hogy bebizonyítjuk, valamilyen még nagyobb rossz, jelesül bizonyos magánérdekekben vagy közérdekekben okozott kár elhárításához nélkülözhetetlen. Legegyszerűbb megfogalmazásaiban a kár elve távolról sem ad azonban világos útmutatást a törvényhozónak, különösen akkor, ha a jogalkotói mérlegelés tárgya különböző fajtájú, nagyságú és valószínűségű károkra vonatkozik.⁴¹

2.2.1. A hatalmi kényszer feltételei

Az alapvetően Milltől ismert kár elve számos vélemény szerint az indokoltnál szűkebb körben teszi csak lehetővé a közhatalmi beavatkozást – mutat rá Feinberg, egyúttal *elvként* fogalmazza meg azokat az indokokat, amelyek a kár elvén felül *megalapozhatják a szabadság korlátozását*. A hatalmi kényszer alkalmazható tehát

„(1) a másoknak okozott kár megelőzése érdekében, ahol a kárt

(a) egyes embereknek (a magánkár elve), vagy

(b) közérdekű intézményes gyakorlatnak (a közkár elve) okoznak;

(2) mások megbotránkoztatásának megelőzése érdekében (a megbotránkoztatás elve);

(3) annak megelőzése érdekében, hogy kárt okozunk magunknak (jogi paternalizmus);

(4) a bűn megelőzése vagy megbüntetése, vagyis “magának az erkölcsnek a kikényszerítése” érdekében (jogi erkölcsvédelem);

(5) azon az alapon, hogy az egyénnek előnyös (szélsőséges paternalizmus); és

(6) azon az alapon, hogy másoknak előnyös (jóléti elv).”⁴²

---

³⁹ FEINBERG, Joel (1999): Társadalomfilozófia. Osiris Kiadó, 11-12.

A személyi szabadság és autonómia, illetve a büntetőjog szoros összefüggését hangsúlyozza Christina Peristeridou is az Unió büntetőhatalmának elemzése körében. V. ö.: PERISTERIDOU, Christina (2015): The principle of legality in European criminal law. Intersentia, Antwerp, 38.

⁴⁰ Az emberek szabadságának államhatalmi korlátozása gondolat kísérleti jelleggel alapítható az anarchista elvre, amely alapján a kényszerítő hatalom sohasem igazolható, így az elv nem képes az érdekkollíziók kezelésre. A formalista elv szerint a társadalomnak mindenki számára biztosítania kell a cselekvés teljes szabadságát azzal a kikötéssel, hogy az nem akadályozhatja mások hasonló szabadságát, azonban ezek kollíziója esetére nincs válasza az értékek egyenértékű felfogása miatt. V. ö.: FEINBERG, Joel (1999): i. m., 12-13.

⁴¹ V. ö.: FEINBERG, Joel (1999): i. m., 14.

⁴² FEINBERG, Joel (1999): i. m., 19.

2.2.2. Büntetőhatalom

A büntetőhatalom ebben a megközelítésben az állami hatalomgyakorlás egyik, elviekben ultima ratio formája. A büntetőjog az állami büntetőhatalom megtestesítőjeként definiálható, amelynek szakirodalmi megjelölése a *ius puniendi* kifejezés.⁴³ Karsai Krisztina szerint a *ius puniendi*nek különféle „*hatalmi rétegei*” különböztethetők meg, azaz kompetenciát biztosít a büntetőjogi eszközrendszer alkalmazása, a védett értékek körének meghatározása, a bűncselekmények definiálása, a büntetések meghatározása tekintetében, valamint biztosítja a büntetőjogi felelősség megállapításának és a büntetések végrehajtásának jogát.⁴⁴

Hangsúlyozandó egyúttal, hogy az államnak kötelezettsége a büntetőjogot rendelkezésre tartani, illetve bizonyos esetekben büntetni, azaz a *ius puniendi* kiegészül egyfajta „*obligatio puniendi*”-vel.⁴⁵ Az állam valamely magatartást dekriminalizálhat, büntetendőségét megszüntetheti, azaz „*ius non puniendi*” kompetenciával is rendelkezik.⁴⁶

Király Tibor a büntetőjogot annak bizonyítékául aposztrofálja, hogy a közhatalom nem képes maradéktalanul megvédeni a polgárai számára becses javakat. Mivel nem tudja a baj megelőzését magára vállalni, részt vesz annak utólagos kezelésében, egyben tiltja a magánbosszút, monopolizálja a büntetőhatalmat, s meghatározza melyek a bűncselekmények és mikor él büntetőhatalmával. A *büntetőhatalom kétarcúsága* azáltal jelenik meg, hogy olyan eszközöket vesz igénybe a javak megóvására, melyek sértik, vagy legalábbis korlátozzák a polgárok jogait, amely egyúttal magával vonja a kérdést: meddig terjed a büntetőhatalom, vannak-e elismert és el nem ismert korlátai.⁴⁷

Az állami büntetőhatalom *korlátozásának kritériumai* hosszú fejlődés nyomán alakultak ki, amelyben megjelent az *etikai minimum* elve, majd feltűntek a jogalkotó társadalmi és

---

⁴³ A büntetőjog objektív értelemben a *ius poenale*, vagyis azon szabályok összessége, amelyek meghatározzák, hogy az állam milyen feltételek mellett rendel büntetni pontosan körülírt magatartásmódokat. A büntetőjog általános és különös tartalmú előírásai önállóan és egyaránt e körbe vonhatók. A szubjektív büntetőjog, azaz a *ius puniendi* az állami büntető hatalmat fejezi ki, a jogot arra, hogy bizonyos magatartásmódokkal szemben szankciót alkalmazzanak. KLOSE (1974): „*Ius puniendi*” und Grundgesetz. Zeitschrift für das gesamte Strafwissenschaft, 86. kötet, 33., idézi: LIGETI Katalin (1997): 95-96.

⁴⁴ V. ö.: KARSAI Krisztina (2015): Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés, Szeged, 14.

⁴⁵ HORGOS Lívía (2018): A *ius puniendi* jogállami tartalmának kiterjedése. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 204.

⁴⁶ CUERDA, Antonio (1989): Besitzt die Europäische Gemeinschaft ein *ius puniendi*? In JESCHEK – VOGLER szerk.: Festschrift für Herbert Tröndle zum 70. Geburtstag am 24. August 1989. Berlin, New York, 370., idézi: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 15.

⁴⁷ KIRÁLY Tibor (1990): A bíróság igazságmonopóliuma. In KRATOCHWILL Ferenc szerk.: Király Tibor professzor 70 éves. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 67.

nemzetközi kötelezettségei.⁴⁸ A kontinentális jogrendszerekben az *ultima ratio* elvét az állami hatalom, egyben a *ius puniendi* korlátozásának fogják fel.⁴⁹

2.3. Felelősségelméleti szemlélet

Felelősség alatt *általános értelemben* a társadalmi normáknak való állandó alávetettséget érthetjük, amely jelentéstartalmába beletartozik a társadalmi normák megsértése esetére előírt szankcióknak való alávetettség.⁵⁰ A *felelősség válfajai* elsődlegesen azon az alapon különböztethetők meg, hogy azok az egyénre jellemző, szubjektív, vagy társadalmi szintre emelkedett, objektív magatartás-irányítási rendszerek-e. Viszonylagosan önállósult objektív magatartás-irányítási alrendszerekként ismert a jogi, politikai, erkölcsi, vallási, kontra- és szubkulturális felelősség, amelyek több konkretizált, a társadalom objektív magatartás-irányítási rendszerében hierarchikusan elrendeződve létező felelősségi fajtával operálnak.⁵¹

2.3.1. A jogi felelősség alapvonásai és alaptípusai

A jogi felelősségnek *számos fogalom meghatározása* ismert a szakirodalomban. Király Tibor jogi konstrukcióként írja le, amely összeköti a jogi tény, ügylet, magatartást a szankcióval.⁵² Bihari Mihály a felelősség negatív tartalmú értékviszony, illetve társadalmi rosszallás jellegét emeli ki, amely az egyén számára szankcióviselési, helytállási kötelezettséget keletkeztet.⁵³ A büntetőjogi felelősségnek a felelősségi alakzatok rendszerében elfoglalt helye, szerepe tekintetében leginkább *Eörsi Gyula* felelősség felfogása ad eligazítást. A jogi felelősséget a társadalom minden részkomplexusában alapvetően ugyanazt jelentő, különös társadalmi felelősséggként írja le, amelynek feltételei a társadalomra veszélyes magatartás, a felróhatóság és a represszív szankció. A jogi felelősség ezen absztrakciójának belső relevanciája, hogy *megtestesíti a jogági felelősségek „munkamegosztását”, összekapcsolását, együtthatását.*⁵⁴

A felelősség filozófiai alapja szintén széles körben tárgyalt témakör, különösen az utóbbi évszázadban. Kezdetben inkább szabad akaratú, később inkább akaratában befolyásolt emberkép mentén képzelték el a jogi felelősséget, alapul véve, hogy az emberi magatartás jog

---

⁴⁸ KREMNIČER, M.: Constitutional Principles and Criminal Law. *Israel Law Review*, 1993/1-2., 86., idézi: LIGETI Katalin (1997): i. m., 99.

⁴⁹ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 79.

⁵⁰ ZOVÁNYI Nikolett (2012): A büntetőjogi és a polgári jogi felelősség jogkövetkezményeinek összevetése. Debreceni Jogi Műhely, http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2012/a_buntetojogi_es_a_polgari_jogi_felelosseg_jogkovetkezmenyeinek_osszevetese/ (2020.08.19.)

⁵¹ V. ö.: BIHARI Mihály (1980): i. m., 51-52.

⁵² KIRÁLY Tibor (1980): Felelősség és szankció a jogban. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Kiadványa, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 9.

⁵³ V. ö.: BIHARI Mihály (1980): i. m., 49-50.

⁵⁴ EÖRSI Gyula (1978): A felelősség jogágazati variációiról, *Jogtudományi Közlöny*, 1978/1, 6.

általi irányításának lehetősége az emberi akarat befolyásolhatóságának feltételezésére építhető.⁵⁵ A jogi szabályozás az ún. *szabálykövető döntéshozó modellt* alapul véve feltételezi, hogy az *egyre szigorodó szankciókkal* bírhatók jogkövetésre a jogsértők. Párhuzamosan épít arra, hogy az ember viselkedése univerzális tanulási folyamattal alakítható. A jogi felelősségi konstrukciók alapvetően az emberi cselekvés közvetlen okait kutatják és értékelik, a szabályozástól a magatartások rövid időn belüli megváltozását remélve.⁵⁶ A jogtudományi szemléletben meghonosodott fenti felfogások mellett azonban *számos mozgatórugója lehet az emberi magatartásnak* a tanult szabálykövetésen kívül.⁵⁷ A viselkedés differenciált befolyásoltsági tényezőit elismerve annak azonnali megváltozása egy norma alapján nem elvárható. *A jogi felelősség hatékonysága* akkor javítható, ha *a befolyásolható magatartástípusokhoz kapcsolódik*. A természettudományok eredményei szerint nem befolyásolható magatartástípusokra – ezek típusosan indulatból fakadó cselekmények – *a jogi szabályozás korlátjaiként* célszerű tekinteni. Itt a jogsértés megbüntetésére helyett jogon kívüli eszközök, illetve az ún. szituatív szabályozás útján célszerű olyan helyzetet teremteni, amelyben nem követhető el a jogsértés.⁵⁸

A jogi felelősségi fajták elkülönítésének alapvető módja objektív vagy szubjektív jellegük megkülönböztetése, amelyeknél a negatív tartalmú értékelés alapja – azaz az értékviszony elemei – eltérnek. Az *objektív felelősség* alfajai az objektív magatartásfelelősség és az objektív eredményfelelősség. Ezen esetekben a magatartás szubjektív-pszichikai mozzanatainak értékelésére nem kerül sor, vagy értékelésüket valamely vélelemmel, feltételezéssel

---

⁵⁵ V. ö.: SZILÁGYI Péter (1974): A jogi felelősség fogalma és alapjai, Jogtudományi Közlemény 1974/6, 292., idézi: BLASKÓ Béla (2016): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Hatodik, átdolgozott és bővített kiadás, Rejtjel kiadó, Budapest - Debrecen, 90.

⁵⁶ Mindezek háttérben a közgazdaság-tudományban kidolgozott racionális döntésméletben megjelenő önérdékkövető, költség/haszon logika alapján gondokozó emberkép áll, amelynek viselkedésváltozása a behaviorista pszichológia premisszái mentén tételezhető. V. ö.: NAGY Marianna (2019): A jogi felelősség kihívásai a 21. században, *Magyar Tudomány*, 180/7, 1054-1063.

⁵⁷ Ilyenek a Weber döntésméleti modellrendszerében megjelenő bizonyos *értékracionalitások, tradíciók* vagy az *érzelem vezérelt cselekvés*. A kognitív idegtudomány *biológiai kauzalitás* alapján magyarázza a társas viselkedést, amely szintúgy háttérbe szorítja a célracionalitás befolyását a magatartás kialakítása során. Az evolúciós pszichológiai a *viselkedés távoli (ultimatív) okaival*, azaz az ember adaptációs képességeivel magyarázza a magatartást. A nézet alapkérdése: mennyiben szolgálta az életben maradási az adott magatartás. V. ö.: NAGY Marianna (2019): i. m., 1057-1061.

⁵⁸ NAGY Marianna (2019): i. m., 1062-1063.

Lahti a fentiekhez hasonlóan hangsúlyozza a jelenségspecifikusabb megelőzés fontosságát. V. ö.: LAHTI, Raimo (2000): Towards a Rational and Humane Criminal Policy? Trends in Scandinavian Penal Thinking. Abstract, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 1:2, 10.1080/140438500300076135 (2020.08.21.)

Boutellier a megelőzést koncentrikus és szisztematikus rendszerben, a büntetőpolitikai és a szociálpolitikai területek szoros együttműködésével képzei el. V. ö.: BOUTELLIER, Hans (2001): The Convergence of Social Policy and Criminal Justice. Abstract, European Journal on Criminal Policy and Research, 9, <https://doi.org/10.1023/A:1013118803610> (2020.08.21.) 361–380.

helyettesítjük. A *szubjektív felelősség* szintén a magatartás és az eredményfelelősség kettőséből tevődik össze.⁵⁹ A jogrendszer az objektív és szubjektív felelősségi rendszereket különböző mértékben alkalmazza az egyes jogágakon belül. Az objektív felelősség széleskörű megengedése elfogadható, azonban a szubjektív felelősségi rendszer uralkodása a jogrendszerben garanciális jellegű.⁶⁰

A jogi felelősség egyes típusai megkülönböztethetők továbbá *jogterületi, és jogági tagozódásuk* alapján. A szakirodalomban a büntetőjog és a szabálysértési jog (közigazgatási büntetőjog) kapcsolata leginkább feldolgozott. A büntetőjog határterületei az ágazati közigazgatási jogi, valamint a magánjogi felelősséget érintően kevésbé kidolgozottak.

2.3.2. Közjogi felelősség

A büntetőjog a közigazgatási represszió egyik – az ultima ratio elve értelmében a legvégső – eszköze, amely alapvetően a jogsértések súlya alapján határolódott el más közigazgatási szankcióktól. Míg a büntetőjog kapcsolatát a *szabálysértési joggal* az alternativitás jellemzi, addig az *ágazati közigazgatás* a büntetőjogi felelősséggel párhuzamosan biztosít akár annál súlyosabb és diverzifikáltabb szankciókat.⁶¹ A közigazgatási szankcionálást követő büntetőeljárást „jogrendszerünk hagyományainak köszönhetően általában teljesen természetesnek vesszük,”⁶² ugyanakkor ezek a *szankciópárhuzamok* azonos ágazati érdekek védelmében a kettős büntetés tilalmának sérelmét jelentik. Tényleges jogalkalmazási párhuzam esetén ezek az esetek ésszerűtlen állami feladatellátást eredményeznek.⁶³

A büntetőjog és a szabálysértési jog – korábban a kihágások köre – *megkülönböztetésére* számos elméleti megközelítés irányul. A *pragmatikus szemlélet* képviselői – Finkey Ferenc, Bócz Endre – nem törekszenek a tartalmi különbségtételre, a két felelősségi forma különbségét pusztán annak jogági elhelyezésre alapítja. A *különbségelméletek* képviselői minőségi illetve mennyiségi eltérések alapján hangsúlyozzák a közigazgatási büntetőjog elkülönülését a büntetőjogtól. A megkülönböztetés minőségi alapja James Goldschmidtnél a védett jogi tárgyak köre, és a jogellenesség jellege. A mennyiségi és minőségi elhatárolási szempontja Erik Wolfnál az elkövető személyiségének kriminális vagy rendetlen jellege. Király Tibor és

---

⁵⁹ V. ö.: BIHARI Mihály (1980): i. m., 53-54.

⁶⁰ V. ö.: BIHARI Mihály (1980): i. m., 53-54.

⁶¹ KIS Norbert (2018): Az állami jogérvényesítés és a közigazgatási büntetés dilemmái, Dialog Campus, Budapest, 24.

⁶² ELEK Balázs (2016): A közigazgatási eljárás – büntető eljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében, JURA 2016/2., 229.

⁶³ KIS Norbert (2018): i. m., 76.

Szatmári Lajos a társadalomra veszélyesség fokára alapított mennyiségi különbségtétel mellett foglalnak állást.⁶⁴

Kiemelendő a kutatási téma szempontjából *Angyal Pálnak* a mennyiségi és minőségi elmélet szintézisén alapuló *különbségelmélete*, amely *a védendő közérdek jellegén* alapul. A büntetőjog a magánérdek megsértésén keresztül védi a közvetett közérdeket erkölcsi rosszallást is kiváltó magatartásokkal szemben, elsősorban, represszív eszközként. A közigazgatási büntetőjog a közvetlen közérdeket védi a rendbontó igazgatásellenességekkel szemben, végső eszközként, preventív jelleggel.⁶⁵

A kriminális és az igazgatási (rendészeti) jogellenesség *elhatárolása* értékítélet alapúsága folytán *nehézkés*, akár a közigazgatás-ellenesség jogi természetét, akár a morális tényezőket, akár a védendő jogi tárgyakat, érdekeket helyezük a középpontba. Az elhatárolási kísérleteket mellőzve a *büntetőjognak két jogági sajátossága* marad a közigazgatási represszióhoz képest: a *stigmatizáció* – az elkövető bűnösítő ítéleten alapuló erkölcsi elítélése –, illetve a *szabadságvesztés büntetési nem*.⁶⁶ Paradox azonban, hogy a szabadságvesztés kivételével a *közigazgatás súlyosabb és diverzifikáltabb joghátrányokkal* bír, mint a büntetőjog, különösen a jogi személyeket érintően.⁶⁷ Elméletileg és rendeltetésénél fogva a büntetőjogi büntetés áll a jogrendszerben alkalmazott szankciók között a hierarchia csúcsán, *ultima ratio jellegű*. A jogalkotó akkor folyamodik ehhez az eszközhöz, ha minden más jogág alkalmatlannak bizonyul a jelenség kezelésére.⁶⁸ A jogellenességek *szabályozásának inkriminációs technikáját* nézve a szabálysértési jog a precíz büntetőjogi és az általánosabb jellegű polgári jogi tiltás között helyezkedik el, vegyes jellegű.⁶⁹

2.3.3. Magánjogi felelősség

Jogszabályaink, különösen a büntető-, a közigazgatási és az egyéb jogágak körében megjelenő normák elsősorban a különféle közérdekű javak védelmét szolgálják, de közvetve magánérdeket is biztosítanak, amelyek sérelme *kárfelelősséget* vonhat maga után.⁷⁰

---

⁶⁴ V. ö.: KIRÁLY Eszter (2013): Szabálysértési jog. Novissima Kiadó, Budapest, 9-14.

⁶⁵ V. ö.: KIRÁLY Eszter (2013): i. m., u. o.

⁶⁶ V. ö.: KIS Norbert (2018): i. m., 25.

⁶⁷ KIS Norbert (2018): i. m., 76.

⁶⁸ V. ö.: KIRÁLY Eszter (2013): i. m., 9-14.

⁶⁹ NAGY Marianna (2007): A közigazgatási jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti dogmatikai rendszerének fejlesztési lehetőségei. OTKA kutatás, Kutatási zárójelentés, http://real.mtak.hu/395/1/37894_ZJ1.pdf (2019.03.22.), 3.

⁷⁰ UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2019): Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: CIVILISZTIKA II. Dologi jog – Felelősségtan, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 269.

Az ókorban nem voltak éles határvonalat a *magánjog és a büntetőjog felelősségi rendszere* között, amely a *történeti kártérítési formák* represszív célú, aránytalan mértékű alkalmazását jelentette. A két jogág szétválását követően a kártérítési felelősség funkciójává a reparáció és a prevenció váltak.⁷¹ A magánjogi felelősség konfliktuskezelési módszere az ún. fejlett civilizációkban a *konfliktusrendezés* (jogszolgáltatás), amely során egy kívülálló autoritás hatalmánál fogva rendez a vitás ügyet, amit közösségi érdekként fognak fel, mivel a viszály a közösség egészét veszélyezteti. A *konfliktus etikailag különösen súlyos* mibenlétében fogható meg a magánjogi konfliktus és a büntetőjogi konfliktus különbözősége.⁷²

A magánjog alapvetően *vagyoni és személyi viszonyok rendezésére hivatott* jogág, ekként a jogsértés általános szankciója szintén vagyoni jellegű, amelynek legfontosabb intézménye a megbomlott vagyoni viszonyok helyreállításának eszméjén alapuló kártérítés.⁷³

A polgári jog a felelősség *két nagy területét* különíti el, a kontraktuális és a deliktuális felelősséget. A *kontraktuális felelősség* alapja a felek közötti szerződés, amelyet az egyik fél vétkezen megszegett és ezzel okozati összefüggésben kárt okozott. A *deliktuális felelősség* az általános polgári jogi kártérítési felelősség szabálya alapján kezelhető,⁷⁴ amely általános normaként irányadó minden, egyedileg nem szabályozott kártérítési felelősségi helyzetre.⁷⁵ A fenti felelősségformák *alapvetően vétkességi alapúak*, gondatlan vagy szándékos károkozáshoz kötöttek. A gondatlanság megállapítható, ha a károkozó magatartása a társadalmi átlagnak nem felel meg.⁷⁶ A polgári jog ismeri emellett az *objektív felelősséget* – így például a veszélyes üzemi tevékenységért való felelősség vagy a termékfelelősség speciális felelősségi alakzatai körében –.⁷⁷ A *kártérítés szankciómértékét* tekintve meg kell, hogy feleljen a társadalom elvárásainak, valamint a megelőzés célkitűzésének, amely leginkább az arányosság elvére is figyelemmel lévő teljes kártérítés elvi bázisán képelhető el.⁷⁸ A polgári jogi felelősség megállapításánál alapvetően közömbös a magatartás büntetőjogi megítélése.⁷⁹

A büntetőjogi felelősségi rendszer inkriminációjának alapja a fenti, általános szabályozással szemben a pontos definiálás.⁸⁰ Fókuszában a jogsértés elkövetője van, szemben a károsultat

---

⁷¹ FÉZER Tamás (2019): A polgári jogi felelősség alapkérdései. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: CIVILISZTIKA II. Dologi jog – Felelősségtan, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 249.

⁷² V. ö.: SZABÓ Péter (2003): A büntetés, annak célja, jogalapja, <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/86> (2019.01.02.)

⁷³ FÉZER Tamás (2019): i. m., 246-254.

⁷⁴ Jogi lexikon, Wolters Kluwer Hungary Kft., <https://uj.jogtar.hu>, (2020.08.11.)

⁷⁵ UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2019): i. m., 261.

⁷⁶ Jogi lexikon, Wolters Kluwer Hungary Kft., <https://uj.jogtar.hu>, (2020.08.11.)

⁷⁷ FÉZER Tamás (2019): i. m., u. o..

⁷⁸ FÉZER Tamás (2019): i. m., u. o.

⁷⁹ UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2019): i. m., 293.

⁸⁰ NAGY Marianna (2007): i. m., 3.

középpontba állító polgári felelősséggel. A polgári jogban többségben van az objektivizáltan szubjektív, ún. felróhatósági alapú felelősségi alakzat, amely a helyreállító funkció megtartása mellett a jogsértő által kifejtett magatartást az adott helyzethez kapcsolódó, tipizált társadalmi elvárás tükrében mérlegeli egyéniesítés nélkül,⁸¹ szemben az elkövető fókuszú büntetőjoggal, amely a speciális prevenciók büntetési célt követve az egyéniesítés számos formájával operál.

2.4.Értékelméleti szemlélet

A felelősség etikai, filozófiai vonatkozásai elválaszthatatlanok a jogi felelősség kérdéskörétől.⁸² Talán örök érvényűnek tekinthető, egyben megkerülhetetlen kérdés a *kriminalizáció értéktartalma*, azaz a büntetendővé nyilvánítás értéköttsége. Ennek tárgyalása axiológiai, értékelméleti alapvetéseket feltételez, amelyek lentebb Bihari Mihály filozófiai értékfogalom felfogása alapján olvashatók.

2.4.1. Általános és speciális értékek, etikák

A pluralista értékelmélet (axiológia) lehetővé teszi, hogy az egyén és a közösség tartós lényeges igényei széles körben, időtállóan vállalt értékei kialakuljanak, és érvényesíthető értékfelfogáshoz vezessenek. Az *érték* általában valamely pozitívan megfogalmazott, kívánatos minőséget jelent, amelynek egyik kiemelt funkciója a magatartásbefolyásolás. Emellett megjelennek különféle fenyegetések, veszélyek, károk, mint *értéktelen* tényezők, amelyek *érték összeütközésebe* (érték-kollízió) kerülnek a pozitív értékekkel. Az érték és értéktelen korrelatív kapcsolatában bármely érték hierarchikus helyzetét az ellentétéként létező értéktelen ártalmassági szintje határozza meg.⁸³

Az értékek rendszere napjainkra *jelentős differenciálódáson* ment keresztül. Így a közösségek *általános etikájától* elkülönült egyrészt a *hivatásetika* (szaketika) mint adott foglalkozási ágak alapvető érdekeit és értékeit tükröző erkölcsi kérdések foglalatosa.⁸⁴ Az ún. szakmai büntetőjogi tényállásoknak az általános etikai vezérlők mentén az adott szaketika szakmai érvrendszerére, illetve erkölcsére is támaszkodnia kell.⁸⁵ Felmerül emellett, hogy az információs társadalom keretei között gondolkodó, előre tekintő büntetőpolitikának célszerű-e elkülönítenie az

---

⁸¹ FÉZER Tamás (2019): i. m., u. o.

⁸² NAGY Mariann (2019): i. m., 1054.

⁸³ V. ö.: ÁDÁM Antal (2008): A Rendőrség az alapértékek között. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX., Pécs, 8-9.; V. ö.: BIHARI Mihály (2009): A politikai értékek. Jog – Állam – Politika, 2009/3, 3-5., 12-14.; NÉMETH Imre (2013): i. m., 361-362.

⁸⁴ V. ö.: DÁVID Péter – LÓCZY Péter (2013): Hivatásetika és kultúra, érdekérvényesítés. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest, 16.

⁸⁵ Hasonlóan érvel Kovács Gábor az egészségügyi bűncselekmények vonatkozásában. V. ö.: KOVÁCS Gábor (2007): A biológia és az orvostudomány hatása a büntetőjogra. Doktori Értekezés. Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr, 9.

általános erkölcs kategóriájától az úgynevezett *kiberetikát* (*cyberethics*) az internetes környezetben megvalósuló jelenségek büntetőjogi kontrolljának mérlegelése során.⁸⁶ A kibertér használatának normái ugyan a hagyományos erkölcsből alakulnak ki,⁸⁷ használatának terjedése azonban meglehet, hogy igényli a netikett szabályainak erőteljesebb támogatását a büntetőjog normái által.⁸⁸

2.4.2. Büntetőjog mint érték

A következőket tisztelben tartott értékfelfogás normatív hatású. Az értékek körén belül a *jogi alapértékek* szerepe, egyben megkülönböztető természete, hogy meghatározzák az egyéb jogi értékek kereteit, főbb tartalmát.⁸⁹ A jogrendszer a társadalom egyes alrendszereit szabályozó, értékeket normatívan közvetítő sajátos rendszerként feltehetően maga is rendelkezik értékekkel, illetve értékmérőkkel.⁹⁰

A *jogi norma önmagában vett értékhordozó jellege* látható, amennyiben a jogi normát objektivizálódott és tételezett értéként fogjuk fel, tekintve, hogy magát a védendő értéket közvetíti a jogalanyok számára. A jogrendszer által védett valamennyi érdek kimerítő felsorolása azonban igen nehéz. Figyelembe veendő emellett, hogy mindezt az adott hatalmi struktúra, illetve politikum is jelentősen befolyásolhatja.⁹¹ A *jog politikai determináltságának korlátjaiként* az érték abszolutizáció, illetve a belső jogi értékvilág foghatók fel. Előbbi korlát áttörése esetén jog olyan mértékű átpolitizálódásáról van szó, amely mellett a jog formálisan ugyan létezik, tartalmi kritériumai és valódi jogi minősége azonban nem érvényesülnek. Utóbbi vonatkozásában pedig a jog belső tartalmi értékeinek érvényesülése csorbul.⁹²

A büntetőjogi felelősség ultima ratio jellege mennyiben része jogrendszerünk belső jogi értékvilágának? Mely értékmérővel történhet magának a jognak az értékelése? Csatlakozva Németh Imre meglátásához, a jogrendszer értékmérőjeként elsősorban az alapjogok körét

---

⁸⁶ Kortárs kutatások a terület jelentőségének robbanásszerű dinamikájára engednek következtetni. V. ö.: KISS Tibor (2018): Cyberdeviancia definíciói, etikai kérdések, magatartásmintázatok. In KISS Tibor – PARTI Katalin – PRAZSÁK Gergely szerk.: Cyberdeviancia. Budapest, Dialóg Campus, 53-131.; SIMON Béla (2012): Csúcstechnológiai bűnözés és nyomozása. Egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 41-91.

⁸⁷ MÄKINEN, Olli – NAARMALA, Jyri (2006): Defining Cyberethics. Frontiers Of E-Business Research 2006, <https://pdfs.semanticscholar.org/6bc4/820c2be1a772374c68785ec0e44896bef4e4.pdf> (2019.03.22.), 1.

⁸⁸ Lásd bővebben: NAGY Zoltán András (2009): Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum Kiadó, 13-17.

⁸⁹ ÁDÁM Antal (2008): i. m., 8-9.

⁹⁰ V. ö.: NÉMETH Imre (2013): i. m., 363.

⁹¹ NÉMETH Imre (2013): i. m., 363.

⁹² PESCHKA Vilmos et al. (1978): Érték és jogtudomány. Akadémiai vitatülés, 1978. június 12., Állam és Jogtudomány, 21. évf. 3. sz., 441., idézi: NÉMETH Imre (2013): i. m., 363.

tartom elképzelhetőnek.⁹³ A büntetendővé nyilvánítás kulcskérdése volna tehát, hogy a büntetőpolitika mely értékek védelmét tűzi ki célul, illetve mennyiben tiszteli a büntetőjog kialakult immanens értékeit.

2.5.Részösszefoglalás és következtetések

A büntetőjog, bűn, és büntetés kérdéskörének különféle megközelítései figyelemreméltó üzeneteket hordoznak számunkra.

A társadalmi problémák társadalmi konstrukciós folyamat (problematizálás) során kapcsolódnak össze feltételezett tulajdonságokkal és a megoldás kívánatosnak tartott formájával. Az alapvetően társadalmi kontrollt igénylő probléma ebben a folyamatban alakul kockázattá, szükségletté, medikalizációt igénylővé, devianciává, szociális problémává, vagy kriminalizálandó helyzetté. A problematizálás folyamatának tendenciája, hogy a problémák *reális jellemzői és veszélyességének megítélése távolodnak egymástól*. Az ultima ratio jelentősége ebben a folyamatban, hogy *a kriminalizációs narratíva végső megoldás* jellegét hangsúlyozza.

A problémák kezelése az egyének szabadságait korlátozó hatalmi beavatkozásként testesül meg, amelynek kialakítása a hatalomgyakorlás elismert és jelentős indokainak – mint a kár elve, a jogi paternalizmus, a jogi erkölcsvédelem, illetve a megbotránkoztatás elve – fennállását és igazolását igényli. A hatalomgyakorlás legintruzívabb alfaja, ultima ratioja a büntetőhatalom. *A ius puniendi* állami monopólium, amellyel az állam tulajdonképpen kisajátítja a problémák, illetve az egyének közötti konfliktusok kezelését a büntetőjog működtetésével. Ez a *felelősségforma* szigorú, taxatív inkriminációs technikával tételezett, bűnfelelősséghez kötött bűncselekmények mentén reagál a helyzetekre, amelyekhez erkölcsi rosszallást és szankciót kapcsol. A büntetőhatalom kialakítása egyfajta *értékválasztási kompetencia*, amelynek mértékletes és megfontolt alkalmazására figyelmeztet az ultima ratio.

A társadalmi szabályozás rendszere akkor fejlett, ha a társadalmi együttélést az erkölcs, a szokás, a konvenció együttesen rendezi, nem csak a jog önmagában. A jogi szabályozás viszont akkor hatékony, ha a fenti normákra épül.⁹⁴ A jog az államhatalom eszköztárában az egyik legnagyobb hierarchikus erővel bíró objektív magatartás-irányítási rendszer.⁹⁵ Az államnak *nem lenne szükséges minden esetben beavatkozni* az állampolgárok életébe. Amennyiben ez mégis szükséges, úgy prima illetve secunda ratioként a segítő, támogató, gondoskodó, biztosító

---

⁹³ V. ö.: NÉMETH Imre (2013): i. m., 363-364.

⁹⁴ SAMU Mihály (2003): i. m., 35.

⁹⁵ BIHARI Mihály (1980): A felelősség jogelméleti kérdései. In ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin szerk.: Felelősség és szankció a jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 52.

és engedélyező intézkedéseknek kell elsőbbséget élvezniük a korlátozó intézkedésekkel szemben, amelyek maguk sem feltétlenül szankciók. A szankciók közül pedig a magánjogi típusúak preferálandóbbak az igazgatási típusúaknál.⁹⁶ Más érvelés alapján, a jogi felelősség a természettudományok aktuális állása szerint a jogi szabályozás által befolyásolhatónak tartott magatartástípusok tekintetében lehet hatékony, a *nem befolyásolható magatartástípusokra a jogi szabályozás korlátjaiként célszerű tekinteni, megelőzésük érdekében a szankcionálástól eltérő preventív megoldásokat javasolt alkalmazni.*⁹⁷

Az ultima ratio összekapcsolja a büntetőjogot más jogi területekkel. A jogi felelősség és szankció kérdéseit alapvetően jogági problémaként vizsgálják, azonban a büntetőjog végső eszköz jellegének vizsgálata a különféle jogi felelősségformák rendszerében *jogági összehasonlítással* biztosítható. Ennek érdekében célszerű lenne elsődlegesen a közigazgatási szankcionálás tényezőinek *áttekintése és revíziója.*⁹⁸ Párhuzamosan sor kerülhet az azonos típusú érdekek védelmére alkalmazott közjogi szankciópárhuzamainak áttekintésére, figyelemmel a paralel magánjogi felelősség fennállásának kérdéskörére is. A vizsgálat teljeskörű elvégzése természetesen meghaladja a kutatás kereteit, a dolgozat csupán szempontokat szolgáltat a büntetőjog végső eszköz jellegének értelmezéséhez *alapkutatás* jelleggel.⁹⁹

---

⁹⁶ V. ö.: JAREBORG, Nils (2004): Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio), Ohio State Journal Of Criminal Law, Vol 2, 524.

⁹⁷ V. ö.: NAGY Marianna (2019): i. m., 1062-1063.

⁹⁸ Ennek fő tényezői Kis Norbert megfogalmazásában a közigazgatási büntetési rendszer dogmatikai és alkotmányossági hátterének kidolgozása, valamint a szankciók egységes egységes és generális törvényi feltételrendszerének kidolgozása. Kis Norbert (2018): i. m., 20.

⁹⁹ Hasonló kutatási irányt körvonalazódik az alábbi projektben: MOLNÁR Erzsébet: A magánjogi és a büntetőjogi felelősség kollíziója az ultima ratio elvének tükrében (EFOP-3.6.2-16-2017-00007 „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban” című projekt keretében), <http://www.juris.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/maganjogi-buntetojogi/maganjogi-buntetojogi> (2020.02.23.)

3. A BÜNTETŐHATALOMRÓL TÖRTÉNETI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ MEGKÖZELÍTÉSBEN

A büntetés gondolata és intézménye annak ősi megjelenési formájától kezdve foglalkoztatja az emberiséget. A kérdés a jelen kutatásban az, hogy a büntetőjog egyetemes történetében a büntetés jogával párhuzamosan az ultima ratio eszméje megformálódik-e, ha igen, mely korszakokban és miként?

A történelem során megmutatta magát a *büntetés korlátok közé szorításának több hulláma* is, kezdetben leginkább gyakorlati formában. Ilyen volt a talio és a compositio elveinek megjelenésével a bosszú „szelídülése”, a kánonjogi nézetek majd a humanizáció jegyében a testfenyítő és halálbüntetésnek körének csökkentése, később a halálbüntetés eltörlése. A büntetőhatalom moderálásának korai formái messziről rokoníthatók a mai értelemben vett ultima ratio felfogással. Az elv analóg történeti megjelenéseivel körültekintően kell bánni, mivel bizonyos történelmi örökségek revolúciója ellenére az is elképzelhető, hogy a régmúlta nyúló historikus szemlélet lehetetlenné teszi az ultima ratio aktuális jelentőségének megértését. Az *ultima ratio eredetét kutató írások* segíthetnek a vizsgálódás időbeli síkjának lehatárolásában.

Ez a latin nyelvű jogi terminus a római jogban gyökerezőnek tűnik, amely arra enged következtetni, az európai jogrendszerek több százados fejlődéstörténetének része. Dubber történeti kutatása alapján azonban kirajzolódik, hogy az elv a *német büntetőjogi diskurzusok* „meglehetősen friss” terméke.¹⁰⁰ Az ultima ratio elve a büntető igazságszolgáltatás klasszikus, represszív felfogásának korlátozására irányuló igényben fejeződik ki, amely a *felvilágosodás korában* vált hangsúlyossá,¹⁰¹ azáltal, hogy a liberális reformerek a legitim büntetőjog határainak meghúzását követelték,¹⁰² mutat rá Melander és Thorburn. A fenti kutatási eredmények alapján a jogtörténeti fejlődés két meghatározó csomópontja – a római kor, illetve a felvilágosodás korszaka – közül az ultima ratio felfogás nagy valószínűséggel az utóbbihoz köthető. Az alábbiakban a felfogás megjelenési formáit mutatom be a büntetőjog fejlődésének szakaszai mentén.

---

¹⁰⁰ DUBBER, Markus D. (2013): *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2289479 (2019.02.28.) 1.

¹⁰¹ MELANDER, Sakari (2013): *Ultima ratio in European Criminal Law*. *Oñati Socio-legal Series*, Vol. 3, No. 1, 45.

¹⁰² THORBURN, Malcolm (2011): *Constitutionalism and the Limits of the Criminal Law*. In DUFF, R. A. et al. ed.: *The Structures of the Criminal Law*, 85.

3.1.A felvilágosodás hatása a büntetőjogi felelősség felfogására

Az európai büntető joggyakorlat történetét tekintve kezdetben az ősi szokásjogi megtorlási elvek – bosszú, talio, compositio – dominanciája volt az uralkodó, amely eleinte jellemzően magán-igazságszolgáltatás keretében érvényesült. Az ezektől való fokozatos eltávolodás a hűbériség kezdeti időszakában, az 5-6. századtól figyelhető meg.¹⁰³ A központi hatalom megerősödésének, az állami büntetőhatalom érvényesíthetőségének következményeként jelent meg a 10-11. századtól az elrettentés elve és eszközrendszere, amelynek abszolút határozott, kegyetlen büntetési rendszere volt a halálbüntetést fő büntetési nemként tételezve.¹⁰⁴

A történelmi-társadalmi szükségszerűségek jogegységesítésre, a szokásjogi és a törvényi előírások rendszerbe foglalására, a jogi partikularizmus korlátozására, a központi bíraskodás intézményének erősítésére, az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakítására irányuló igényeket váltottak ki Európa-szerte.¹⁰⁵ Ezek eszmei hátterében a feudális viszonyok tarthatatlanságának a felismerése állt, ami már tükröződik a 16. századi szellemi áramlatokban.¹⁰⁶

A felvilágosodás időszakában, mint arra a korszak megnevezése is utal, számos máig ható eszme, elgondolás, intézmény alakult ki. Ezek közül a büntetőjog felfogásának változása szempontjából leginkább jelentős részletek felhívására törekedtem, hiszen ezek befolyásolták a 17. század végén, illetve a 18. század elején megjelenő egységes elvek, rendszer és szerkezet szerint megalkotott büntetőtörvények tartalmát.¹⁰⁷

3.1.1. Az államfelfogások alakulása

A társadalmi szerződés különböző megközelítési módjai szolgáltak alapul a feudalista társadalomból és államból a polgári rendszerbe való átmenethez, ezek azonban döntően magának az államnak a felépítésére összpontosítottak.¹⁰⁸ Hobbes az abszolút hatalom, az uralkodói szuverenitás nézetét vallotta.¹⁰⁹ A szerződéselmélet másik típusa a Locke nevéhez köthető képviselői demokráciát keletkeztető államfelfogás, amely korlátozott

---

¹⁰³ V. ö.: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 24.

¹⁰⁴ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 30.

¹⁰⁵ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 31.

¹⁰⁶ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 35.

Grotius (1583-1645) „A háború és béke jogáról” című, 1625-ben megjelent felfogása szerint az emberek minden hatalmat az államra ruháznak célszerűségi okból, a büntetés igazságos mértékének és objektivitásának érdekében, ezáltal a mértéktartó büntetés joga is az államra száll. V. ö.: GROTIUS, Hugo (1999) [1625]: A háború és a béke jogáról. II. kötet, Pallas Stúdió - Attraktor Kft., Budapest, 22.

¹⁰⁷ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 100.

¹⁰⁸ Viszonyításként, a szerződéselméletek mai modern formája, a 20. század második felétől megjelenve inkább a politikai szabadságjogok gyakorlására, a sokféleség értékének és a tolerancia elvének elismerésére helyez több hangsúlyt. V. ö.: SZIGETI Péter (2011): Jogtani és államtani alapvonalak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 61.

¹⁰⁹ SZIGETI Péter (2011): i. m. 34.

államhatalommal működtetve az egyéni szabadságok és szabadságjogok legfontosabb biztosítója.¹¹⁰ *Montesquieunél* az államhatalmi ágak megosztásának gondolata volt máig ható jelentőségű, amely jellemezte *Rousseau* államelméletét is.¹¹¹ A fenti államfelfogások mentén alakult ki a *modern állam* az alkotmánytörténeti szakirodalomban az újkortól kezdődően a közélet formájára, illetve az államélet egészére vonatkozó általános megjelölésként. Négy típusa bontakozott ki Európában,¹¹² amelyek közül témánk szempontjából a 19. század küszöbén kialakult *liberális jogállam koncepció* érdemel különös figyelmet.

A modern államok kiépítése során megfogalmazták az *alapjog* kifejezést, értve ez alatt a minden ember számára alkotmányi szinten deklarált és biztosított jogokat. Ún. első generációs szabadságjogokként nevesítették a vallásszabadságot, a szólásszabadságot, a sajtószabadságot és a személyes szabadság jogát, amelyek alapját az emberi méltóság joga képezte.¹¹³ Megjelölték ugyanakkor a *szabadságjogok érvényesülési feltételei* között az ún. negatív szabadság fogalmát és a jogegyenlőség elvét. A *negatív szabadság* Mill értelmezésében azt fejezi ki, hogy az állam csak más állampolgár sérelmének megakadályozása érdekében alkalmazhat kényszert állampolgáraival szemben. A *jogegyenlőség* a társadalmi státuszon és privilégiumokon alapuló feudális rendszerekhez képest általánosságban volt hivatott biztosítani az alapjogok érvényesülését. A polgári jogrendszer kiépítésére az egyes államokban akkor került sor, amikor a modern államépítési alapelvek a gyakorlatban már érvényesültek és lehetőséget biztosítottak a jogrendszer fejlesztéséhez.¹¹⁴

3.1.1. Büntetőjog tudomány, büntetési elméletek

A modern értelemben vett büntetőjog tudomány kialakulása a 18. századra tehető. A büntetőjogot eleinte a filozófiai rendszerekkel összefüggésben, illetve azokból levezethetően fogták fel, amely alapján számos elmélet jött létre a *felelősség alapjáról és a büntetőjog céljáról*.¹¹⁵ Tartalmukat tekintve a büntetőjogi elméletek a büntetés jogalapjával és céljával foglalkozó büntetési elméletek voltak, amelyeknek az alábbi fő változatai alakultak ki.

---

¹¹⁰ SZIGETI Péter (2011): i. m. 35.

¹¹¹ BLASKÓ Béla (2000): A jogállamiság néhány kérdése. Rendvédelmi füzetek, 2000/25. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 13.

¹¹² Elsőként a szuverén abszolút állam jelent meg, amely egyeduralkodó államtípus volt nagyjából 1650-ig. Ennek alternatívájaként fejlődött ki a viszonylag kötött, polgári-kapitalista társadalmi és gazdasági formációval rendelkező kereskedőállam valamint az individuuum személyes szabadságát hangsúlyozó liberális jogállam a 19. század előtt. Végül kialakult a nemzetállam, amelyet a demokráciára törekvés jellemezett. V. ö.: KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): Egyetemes állam- és jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft., 50., 77.

¹¹³ KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): i. m., 83.

¹¹⁴ KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): i. m., 84-85.

¹¹⁵ KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): i. m., 87.

Az abszolút büntetési elmélet a klasszikus büntetőjogi iskolával hozható kapcsolatba, amely a bűnt a szabad akaratú ember (indeterminizmus) rossz cselekményeként azonosítja, az igazságosságra törekvés jegyében egy ezzel arányos (proporcionális) büntetéssel történő megtorlásban látja a büntetés célját.¹¹⁶

A relatív teóriák közös jellemzője, hogy a büntetési célját a megelőzésben látják. Az elméletek célja lehet az általános vagy a speciális megelőzés. Módszereik tekintetében is eltérést mutatnak, így ismert az elrettentési elmélet, a pszichológiai kényszer elmélet, az utilitárius elmélet, illetve a célgondolatra alapozott elmélet.¹¹⁷ A relatív teóriák a pozitivista büntetőjogi iskola felfogásával rokoníthatók, amelynek gondolkodása tettesközpontú, az emberi cselekvés meghatározottságából indul ki (determinizmus), fókuszában a megelőzés és a társadalom védelme áll.

Az abszolút és a relatív elméletek egyoldalúságát kívánták feloldani a *vegyes vagy egyesítő elméletek*, amelyek a büntetési célok pluralizmusát hirdetik, és az igazságosság, a hasznosság (célszerűség), valamint a szükségesség összekapcsolására törekszenek. A büntetés célját a megelőzésre alkalmas igazságos, tetterányos megtorlásban tételezik, amelynek végcélja a jogrend védelme.¹¹⁸

Az abszolút és a relatív elméletcsoport párhuzamosan alakult ki, képviselőiket minden történelmi korban megtaláljuk.¹¹⁹ Előbb inkább az abszolút, később a relatív, végül az egyesítő elmélet hívei voltak (vannak) túlsúlyban.¹²⁰ Az elméletekben felfedezhető a *büntetőhatalmi beavatkozás ésszerűsítésére törekvés*, olyan racionális indokok és tényezők felsorakoztatása, amelyek mentén az állam jogosult büntetni, ugyanakkor nem terjeszkedhet a megjelölt

---

¹¹⁶ Az abszolút irányzat képviselői körébe sorolható például Aquinói Szent Tamás.

Az elmélet kritikája, hogy nem indokolja a büntetés szükségességét, illetve emberképének helyessége tudományosan nem bizonyított. Ellentmondásos továbbá a rossz további rosszal való kijavíthatóságára alapítottsága. A tette korlátozott arányossági szemléletben a jogegyenlőség biztosítottsága megkérdőjelezhető. V. ö.: BELOVICS Ervin et al. (2014b): Büntetőjog. Általános rész. 5., hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., i. m., 210-211.

¹¹⁷ A relatív elmélet képviselői között az egyéni megelőzés híveiként tekinthetjük Grotius és Morus Tamás. A célelméletek képviselői Jhering, majd Franz v. Liszt nézeteit, míg az általános megelőzés elmélete Montesquieu, illetve Cesare Beccaria és Locke munkásságában ismerhető fel.

Az irányzat kritikája, hogy tisztázatlanok az állami beavatkozás határai a generális prevenció körében, illetve ez a megelőző hatás számos esetben nem is bizonyítható. V. ö.: BELOVICS Ervin et al. (2014b): i. m., 212-214.

¹¹⁸ V. ö.: BELOVICS Ervin et al. (2014b): i. m., 214.

¹¹⁹ Az ókori gondolkodók közül Arisztotelész az abszolút irányzat, Protagorasz a relatív teóriák speciális prevenciót képviselő gondolkodójaként, míg Platon az egyesítő irányzat korai képviselőjeként vehető számba. V. ö.: BELOVICS Ervin et al. (2014a): i. m., 509-515.

¹²⁰ BELOVICS Ervin et al. (2014a): i. m., 514-515.

A büntetési célok együttes jelenlétére törekvés – preventív és represszív célok egyidejű szolgálata később – Kant és Hegel gondolkodásában is megjelent. V. ö.: MARTINS, Antonio (2014): Ein nachmetaphysisches Strafrecht? Gedanken zum retributiven Charakter der Strafe. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 2014/10., www.zis-online.com/dat/artikel/2014_10_859.pdf, (2019.02.23.) 514.

terrénumon túl. A markáns különbségeket mutató elméletek abból a szempontból hasonlóak, hogy *keretet szabnak a hatalomnak* a büntetőjogi beavatkozás terén, illetve hangsúlyozzák a legitimáció igényét.

3.1.2. A büntetőjog modernizálása

A *modern értelemben vett büntetőjog* a 18. század végére, a 19. század elejére alakult ki Franciaországban, a feudális társadalmi és jogviszonyok elleni általános tiltakozás talaján,¹²¹ majd a Code Penal mintájára jöttek létre a büntető kódexek Európa-szerte. A büntetőjog alakulását a polgári korszak klasszikus államépítési alapelvei (polgári alkotmányosság) közül leginkább *a törvények uralmának elve*, illetve *a szabadságjogok érvényesülésének követelménye* befolyásolta.¹²² Montesquieu a bűncselekmény és a büntetés *arányosságának* követelményét emelte ki, szemben a haszontalannak tartott kegyetlen büntetésekkel, mondván: „Egy államban sohasem a többé vagy kevésbé kegyetlen büntetések miatt engedelmessé válnak a törvényeknek.”¹²³

A büntetőjog modernizálásában korszakalkotó volt Beccaria 1764-ben megjelentetett munkája „A bűnökről és büntetésekről”, amely *megalapozta a büntetőjogi reformokat*. Ezek közé tartozott az emberi szabadság, méltóság, egyenlőség, az igazságosság, a törvényesség és a jogbiztonság megteremtése, a büntetőjog alapjogokat tisztelő, humánus karaktere iránti igény, a prevenció gondolata, a közjó érdekében alkalmazott tetterányos büntetés és az egyéniesítés.¹²⁴ Beccaria *elutasította* a korszak uralkodó büntetési elméletét, az *abszolút büntetés felfogást*,¹²⁵ és új a jogegyenlőség érvényesítése, a büntető igazságszolgáltatás humanizálása és igazságosabbá tétele mellett állást foglaló büntetőjogi iskolát alapított, amely jelentőséget tulajdonított a büntetőjog alkotmányjogi megalapozásának, a jogállamiság büntetőjogi alapértékeinek.¹²⁶ Úgy vélte, a bűncselekmények hatásos akadálya a *büntetések elkerülhetetlensége*, nem pedig a büntetés kegyetlensége. Az egyének természetesen szabadságukról csak olyan mértékben mondanak le, amennyire szükségük van ahhoz, hogy szabadságuk fennmaradó részét biztonságban érezhessék. A büntetési jog tulajdonképpen ezeknek az átruházott szabadság-részeknek az összessége. A hatalom gyakorlása a feltétlenül

---

¹²¹ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 35.

¹²² KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): i. m., 77.

¹²³ MONTESQUIEU, Charles-Louis (1955) [1721]: Perzsa levelek. Budapest, 148.

¹²⁴ V. ö.: STIPTA István (2015): Caesare Beccaria és kora. In TÓTH J. Zoltán szerk.: 250 éves a Dei delitti e delle pene – Tanulmányok Caesare Beccariáról. KGRE AJK, Budapest, 27.; V. ö.: CAESARE Beccaria (1998) [1764]: A bűnökről és a büntetésekről. (Madarász Imre ford.), Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 15-18.

¹²⁵ STIPTA István (2015): i. m., 25.

¹²⁶ STIPTA István (2015): i. m., 27.

szükséges kereteken túlmenően zsarnoki, tiltja a józan ész, az igazság és a társadalmi szerződés természete is.¹²⁷

A büntetőjog alapelveinek definiálása a szuverenitásból és a társadalmi szerződés doktrínájából fakadó, elvileg korlátlan ius puniendi keretek közé szorítását szolgálta.¹²⁸ Az állam *racionalizált pozitív büntetőjogának* kialakítása – a tényálladékok pontos megnevezése, és a büntetés kereteinek szigorú megjelölése – az egyéni szabadságok védelmét biztosította az állami és bírói önkénnyel szemben.¹²⁹

3.1.3. A korszak mint az ultima ratio koncepció „kályhája”

Ahogy arra a fejezet bevezető gondolatai között rámutattam, több kortárs szerző helyezkedik arra az álláspontra, hogy *a büntetőjog mint ultima ratio idea történelmileg a liberalizmushoz köthető*. Yoon az ultima ratio elvének államelméleti bázisaként a liberális jogállam, jogelméleti eredetként a társadalmi szerződés koncepcióját veszi számba. Tekintve, hogy az ultima ratiót az alkotmánynak a liberális jogállamiság követelményéből levezethető tetterányosság és a szubszidiaritás koncepcióival hasonlóan alkalmazzák, könnyen felismerhető a korszakhoz kötődő történeti eredete.¹³⁰

A jogi érdekek védelmének liberális, emberközpontú vonatkozása, hogy egy tárgyasult jogi érdek megsértése egyben egy szubjektív jog megsértéseként is jellemezhető.¹³¹ *A liberális tartalmú jogi érdek fogalmán alapuló ultima ratio koncepció* korlátozza az állam büntetőhatalmát az egyének – úgy a jogkövető, mind a büntetett személyek – szabadságának garantálása érdekében, és a kriminálpolitika korlátozásának alapja kellene, hogy legyen.¹³²

Az ultima ratio jogelméleti eredete a társadalmi szerződés koncepciója. A társadalmi szerződés funkciójában kettős. Az egyének egymás közötti, *horizontális kapcsolatok* alapvetően a konszenzusos egyenlőségen, egyfajta kölcsönösségen alapulnak. A horizontális viszonyokban

---

¹²⁷ HORVÁTH Tibor (1981): A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémia Kiadó, Budapest, 47-48.

¹²⁸ V. ö.: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 41.

¹²⁹ IRK Albert (1938): A büntetőjog racionális és irracionális elemei. Székfoglaló értekezés. In *Értekezések a filozófia és a társadalomtudományok köréből*, V. kötet 4. szám, MTA, Budapest, 3-4.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) a büntetőjogi garanciák iránti igényt azáltal fejezte ki, hogy a büntetett nem az állam büntető hatalmának tárgyaként, hanem jogok alanyaként, méltósággal rendelkező személyként tekintette. A bűncselekmény alapján az állam és az egyén között létrejött jogviszony politikai értelme az állampolgári személyes szabadság jogi garanciáinak elismerése. Francesco Carrara (1805-1888) még erőteljesebben hangsúlyozta ezt a megközelítést. Olvasatában a polgári társadalom csak azért jött létre, hogy a rend törvényét fenntartsa és megvédelmezze. A társadalmi hatalomnak joga van mindazt megtenni, ami szükséges, hogy a jogvédelem célját megvalósítsa, ez a büntetőhatalomnak forrása. Az emberi jogok védelmének szükségessége azonban nemcsak jogalapja a büntetésnek, hanem egyúttal korlátja is, mert a hatalomnak nemcsak a sértettnek, hanem egyúttal a sértőnek a jogát is védenie kell. V. ö.: HORVÁTH Tibor (1981): i. m., 58-59., 77.

¹³⁰ YOON, Young-Cheol (2001): Strafrecht als ultima ratio und Bestrafung von Unternehmen. Peter Lang, 7., 9.

¹³¹ YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 8.

¹³² YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 9.

kijelölt szabadságok és az azokból levezethető jogok érvényesítésének intézményes biztosítására az egyén és az állam *vertikális kapcsolatában* mutatkozik igény, amely képes kezelni a mások szabadságait különféle mértékben korlátozó egyéni önkényt. A fenti érdekből felállított *hatalmi korlátok* mértéke, terjedelme megegyezésem alapul, kereteinek pontos kijelölése a szabadság érvényesülésének záloga. Általános értelemben tehát a társadalmi szerződés a fenti két funkciójának megfelelően kijelöli az állampolgári szabadságok és az abba való állami beavatkozás határait.¹³³

Az ultima ratio liberális jogállami koncepciója feltételezi, hogy a társadalom autonóm és toleráns módon építkezzék, az állam elsődlegesen a szabadság és béke letéteményesének szerepében tűnjön fel, amely keretek közt a társadalmi szerződés jogelméleti legitimációs alapvetéséül szolgál az állam erőszakmonopóliumának kidolgozása során. Így lesz az állam büntetőhatalma a társadalmi szerződésből levezetett, joghoz kötött és korlátozott eszköz, amely az egyén szabadságjogaiból kiindulva az egyént az erőszakos állami beavatkozással szemben is védelmezi.¹³⁴

3.2.A moderált büntetőhatalom igénye a 20. században

A büntetőhatalom korlátozására irányuló igény a *19-20. század fordulóján* tartalmilag, az ultima ratio kifejezés használata nélkül jelenik meg. Így *Jhering* azokra az esetekre javasolja korlátozni a büntetőhatalmi beavatkozást, ahol a jog többi részének enyhébb kényszere nem elégséges, egyúttal a társadalom életfeltételei érzékenyen sérülnek.¹³⁵ A büntetőhatalom korlátozott jellegét *Bindingnél* a büntetőjog fragmentáris, illetve akcesszórius jellegének hangsúlyozásában ismerhető fel.¹³⁶

3.2.1. Mértékadó szakmai fórumok megállapításai

(1) A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület fókuszpontjai

Az elmúlt száz év büntető igazságszolgáltatással összefüggő, nemzetközi viszonylatban jelentős főkérdései jól nyomon követhetők az 1924-ben alakult *Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület* (International Association of Penal Law) állásfoglalásai mentén.¹³⁷

---

¹³³ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 9-11.

¹³⁴ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 20-21.

¹³⁵ V. ö.: JHERING, Rudolf von (1883): *Der Zweck im Recht*. Erste Band. Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, Leipzig, 483-491.

¹³⁶ V. ö.: BINDING, Karl (1902): *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts*. Besonderer Teil. Erster Band. 2. Aufl., Leipzig, Verlag von Wilhelm Engelmann, 20.

¹³⁷ A szervezet az 1889-ben alapított és az I. Világháború alatt feloszlott Nemzetközi Büntetőjogi Unió (International Union of Penal Law) utódja. Ötévente kongresszust hív össze a büntető igazságszolgáltatás aktuális kérdéseinek megtárgyalására.

A büntetőjog *ultima ratio* jellegére irányuló igény nyomon követése szempontjából kiemelendő az 1974-es kongresszus, amely a büntetőjog egészére nézve hangsúlyozta a *minimális intervenció* (minimum intervention) koncepcióját, szemben a jogág hagyományosan represszív, illetve retributív karakterével.¹³⁸

A közösség a hagyományos büntetési célokkal szembeni szkepticizmus talaján állva 1984-ben rámutatott, hogy a *konfliktuskezelés számos, büntetőjogon kívüli megoldási módja* fejlődött ki a társadalomban úgy az enyhébb, mint a súlyosabb bűncselekmények vonatkozásában. Így a felek megegyezése, polgári vagy fegyelmi felelősség, adminisztratív vagy rendészeti eszközök. Javasolta ezen kezelési módszerek figyelembe vételével a *diverziós megoldások* körének bővítését a büntetőjogban, amelyek ellensúlyozhatják a túlkriminalizáció jelenségét, mérsékelhetik a büntetőjogi beavatkozás káros hatásait, illetve alkalmasak lehetnek olyan helyzetek kezelésére is, amelyekre a hagyományos büntetés nem képes.¹³⁹

A kongresszus 1989-ben az enyhe súlyú bűncselekmények dekriminalizálásának, majd *adminisztratív jogi büntető típusú szankciókkal* történő kezelésének nemzetközi tendenciájával foglalkozott. Ez a trend alapvetően összhangban áll a büntetőjogi szubszidiaritás elvével, a közigazgatási büntetőjog „felfújása” azonban nem kívánatos, szükséges ezen a jogterületen a felelősség megfelelő korlátainak és irányadó elveinek meghatározása.¹⁴⁰

A kongresszus tematikájának fókuszpontjai jelzik ugyanakkor a *büntetőhatalom szélesedésének irányait és módjait* is, amelyekben tükröződnek a hangsúlyos történelmi események, társadalmi változások, illetve a bűnözés jellegének változásai. Az *1920-tól a század közepéig* terjedő időszakban ilyen volt például a büntetőhatalomnak az univerzalitás elve alapján történő kiterjesztése az emberiség békéjének biztosítás érdekében, az *ötvenes években* a gazdaság büntetőjogi védelmére helyeződött hangsúly és felmerült a légi közlekedési ágazat büntetőjogi kezelésének szükségessége. A *hatvanas években* a gondatlanság, a veszélyeztető jellegű bűncselekmények, és a szervezetek büntetőjogi felelőssége irányába bővült a büntetőhatalmi potenciál. A *hetvenes években* a drogbűnözésre és a környezeti ártalmak kiküszöbölésére reagáltak a büntető kódexek. A *nyolcvanas években* a mulasztás típusú elkövetési magatartások, a gazdaság és a bio-medikális jelenségek kriminalizációja volt

---

A kongresszusokat összefoglaló kiadvány: A DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926-2014). International Association of Penal Law, 86 e année nouvelle série 1 er /2 e trimestres <http://www.penal.org/en/resolutions-aidp-iapl-congresses> (2020.08.12.) 247.; Twentieth International Congress of Penal Law. “Criminal Justice and Corporate Business”. <http://www.penal.org/en/resolutions-last-congress> (2020.08.12.)

¹³⁸ DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): i. m., 312.

¹³⁹ DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): i. m., 341.

¹⁴⁰ DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): i. m., 351.

aktuális. A *kilencvenes években* a környezeti, az információtechnológiai és a szervezett bűnözés elleni fellépés volt hangsúlyos. A *kétezres évek elején* a korrupciós bűnözés, a terrorizmus, illetve a sui generis előkészületi és bűnsegédi tényállások szaporodása, az *elmúlt évtizedben* pedig az információs társadalom védelme, valamint a jogi személy gazdasági és fogyasztóvédelmi jogsértései miatti felelősség mentén mutatkozott a büntetőjogi beavatkozás fokozódása.¹⁴¹ A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület 1948 óta ENSZ konzultációs jogkörrel bíró egysége,¹⁴² a két entitás munkásságában megjelennek a közös gondolkodás lenyomatai.

(2) Az ENSZ irányadó standardjai

Az *Egyesült Nemzetek Szervezete* 1950-ben határozta meg felelősségét a bűnmegelőzéssel kapcsolatban.¹⁴³ Az ENSZ a fiatalkorúak igazságszolgáltatása vonatkozásában 1980-ban megfogalmazta a büntetőeljárás során alkalmazott *személyes szabadságot elvonó kényszerintézkedés végső eszközként* (measure as last resort) történő alkalmazását,¹⁴⁴ majd a Pekingi Szabályok körében kiterjesztette ezt a javaslatot a közhatalmi beavatkozás további formáira.¹⁴⁵ Az ENSZ 1990-ben adta ki a Tokiói Szabályok című határozatát a szabadságelvonással nem járó szankciókkal kapcsolatban, amely a *minimális intervenció* elvi bázisán törekedett népszerűsíteni depönalizációs, illetve dekriminalizációs törekvéseit a tagállamai körében.¹⁴⁶

---

¹⁴¹ V. ö.: DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): i. m., 243-246.

¹⁴² DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): i. m., 7.

¹⁴³ BODA József (2019): Az ENSZ szerepe a bűnmegelőzésben. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 72.

Napjainkra az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának (Economic and Social Council, ECOSOC) Bűnmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottsága számos kérdésben dolgozott ki ajánlásokat a büntető igazságszolgáltatásra nézve.

¹⁴⁴ Sixth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Caracas, 25 August-5 September 1980, Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice, United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna, 2006, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf (2020.07.25.), 62-63.

¹⁴⁵ Ilyen volt a fiatalkorúak intézeti elhelyezésének, a családi környezetből történő kiemelésének végső eszközként történő alkalmazása, valamint szabadságvesztés büntetéssel történő szankcionálásuk végső jellege, a lehető legrövidebb időre korlátozása és kivételességének követelménye.

A Fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ Minimumszabályok (Pekingi Szabályok), melyet a Közgyűlés 40/33-as határozatával 1985. november 29-én fogadott el. Lásd: United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna, 2006, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf (2020.07.25.), 68., 88., 87-88.

¹⁴⁶ az ENSZ Szabadságelvonással nem járó intézkedésekre irányadó általános Minimumszabályai (a Tokiói Szabályokat), melyeket a Közgyűlés 1990 decemberében fogadott el 45/110-es határozatával. Lásd: United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNITED-2.PDF> (2020.07.09.)

Az európai integráció folyamatában a határon átnyúló bűnözési formákkal szembeni egységes fellépés igénye a bűnügyi együttműködés különböző formáinak megjelenéséhez vezetett, kezdetben az 1992-es Maastrichti Szerződés alapján. Az Unió intézményei a szabadságelvonó szankciók végső eszköz jellegének követelményét több dokumentumban megfogalmazták. Kiemelendő a Tanács 1987-ben kiadott ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről, amely a büntetőjogi felelősség differenciálását, ún. elterelő megoldásokat és az alternatív szankcionálás jelentőségét hangsúlyozta.¹⁴⁷ A fentiek a büntetőhatalmi beavatkozás ultima ratio jellege irányába történő jelentős elmozdulás hivatalos megnyilvánulásainak tekinthetők meglátásom szerint.

3.2.2. Ultima ratio mint konferencia tárgya

Meghatározó jelentőségű a büntetőjog mint ultima ratio felfogás fejlődéstörténetében, hogy 1990-ben nemzetközi konferencia tárgyává vált Modernes Strafrecht und ultima ratio Prinzip (Modern büntetőjog és az ultima ratio elve) cím alatt, amelynek résztvevői több szempontból közelítették meg az elvet.

Lüderssen szerint a végső esetben végső eszközként alkalmazott büntetőjogi beavatkozást kifejező ultima ratio elve különösen a súlyos bűncselekmények (schweren Delikten) körére szorítja a jogág alkalmazási körét.¹⁴⁸ A büntetőjog tendenciózus alkalmazása a társadalmi kockázatok megelőzésére megbontja a büntetőjog hagyományos kötődését úgy a tett büntetőjog jogállami koncepciójához, mind a tettes büntetőjog reaktív koncepciójához. Szakítva ezekkel a klasszikus alapvetésekkel, a büntetőjog kiterjedhet a veszélyeztető típusú helyzetek teljeskörű szankcionálására, amely az erőszak eszközeivel vezet egy biztonságos jóléti állam kialakításához – figyelmeztet Herczog. Az ultima ratio a büntetőpolitika buzgóságát, illetve a büntető jogalkotást ellensúlyozó tényező – hasonlóan a jogtárgyvédelemhez kötött büntetőjog, az in dubio pro libertate és a tettarányosság követelményeihez –, amelynek küldetése, hogy az előrehozott büntetőjogi védelem elleni eszközként a társadalomra ténylegesen veszélyes vagy kárt okozó magatartások körére szorítsa a büntetőjogot.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Lásd például a Tanács R (87) 18. sz. ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről, a Tanács R. (92) 16. sz. ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól, az R. (96) 8. sz. ajánlás az európai kriminálpolitikáról a változás idején, az R. (99) 20. sz. ajánlás a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönnépesség inflációjáról vagy az R. (99) 19. sz. ajánlás a mediációról büntető ügyekben vagy a Bizottságnak a próbaidőről és az alternatív szankciókról szóló 2008/947/IB kerethatározata.

¹⁴⁸ LÜDERSSEN, Klaus (1990): Einleitung. In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien. Peter Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, 11.

¹⁴⁹ V. ö.: HERZOG, Felix (1990): Nullum crimen sine lege periculo sociali. Strafrecht als Fortsetzung der Sozialpolitik mit anderen Mitteln – Vier Skizzen. In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg. (1990): i. m., 105-106., 110-111.

A büntetőjog ultima ratio jellegének további kontextualizálási lehetőségei merülnek fel, így Doda az elv hatókörét a *szankció kiszabásának folyamatára*, azaz a büntetőeljárás jogra is kiterjeszti,¹⁵⁰ Gaberle a dekriminalizációs formaként felvetett amnesztia, azaz a *kegyelem* intézményével hozza összefüggésbe.¹⁵¹ Zaczyk az ultima ratiót *a büntetőjog különös részének kritikai felülvizsgálatára* használja a jogi tárggyal összefüggésbe hozva, kimondva, hogy a tőkepiac tisztességes működésébe vetett bizalom – mint a tőkebefektetési csalás tényállás által védett közvetlen jogi tárgy – nem vonható a büntetőjog által oltalmazható érdekek körébe, a tényállás számúzendő a büntető kódexből.¹⁵²

A büntetőhatalom korlátozására irányuló igény kifejeződése a *20. század végére* számos büntetőjogász tudományos munkáiban, illetve tankönyveiben jelent meg különösen német területen, amelyek újabb és újabb összefüggésekben hangsúlyozták a büntetőhatalom moderálásának igényét, illetve az ultima ratio jellegű büntetőjog mibenlétét.¹⁵³

Ezen szerzők némelyike *mellőzte az ultima ratio koncepció hivatkozását*. Így Hassemer, aki szerint a *kriminalizáció szükségességének komoly kétsége* mellett alkalmazott büntető normák csupán a hatékonyság és a társadalomvédelem látszatát közvetítik, ilyen formában a büntetőjog a feladatát nem tudja teljesíteni.¹⁵⁴ Kremnitzer a büntetőjogi beavatkozás hatókörét a *különösképpen védelmeszt jogtárgyak és érdekek kirívó, elviselhetetlen sérelmének körére* szorítja, amely az etikai minimummal azonosítható.¹⁵⁵ Dagmar hangsúlyozza, hogy a magánjogi, illetve közigazgatási jogi *jogellenesség vagy tilalmazottság* önmagában még nem jelent elegendő feltételt a büntetendővé nyilvánításhoz, amely magyarázza a büntetőjog fragmentáris karakterét.¹⁵⁶ A büntetőjog *fragmentáris és szubszidiárius* karaktere értelmében a

---

¹⁵⁰ DODA, Zbigniew (1990): Prozessuale Mechanismen der selektion der Strefverfolgung im polnischen Strafprocess. In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg. (1990): i. m., 129.

¹⁵¹ GABERLE, Andrej (1990): Entkriminalisierung und Entpönalisierung in Polen – Illusion oder Wirklichkeit. In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg. (1990): i. m., 48., 68.

¹⁵² ZACZYK, Rainer (1990): Der Begriff „Gesellschaftgefährlichkeit“ im deutschen Strafrecht, In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg. (1990): i. m., 127.

¹⁵³ A német büntető jogtudományban *Günter Heine* szentelt munkássága során megkülönböztetett figyelmet *a büntetőjog „lényegi jelentőségűre korlátozásának” témakörének*. Művei nem álltak rendelkezésre a kutatás során. A tiszteletére készült tanulmánykötet szerzői számos szempontból elemzik a büntetőjog végső eszköz jellegét úgy a német büntetőjog vonatkozásában, mind összehasonlító aspektusban. Kiemelten foglalkoznak a környezetvédelmi és kereskedelmi büntetőjoggal, az élet büntetőjogi védelmével, és a kérdéskör nemzetközi jogi vetületeivel. V. ö.: GROPP, Walter et al. (2016): Strafrecht als ultima ratio: Gießener Gedächtnisschrift für Günter Heine, Abstract, <https://www.amazon.de/Strafrecht-als-ultima-ratio-Ged%C3%A4chtnisschrift/dp/3161545656> (2020.08.21.)

¹⁵⁴ V. ö.: HASSEMER, Winfried (1990): Einführung in die Grundlagen des Strafrechts, C. H. Beck, München, 71-72., idézi: NAGY Ferenc (2018): Az állami büntetőhatalom korlátozása ellen ható tendenciák a büntetőjogban. Állam- és Jogtudomány, 59/1., 85-86.

¹⁵⁵ V. ö.: KREMNITZER, Mordechai (1993): i. m., 86., idézi: LIGETI Katalin (1997): i. m., 99.

¹⁵⁶ V. ö.: DAGMAR, Felix (1998): Die Einheit der Rechtsordnung. Mohr Siebeck, 297., idézi: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 81.

büntetés alkalmazása akkor javasolt, ha más eszközök – különösen magánjogi, adminisztratív jogi – nem alkalmasak az adott magatartástípus kezelésére, írja Stratenwerth.¹⁵⁷

Más szerzők részben alapították a büntetőjog terjedelmének behatárolásának igényét az *ultima ratio elvére*. Így Naucke rámutat, a büntetőjog végső eszköz a végső esetben (im äußersten Fall das äußerste Mittel). Az elv értelmében a büntetendő cselekmények olyan *kivételes eseteket* jelölnek, amelyek *korlátozott számban* fordulnak elő, és *alapvető érdekek súlyos megsértésével kapcsolatosak*.¹⁵⁸ Graven úgy látja, a proporcionalitás elvének értelmében a büntetőjogi beavatkozás jobb opció híján *végső eleme* az egyéni és kollektív érdekek védelmére irányuló átfogó stratégiának.¹⁵⁹ Lüderssen szerint az ultima ratio elve *szükséghelyzetekben* enged teret a büntetőjogi intézkedéseknek, vagyis amikor szükséges tenni valamit, de a társadalom, vagy az állam nem talál egyéb megoldást a helyzetre.¹⁶⁰

A korabeli ultima ratio interpretációk közül *kiemelendő Prittwitz megközelítése*, aki úgy látja, a szubszidiaritás elvében, a büntetőjog fragmentaritás karakterében, illetve az ultima ratio elvében kifejezésre jut a büntetőjog korlátozására irányuló igény, illetve a büntetőjog ilyen korlátozott jellege. Ezeket összevetve az ultima ratio elve tűnik a legkevésbé zavarosnak álláspontja szerint. *Az arányosság és az ultima ratio elveinek különbségét* Prittwitz abban ragadja meg, hogy az arányosság elve előre feltételez egy adott célt, amely fényében eldöntjük, hogy a választott eszköz ezzel arányos-e, azaz tulajdonképpen végső érv-e. Az ultima ratio alapelve magát a célt is megfogalmazza, mondhatni minősíti, tehát értelmében a cél kiválasztásának értékelésére, illetve behatárolására is szolgál. Az ultima ratio, azaz végső érv a végső esetben követelmény Prittwitz meglátása szerint *kvantitatív és kvalitatív jellemzőket egyaránt kifejez*.¹⁶¹

3.2.3. Ultima ratio mint önálló kutatás tárgya

A 21. századi szakirodalomban az *ultima ratio elv monografikus értelmezése* jelent meg, amely döntően a német szakirodalom áttekintésére alapítva foglalja össze az elvvel kapcsolatos

---

¹⁵⁷ V. ö.: STRATENWERTH, Günther (2000): Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Die Straftat. 4th Ed., 40.

¹⁵⁸ V. ö.: NAUCKE, Wolfgang (1991): Strafrecht: eine Einführung, Hermann Luchterhand Verlag, 6. edit., 53., idézi: KAIAFA-GBANDI, Maria (2011): The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for an European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. European Criminal Law Review, No. 1/2011, Vol. 1., 17.

¹⁵⁹ V. ö.: GRAVEN, Philippe (1995): LY'nfraction pénale punissable. Ed. Staempfli, Berne, 2e éd., 9.

¹⁶⁰ V. ö.: LÜDERSSSEN, Klaus (1995): Notwehrelemente in der Strafe-Strafelemente in der Notwehr. Ein vitiöser Zirkel oder Quelle neuer Einsichten in den Anachronismus der Strafe?, In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt/M ed., Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts, 159.; idézi: KAIAFA-GBANDI, Maria (2011): i. m., 17.

¹⁶¹ V. ö.: PRITTWITZ, Cornelius (1997): Der fragmentarische Charakter des Strafrechts-Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtspostulate. In KOCH, Harald ed.: Herausforderungen an das Recht: Alte Antworten auf neue Fragen? 166., 145., idézi: KAIAFA-GBANDI, Maria (2011): i. m., 17.

megközelítési módokat. Yoon a német jogrendben – közelebről a jogi személy büntetőjogi felelősség vonatkozásában – interpretálja az ultima ratio elvét.

Problémafelvetése szerint a büntetőjogi beavatkozás a környezet-, és a gazdaságvédelem területén tisztán szimbolikussá válik, nélkülözve a meggyőzés és a hatékonyság jegyeit. A büntetőjog hatókörének bővülése nem megfelelő strukturális politika és szabályozási rendszerek igénybevételére utal, amellett, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer túlterheltségéhez vezet.¹⁶²

Az ultima ratio a szerző álláspontja szerint *a büntetőhatalmat úgy generális értelemben, mind a bűncselekmények körének meghatározása szempontjából korlátozza*, amelynek érvényesülésére bizonyos normatív és empirikus bizonyítékok – a szerző szóhasználatában próbakövek (Prüfsteine) – alapján következtethetünk.¹⁶³

Yoon az *ultima ratiót a kriminalizációval összefüggésben* a Prittwitz-nél is képviselt kettős – kvalitatív és kvantitatív – dimenzióban értelmezi. Az elv *kvantitatív aspektusból* a büntetést érdemlő magatartások körét korlátozza, érvényesülése a jogtárgysérelem, a társadalomellenesség, a normavilágosság, illetőleg a tényállás körülhatároltsága (Tatbestandsbestimmtheit) vizsgálatával értékelhető.¹⁶⁴ Az ultima ratio *kvalitatív korlátként* áll fenn a szankcióval fenyegetés mértéke vonatkozásában,¹⁶⁵ amely érvényesülését a bűnfelelősség elve, a büntetőjog szubszidiárius jellege (fragmentaritása), az eszköz-cél arányosságának követelménye, a tettarányosság kritériuma, illetve a szankciók meghatározottságának követelménye közvetíti.¹⁶⁶ A fenti „próbakövek” nem egymás mellett, hanem *egymásra épülve korlátozzák a büntetőhatalmat a legsúlyosabb deliktumok körére*.¹⁶⁷ A büntetőjog vizsgálata ebből a szemszögből csakis a magatartási szabály és a szankció kombinált figyelembevételével elképzelhető, nem azok merev szétválasztásával.

---

¹⁶² YOON, Young-Cheol (2001): Strafrecht als ultima ratio und Bestrafung von Unternehmen. Abstract, Peter Lang, <https://www.amazon.com/Strafrecht-Bestrafung-Unternehmen-Europ%C3%A4ische-Hochschulschriften/dp/3631384564> (2020.08.22.)

¹⁶³ YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 23.

¹⁶⁴ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 23-30.

¹⁶⁵ YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 22.

¹⁶⁶ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 30-42.

¹⁶⁷ A bűnösség elve és a tényállás körülhatároltságának követelménye nem empirikus vagy formális, sokkal inkább normatív aspektusú, a jogbiztonságot, illetve törvényességet szolgáló követelményekként kötik a jogalkotót. A jogtárgysérelem, a társadalomellenesség, valamint a tettarányosság kritériumai pedig a kriminalizáció empirikus felülvizsgálatára alkalmasak – így a jelenséggel kapcsolatos látencia, annak gyakorisága, a támadott érdek megóvására felmerülő igény intenzitása – különös tekintettel a büntetőjogi eszköz alkalmasságára, illetve annak a kitűzött céllal való arányosságára. Ebben a körben érvényesül a büntetőjog szubszidiárius jellege (fragmentaritása). V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 42-43.

Yoon az ultima ratio elvét kevésbé kriminalizációs mértékegységként, mind inkább dekriminalizációs „mutatóként” javasolja felfogni az elv autentikus, a büntetőhatalom korlátozására irányuló felfogásának megfelelően.¹⁶⁸

A szerző megközelítésmódja nem egyedülálló. Az ultima ratio elvének eme *kettős büntetőhatalmi korlátként* történő megközelítése Kaiafa-Gbandinál is megjelenik. Ultima ratio értelmezése a Lüdersennél olvasotthoz hasonló: az ultima ratio a büntetőjogot minőségi és mennyiségi irányban is korlátozó kritérium, amely kifejezi, hogy csak *szükséghelyzetekben* engedhetünk teret a büntetőjogi intézkedéseknek, vagyis amikor szükséges tenni valamit, de a társadalom, vagy az állam nem talál megoldást a helyzetre. Az ultima ratio Kaiafa-Gbandi nézete szerint az arányosság elvével áll szoros összefüggésben.¹⁶⁹

3.3. Az ultima ratio kortárs felfogása

A 21. században az ultima ratio további kontextusokban is megjelenik, amelyek egy része elméleti, feltűnik emellett a tételes büntetőjogban, valamint gyakorlati vizsgálati tényezőként is a büntetőjog kritikai felülvizsgálatának folyamatában.

3.3.1. Elméleti ultima ratio felfogások

Több szerző *a büntetőjog expanziója*, illetve túl gyakori eszközként történő működtetése miatt fejezi ki aggodalmát. Naucke, Hilgendorf, Haggemüller, Jung és Stuckenberg úgy látja, a büntető jogalkalmazás nem ultima ratio jellegű, inkább a prima vagy sola ratio koncepcióra alapított alkalmazás irányába tendál.¹⁷⁰ Prittwitz a büntetőjog propria ratio jellegű alkalmazását kérdőjelezi meg. A szerző Roxin ultima ratio koncepcióját alapul véve törekszik differenciálni az ultima ratio követelményének egyes vonatkozásait. Felveti, hogy szükség mutatkozik a büntetőjog eszközrendszere alkalmazásának (propria ratio) hangsúlyosabb vizsgálatára, illetve annak átgondolására a kriminalizációs döntéshozatal során, hiszen az eszköz alkalmatlansága egyértelműen kizárja a büntetőjogot bizonyos jelenségek kezelésének eszköztárából.¹⁷¹

A büntetőhatalomnak *a védendő értékek, illetve a jogi tárgy oldaláról* történő korlátozása is megfogalmazást nyer. A büntetőjog a társadalmi élet alapvető értékei körébe tartozó, emellett

---

¹⁶⁸ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 43.

¹⁶⁹ V. ö.: KAIIFA-GBANDI, Maria (2011): i. m., 7.

¹⁷⁰ V. ö.: NAUCKE, Wolfgang (2002): Strafrecht. Eine Einführung. Luchterhand: Neuwied und Kriftel, 40., idézi: NAGY Ferenc (2018): i. m., 80.; HILGENDORF, Eric: „Beobachtungen zur Entwicklung des deutschen Strafrechts 1975-2005”. In HILGENDORF, Eric – WEITZEL, Jürgen eds.: Der Strafgedanke in seiner historischen Entwicklung, Duncker & Humblot, Berlin, 196, 207, idézi: NAGY Ferenc (2018): i. m., 81.; HAGGENMÜLLER, Sarah – JUNG, Heike – STUCKENBERG, Carl-Friedrich (2012): „Ultima ratio – ein Prinzip in Gefahr? Ein Tagungsbericht”. Goldammer’s Archiv für Strafrecht, 2012/10., 636-641., idézi: NAGY Ferenc (2017) i. m., 81.

¹⁷¹ V. ö.: PRITTWITZ, Cornelius (2011): Strafrecht als propria ratio. In HEINRICH, Manfred et al. edit.: Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011., 36-37.

alkotmányos vagy az alkotmányból levezethető értékeket vonhat oltalma alá, amennyiben azok megsértése ártalmat képvisel az egyén számára, amely foka alapján a magatartás különösen veszélyes. A kevésbé veszélyes magatartások kezelésére más jogági szabályozó alkalmazása javasolható, hangsúlyozza Mir Puig.¹⁷²

Megjelenik az ultima ratio elvnek olyan felfogása is, amely azt a *büntetőjog saját szubszidiaritás elveként* azonosítja. Trendelenburg szerint az ultima ratio egy széles körben elterjedt, egyúttal vitatott teória a büntetőjog korlátozása vonatkozásában, amely sokszínű, azonban csak ritkán kifejtett premisszákon alapul. A szerző Roxin szubszidiaritás koncepciójából származó alapvetéseként tekint az ultima ratio elvére, hangsúlyozva, hogy nincs ehhez hasonló tartalommal megfogalmazott más büntetőjogot korlátozó tézis.¹⁷³ Hasonlóan vélekedik Nuotio, akinek megfogalmazásában az ultima ratio a büntetőjog erősen erkölcsi színezetű fogalomkészletébe illeszkedve fejezi ki a büntetőhatalmi beavatkozás szubszidiárius jellegét.¹⁷⁴ Herlin-Karnell az ultima ratio koncepciót szintúgy a büntetőjog saját szubszidiaritás elveként azonosítja, amely a büntetőjog mint kontrolleszköz végső soron való használatát fejezi ki. Az ultima ratio több mint egyszerű etikai vagy egy alkotmányos elv. Olyan alapgondolat, mely kifejezi, hogy a büntetőjog csak a legsúlyosabb érdeksérelmekre való reagálás eszköze, mivel az enyhébb jogsértések megfelelőbben kezelhetők a polgári jog illetve a közigazgatási jog eszközeivel.¹⁷⁵

Minkinen álláspontja szerint ez egy pönológiai maxima, a *tettarányosság követelményéből levezethető jogelv*, amelyet kontinentális jogterületen általában a jogállamiság követelményéből eredeztetnek, angolszász jogterületen pedig erkölcsi követelményként fognak fel.¹⁷⁶

Meghatározó pont az ultima ratio koncepció interpretációjának fejlődéstörténetében az Európai Kriminálpolitika Manifesztuma című dokumentum 2009-es megjelenése, amely az *uniós kriminálpolitika fundamentális elveként* hangsúlyozza az ultima ratio elvét. A dokumentum részletesebb bemutatására a dolgozat büntetőpolitikával foglalkozó egységében kerül sor.¹⁷⁷

---

¹⁷² MIR PUIG, Santiago (2008): Legal Goods Protected by the Law and Legal Goods Protected by the Criminal Law as Limits to the State's Power to Criminalize Conduct, *New Criminal Law Review*, 2008/11 (3), <https://doi.org/10.1525/nclr.2008.11.3.409> (2020.08.04.), 418.

¹⁷³ V. ö.: TRENDELENBURG, Cornelius (2011): Ultima ratio?: Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen. In *Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien*, Band 133, Peter Lang;

¹⁷⁴ NUOTIO, Kimmo (2011): Criminal Law in the Constitutional Settings of the EU. In WALKER, Neil – SHAW, Jo – TIRNEY, Stephen eds.: *Europe's Constitutional Mosaic*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 315.

¹⁷⁵ HERLIN-KARNELL, Ester (2010): What Principles Drive (or Should Drive) European Criminal Law? *German Law Journal*, Vol. 11., 1121.

¹⁷⁶ MINKKINEN, Panu (2006): 'If Taken in Earnest': Criminal Law Doctrine and the Last Resort. *The Howard Journal*, Vol. 45. No 5., 521.

¹⁷⁷ A Manifesto on European Criminal Policy. <http://www.crimpol.eu/manifesto/> (2019.03.08.). A dokumentum bemutatására az Európai Unió büntetőpolitikájával foglalkozó egységben kerül sor.

Az ultima ratio koncepció 2012-ben ismét *nemzetközi konferencia* tárgyává vált „ULTIMA RATIO, Is the General Principle at Risk in our European Context?” (Veszélyben az ultima ratio generálprincípiuma európai kontextusban?) cím alatt. A konferencia az ultima ratio elvének európai felfogásait tekintette át, számba vette az elv értelmezési lehetőségeit úgy a nemzeti jogrendek, mind az uniós büntetőhatalom viszonylatában.

Az *ultima ratio felfogható* a büntetőjog kulturális örökségének részeként. Normatív elvként, vagy még inkább kapcsolódó elvek konstellációjaként hermeneutikus előkérdése, értelmezési bázisa bizonyos társadalmilag releváns magatartástípusok bűncselekménnyé nyilvánításának és büntetőjogi szankcionálásának. Amennyiben a jogszabályi hierarchia felsőbb fokain álló normák megalkotói – például az alkotmányozó hatalom, vagy nemzetközi emberi jogi egyezmények kidolgozói – számára címzett általános elvként fogjuk fel, jogerkölcsi, vagy politikaerkölcsi elvként jellemezzük, úgy a jogalkotó részéről önként vállalt, reflexív kategória. Feltételezhetően a túlzott kriminalizáció elleni beépített fék a büntetőjogban.¹⁷⁸

A konferencia megállapította, hogy *az elv értelmezése számos nyitott kérdéssel* terhelt. Így:

- Nem tisztázott, hogy alkotmányos rangú alapelv-e, avagy csupán politikai megfontolásként aposztrofálható.
- Vajon a büntetőjog és más jogágak által szankcionált magatartások közötti speciális kvalitatív különbséget jelöl?
- Egyfajta speciális jogalkotási etika kifejezésére szolgál-e?¹⁷⁹

A konferencia előadói számos aspektusból törekedtek vizsgálni az elvvel kapcsolatos problematikus kérdéseket az alábbiak szerint.

Melander az ultima ratiót *a nemzeti büntetőjog egyik legismertebb tradicionális elvéként* azonosítja, amely a büntetőjogot represszív természete miatt végső magatartásszabályozó eszközként javasolja alkalmazni. Az ultima ratio jogelvi jellege, gyakorlati jelentősége gyakorta megkérdőjeleződik azáltal, hogy a büntetőjog alkalmazására alternatív jogi megoldások megfelelő mérlegelése nélkül kerül sor.¹⁸⁰

Tuori az ultima ratio hagyományos felfogásából indul ki, amely szerint a kriminalizáció csak végső esetben mint végső eszköz alkalmazható. Azt elv funkciója tehát a *kriminalizáció*

---

¹⁷⁸ BENGOTXEA, Joxerramon – JUNG, Heike – NUOTIO, Kimmo (2013): Ultima Ratio, is the Principle at Risk?: Editors' Introduction. Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <https://ssrn.com/abstract=2213166> (2019.03.25.) 3-4.

¹⁷⁹ BENGOTXEA, Joxerramon – JUNG, Heike – NUOTIO, Kimmo (2013): i. m., u. o.

¹⁸⁰ V. ö.: MELANDER, Sakari (2013): i. m., 44-45.

alkotmányos korlátozása, melyet más elvekkel összhangban fejt ki. Az elv az alkotmányos értelemben vett arányosság egy példajaként fogható fel.¹⁸¹

Minkkinen az alkotmánybíróági gyakorlatban megjelenő erkölcsi irányítúként, ún. *soft principle* (lágy elv, a tételes jogban nem szereplő elv) rangú elvként azonosítja az *ultima ratiót*, amelyet készséggel el is ismerünk, jelentőségét azonban vonakodunk hangsúlyozni, amennyiben áthágjuk.¹⁸²

Wendt úgy látja, a német büntető- és közjogi gondolkodásban a tetterányosság és az *ultima ratio ugyanazt a célt szolgálja*, az állam excesszív beavatkozásának korlátozását állampolgárai életébe. Gyakorlatilag a büntetőjogi *ultima ratio* sajnos nem jut a feltételezett szerepéhez, úgy tűnik, hatékonysága a tetterányosságénál kisebb.¹⁸³

Bengoetxea meglátása szerint *elsősorban a jogalkotót kötő normatív alkotmányos elvként*, avagy inkább elvek konstellációjaként hermeneutikus előkérdése, pre-interpretatív koncepciója egy magatartástípus büntetendővé nyilvánításáról, büntetése meghatározásával foglalkozó kényes kérdésnek, továbbá meghatározó szerepe van a jogalkalmazásban is.¹⁸⁴

A konferenciát követően megjelent szakirodalmi *ultima ratio felfogások* alapvetően nem hordoznak új jegyeket az elv nemzeti büntetőjogi értelmezésével kapcsolatban, láthatóan eltolódik azonban a fókuszpont az *ultima ratio* a *tág értelemben vett büntetőjogra vonatkoztatása* felé.

Ez látható Van Kempennél, aki a *büntető igazságszolgáltatás rendszerének „túlműködtetését”* (overuse) három formában azonosítja. Ilyen a túlkriminalizáció, azaz a szükségtelen büntetendővé nyilvánítás, a büntetőeljárás túlzott mértékű használata olyan esetekben, amikor hatékonyabb, méltányosabb, eredményesebb vagy egyéb módon kívánatos lenne ettől tartózkodni és/vagy alternatív eszközöket alkalmazni, illetve túl sok vagy túl súlyos szabadságelvonó büntetés alkalmazása és végrehajtása. A szerző az ún. túlműködtetés megoldására az *ultima ratio* elvét (*ultima ratio principle*, *ultimum remedium principle*) ajánlja, szinonimként kezelve az önkorlátozás elvével (*the principle of restraint*). Az *ultima ratio*

---

¹⁸¹ V. ö.: TUORI, Kaarlo (2013): *Ultima Ratio as a Constitutional Principle*. Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200869> (2019.03.25.) 9.

¹⁸² V. ö.: MINKKINEN, Panu (2013): *The 'Last Resort': A Moral and/ or Legal Principle?* Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200869> (2019.03.25.) 25.

¹⁸³ V. ö.: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 92.

¹⁸⁴ V. ö.: BENGUETXEA, Joxerramon (2013): *Ultima Ratio and the Judicial Application of Law*. Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200875> (2019.03.25.) 110-111.

*elvének jelentősége három módon érvényesül: korlátozási, indokolási és mérlegelési kötelezettséget támaszt a büntetőhatalommal szemben.*¹⁸⁵

Az ultima ratio tág értelemben vett büntetőjogi koncepcióként alkalmazása látható Queloznál is, aki szerint a büntetőjog mint ultima ratio ideája a büntetőjogi *legalitás* alkotmányos rangú maximájából következik, s elsődlegesen a jogalkotó, másodlagosan a jogalkalmazó tevékenységét befolyásolja.¹⁸⁶ Egyes szerzők az ultima ratio koncepciónak *kifejezetten a büntetőeljárás jogában történő alkalmazhatóságára* mutatnak rá, így Ouwerkerk hangsúlyozza, hogy az ultima ratio koncepció nem csak a jogalkotót kötő elv. Szerepe a büntetőeljárásban az opportunitási, a büntető útról elterelési lehetőségek, illetve a mértékletes büntetés kiszabás hangsúlyozása.¹⁸⁷ Hammerschick és szerzőtársai 2018-as megjelenésű írásukban a büntetőeljárásokban fogatosított szabadságelvonás (pre-trial detention) gyakorlatának mércéjeként alkalmazzák az ultima ratio elvét.¹⁸⁸

Szintén a kutatott kérdéskör összetettebb szemléletét képviseli az a szemlélet, amely *a komplex eszközrendszerrel dolgozó kriminálpolitika jelentőségét hangsúlyozza*, rámutatva arra, hogy ennek kialakítása hiányában az alkotmányos büntetőjog keretei, illetve a büntetőjog ultima ratio jellegének hangsúlyozása önmagukban nem teszik egyértelművé a büntetőjogi beavatkozás határait.¹⁸⁹

3.3.2. Ultima ratio a tételes büntetőjogban

A büntetőhatalom korlátozásának szakirodalomban megjelenő igénye mellett meghatározó jelentőségű a törvényhozó álláspontja ebben a kérdésben. A kutatás során áttekintettem az *Európai Unió tagországainak büntető törvénykönyveit*, elsősorban azt vizsgálva, hogy

---

¹⁸⁵ VAN KEMPEN, Piet Hein (2019): Criminal Justice and the Ultima Ratio Principle: Need for Limitation, Exploration and Consideration, In VAN KEMPEN, P.H.P.H.M.C. – JENDLY, M. eds.: Overuse in the criminal justice system. On criminalization, prosecution and imprisonment / Le recours excessif au système de justice pénale. Aux sanctions pénales, aux poursuites pénales et la détention, Intersentia Cambridge/Antwerp/Chicago, Abstract, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3499004> (2020.03.08.)

¹⁸⁶ V. ö.: QUELOZ, Nicolas (2013): Le droit pénal comme ultima ratio: vraiment? Rev. Stiinte Juridice 2013/9., 11., 9-17.

¹⁸⁷ Emellett a szerző az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatának vizsgálata alapján úgy látja, nem mutatható ki egyértelmű, következetes megközelítés arra a kérdésre, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelme miként és milyen körülmények között indokolja a magatartás nemzeti szintű büntetőjogi védelmét. V. ö.: OUWERKERK, Jannemieke (2012): Criminalisation as a Last Resort: A National Principle under the Pressure of Europeanisation? New Journal of European Criminal Law. Vol. 3. Issue 3-4/2012., 229-230., 235-240.

¹⁸⁸ V. ö.: HAMMERSCHICK, Walter et al. (2018): DETOUR – Towards Pre-trial Detention as Ultima Ratio: Comparative Report., Vienna, www.irks.at/detour/Uploads/Detour%20Country%20Briefs%20fin.pdf (2018.08.05.) 7.

¹⁸⁹ GÄRDITZ, Klaus (2016): Demokratizität des Strafrechts und Ultima Ratio-Grundsatz. Abstract. JuristenZeitung, 71., https://www.researchgate.net/publication/305343438_Demokratizitat_des_Strafrechts_und_Ultima_Ratio-Grundsatz (2020.08.19.)

megjelenik-e az *ultima ratio koncepció tételes jogi formában*, a büntetőjogra vonatkozó alapvető rendelkezések körében.

Járulékos kérdésként felmerült, vajon a külhoni kódexek használnak-e absztrakt bűncselekmény fogalmat, az formális vagy materiális-e, mely tartalmi elemeket hordozza. A poszt-szocialista országok megtartották-e a társadalomra veszélyesség fogalmát és annak definícióját a Btk-ban? Megmutatkozik-e a büntetőjogi felelősség differenciálásának igénye a bűncselekmények súly szerinti felosztásában?¹⁹⁰

(1) Normatív állásfoglalás a büntetőjog végső eszköz jellegéről

Poszt-szocialista országok kódexeiben láthatók olyan megoldások, amelyek normatívan rögzítik a büntetőjog helyzetét, egyfajta *ultima ratio* szerepét a jogi felelősségrendszerben.

Ilyen a *cseh kódex*, amely a legalitás mellett alapelveként rögzíti a szubszidiaritás elvét. Utóbbi értelmében a büntetőjogi felelősség csak társadalmilag ártalmas (káros) esetekben alkalmazható, ha más jogági felelősségi formák alkalmazása nem elegendő.¹⁹¹ A fentiek olvasatában a sérelem elve és a büntetőjog végső eszköz jellege követelmények határozzák meg a kriminalizáció kereteit. A kódex alapvetően a jogellenességhez köti a bűncselekmény fogalmát, amely mellett önálló bekezdésben jelenik meg a bűnösségen alapuló felelősség szabálya.¹⁹²

A *horvát Btk.* szerint olyan cselekmények nyilváníthatók büntetendővé és büntethetők, amelyek mások személyét, jogait, valamint a horvát alkotmányban és a nemzetközi jogban garantált és védett egyéb jogokat, társadalmi érdekeket sértik vagy veszélyeztetik olyan módon, hogy ezen érdekek védelmét büntetőhatalmi beavatkozás nélkül nem lehetett volna elérni.¹⁹³ A jogalkotó

---

¹⁹⁰ A Legislationline.org egy ingyenes online jogalkotási adatbázis, amelyet az EBESZ részt vevő államai számára hoztak létre. Az oldalon számos, a vizsgálattal érintett ország büntető kódexe megtalálható angol nyelven. Ezek áttekintése során azonban bizonyos korlátok jelentkeztek, így néhány nemzet büntető kódexe – olasz, luxemburgi, görög – nem elérhető, más országok joganyagának csak jóval korábbi hatályállapotú változatai állnak rendelkezésre. A common law országok jogalkotására jellemző jegyeket viselő, sajátos szerkezetű ír büntető törvénykönyv vizsgálatára nem vállalkoztam.

A fenti kérdések alapján jelentősebbnek tekinthető vagy sajátos modelleket részletes bemutatkozására szorítokozom, emellett tipizálva, az említés szintjén hivatkozom az áttekintett büntető kódexeket.

A büntető kódexek az általam legutóbb 2020.07.30-án látogatott <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> oldal menüpontjai alatt elérhetők, így a joganyagok számának, valamint elérhetőségük URL címeinek szerepeltetését mellőzöm a hivatkozásaimban, kizárólag a kódexek törvényhelyeit jelölöm, szükség esetén citálva az eredeti megszövegezéseket.

¹⁹¹ Section 12 (1) “Criminal liability of an offender and criminal consequences associated with it may only be applied in socially harmful cases where application of liability according to other legal regulations does not suffice.”

¹⁹² Section 13 (1), (2)

¹⁹³ Article 1 “Criminal offences and criminal-law sanctions shall be prescribed only for such conduct whereby personal freedoms and rights of man as well as other rights and social values guaranteed and protected by the Constitution of the Republic of Croatia and international law are violated or jeopardised in such a manner that it would not be possible to achieve their protection without criminal-law enforcement.”

a társadalomra veszélyesség fogalmát a magyar Btk-ban megfogalmazottakhoz hasonlóan írja le, amit kombinálja a végső eszköz koncepcióval.

A *bolgár* büntető kódex céljai között megjelenik, hogy meghatározza azokat az eseteket, amikor a társadalmi befolyásolás és az oktatás eszközei a büntetőjogi intézkedései helyett alkalmazhatók,¹⁹⁴ amely olvasata alapján, a jogon kívüli magatartásszabályozó eszközök és a büntetőhatalom közötti közvetlen kapcsolat, „átjárhatóság” biztosításának kifejezése.

A büntetőjog kiegészítő jellegét hangsúlyozó fenti modellekkkel szemben a *máltai* kódex azt a normatív álláspontot képviseli, hogy bűncselekmény esetén a büntetés kiszabására irányuló büntetőjogi felelősség és a kár megtérítését szolgáló polgári jogi felelősség párhuzamos, egymástól függetlenül megállapítható.¹⁹⁵

(2) A társadalomra veszélyesség mint korlát

A *lengyel* büntető kódex rögzíti: Az a tiltott cselekedet, amelynek társadalmi következményei jelentéktelenek, nem minősül bűncselekménynek,¹⁹⁶ azaz egyfajta társadalomra veszélyességi küszöb, illetve a sérelem elvének normatív előírásával jelöli ki a büntetőhatalom terjedelmét.

Hasonló megoldást alkalmaz a *bolgár* büntető kódex, amelynek absztrakt bűncselekmény fogalma a társadalomra veszélyesség, a bűnösség és a büntetendőség elemiből áll, emellett rögzíti, hogy a bűncselekmény nem lehet olyan cselekmény, amely, bár formálisan tartalmazza annak elemeit, jelentéktelensége miatt nem veszélyes a társadalomra, vagy a társadalomra veszélyessége nyilvánvalóan jelentéktelen.¹⁹⁷ A társadalomra veszélyesség a joganyag értelmében a személyeket, az állampolgárok jogait, a tulajdont, az alkotmányos rendet, vagy a jogrendszerben védett egyéb érdekeket sértő vagy veszélyeztető cselekmény lehet.¹⁹⁸ A fenti megoldás távoli párhuzamba állítható a társadalomra veszélyesség csekély voltának büntethetőséget megszüntető okként nevesítésével az 1978-as hazai Btk-ban.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Article 1 „(1) The objective of the Criminal Code shall be to protect the person and rights of citizens and the whole legal order established in this country against criminal encroachments.

(2) For achievement of this objective the Criminal Code shall determine which acts dangerous to society constitute crimes and what punishments shall be imposed for them, and shall specify the cases where instead of punishment measures for social influence and education may be imposed.

¹⁹⁵ Preliminary Provisions 3. §, 6. §

¹⁹⁶ Article 1. § 2. „A prohibited act whose social consequences is insignificant shall not constitute an offence.”

¹⁹⁷ Article 9 „(1) Crime shall be an act dangerous to society (action or inaction), which has been culpably committed and which has been declared punishable by law.

(2) Criminal shall not be an act which, although formally containing the elements of crime provided by law, because of its insignificance is not dangerous to society or its danger to society is obviously insignificant.”

¹⁹⁸ Article 10 „Dangerous to society shall be an act which threatens or harms the person, the rights of the citizens, the property, the legal order established by the Constitution in the Republic of Bulgaria or other interests, protected by the legal system.”

¹⁹⁹ V. ö.: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 22. § e) pontja, amely 2006. VII. 1-ig volt hatályban.

(3) A bűncselekmény fogalmi elemei

A *szlovén* büntető törvénykönyv a büntetőjogi felelősségre vonatkozó alapvető rendelkezésként hangsúlyossá teszi az alkotmányos jogok és szabadságok, illetve a jogállamiság követelményeinek tiszteletben tartását és rögzíti a *nullum crimen* elveket.²⁰⁰ Absztrakt bűncselekmény fogalma a jogellenesség, a büntetendőség és a bűnösség fogalmi elemek mellett feltételként jeleníti meg a jogi értékek sürgős védelmét.²⁰¹ A jogalkotási megoldás érdekessége ezen utolsó feltétel, amelyet a fogalom a jogellenesség mellett alkalmaz. A megoldás összességében az alkotmányos büntetőjog követelményeinek hangsúlyozását, a büntetőjog alapjogias megközelítését sejteti.

A *cseh, szlovák, lett és román kódexekben* találkozhatunk az absztrakt bűncselekmény fogalmi elemei körében a büntetendőség, a tényállásszerűség, a jogellenesség és a bűnösség eltérő kombinációival. A *Nyugat-európai országok* – dán, a belga, a finn, a holland, a portugál, a spanyol, az osztrák, a német, a francia – büntető kódexei általában nem tartalmazzak absztrakt bűncselekmény fogalmat.

(4) A bűncselekmény súlya

Ebben a tekintetben a bűncselekmények hazánkban is jellemző *kétfokozatú osztályozása a leginkább jellemző*, a súlyosabb és az enyhébb kategóriák körének részben eltérő alapokon történő megkülönböztetése és megnevezése mellett. Így dichotomikus a *cseh* (*misdemeanour*, *felony*),²⁰² a *lengyel* (*crime*, *misdemeanour*),²⁰³ a *szlovák* (*crime*, *minor offence*).²⁰⁴

A francia kódex *trichotomikus* rendszeréről közismert (*felony*, *misdemeanour*, *petty offence*), amelyek közül a két súlyosabb jogsértéstípus törvénnyel, a harmadik rendelettel statuálható.²⁰⁵ Hasonló a *svéd* büntetőjog, amennyiben lehetővé teszi, hogy bűncselekményt (*offence*) nemcsak a büntető törvénykönyvben, hanem más jogszabályban meghatározott cselekmény képezzen, amelynek büntetése a büntető törvénykönyvben meghatározott.²⁰⁶

---

²⁰⁰ Article 1, Article 2

²⁰¹ Article 16: „A criminal offence shall mean unlawful conduct that the statute due to urgent protection of legal values determines as a criminal offence, while defining the elements thereof and the sentence for the guilty perpetrator.”

²⁰² Section 14 (1)

²⁰³ Article 7. § 1.

²⁰⁴ Section 9

²⁰⁵ Articles 111-1 to 111-5; Articles 131-1 to 131-36-8.

²⁰⁶ „An offence is an act described in this Code or in another act of law or statute for which a penalty stated below is provided. Act 1994:458.” Section 1

A litván kódex *sajátos, ötfokozatú rendszert* alkalmaz. Megkülönbözteti a „crime” és „misdemeanour” kategóriát, valamint az előbbi típus négy fokozatát.²⁰⁷ Ez a hazai szakirodalomban ismert vétség, büntett, közepsúlyos büntett, súlyos büntett kategóriák mentén történő differenciálással mutat hasonlóságot.²⁰⁸

3.3.3. Az ultima ratio elv gyakorlati hasznosíthatósága

Az ultima ratio kortárs szakirodalmi hivatkozásait látva megállapítható, hogy azt továbbra is olyan nyitott elméleti kérdések övezik, mint a koncepció pontos jelentése, hatóköre, elhelyezkedése az alkotmányos büntetőjog kritériumrendszerében vagy a büntetőjog alapelv rendszerében.²⁰⁹

A bizonytalanságok ellenére az utóbbi években *számos kutatásban hasznosították a büntetőhatalmi beavatkozás mércéjeként az ultima ratio koncepciót*. Ezek a büntetőjogi, a polgári jogi, illetve az adminisztratív *jogi felelősségformák határterületeit* érintő kérdésekre, illetve a jogon kívüli preventív eszközrendszerek alkalmazási lehetőségeire fókuszálnak egyes bűncselekményekkel összefüggésben.²¹⁰ További közös jellemzőjük, hogy *poszt-szocialista országokban* készültek. Az elemzések zöme a *litván Vytauto Didžiojo Egyetemhez* kötődik, emellett egy-egy cseh, illetve lengyel vizsgálatot mutatok be.

A kutatások áttekintésének szempontja, hogy mely bűncselekményekkel összefüggésben, milyen kutatási kérdések, illetve „teszt” mentén, és milyen kontextusban – a büntetőhatalom korlátozása vagy megerősítése – történik az ultima ratio alkalmazása.

(1) A büntetőhatalom korlátozásának igényét megállapító kutatások

(a) *Energia és telekommunikációs szolgáltatások jogellenes használata*

A litván jogalkotó 2002-ben önálló büntetőjogi tényállást iktatott be a korábban lopás bűncselekményként kezelt energia és telekommunikációs szolgáltatások jogellenes használatnak szankcionálására, amely esetén a polgári jogi felelősség lehetősége párhuzamosan

---

²⁰⁷ A misdemeanor ismérve, hogy nem szabadságelvonó típusú szankcióval büntetendő. A crime kategóriába tartozó és szándékos bűnösséggel megvalósuló bűncselekmények altípusai (minor, less serious, serious and grave crimes) büntetési tételkereteik alapján különülnek el. Az enyhe 3 évig terjedő, a kevésbé súlyos 3-6 évig, a közepesen súlyos 3-10 évig terjedő, a súlyos bűncselekménytípus pedig a 10 évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő jogsértések körére. Article 10 - Article 12

²⁰⁸ V. ö.: SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): Vétség, büntett, súlyos büntett. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

²⁰⁹ A fenti és hasonló kérdésfelvetések láthatók a legfrissebb kutatásokban, így például Hammerschick és társai vagy De Concel munkáiban. V. ö.: HAMMERSCHICK, Walter et al. (2018): i. m., 7.; DE COENDEL, Stephanie (2018): Incitement to Terrorism: The Nexus Between Causality and Intent and the Question of Legitimacy—A Case Study of the European Union, Belgium and the United Kingdom. In PAULUSSEN, Christophe – SCHEININ, Martin eds.: Human Dignity and Human Security in Times of Terrorism, Springer, Berlin, 269.

²¹⁰ Megjegyzendő, hogy Zaczyk-nál már 1990-ben látható hasonló munka.

adott. Brinevičiūtė úgy látja, a büntetőjogi felelősség fennállása *nem felel meg az ultima ratio elvének*, figyelembe véve a magatartástípus veszélyességének (hazardousness) és a büntetőjogi felelősségnek az *aránytalanságát*.

Az irányadó jogi válaszok az elkövetési értékre alapján differenciálhatók. Összességében akkor célszerű *polgári jogi felelősséget* alkalmazni, amikor az elkövető ismertté válik, és a sértett lehetőségei megsértett jogainak helyreállítására nem romlanak. Az *adminisztratív felelősség* akkor alkalmazandó, amikor az elkövető nem ismert, és az okozott kár nem éri el a jelentős értéket. Ezzel a megoldással ellensúlyozható a túlkriminalizáció, és érvényesíthető a büntetőjog végső eszköz koncepciója. A vizsgált büncselekmény alapesetének tehát nincs helye a büntetőjogban, kizárólag a *jelentős kárt okozó* minősített esetek tekintetében javasolja a büntetőjogi felelősség alkalmazását a szerző, figyelemmel az érintett jogi tárgy megsértésének súlyosságára, valamint annak értékelésére, hogy a polgári jog eszközrendszere mennyiben alkalmas a megsértett jogrend helyreállítására, illetve a kár megtérítésére.²¹¹

(b) Hálapénz

Litvániában a hálapénz dotálását annak társadalmi hagyományira tekintettel tette lehetővé a polgári törvénykönyv maximum 50 Euro értékhatárig. Az orvosok státuszának módosításával a hálapénz jelenség 2002-től hivatali szférában elkövetett vesztegetésként, illetve annak elfogadásaként minősül. A módosító jogszabály *nem támasztja alá a büntetőjogi beavatkozás elkerülhetetlenségét*, illetve az kezelés lehetséges alternatív eszközeinek hiányát, illetve hatástalanságát, azaz a beavatkozás ultima ratio jellegét. Vasiliauskaitė a jelen szabályozással szemben elképzelhetőnek tartja a hálapénz *polgári jogi vagy adminisztratív* felelősségformával történő kezelését, különösen a hálapénz fenti *értékhatára* esetén. A hálapénz jelenség a bűnügyi statisztikában egy-egy esetben fordul elő a módosítás óta eltelt időszakban, szemben a más szektorokban megvalósuló hivatali vesztegetési ügyekkel, amely adat alapján megkérdőjelezhető, hogy ténylegesen befolyásolja-e a büntetőjogi felelősség statuálása a jelenség dinamikáját.²¹²

---

²¹¹ V. ö.: BRINEVIČIŪTĖ, Gabrielė (2019): Ar Lietuvos Respublikos BK 179 straipsnio norma atitinka ultima ratio principą? (Does article 179 of the criminal code of the Republic of Lithuania comply with the ultima ratio principle?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93349> (2019.12.25.)

²¹² VASILIAUSKAITĖ, Agnė (2019): Does Acknowledgement of a Small Value Gratuity Gift for a Medic as a Bribe Not Infringe Ultima Ratio Principle? Abstract, Teisės apžvalga – Law Review, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/383> (2019.12.26.) 69-88.

A német jogrendszerben hasonló elemzést végzett Braun, aki szintén a jelenség büntetőjogon kívüli kezelésének vizsgálatára fókuszálva keresi a hálapénz jelenség megfelelő megoldását. V. ö.: BRAUN, Julian (2013): Ärztekorrupcion und Strafrecht—steht das ultima-ratio-Prinzip der Schaffung eines neuen Strafrechtstatbestands entgegen? *Medizinrecht*, 31/5, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00350-013-3421-5.pdf> (2020.08.21.)

(c) *Személyes használatra szánt, csekély mennyiségű kábítószeres birtoklása*

A 21. század eleje óta számos ország dekriminalizálta a személyes használatra szánt, csekély mennyiségű kábítószeres birtoklását bizonyos kábítószeres ártalmosságának megkérdőjelezhetősége miatt, valamint az ehhez képest jelentős hátrányt okozó büntetőjogi jogkövetkezményeket elkerülendő. Litvániában a jelenség kezelése 2017-ig lehetséges volt *adminisztratív, illetve büntetőjogi típusú szankciókkal egyaránt*, amelyek közül az előbbi lehetőséget megszüntette a jogalkotó. Varkalys kritikai álláspontja szerint ez nem felel meg a *proporcionalitás* elvének, emellett portugál és cseh minták megerősítik, hogy a jelenség adminisztratív szankcionálása párhuzamos, szisztémás intézkedésekkel társítva jelentősen képes hozzájárulni a kábítószeres okozta ártalmak csökkentéséhez.²¹³

(d) *Az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása*

Az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása bűncselekmény litván modellje – mint a hazaihoz hasonló sui generis előkészületi, illetve bűnsegédi tényállás – Sidaravičius szerint sérti az ultima ratio elvét, mivel *büntetési tétele némely esetben aránytalan*, meghaladja bizonyos olyan bűncselekmények befejezett tettesi alakzatának büntethetőségét, amelyek céljából a megvalósítása történik.²¹⁴

(e) *Diszkrimináció*

A nemzetközi jog lehetővé teszi, hogy az államok nemzeti alkotmányos elveikkel összhangban hatékony intézkedéseket válasszanak a diszkriminációs jelenségek csökkentésére, azonban az eszköz megválasztásának – jelesül a büntetőjog és a közigazgatási jog alkalmazandósága közötti határvonalnak – nincs a litván bíróságok ítélezési gyakorlatában egyértelmű kialakult kritériumrendszere. Budrytė szerint *az ultima ratio doktrína az arányosság alkotmányos elvének értelmezését részletező koncepcióként alapelv rangú*, a büntetőjog elvi rendszerének részeként (de)kriminalizációs kritérium. Egy-egy jelenség büntetendőségének ultima ratio jellege az *arányosság*, a *veszélyesség*, a *súlyos kár* kritériumai, valamint a jelenség kezelésére

---

²¹³ VARKALYS, Petras (2019): The Criminal Code of the Republic of Lithuania art. 259 part 2 Compliance with the Requirements of the Ultima Ratio Principle, Abstract, Teisės apžvalga – Law Review, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/376> (2019.12.26.) 89-117.

²¹⁴ SIDARAVIČIUS, Martynas (2019): Ar Lietuvos baudžiamojo kodekso 1982 straipsnio nuostatos neprieštaruja ultima ratio principui? (Whether or not the provisions of the Article 1982 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania are in conflict with the ultima ratio principle?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93493> (2019.12.25.)

rendelkezésre álló *más jogi eszközök* vizsgálatával értékelhető. A bírói gyakorlat alapján a diszkrimináció kezelésében a közigazgatási jogi intézkedéseket hatékonyabbak, párhuzamosan megkérdőjelezhető és *indokolatlan a büntetőjogi felelősség*, mivel úgy tűnik, a diszkrimináció nem jelent a büntetőjogi felelősséget érdemlő veszélyt, illetve nem hordoz ilyen mértékű kárt.²¹⁵

(f) *Szexuális zaklatás*

A szexuális zaklatás jelenségével összefüggésben sarkalatos kérdés *a valóban veszélyes cselekedetek megkülönböztetése* az olyan magatartásoktól, amelyek nem tartozhatnak a büntetőjog hatálya alá. Megkérdőjelezhető a büntetőjogi felelősség kizárólag elvont utalások vagy cselekedetek alapján, ahogyan az egyszeri vagy nem elég intenzív cselekedetek kezelésére is *célszerűbb a polgári jogi felelősséget* igénybe venni. A kizárólag fizikai magatartásban megnyilvánuló szexuális zaklatási formák kriminalizálása ugyanakkor nem biztosít megfelelő és hatékony védelmet az intenzív szexuális zaklatással szemben. Urbonaitė a fentiek alapján javasolja a cselekmény vulgáris és ismétlődő jellegének beépítését a bűncselekmény litván modelljébe. A rendkívül durva fizikai magatartásban megnyilvánuló vulgáris cselekedetek, amelyek az áldozat számára különösen megfélemlítő, ellenséges vagy megalázó környezetet teremtenek, akár egyszeri alkalommal is *büntetőjogi felelősséget érdemlő* helyzetek.²¹⁶

(g) *A kulturális javak elleni támadások*

A jelenség elkerülésének európai egyezményben kidolgozott, összetett eszközrendszerben a büntetőjogi védelem megerősítésével szemben a jogágon kívüli, alapvetően *adminisztratív jogi lépések* jelennek meg hangsúlyosan. Ilyen például a kulturális javak nyilvántartásának kialakítása, a szabadkikötőn keresztül és interneten zajló szállítás, illetve forgalom szabályozása és követése, a bűnüldöző hatóságok részére történő adatszolgáltatás szabályozása, és a szervezetek saját adatkezelési lehetőségeinek megteremtése.²¹⁷ Ezek a lépések alkalmasak lehetnek egyrészt a visszaélések elkerülésére, másrészt a kapcsolódó bűncselekmények felderítését, bizonyítását is segíthetik, mutat rá Mottese.²¹⁸

---

²¹⁵ BUDRYTĖ, Eimantė (2020): Ar baudžiamosios atsakomybės taikymas už diskriminavimą pagal LR BK 169 str. neprieštarauja ultima ratio principui? (Does the application of criminal liability for discrimination under Article 169 of the CC act in accordance with the Ultima Ratio Principle?), Master thesis, <https://vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107262?mode=simple> (2020.07.04.)

²¹⁶ URBŠYTĖ, Ugnė (2020): Ar LR BK įtvirtintos seksualinio priekabiavimo veikos teisinis reguliavimas Lietuvoje neprieštarauja ultima ratio principui? (Does the legal regulation of the offence of sexual harassment enshrined in the criminal code of the Republic of Lithuania contradict the principle of ultima ratio?), Master thesis, <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107561>, (2020.07.04.)

²¹⁷ Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property, Nicosia, 19. V. 2017, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680710435> (2019.12.25.)

²¹⁸ MOTTESE, Elisabetta (2018): Preventive Measures in the Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property: An Overview. Santander Art and Culture Law Review, 2/2018 (4), 126.

(h) *Az állatszaporító telepek működésével összefüggő legitimitási kérdések*

A cseh jogrendben Novotný rámutat: a jogalkotási vitában az állatokkal szembeni kegyetlen bánásmóddal, illetve az állatok bántalmazásával szembeni *határozottabb jogi fellépés ellen* a büntetőjog ultima ratio jellege volt az egyik érv.²¹⁹ Az ultima ratio követelménye ez esetben kifejezi, hogy az állatokkal szemben alkalmazott kegyetlen bánásmód szankciója nem lehet súlyosabb, mint az emberekkel szemben alkalmazott – jellegében hasonló – fellépés büntetése.²²⁰ Fajsúlyos érv volt emellett *a cseh Btk-ban normatívan rögzített szubszidiaritás koncepció*, amely elsődlegesen más, büntetőjogon kívüli felelősségi forma alkalmazását követeli,²²¹ amely ez esetben elsődlegesen a *közigazgatás* részéről kialakítandó szabályozási, megelőzési, ellenőrzési rendszerek igénybevételét takarja.²²²

(2) A büntetőhatalom indokoltságát megállapító kutatások

(a) *Csődbűncselekmény*

A litván büntető törvénykönyv a hazai Btk-hoz hasonlóan *polgári jogi felelősség párhuzamos* érvényesíthetőségét biztosítja csődbűncselekmény elkövetése esetén, amely felveti a büntetőjogi büntetés végső eszközként történő alkalmazásának vizsgálatát.²²³ Volungevičienė úgy látja, az ultima ratio jellegű büntetőjogi beavatkozásnak ennél a jelenségnél *négy feltétele*, belső kritériuma van, így a cselekmény *veszélyessége*, a cselekmény széles körben *elterjedt* mivolta, annak megítélése, hogy a büntetőjogi felelősség alkalmazására *legális javak védelme érdekében* kerül-e sor, illetve annak vizsgálata, hogy a jelenség *kezelhető-e* büntetőjogi intézkedésekkel. A szerző úgy értékeli, hogy *mindezen szempontok teljesülnek* a csődbűncselekmény büntetőjogi tényállása esetén.²²⁴

---

²¹⁹ NOVOTNÝ, Lukáš (2020): How to Fight Puppy Mills: Toughening the Sentences for Animal Abuse in the Post-Communist Region, Czech Technical University in Prague, The MIAS School of Business, Regional Development Department,

https://www.researchgate.net/publication/342105439_How_to_Fight_Puppy_Mills_Toughening_the_Sentences_for_Animal_Abuse_in_the_Post-Communist_Region, (2020.07.04.), 1.

²²⁰ NOVOTNÝ, Lukáš (2020): i. m., 10.

²²¹ NOVOTNÝ, Lukáš (2020): i. m., 1.

²²² NOVOTNÝ, Lukáš (2020): i. m., 13.

²²³ VOLUNGEVIČIENĖ, Rasa (2019a): Ar nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas Lietuvoje neprieštarauja ultima ratio ir nullum crimen sine lege principams? (Whatever the regulation of criminal bankruptcy does not contradict the principles of ultima ratio and nullum crimen sine lege?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93189> (2019.12.25.)

²²⁴ VOLUNGEVIČIENĖ, Rasa (2019b): Compliance of criminal bankruptcy legal regulation with the principle of ultima ratio: national and international aspects. Abstract, Teisės apžvalga – Law Review, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/377> (2019.12.26.)

(a) *Emberi ivarsejtek kereskedelme*

Az emberi ivarsejtek kereskedelmével szembeni védelem eszközének kérdésben úgy tűnik – a védett *jogi érdekek* súlya, a magatartás *veszélyes* természete, a *kár* kockázata illetve a már okozott kár alapján –, hogy a *közigazgatási jogi felelősség alkalmazása nem elegendő* a litván jogrendszerben. Urbonaitė szerint a fenti jelenség kriminalizálása megfelel az ultima ratio elv követelményeinek, figyelembe véve a jogtudomány művelőinek véleményét, a más EU tagországokban alkalmazott megoldásokat.²²⁵

(a) *Béranyaság beleegyezés nélkül*

Az ultima ratio elve a kriminalizálás rendkívüli jelentőséggel bíró kritériuma, amely más kritériumokon keresztül – a büntetőjogi felelősség *arányossága az okozott kárral és a cselekmény veszélyével*, valamint a büntetőjogi felelősség *szükségessége* – érvényesül. A béranyaság jelenséggel kapcsolatos büntetőjogi felelősség akkor indokolt, ha a folyamat *nem a béranya akaratának megfelelően* történik. Az akaratszabadság megsértése ugyanis az a büntetőjog által klasszikusan védelmezendő érték, amelyről az állam nem mondhat le. Ezzel ellentétben a béranya beleegyezésével zajló esetek kriminalizálásának kérdése megosztja a nemzeti jogalkotókat, amelynek egyenes következménye, hogy az örökbefogadást tervezők olyan államokban törekszenek béranyával együttműködni, ahol ez a jelenség nem bűncselekmény, mutat rá Sagalecaitė.²²⁶

Meggyőződésem, hogy a fenti kutatások megszületésének ténye önmagában igazolja a büntetőjog mint ultima ratio koncepció hasznosíthatóságát, illetve hangsúlyozza ezen igény jelentőségét. A kutatások tanúságait az alábbi egységben foglalom össze.

3.4.Részösszefoglalás és következtetések

(1) A korlátozott büntetőhatalom elvi igényének alakulása

A *bosszú* formájában megjelenő naturális büntetés gyakorlatának *megtorlási elvekkel* történt korlátozását a büntetőhatalom fokozatos kiépítése követte, amelynek folyamatát kegyetlen középkori büntető joggyakorlat kísérte. Változást a társadalmi szerződés, a modern állam, a polgári alkotmányosság elvi bázisain kiépített *modern büntetőjog* hozott. A 18. századra erősödtek meg az állam és az egyén viszonyának reorganizálására irányuló törekvések. Ezek a

---

²²⁵ URBONAITĖ, Karolina (2020): Ar Lietuvoje galima baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmogaus lytinėmis ląstelėmis? (Is there a criminal liability in Lithuania for trafficking in human gametes?), Master thesis, <https://vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107257>, (2020.07.04.)

²²⁶ SAGALECAITĖ, Evelina (2020): Ar surogacijos kriminalizavimas nepažeidžia ultima ratio principo? (Does criminalization of surrogacy not infringe ultima ratio principle?), Master thesis, <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107354>, (2020.07.04.)

felvilágosodás, illetve a liberalizmus nyelvi világában a *büntetőhatalom alkotmányos keretek* közé szorításában, a büntetőjog *törvényhez* kötésében, a büntetési rendszer *humanizálódásában* csúcsosodtak ki. Ennek folyamata Grotiustól kezdve, Montesquieu, Beccaria, Hegel, és Carrara gondolatain át nyomon követhető. A liberális jogállam koncepciójában megjelentek az emberi méltóság jogából levezetett *alapjogok*, amelyek a büntetőjogi beavatkozás kialakításánál nemcsak, mint a büntetés alapjául szolgáló, védelmet igénylő értékek fogalmazódtak meg, hanem *a büntetőhatalom korlátjaiként* is. Párhuzamosan a büntetés jogalapjának, céljának kérdései *büntetési elméletekben* koncentráálódtak. A fenti alapokon kialakult büntetőjogi rendszerek álláspontom szerint már *hordozzák a végső eszköz jellegű büntetőhatalmi beavatkozás jegyeit*. Ennek a szemléletnek az *államok általi elfogadása közvetetten*, az egyes alapjogok és alapelvek normatív rangján keresztül igazolható.

A 20. századi *büntetőjog tudományos-szakmai felfogásának nemzetközi alakulását* a *Nemzetközi Büntetőjogi Társaság kongresszusai* mentén követhetjük nyomon, amely közvetítette 1974-ben a minimális intervenció, majd 1984-ben a diverziós törekvések igényét, 1989-ben a büntetőjog szubszidiárius jellegét hangsúlyozta a közigazgatási büntetőjoghoz képest. A *büntetőhatalom korlátozásának hivatalosabb elismerése ENSZ ajánlások formájában* érhető tetten, amelyek 1980-tól a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában hangsúlyozták a személyes szabadságot elvonó kényszerintézkedések végső eszközként (measure as last resort) történő alkalmazását, 1990-től a teljes büntető igazságszolgáltatásra nézve ajánlották a minimális intervenciót. *Az Európai Unió Tanácsának és Bizottságának egyes büntetőpolitikai dokumentumai* szintén felhívták a szabadságelvonó szankciók végső eszköz jellegű alkalmazására tagállamaik figyelmét 1992-től kezdve.

(2) Aktuális tendenciák

A büntetőjog felfogás egyetemes történeti vizsgálata alapján úgy tűnik, *az ultima ratio kifejezést a 20. század végéig nem hasznosították. Mibenlétének kibontása három mérföldkő mentén jelentkezett*, 1990-ben nemzetközi konferencia tárgya volt, 2001-ben monografikus feldolgozással értelmezték, 2012-ben pedig ismét nemzetközi konferencián vizsgálták.

A kutatásrész legfontosabb eredményei az ultima ratio koncepció tudományos felfogása, tételes jogi vetületei, valamint gyakorlati hasznosíthatósága vonatkozásában az alábbiak.

(a) *Ultima ratio a szakirodalomban*

A 20. század végétől figyelhető meg az ultima ratio tudományos megközelítése az alábbi *fő irányok* mentén, úgy a büntetőjogi tankönyvirodalomban, mind tudományos írásokban. Számos szerzőnél a büntetőjog fragmentáris, illetve akcesszórius jellege, a jogtárgyvédelem kérdése,

valamint a büntetőjog *szubszidiaritása magyarázataként, kiegészítéseként*, vagy akár azzal párhuzamosan jelenik meg a büntetőjog mint végső eszköz elgondolás.²²⁷ Az *arányosság* elvével összefüggésben az ultima ratio általában szintén magyarázó jellegű, ritkábban önálló jelentéshordozóként.²²⁸ Hangsúlyosabbá válik az az álláspont, miszerint az ultima ratio nemcsak a jogalkotásban, hanem a *jogalkalmazásban* – különösen a büntetőeljárás jogban – is érvényesítendő követelmény.²²⁹ Feltűnik emellett az ultima ratio alkotmányos megközelítése, az elv *alkotmányos rangjának* elismerése (a legalitás elvén keresztül).²³⁰ Az elv értelmezése kettéágazik, elkülönül *a nemzeti, illetve az uniós büntetőhatalom* dimenziójában. Összességében, a büntetőjog mint ultima ratio elméleti igénye a 20-21. századra egyre határozottabban, és differenciáltabban jelenik meg.

(b) *Ultima ratio a tételes büntetőjogban*

Bizonyos országok *büntető jogalkotásában* különféle megfogalmazások jelennek meg, amelyek álláspontom szerint *közvetlenül, illetve közvetett formában* jelenítik meg az ultima ratio jellegű büntetőjog követelményét.

Így a *cseh Btk.* a szubszidiaritás elve alatt rögzíti a sérelem elvében és más jogági felelősségi formák elégtelenségében a büntetőhatalom kereteit. A *horvát Btk.* a társadalomra veszélyesség fennállásához köti a büntetőhatalmat, feltéve, hogy az adott érdekek védelme büntetőhatalmi beavatkozás nélkül nem elérhető. A *bolgár Btk.* felhatalmazást tartalmaz a büntetőjogi intézkedések helyett társadalmi befolyásolással és oktatással kezelendő helyzetek meghatározására, amelyek álláspontom szerint az ultima ratio *közvetlen* tételes jogi vetületei. Más országok büntetőjogi beavatkozást korlátozó tételes jogi szabályaiban *közvetetten* jelenik meg a koncepció. Így a *lengyel és a bolgár Btk.* kifejezik például, hogy a társadalmi következményeiben, illetve társadalomra veszélyességében jelentéktelen cselekmény nem bűncselekmény. A *szlovén Btk.* a bűncselekmény egyik feltételként jeleníti meg a jogi értékek védelmének sürgető igényét. A *litván kódex* sajátos, ötfokozatú rendszerben differenciálja a bűncselekményeket, amely szintén előnyös bázisa lehet a végső eszköz jellegű büntetőjogi beavatkozás érvényesítésének.

---

²²⁷ Ezt láthattuk Herczognál, majd a századforduló után Stratenwerthnél, Yoon munkájában, valamint Herlin-Karnellnél.

²²⁸ Így például Herczognál, Gravennél, Prittwitznél a 20. században, Yoon munkájában, Kaiafa-Gbandinál, Tuorinál, illetve Wendtnél a 21. században.

²²⁹ Így különösen Dodánál a 20. században, majd Bengoetxea, Ouwerkerk, Queloz, Hammerschick meglátása szerint napjainkban.

²³⁰ Így Peršak, Tuori, Minkkinen, Bengoetxea, és Queloz kortárs munkáiban.

(c) *Ultima ratio a gyakorlatban*

Mutatkozik emellett egy harmadik, jelentős tendencia: az *ultima ratio* gyakorlati hasznosítása. Ez alapvetően két metódus mentén látható, egyrészt megjelenik az *ultima ratio* az *alkotmánybírósági mérlegelés* folyamatának tényezőjeként. Emellett az utóbbi években több szerző kísérel meg *egyres bűncselekmények büntetendőségének értékelését* az elv tükrében, amely kutatásokból levonható *következtetések* az alábbiak.

A kutatások hozzájárulnak az *ultima ratio* gyakorlati alkalmazáson keresztüli tartalmi gazdagodásához, konkretizálódásához. Úgy tűnik, az *ultima ratio* koncepció *relatív, bűncselekményi területekhez igazodó karaktere* emelkedik ki, amely jelenségspecifikus racionalitásokra támaszkodó kriminalizáció iránti igényre utal. A kutatások társadalmi-politikai tekintetben szenzitív bűncselekményekkel foglalkoznak, amelyek kezelési módjai hazánkban is viták keresttüzében állnak.

Az *ultima ratio* tesztek 70%-a büntetőjogi beavatkozás indokolatlanságát állapította meg, azaz döntően a *büntetőhatalmat korlátozó* éllel használatos ez a koncepció, történelmi gyökereinek megfelelően.²³¹ A kutatások ugyanakkor néhány esetben a *büntetőhatalom indokoltságának alátámasztásához* vezettek.²³²

A kriminalizáció „*ultima ratio konformitásának*” mérlegelése során szignifikáns számarányban használták a kutatók vizsgálati tényezőként az alternatív felelősségformák rendelkezésre állásának lehetőségét (23%), a magatartástípus veszélyességét (20%), valamint a jogi reakció arányosságát (17%). Megjelenik továbbá vizsgálati szempontként a bűncselekménnyel okozott kár, illetve annak kockázata (10%), az elkövetés értéke alapján történő differenciálás (7%), illetve egy-egy esetben a büntetőjogi felelősség elkerülhetetlensége, a magatartástípus ártalmassága, az előrehozott büntetőjogi védelem és az ún. célcselekmény büntetésének összehasonlítása, hasonló jelenségek büntetésének összehasonlítása, normatív szubszidiaritás elv, a jogtárgyvédelem, valamint a büntetőjogi eszközrendszer alkalmassága, amelyek együtt alkalmazására a sokszínűség jellemző.

A fentiek alapján lehet jövoje a magyar Btk. hasonló metóduson alapuló, szisztematikus felülvizsgálatának. A vizsgálat kereteinek kialakítása során figyelembe vehetők a hivatkozott

---

²³¹ Az energia és telekommunikációs szolgáltatások jogellenes használata, a hálapénz, a csekély mennyiségű kábítószer saját fogyasztási célú birtoklása, az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása, a diszkrimináció büntetőjogi tilalma, a szexuális zaklatás esetén, a kulturális javak védelme és az állatszaporító telepek problematikája tekintetében.

²³² A csődbűncselekmény, az emberi ivarsejtek kereskedelmének büntetőjogi tilalmazás, és a béranya beleegyezése nélküli béranyaság büntetendősége esetén.

kutatások szerkezeti, tartalmi ismérvei. Ezeket áttekintve elképzelhetőnek tartom *az alábbi modell alapul vételét* az egyes bűncselekmények ultima ratio konformitásának értékeléséhez:

A kutatás során alkalmazandó *módszerek* a nyelvtani-logikai értelmezés, a jelenséggel kapcsolatos tényállások szisztematikus értelmezése, a jogösszehasonlítás, a kvantitatív kutatás, valamint a szintézis és az általánosítás módszerei.

A *vizsgálat felépítése* során három alapvető egységet célszerű kialakítani, így

- a konkrét jelenséggel kapcsolatos információk – fogalommeghatározások, a jelenség nemzeti és nemzetközi szabályozása, statisztikai –,
- az ultima ratio jellegű büntetőjogi beavatkozás mibenléte
- az adott jelenség kezelésének vizsgálata az ultima ratio követelményeivel összhangban, amely specialitásokat mutat a bűncselekmény jellege alapján.

A kutatás további részében is törekszem az utóbbi két alapegység, azaz az ultima ratio követelmény általános jellemzőinek és konkrét kifejeződéseinek összegyűjtésre, meghatározására. A fenti vizsgálati metódus keretét képezheti az újonnan kriminalizálandó jelenségek tekintetében a büntetendővé nyilvánítás indokolási rendszerének is.²³³

---

²³³ Korábbi kutatásom során az ún. határozás bűncselekmények ultima ratio jellegét hasonló metodikávalés szerkezetben vizsgáltam. V. ö.: AMBERG Erzsébet (2016): Migráció, büntetőjog, ultima ratio, In HAUZINGER Zoltán szerk.: A migráció bűnügyi hatásai, MRTT Migrációs tagozat, Budapest, 203-214.

4. A BÜNTETŐJOG HAZAI SZEREPELFOGÁSA EGYKOR ÉS MOST

Az *ultima ratio* kifejezés a magyar büntetőjogi terminológiában 1992-től van jelen egy alkotmánybíróági döntésnek köszönhetően, így kifejezetten ebben a megfogalmazásban *történeti megjelenése nem valószínűsíthető*.

Magyarországon a Honfoglalás utáni – az ősi nemzetségi és a rabszolgatartó állam jellemzőit is magukon viselő – társadalmi viszonyok a korai feudalizmus irányába fejlődtek. A hazai büntetőjog előtörténete némi késedelemmel lényegében a nyugat-európai államokéhoz hasonlóan alakult,²³⁴ ami alapján *feltételezhető a hasonlóság a büntetőjog-felfogások*, ezen belül a büntetőhatalom korlátozására irányuló igény kifejeződése *tekintetében* is. Az előző fejezet tanúságai szerint az *ultima ratio* eszmei gyökerei Európában a *felvilágosodás* korszakához köthetők, a koncepció hazai történelmi formáinak kutatását is ettől a korszaktól kezdve célszerű elvégezni.

4.1.A klasszikus büntetőjogi szemlélet

A büntetőjog önállósodása iránti igény 18-19- századi felerősödésének vezéralakjai az első, ún. kontinentális liberális nemzedék képviselői voltak.²³⁵ Kezdeményezéseik nyomán került sor az 1843-as büntető igazságszolgáltatási törvényjavaslatok kidolgozására. A büntetéselméleti irodalomban párhuzamosan a *polgári igazság elmélete* mint egyesítő szemlélet vált meghatározóvá, amely a büntetőjog egyik alapelveként *garanciális* jelentőségű, határt szab az állami beavatkozásnak.²³⁶ A korszak szakirodalmában jól látható ez az igény például *Sziebenliszt Mihálynál*, aki szerint a büntetés joga az államot megillető felségjog, jogalapja a polgárok jogainak védelme érdekében *szükségszerű, alkalmas és jogszerű* eszköz.²³⁷ *Szemere*

---

²³⁴ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 40.

²³⁵ MEZEY Barna (1998): A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. In MEZEY Barna szerk.: Hatalommegosztás és jogállamiság. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 27-35.

Egyikük, Szalay László kimutatta, hogy csak a kodifikáció alkalmas a feudális jogi anarchiával való következetes leszámolásra, és a kialakulóban lévő polgári társadalom védelmére. V. ö.: HORVÁTH Tibor (2001): Az első magyar büntető törvénykönyv és kodifikátora: Csemegi Károly. In MEZEY Barna szerk.: A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826-1899., Osiris, Budapest, 27.

Megjegyzendő, hogy a büntetőjog önállósodása iránti igény kezdetei korábbra tehetők. A katonai büntetőjogi szabályok egységes szerkezetbe foglalására az általános büntetőjog kodifikációját megelőzően, az erdélyi fejedelmek idején került sor. V. ö.: HAUTZINGER Zoltán (2007): Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára. In BÖGÖLY Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 74., 96.

²³⁶ HORVÁTH Tibor (1981): i. m., 179-179., 195.

²³⁷ V. ö.: SZIEBENLISZT Mihály (1831): Institutiones iuris naturalis conscriptae per Michaelem Sziebenliszt. Editio altera. Pestini, typis rattner – Karolyianis, Tomus II., 114., idézi: PETRASOVSKY Anna (2005): Az állam büntetőjogi hatalma Sziebenliszt Mihály művében, In Doktoranduszok fóruma 2005: Miskolc, 2005. november. 9.: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa., 209., 212.

Bertalan hasonlóképpen hangsúlyozta, hogy az állam csak akkor büntethet, ha a szabadság és béke fenntartása *szükséges*, de büntetésében a szükségét nem szabad követni, ha az igazság határain túlmenne.²³⁸ *Forster Károly* megfogalmazásában az emberi törvényhozás külső hatalom által gyakorol befolyást, amelynek legfőbb eszköze a büntetés. Az állam csak annyiban korlátozhatja a személyek létjogát, a mennyiben azt mások létjogának megvédése *mulhatlanul szükségessé* teszi. „A büntetésjognak gyakorlatánál, mert az nem cél, hanem csak eszköz a polgáriság céljának létesítésére, figyelmezní kell amaz elvre is: kisebb rosszat kell választani a nagyobbak mellözésével.” Minden kényszer, amelyet valamely jog védelmében szükség felett alkalmazunk, azaz amely túlmegy az *okozott sérelmen*, jogtalanságnak tekinthető.²³⁹

A 1867-es Kiegyezést követően a liberális irányzat ellenzékiből hivatalos ideológiává vált, amely *igazságügyi reformprogramhoz* vezetett. A bíraskodás és a törvényhozás különállóságát, a büntetőhatalom demokratikus gyakorlásának kereteit ezt követően rögzítették.²⁴⁰

Időközben hatályba lépett *hazánk első önálló büntető törvénykönyve, a Csemegi-kódex*, amely a magyar büntetőjog történetének legnagyobb hatású tervezete.²⁴¹ A kódex társadalmi-jogi arculatát nézve az egyesített büntetési elméletre épült, a liberalizmus talaján állva a büntetőjog határainak megvonása során az állampolgári szabadságjogok védelmére, az *állami beavatkozás minimumra szorítására* helyezte a hangsúlyt, amelynek tételes jogi vetülete, hogy a kódex általában nem büntette az előkészületi stádiumot, a feljelentés elmulasztása típusú deliktumokat, illetve a bűncselekmények megakadályozásának elmulasztását,²⁴² amelyek szankcionálása napjainkban az előrehozott büntetőjogi védelem problematikájaként tűnnek fel. Úgy tartják, a kódex visszalépést jelentett az 1843-as javaslatához képest azáltal, hogy a halálbüntetést fenntartotta. A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek normatív megfogalmazásának ettől függetlenül kiemelkedő jelentősége volt, hiszen a büntetőjog állásfoglalása a „mit büntessünk” kérdésben az állampolgári szabadság gyakorlati megvalósítását, annak biztosítását vagy lerombolását jelentheti. Ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy a normaanyagban a politikai és sajtóbűncselekmények terén szemmel látható tolerancia mutatkozott,²⁴³ amelyben tükröződik a büntetőjog végső eszköz felfogása.

---

²³⁸ V. ö.: SZEMERE Bertalan (1841): A büntetésről, s különösebben a halálbüntetésről. Buda, 25.

²³⁹ V. ö.: FORSTER Károly (1874a): Jog, politika és bölcsészet Első Rész. Zilahy Sámuel Bizománya, Budapest, 16-17., 55., 136.; FORSTER Károly (1874b): Jog, politika és bölcsészet Második Rész. Zilahy Sámuel Bizománya, Budapest, 150.

²⁴⁰ MEZEY Barna (1998): i. m., 27-35.

²⁴¹ Ez nem csupán általánosságban igaz, hanem egyes törvényi tényállások vonatkozásában is. Lásd például MADAI Sándor (2011): A csalás büntetőjogi értékelése. HVG ORAC, Budapest, 36-60.

²⁴² V. ö.: HORVÁTH Tibor (2001): i. m., 28-29.

²⁴³ V. ö.: HORVÁTH Tibor (2001): i. m., 30., 34., 36.

A korszak klasszikus büntetőjogi gondolkodását *Szabó András* megfogalmazásában jellemezte az egyéni és kollektív emberi és állampolgári szabadságok, a civil társadalom tisztelete, a büntetőhatalom korlátozottsága, amely a parlamentáris demokratikus államhatalom eszmére alapított legitim büntetőjogot jelenti. *A korszak klasszikus büntetőjogi gondolkodásában a büntetőjogi ultima ratio jellege* az alábbi összefüggésben állt. A jogegyenlőség eszméje az indeterminista, tetterányos és igazságos megtorlással volt kifejezhető. Ez az egyéniesítés hiányához vezetett, amelynek korrekciója a büntetőjogi beavatkozás kivételessége és mértékletessége alapján volt lehetséges.²⁴⁴

4.2.Reformirányzatok

A Csemegi-kódex elfogadása fordulatot hozott a büntetőjogi gondolkodásban. Csökkent a tudományos érdeklődés a büntetési elmélet kérdései iránt, azok kifejtése a tankönyvirodalom szintjére korlátozódott, a büntetés fogalmának, alapjának, céljának problémaköre a kialakulóban lévő magyar börtönügyi tudomány területén jelentkezett.²⁴⁵ Helyét átvette a *kriminálpolitikai célgondolat* azzal az indokkal, hogy a büntetés célszerűségében és szükségességében annak jogossága logikailag benne van.²⁴⁶

Somló Bódog 1906-ban úgy látta, a régi büntetőjogi tudomány nem vizsgálta a társadalom védelmének a büntetés eszközén kívüli lehetőségeit, hiszen a büntett a megtorló elmélet szerint maga után vonta a büntetést. A modern pozitív büntetőjogi tudomány azonban rájött, hogy a büntetés csak az egyik, ráadásul nem is a leghatásosabb eszköz, *a megtorlásnál hasznosabb lehet a bűnözés okainak megszüntetése.*²⁴⁷ Ennek megfelelően a büntetőjog általános főelveként tételezte, hogy a büntetés eszközéhez csak másodsorban szabad folyamodnunk. Első sorban azt kell megkísérelnünk, hogy a büntett létrejövetelét gátoljuk meg a büntett okainak megszüntetése által.²⁴⁸

Pikler Gyula 1910-es könyvében a büntetteket egy törvényszerű társadalmi jelenségnek, a büntetést pedig a büntettek meggátlása egyik eszközének tartja, melynél azonban tökéletesebb

---

²⁴⁴ SZABÓ András (1988): A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga. Jogtudományi közlöny, 1988/8, 459.

A jogállam liberalizmusa, az alkotmányos forradalmak, a szabadságjogok gyakorlása párhuzamosan a rendőrség addigi önkényének, korlátlan fellépési lehetőségeinek is véget vetett. A rendészeti beavatkozás egyre inkább alkotmányos keretek közé szorult, megnyílt a rendészeti döntésekkel szembeni bírói kontroll. Lásd bővebben: BALLA Zoltán (2018): A rendészet alapjai és egyes ágazatai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 28.

²⁴⁵ HORVÁTH Tibor (1981): i. m., 197.

²⁴⁶ HORVÁTH Tibor (1981): i. m., 224.

²⁴⁷ SOMLÓ Bódog (1906): Somló Bódog jogbölcseleti előadásai. Második füzet, Kolozsvár., Sonnenfeld Adolf könyv- és műnyomdája, Nagyvárad., 87.

²⁴⁸ V. ö.: SOMLÓ Bódog (1906): i. m., 107-108.

eszközöket keresnünk folyton kell.²⁴⁹ Pikler a büntetés gyakorlati főelveinek bemutatása során *a megelőzéshez elegendő legkisebb büntetés* alkalmazása mellett érvel, elvetve a megtorlás alapú szankcionálást.²⁵⁰ Ha a büntetésnél még kisebb emberi áldozatot igénylő igazgatással, megelőzéssel (nem büntetéssel) hárítható el a bűntett, a társadalom követ el igazságtalanságot, ha azt nem alkalmazva, hanem büntetve, az emberi szenvedést növeli.²⁵¹

Vámbéry Ruzstem 1913-as gondolatai szerint „[...]” hogy, az állam minő joga büntet, már benne rejlik a felelet. Jogos a büntetés, mert az állam alkalmazza, s nem szorul további jogcímre. Mint minden jog, *a büntetőjog is az állami hatalom önkorlátozása* a társadalmi csoportok hatalmi viszonyainak megfelelő kompromisszum alapján. Az állam fogalma és viszonya polgáraihoz egyszersmind jogalapja a büntetésnek, mert az állam, amely lemondana a büntetés jogáról és nem teljesítené a büntetési kötelezettségét megszűnne állam lenni.”²⁵²

Angyal Pál 1920-ban megjelent tankönyvében a büntetőjogot szubszidiárius, a közjogi és magánjogi felelősségi formákat *kiegészítő közjogi jellegű jogágként* jelöli meg.²⁵³

A pozitivista, illetve kriminológiai célgondolatot hangsúlyozó szemléletek jellemezték a hazai büntető jogtudományt egészen az I. világháború végéig, amikor *a közvetítő büntető jogtudományi irányzatok, illetve a társadalomvédelmi szempontok kerültek előtérbe.*²⁵⁴

Hacker Ervin 1924-ben úgy látta, a büntetés céljai a megtorlás és a társadalmi rend fenntartása lehetnek. Megvalósításuk során *a büntetés csak a célszerűség szabta határon belül alkalmazható.* Egyrészt kell, hogy a büntetés az egyéni szenvedés legkisebb fokával járjon csak, hogy az elrettentés, megjavítás és megelőzés eszméinek megvalósítása végett még a büntettes

---

²⁴⁹ PIKLER Gyula (1910): A büntetőjog bölcselete. VII. javított kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 139.

²⁵⁰ Pikler szavaival élve:

„(1) Büntetni nemcsak szabad, de kell is. Ha a büntetés célszerű, azaz megvan az a hatása, hogy az a büntettek elkövetését és ez által az emberek szenvedéseit csökkenti. A célszerűség mint a büntetés pozitív kritériuma alapján csak a bűnelkövetések számának csökkentése reményében alkalmazható a büntetés. A kritérium egyben negatív feltételt is képez a pusztán a megtorló igazságosság jegyében szolgáltatott büntetéssel szemben. Egyéb esetekben más eljárást kell keresni.

(2) Csak a legkisebb büntetést alkalmazzuk, amely még azzal a célszerű hatással bír, hogy a büntetteket csökkenteni képes, ugyanis ha meg is van egy büntetésnek a büntetteket csökkentő hatása, de ha egyszersmind ugyanez a hatása van meg egy nála kisebb, enyhébb büntetésnek, akkor nem azt kell alkalmazni, hanem a kisebb büntetést.

(3) Ezt a legkisebb büntetést is csak abban az esetben alkalmazzuk, ha az kisebb rosszat ró az emberekre (mint tudjuk, a büntetés mindig valamely rosszal való sújtásban áll), mint amekkora rossztól őket megóvjaa az által, hogy a büntetteket meggátolja, vagy — másképp mondva — csakis azt a büntetést alkalmazzuk, amelyből nagyobb jó származik az emberekre, mint amekkora jótól őket megfosztja.” V. ö.: PIKLER Gyula (1910): i. m., 123-125.

²⁵¹ PIKLER Gyula (1897): A jog keletkezéséről. Politzer Zsigmond Könyvkereskedő Kiadása, Budapest, 253.

²⁵² VÁMBÉRY Ruzstem (1913): Büntetőjog. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 38-39.

²⁵³ ANGYAL Pál (1920): A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 2.

²⁵⁴ V. ö.: NAGY Ferenc (2013): i. m. 76.

egyénnek is csak az elkerülhetetlenül szükséges fájdalmat okozzuk. Másrészt a büntetéseknek túl gyakori alkalmazása azok hatására csak tompítólag hat.²⁵⁵

Finkey Ferenc 1933-as tanulmányában a bűnözés egyik kiváltó okaként a szegénységet azonosítja. A megelőzési *bűnözés megelőzésének lépéseit komplex rendszerben* – leginkább gazdaságpolitikai államfeladatok, valamint a műveltség, a nevelés által – látja megvalósíthatónak.²⁵⁶ A társadalmi önvédelmet szolgálják a büntetési eszközök és a megelőzési intézkedések, ezt tetözi be a népjóléti és a társadalomnevelési intézmények láncolata.²⁵⁷

4.3.A szocializmus büntetőjog felfogásáról

A szocialista állam *paternalista* jellegzetességekkel, eleve a *szociális-gondoskodó* közhatalmi feladatkörrel jött létre.²⁵⁸ *Organisztikus-etatista alkotmányfilozófiája* az állam elsődlegességét vallotta az egyénnel szemben, az alkotmányt tulajdonképpen a társadalomba való beavatkozás megalapozásának eszközeként, nem az emberi jogok védelmét garantáló instrumentumként vette figyelembe.²⁵⁹ A jogegyenlőség eszméjének kritikájaként megjelent az *egyenlő esélyek elve*. A klasszikus büntetőjog tettarányos, kivételes jellegű megtorló büntetési rendszerét az az *ún. kezelő büntetőjog* váltotta fel az egyén szükségleteire alapozott, tulajdonképpen korlátlan beavatkozási lehetőséget biztosító büntetési rendszerrel. Az okosan vagy igazságosan büntetni feltételek között az okosan vált hangsúlyossá. A büntetőjog a hatalom pusztá eszközévé vált.²⁶⁰ Ez a büntetésideológia történelmileg egybecsengett a nyugati szociális-jóléti államok 1960-70-es években elterjedt kezeléselméletével.²⁶¹

A szocialista Btk. kommentárirodalmában látható ugyanakkor annak a gondolatnak a megjelenése, hogy tulajdonképpen minden törvény általános rendeltetése a társadalmi rend és a nevelés. Különbségük abban áll, hogy az egyes jogszabályok más-más eszközökkel szolgálják ezeket a célkitűzéseket. A büntető törvénykönyv a társadalomra veszélyes cselekmények és szankcióik meghatározásával teszi ezt,²⁶² amennyiben az adott magatartás olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy ellene *a jogi eszközök ultima ratioja, a büntetőjogi eszközök*

---

²⁵⁵ HACKER Ervin (1924): Bevezetés a büntetőjog bölcséletébe. Dunántúli könyvkiadó és nyomda r-t., Pécs, 34.

²⁵⁶ FINKEY Ferenc (1933): Büntetéstan problémák. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata, IV. sz., Budapest, 302-304.

²⁵⁷ FINKEY Ferenc (1933): i. m., 312.

²⁵⁸ SZABÓ András (1988): i. m. 460.

²⁵⁹ V. ö.: PACZOLAY Péter (2003): Alkotmánybíráskodás a politika és jog határán. In SZABÓ Máté szerk.: Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 9-10.

²⁶⁰ SZABÓ András (1988): i. m. 460-461.

²⁶¹ SZABÓ András (1992): Büntetőjogi gondolkodásunk jelenlegi állása. Jogtudományi Közlöny, 1992/11-12, 557.

²⁶² KÁDÁR Miklós (1968): A büntető törvény feladata. In HALÁSZ Sándor szerk.: A büntető törvénykönyv kommentárja, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 18.

*alkalmazása indokolt.*²⁶³ A bűnözés visszaszorításában a büntetőjogi kényszerelem mellett egyre jelentősebb a szerepe a meggyőzési elemnek – azaz más jogágak preventív jellegű szabályaival való operálásnak –.²⁶⁴

A szabadságelvonás ultima ratio jellegének elve, valamint az alternatív szankciók és a helyreállító igazságszolgáltatás irányába mozduló kriminálpolitikai törekvések felerősödése az 1970-es évektől eredeztethető.²⁶⁵ A büntető igazságszolgáltatás toleranciája *csekély súlyú bűncselekményeket első ízben elkövetőkkel* szemben büntetőpolitikai követelményként fejeződött ki.²⁶⁶

Racionális határok felállítása mutatkozott a *gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények* szabályozási koncepciójában is, amely esetén az 1978-as Btk. megalkotásánál a jogalkotó abból indult ki, hogy a cím alatt kezelt érdekek védelmében „a büntetőjog végső eszköz”. Csak akkor kerül alkalmazásra, ha a gazdasági eszközök és más jogi felelősségi formák nem bizonyulnak elég hatékonynak bizonyos, a védett érdekeket legsúlyosabban sértő magatartásokkal szemben. Ezt a szelekciót a kódex azáltal kívánta érvényesíteni, hogy a bűncselekmények alapeseteiben törvényi tényállási elemmé tette a különféle népgazdasági érdeksérelmeket, illetve a jelentős mennyiségre vagy értékre elkövetést.²⁶⁷

4.4. Az ultima ratio megjelenése a büntetőjogi tankönyvirodalomban

A büntetőjog ultima ratio jellege kifejezés az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) számú határozatából származott át a büntetőjogi tankönyvirodalomba, ami alapján ez a szakirodalmi kör vizsgálati területként jelentkezik. A korábbi tankönyvek áttekintése alapján nyomon követhetővé válik, hogy miképpen találták meg az ultima ratio helyét az egyes szerzők a büntetőjog meglévő alapelveinek rendszerében.

---

²⁶³ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 220-221., idézi: KÖHALMI László (2012): A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. Büntetőjogi Szemle 2012/2, 16.

²⁶⁴ KÁDÁR Miklós (1968): i. m., 20.

²⁶⁵ GÖRGÉNYI Ilona (2018): Közösségi szankciók a büntetőjogban, In HOMOKI-NAGY Mária – KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁSZ Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor szerk.: Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 334.

²⁶⁶ „Aki először követ el bűncselekményt, de a magatartása korábban nem esett kifogás alá – amennyiben a bűncselekmény súlya és a bűnösség foka is csekély –, az eljárást a nyomozó hatóság, illetőleg az ügyészség általában figyelmeztetéssel fejezze be, vagy az ügyet fegyelmi, illetőleg társadalmi bírósági elbírálásra adja át. Ha mégis bírósági eljárás szükséges, az ilyen elkövetőkkel szemben általában megfelelő súlyú pénzfőbüntetést, javító-nevelő munkát vagy olyan szabadságvesztést kell kiszabni, amelynek végrehajtását próbaidőre felfüggesztik. A büntetés kiszabásánál irányadó egyéb szempontok azonban, a több súlyosbító körülmény, valamint az általános megelőzés követelménye indokoltá teheti ilyen elkövetőkkel szemben is rövidebb tartamú végrehajtható szabadságvesztés kiszabását.” V. ö.: 14/1973. (VI. 7.) NET határozat a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről, III. A büntető jogalkalmazás jogpolitikai elvei 12. c)

²⁶⁷ a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény Indokolása A gazdasági bűncselekmények című fejezethez

A tankönyvirodalomban a hivatkozott döntés alább idézett soraival találkozhatunk visszatérő jelleggel, amelyre a későbbiekben utalás szerűen hivatkozom, az ismétlődések elkerülés érdekében. „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.”²⁶⁸

4.4.1. A büntetőjog feladata szankciós záróköként

A Rendőrtiszti Főiskola első büntetőjog tananyaga nem fogalmazta meg a büntetőjog alapelveit. A büntetőjog feladatáról szóló egységben találhatunk a kutatási téma szempontjából releváns gondolatokat. Eszerint *a büntetőjog feladata* a más jogágak által szabályozott társadalmi-gazdasági életviszonyok, lényeges intézmények oltalmazása az állami, társadalmi, gazdasági rendet sértő súlyosabb cselekményekkel szemben. A büntetőjog önmagában befolyást gyakorol az állampolgárok gondolkodására, pusztán léte kifejezi a megelőzés gondolatát.²⁶⁹ A büntetőjog egyrészt a bűnözés elleni küzdelem jogi eszköze az állam kezében, másrészt garanciális tartalma van azáltal, hogy körül rajzolja az állampolgárok szabadságjogait és korlátot szab az állam bűnüldöző és igazságszolgáltató szervei számára.²⁷⁰

A 2002-es tankönyv szerzője, Blaskó Béla több tekintetben megújult ismeretanyagot bocsájtott rendelkezésre. A büntetőjog feladatát a 30/1992. (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat fordulatai mentén fogalmazza meg.²⁷¹ Blaskónál megjelentek *a büntetőjog alapelvei: a*

---

²⁶⁸ 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás IV. 4.

²⁶⁹ KOVÁCS Lajos et al. (1989): Büntetőjog Általános Rész, Jegyzet, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 9-10.

²⁷⁰ KOVÁCS Lajos et al. (1989): i. m., 12.

Az 1992-ben részben megújult szerzői kollektíva tollából megjelent tananyag struktúrájában és tartalmában egyezést mutat a korábbi kiadvánnyal a vizsgált kérdéskörben. V. ö.: BLASKÓ Béla et al. (1992): Büntetőjog Általános Rész. Főiskolai jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére, Budapest

²⁷¹ BLASKÓ Béla (2002): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Rendőrtiszti Főiskola, Rejtjel kiadó, Budapest, i. m., 63.

törvényesség elve, a társadalom védelmének elve, a bűnfelelősség elve, a büntetőjogi felelősség differenciálásának elve és a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve,²⁷² amely később a ne bis in idem elvével egészült ki.²⁷³ A tankönyv a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán és Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán képezi a büntetőjog oktatás gerincét.

4.4.2. A szükségesség, az arányosság és az ultima ratio elvi triásza

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Békés Imre és Szalma László által jegyzett 1973-as tankönyvében *a büntetőjog feladata* a lényeges társadalmi viszonyoknak, a társadalmi együttélés legalapvetőbb szabályainak a védelme az adott történelmi korszak érdekeire veszélyes magatartásokkal szemben.²⁷⁴ *A büntetőjog alapelvei* a törvényesség, a társadalom védelme, a bűnösségen alapuló felelősség, a proporcionalitás (tettarányosság) és a büntetőjogi felelősség differenciálásának elvei.²⁷⁵

Bárd Károly és szerzőtársainak 2002-es kiadású tankönyve merít az alkotmánybírósági gyakorlatban kialakult *büntetőjog felfogásból*, illetve interpretálja az alapjogi tesztet, és annak keretein belül a büntetőjog ultima ratio jellegéről vallott alkotmánybírósági felfogást, kiemelve az adott társadalmi cél elérésére alkalmas legenyhébb alapjogkorlátozást eredményező eszköz alkalmazásának követelményét, illetve a társadalmi értékek védelmének megvalósítását más jogágak útján.²⁷⁶

Az iskola 2009-es tankönyve a három nullum crimen elveknek, az in peius visszaható hatály tilalmának, az ultima ratio – szükségesség – arányosság elvek triászának, az analógia tilalmának és a büntetőeljárás garanciáknak tulajdonít *alapvető jelentőséget*. Az *ultima ratio elve* a szerzők olvasatában kifejezi, hogy a büntetőjog csak végső eszközként vehető igénybe és csak akkor, ha az igénybevétel szükséges és akkor is csak az arányosság keretein belül. A tankönyv az ultima ratio, a szükségesség, illetőleg a proporcionalitás követelményét kriminálpolitikára és a jogalkotásra – a bűncselekménnyé nyilvánításra illetőleg az arányosság keretén belül a

---

²⁷² V. ö.: BLASKÓ Béla (2002): i. m., 67-73.

²⁷³ V. ö.: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 67., 69-73., 76-77.; BLASKÓ Béla (2017): i. m., 67., 69-73., 76-77.

²⁷⁴ BÉKÉS Imre – SZALMA László (1973): A büntetőjog általános része. Zrínyi Nyomda, Budapest, 9-10., 13.

²⁷⁵ BÉKÉS Imre – SZALMA László (1973): i. m., 48-54.

Békés Imre és szerzőtársainak 1980-ban megjelent tankönyvében a fentiekkel egyező tételek olvashatók. V. ö.: BÉKÉS Imre et al. (1980): Magyar büntetőjog általános rész. BM kiadó, Budapest, 9-10., 49-54.

²⁷⁶ BÁRD Károly et al. (2002): Büntetőjog Általános rész. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 25., 29.

bűncselekmény jogkövetkezményének meghatározására – vonatkoztatja.²⁷⁷ Az iskola álláspontja a 2014-ben kiadott tankönyvben változatlan ebben a tekintetben.²⁷⁸

Az Ambrus István és Gellér Balázs jegyezte tankönyvek szerint a büntetőjog a *jogrendszer zárköveként* biztosítja végső soron az emberi magatartások kiszámíthatóvá tételét, minden jogviszony érvényesülését, ezáltal a jog biztosítóka.²⁷⁹ A szerzők a büntetőjog *alapelveit* a legalitás elvén belül tárgyalják, ide értve a szükségesség és az arányosság alkotmánybírószági gyakorlatban meghonosodott követelményeit is.²⁸⁰

4.4.3. A szubszidiaritás (ultima ratio) elve

A szubszidiaritás és az ultima ratio elveket szinonimként használja több tankönyv – így a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Miskolci Egyetem könyvei –. Az elv magyarázata, illetve a büntetőjog további alapelveinek köre mutat részben eltérő képet. A Szegeden és a Miskolcon képviselt alapelv rendszerben a szubszidiaritás/ ultima ratio és az arányosság követelménye párhuzamosan jelenik meg.

(1) A pécsi szemlélet

Földvári József 1970-ben kiadott tankönyvében a *büntetés közvetlen céljaként* a társadalom védelmét jelöli meg, ezen keresztül érvényesül a dolgozó nép védelme mint közvetett büntetési cél.²⁸¹ A bűnözés csökkentésére irányuló társadalomirányítási eszközök körében a *büntetés másodlagos eszköz*.²⁸² A *büntetőjog alapelvei* Földvári 1990-es tankönyvében jelennek meg. Ezek a törvényesség, a humanizmus, a bűnfelelősség és a büntetőjogi felelősség differenciálásának elvei.²⁸³ Az 1997-es tankönyv a *büntetőjog feladataként* a legáltalánosabb értelemben a társadalmi együttélés zavartalanosságának biztosítását jelölte meg. Hangsúlyozta emellett a büntetőhatalom garanciális jellegét,²⁸⁴ amelyet három új *alapelv*, a szubszidiaritás, az ártatlanság vélelmének és a bizonyítottság követelményének elvei is kifejezni hivatott.²⁸⁵

---

²⁷⁷ BELOVICS Ervin et al. (2009): Büntetőjog Általános rész. Negyedik, hatályosított kiadás, HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 55.

²⁷⁸ V. ö.: BELOVICS Ervin et al. (2014b): i. m., 30.

²⁷⁹ GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2019): A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 21-22.

²⁸⁰ V. ö.: GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2017): A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 69-116.; GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2019): A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 65-116.

²⁸¹ FÖLDVÁRI József (1970): A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 58-59.

²⁸² FÖLDVÁRI József (1970): i. m., 76-78.

²⁸³ FÖLDVÁRI József (1990): Magyar büntetőjog általános rész. Tankönyvkiadó, Budapest, 20-22..

Változatlan felfogást tükröz a fenti kérdésben az 1995-ös tankönyv is. V. ö.: FÖLDVÁRI József (1995): Magyar büntetőjog általános rész. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 18-22.

²⁸⁴ FÖLDVÁRI József (1997): Magyar büntetőjog általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 33.

²⁸⁵ FÖLDVÁRI József (1997): i. m., 35-38.

A *szubszidiaritás* elve Földvárinál a büntetőjog kiegészítő, illetve ultima ratio jellegét takarja, amely alapvetően a felelősségi formák közötti választás során korlátozza a büntetőjog alkalmazását olyan esetekre, amikor a tanúsított magatartás súlyossága és a társadalomban keletkezett kár azt elengedhetlenné teszi. A szubszidiaritás tágabb értelemben a büntetőjogi felelősségrendszeren belül rendelkezésre álló legenyhébb eszköz alkalmazására irányuló felhívás.²⁸⁶

A büntetőjogi iskola 2008-as kiadású tankönyvében Balogh Ágnes és Hornyák Szabolcs a büntetőjog alapelveként tekintettek a Földvári által meghatározottakon kívül a jogállami büntetőjog elvére is. A büntetőjog ultima ratio jellegét továbbra is a szubszidiaritás szinonimájaként kezelték a mögöttes alkotmányos, illetve alapjogi szemléletet, valamint a kriminálpolitika és a törvényhozás ilyen irányú kötöttségeit hangsúlyosabbá téve. A koncepció főkérdései: szükséges-e egyáltalán a büntető jogszabály megalkotása, illetve milyen mértékű büntetés áll arányban az elkövetett cselekmény súlyával.²⁸⁷

A 2015-ös tankönyv már nemcsak a kriminálpolitikát és a jogalkotót kötő alapelveként magyarázza a szubszidiaritást, hanem a büntetőjogon belül a jogalkalmazásban is érvényesítendő alapelveként: „Kívánatos, hogy mindig a legenyhébb, de még célravezető szankciót szabják ki a hatóságok, így büntetések helyett elsősorban intézkedéseket alkalmazzanak, valamin szabadságelvonással járó szankciót csak akkor szabjanak ki, ha a szabadságelvonással nem járó büntetés már nem lenne célravezető.”²⁸⁸

(2) A szegedi nézet

A Tokaji Géza által jegyzett 1984-es tankönyv szűken a bűncselekménytan alapjait tárgyalta.²⁸⁹ Nagy Ferenc és Tokaji Géza 1993-as tankönyve még nem rendszerezte a büntetőjog alapelveit.²⁹⁰ A szerzőpáros 1998-as könyvében *a büntetőjog feladatának* magyarázata körében rámutat, hogy a büntetőjog nem mindenhol avatkozhat be, ahol a társadalmi élet zavara fellép,

---

²⁸⁶ FÖLDVÁRI József (1997): i. m., 36-37.

A 2003-ban kiadott tankönyv a büntetőjog feladata, alapelvei és büntetés-felfogása tekintetében nem hozott új irányokat. V. ö.: FÖLDVÁRI József (2003): Magyar büntetőjog általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 19-20., 35-38., 244-245.

²⁸⁷ V. ö.: BALOGH Ágnes – HORNYÁK Szabolcs (2008): A büntetőjog alapjai. Oktatási segédanyag, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 19.

Balogh Ágnes és Tóth Mihály 2010-ben megjelent tankönyvében a fenti kérdésekben tartalmilag a korábbival analóg gondoltok olvashatók. V. ö.: BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (2010): Magyar büntetőjog Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 22-23., 35.

²⁸⁸ BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (2015): Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 38.

²⁸⁹ V. ö.: TOKAJI Géza (1984): A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

²⁹⁰ V. ö.: NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1993): A magyar büntetőjog általános része. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

a társadalmi rend alapértékeinek védelmére kell szorítkoznia. Az alkotmány értékrendje – élén az alapvető emberi jogokkal – orientál ebben a kérdésben.²⁹¹ A szerzők *alapelv rendszerükben* elkülönítik a jogrendszer egészét átható elvekként a jogállamiság és a humanitás elveit, míg a speciális büntetőjogi elvek körébe a törvényesség (anyagi jogi legalitás), a tettfelelősség, a bűnösségen alapuló felelősség, az arányosság, a kétszeres értékelés tilalma (ne bis idem), valamint a büntetőjog ultima ratio jellege, illetve szubszidiaritása elvét sorolják.²⁹²

Az ultima ratio/szubszidiaritás elve értelmében a büntetőjog a legvégső esetben a legutolsó eszköz, csak a legsúlyosabb jogsértésekre legutolsó eszközként legitim a társadalmi kontrolleszközök rendszerében. Az elv büntetőjogon belüli viszonylatban az adott büntetőjogi eszköz alkalmasságának a többi büntetőjogi eszközhöz viszonyítását jelenti és az enyhébb eszköz alkalmazására irányuló javaslat. Büntetőjogon kívüli viszonylatban a büntetőjog területén kívüli eszközökkel vetjük össze a büntetőjog eszközrendszerét.

A szerzők rámutatnak, hogy a büntetőjog fenti jellemzője számos megfogalmazásban megtalálható a szakirodalomban. Így a szubszidiaritás elve általános princípiumnak is tekinthető, de létezik olyan felfogás is, amely az arányosság alkotmányos rangú alapelvének büntetőjogi változataként fogja fel. Szélesebb körben érvényesülő nézet szerint a szubszidiaritás a büntetőjogi szankciók ökonómiájával hozható összefüggésbe. Ismert a büntetőjog fragmentáris, illetve akcesszórius karaktere, így például Binding nyomán, valamint Maiwald értelmezésében a jogág szekunder jellege megjelölés.²⁹³

Az arányosság elve a szerzők értelmezésében alkotmányos rangú, a jogállamiság elvéből és az alapjogok lényegéből következő alapelvnek tekinthető. Az állampolgárok szabadsága csak annyiban korlátozható, amennyiben az a közérdek védelméhez elengedhetetlen. Az arányosság elve, mint „a törvényhozói mozgástér korlátja” elemi jelentőségű ennek meghatározásában.

Az eredetileg a közigazgatási jogban kialakult, majd általános jogelvvé is vált arányosságot a büntetőjogban két síkon lehet értelmezni: a cselekmény büntetendővé nyilvánítása arányban áll-e a modern demokratikus társadalom értékeivel; valamint az elkövetőre arányos-e a szankció.

Az arányosság elvének adható egy további kifejtése, amely két dolog, egyrészt az érték, érdeksérelem, kár, hátrány, bűnösség foka, azaz a bűncselekmény súlya, másrészt a szankció

---

²⁹¹ NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1998): A magyar büntetőjog általános része. Korona kiadó, Budapest, 16-18.

²⁹² NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1998): i. m., 44-45.

²⁹³ NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1998): i. m., 59-60.

mértéke, súlya egybevetését jelenti.²⁹⁴ Nagy felfogása a fentiekben a 2004-es,²⁹⁵ majd 2010-es tankönyvében hasonló.²⁹⁶

A megközelítést árnyalja, hogy az *alapjogkorlátozás szükségességhez kötöttségét* a jogállamiság elvének részeként kezeli, amelynek büntetőjogi vetülete az ultima ratio (szubszidiaritás elve) és az arányosság követelménye. Ez praktikus azt jelenti, hogy a jogalkotási folyamatok indokolásának tartalmaznia kell annak alátámasztását, hogy az alapjogkorlátozás szükséges egy másik alapjog védelme érdekében; a büntetőjog, mint legerősebb hatalmi beavatkozási eszköz kiválasztása indokolását; a büntetőjogi jogkorlátozás végső esetben végső eszközként történő igénybevételének alátámasztását; a beavatkozásnak a jogsérelemmel illetve az elérni kívánt céllal való arányosságának igazolását.²⁹⁷

(3) A miskolci megközelítés

A tankönyv a szegedihez hasonló álláspontot képvisel a büntetőjog alapelveit illetően. *Alapelvként* ismeri el a törvényesség, a humanizmus, a tettfelelősség, a bűnfelelősség, az arányosság, a szubszidiaritás és a kétszeres értékelés tilalmának elveit. A jogállamiság követelményét önálló alapelvként nem nevesíti, azonban jelentőségét kifejezi azáltal, hogy az alapelveket a jogállami büntetőjog alapelvei cím alatt tárgyalja.²⁹⁸ Görgényi Ilona és szerzőtársai az ultima ratio koncepciót a büntetőjog feladatának meghatározása és a szubszidiaritás elvének magyarázata körében hivatkozzák az alábbiak szerint.

A büntetőjog alapfeladataként a társadalmi együttélés rendjének védelmét jelölik meg a társadalomra káros vagy veszélyes magatartásokkal szemben, amelyekkel szemben ultima ratioként – megelőzési és repressziós céllal – a büntetőjogi szabályozás módszeréhez folyamodik az állam a közte és az állampolgára között fennálló politikai viszony alapján.²⁹⁹

A büntetőjog szubszidiaritása a jogág kiegészítő jellegét fejezi ki, a társadalom védelmére rendelkezésre álló eszközök közötti választás során a büntetőjogot enyhébb felelősségi formák hiánya vagy azok elégtelensége esetére javasolja alkalmazni, arányban a kérdéses magatartás társadalomra veszélyességével. A büntetőjog alkalmazása a társadalmi rend védelmében csak

---

²⁹⁴ NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1998): i. m., 57-59.

²⁹⁵ NAGY Ferenc (2004): A magyar büntetőjog általános része. Átdolgozott, bővített kiadás, Korona kiadó, Budapest, 24-27., 32-35., 55-56., 71-72., 75-76.

²⁹⁶ NAGY Ferenc (2010): A magyar büntetőjog általános része. Második, átdolgozott kiadás, HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 18-19., 43-44., 55-57., 59-60.

²⁹⁷ NAGY Ferenc (2010): i. m., 46.

²⁹⁸ V. ö.: GÖRGÉNYI Ilona et al. (2007): Magyar büntetőjog Általános rész. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 69-70.

²⁹⁹ GÖRGÉNYI Ilona et al. (2007): i. m., 29.

végző esetben indokolt.³⁰⁰ A szubszidiaritás a jogalkotásban és a jogalkalmazásban is érvényesülő elv, utóbbi körben a lehető legenyhébb, a kívánt büntetési cél megvalósításához elegendő szankció alkalmazására irányuló felhívás.³⁰¹

Az arányosság elve erőteljesen kötődik a demokratikus jogállam eszméjéhez. Annál a kérdésnél jut jelentőséghez, hogy az állam milyen feltételek mellett és milyen mértékben korlátozhatja az egyének szabadságát és alapvető jogait. Ez a büntetőjogban az állami beavatkozás céljának, szükségességének és arányosságának vizsgálatát követeli meg. Ennek lépései a jogalkotó részéről a büntetendővé nyilvánítás szükségességének és céljának vizsgálata, ezután a bűncselekmény súlya és a szankció arányosságának vizsgálata. Az arányosság jogalkalmazói szinten is érvényesítendő büntetés kiszabási követelmény. A frissülő tankönyvekben a fenti megfontolások nyomán követhetők.³⁰²

4.4.4. Az ultima ratio önálló alapelvként

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tankönyvében jelent meg az a nézet, amely *önálló jelentőséget tulajdonít az ultima ratio elvének* a büntetőjog alapelv rendszerében. Belovics Ervin a *büntetőjog alapelveit* jogállami büntetőjog cím alatt mutatja be tankönyvében, megkülönböztetve a jogbiztonság követelményét, a törvényesség (nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege) elvét, a nullum crimen sine culpa elvét, a visszaható hatály tilalmának elvét, a büntetőjog ultima ratio jellegét, a büntetés törvényi meghatározottságának követelményét, az elkövetőt terhelő analógia tilalmának elvét, illetve a ne bis in idem elvét.³⁰³

Az *ultima ratio* a jogalkotót kötő elv, azt juttatja kifejezésre, hogy a büntetőjogi védelem megteremtésére az alkotmányos értékek különösen súlyos sérelmével járó helyzetekben kerülhet sor, akkor, ha más jogági eszközök nem alkalmasak az adott konfliktus kezelésére. A bűncselekmények körének korlátlan bővítése az elv megsértéséhez vezet. A csekély súlyú cselekmények kriminalizálása emellett elértékteleníti a büntetőjogi szabályozást. Az arányosság követelménye büntetőjogon belül értelmezve kifejezi, hogy a büntetőjogi jogalkotás

---

³⁰⁰ GÖRGÉNYI Ilona et al. (2007): i. m., 69-70.

³⁰¹ GÖRGÉNYI Ilona et al. (2007): i. m., 69-70.

³⁰² Így GÖRGÉNYI Ilona et al. (2012): Magyar büntetőjog Általános rész. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 64-71.; GÖRGÉNYI Ilona et al. (2014): Magyar büntetőjog Általános rész. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 64-71.; CSEMÁNÉ VÁRADI Erika et al. (2017). Magyar büntetőjog – általános rész [Digitális kiadás.] Budapest: Wolters Kluwer Kft.. Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk83_32_p1#wk83_32_p1 (2020.02.22.)

³⁰³ V. ö.: BELOVICS Ervin (2017): Büntetőjog 1. Általános rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 59-81.; BELOVICS Ervin (2018): Büntetőjog 1. Általános rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 59-81.

elengedhetetlen szükségessége esetén a jelenség tárgyi súlyára tekintettel kell meghatározni a büntetőjog-ellenes magatartás büntetését.³⁰⁴

4.5. Aktuális diskurzusok az ultima ratio elvéről

A büntetőjogi tankönyvek részben eltérő ultima ratio felfogásából látható, hogy annak hazai megközelítése nem mutat egységes képet. A koncepció fogalmi és tartalmi tisztázására irányuló tudományos kezdeményezések leginkább Nagy Ferencnél és Karsai Krisztinánál láthatók.

4.5.1. Az ultima ratio kritikai megközelítése

Karsai Krisztina szerint az ultima ratio követelménye – azaz hogy a büntetőjogi fellépés a legsúlyosabb jogsértések esetén jöhet csupán szóba – több szempontból korlátozott. A legsúlyosabb jogsértések körének megállapítása egyrészt *korszakspecifikus* jellegű, másrészt egyfajta *horizontális viszonyrendszerben értelmezhető*, amennyiben fennáll az adott jogtárgy különböző fokú sértései közötti különbségtétel lehetősége praktikusán a jogági differenciálás mentén. Harmadrészt, az ultima ratio nem a jogtárgyak vagy a jogsértések körében viszonyít, hanem a jogsértésekre adott *jogi válaszokat érintően* differenciál, amelyek súlya általános mérce hiányában csakis *relatív viszonyrendszerben* értékelhető. A védendő értékek rangsorának felállítására az *arányosság elve* alapján kerülhet sor, tehát az egymással össze nem mérhető jogsértések vagy egymással nem rokon jogtárgyak tekintetében egyedül ez az elv befolyásolja a büntetőjogi fellépés kialakítását.³⁰⁵

A legtöbb európai országban, különösen a német doktrínában az ultima ratio elvét az állami hatalom, egyben a *ius puniendi korlátozásának fogják fel*.³⁰⁶ A *ius puniendi* mint büntetőjogi kompetencia-kijelölő paradigma alapvetően a tagállami szuverenitásból ered, az állam büntetési jogosultságát fejezi ki,³⁰⁷ amelynek korlátai nemzetközi szerződésekből, a társadalmi szokásokból, a nemzetközi emberi jogvédelem vívmányaiból és az adott alkotmányos rend által definiált alapelvi/alapjogi rendelkezésekből fakadnak.³⁰⁸ Ezek egyike az ultima ratio elve, azonban nem teljesen tisztázottak a pontos fogalmi keretei.³⁰⁹

---

³⁰⁴ V. ö.: BELOVICS Ervin (2018): i. m., 77-78.

³⁰⁵ V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 258-259.

³⁰⁶ V. ö.: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 79.

³⁰⁷ V. ö.: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 13-14.

³⁰⁸ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 34.

³⁰⁹ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 79.

4.5.2. A büntetőhatalmat behatároló elvek versengése

„A büntetőjog csak a legvégső esetben legutolsó eszköz lehet, amennyiben a jogsértések fokozatos jogsértési láncolatot alkotnak, amelynek védelmi körében ugyanaz a jogtárgy vagy jogtárgy-család van” – írja Nagy Ferenc.³¹⁰ A közép-európai kontinentális felfogásban az ultima ratio *jogelv*, ezzel szemben az angol-amerikai térségben túlnyomórészt *morális maximaként* értik. A többség a tágabban felfogott alkotmányjogi jogállamiságban gyökerező arányossági elv részeként értelmezi. Az ultima ratio és az arányosság elvek célja azonos: az arányosság kereteit túllépő állami beavatkozások megakadályozása,³¹¹ ahogyan a büntetőjog akcesszórius, fragmentáris, szekunder természete, szubszidiaritása, az in dubio pro libertate elv és a büntetőjog ultima ratio jellege kifejezéseknek is közös vonása, hogy *valamennyi a büntetőjog, az állami büntető hatalom behatárolására irányuló princípium*.³¹²

Az ultima ratio és egyéb koncepciók közti tartalmi átfedések útvesztőjéből kiutat jelenthet az alábbi megközelítés: *az ultima ratio és a szubszidiaritás elvei „egy közös pontba haladnak az arányossági princípium alakjában, amellyel természetesen nem teljesen azonos(ak)”*.³¹³ Az arányosság elve értelmében egy magatartást büntetőjogilag büntetést érdemlőként csak akkor szabad kezelni, ha a büntetőjogi eszközök alkalmazása alkalmas, szükséges és szűkebb értelemben arányos/proporcionális. Az ultima ratio elve nem tisztán formálisan értendő, hanem olyan materiális elv, amely a büntetőjog mint a leginkább beavatkozás-intenzív állami eszköztár mértékét határozza meg, azaz „az arányosság princípiumán belül a szubszidiaritás kiegészítéseként szolgál(hat)”.³¹⁴

4.6. Részösszefoglalás és következtetések

(1) A korlátozott büntetőhatalom elvi igényének alakulása

A büntetőjog felfogás hazai történelmi alakulását vizsgálva a felvilágosodás korszakától kezdve, megfigyelhető *a büntetőhatalom korlátozására irányuló igény eltérő hangsúlyokkal, illetve megfogalmazásban*.

---

³¹⁰ NAGY Ferenc (2014a): Új tendenciák a büntetőjogban. Búcsú a büntetőjog ultima ratio jellegétől. In BORBÍRÓ Andrea et al. szerk.: A büntetőhatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 361.

³¹¹ NAGY Ferenc (2014a): i. m., 362.

³¹² NAGY Ferenc (2018): i. m. 78.

³¹³ NAGY Ferenc (2018): i. m., 79.

³¹⁴ Nagy az ultima ratio elv sajátos korlátjaként értelmezhető alábbi példával él. Az azonos, illetve hasonló jellegű jogtárgysértés esetén a különböző jogterületeken – például polgári jog, büntetőjog – párhuzamos felelősségi formák úgy is létezhetnek, hogy az enyhébbnek minősíthető jogterület – itt polgári jog – nem lép háttérbe a súlyosabbnak értékelhető jogág – büntetőjog – mögött. Így rágalmozás esetén a cselekmény polgári jogi, személyiségi jogi, illetve a Btk. szerinti büntetőjogi értékelése egyaránt és egymás mellett is megvalósulhat. V. ö.: NAGY Ferenc (2018): i. m., 79-80.

A polgári igazság elmélete, illetve a *klasszikus büntetőjogi irányzat* térnyerésével hangsúlyosabbá váltak az állami beavatkozás határai,³¹⁵ amely a Csemegi-kódexben nyert tételes jogi formát. A *kriminálpolitikai célgondolat* előtérbe kerülésével párhuzamosan hangsúlyt kapott a büntetőhatalom önkorlátozásának igénye, megjelent a büntetési elvek között a lehető legkisebb büntetés alkalmazásának követelménye, illetve a társadalmi problémák büntetőjogon kívüli eszközökkel történő kezelésének, a büntetőjog másodlagosságának javaslata.³¹⁶ A *közvetítő büntető jogtudományi irányzatok*, illetve a társadalomvédelmi szempontok mentén jelen van a legkisebb egyéni jogkorlátozásra törekvés igénye, a büntetés túl gyakori alkalmazása elleni felszólalás, a komplex bűnmegelőzési rendszer mellett érvelés.³¹⁷ A szocializmus időszakának alapvetően *kezelő/prevenációs büntetésbüntetésfelfogásával* párhuzamosan a büntetőjog más jogágak preventív jellegű szabályainak jelenléte mellett állt rendelkezésre a különösen súlyos, társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben, a csekély súlyú bűncselekményeket első ízben elkövetők, illetve bizonyos gazdaságvédelmi jellegű bűncselekmények vonatkozásában toleranciát mutatva.³¹⁸

A büntetőjog mint ultima ratio hivatalos (állami) elismerése a Csemegi-kódexben magából a kodifikációban, a törvényesség elvének megfogalmazásában, illetve a büntetendőség időbeli, minőségbeli és tartalmi moderációjában *közvetett módon* érhető tetten. Később az első ízben csekély súlyú bűncselekményt elkövetőkkel szembeni büntetőjogi tolerancia a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. (VI. 7.) NET határozatban nyert megfogalmazást, míg a gazdaság büntetőjogi védelmének kiegészítő jellegét az 1978-as Btk. Miniszteri Indokolása hangsúlyozta, amely koncepciók *közvetlenebb formában* mutatnak összefüggést a büntetőjog ultima ratio felfogásával.

(2) Ultima ratio interpretációk

Áttérve az ultima ratio hazai büntető jogtudományban elfoglalt helyzetére, az elmúlt évtized *hazai büntetőjogi tankönyvirodalmában a jogág védelmi funkciójának elfogadottsága* az uralkodó nézet, különféle megfogalmazásokban megjelenve.³¹⁹ Mintegy válaszul a rendszerváltást követő évek büntető-jogtudományához címzett fő kérdéseire – meddig, miféle büntetésig terjed az állam joga, mit lehet, és mit kell büntetnie az államnak, kötelező-e az állami

---

³¹⁵ Az erre irányuló igények felmerültek Sziebenlisz Mihály, Szemere Bertalan és Forster Károly írásaiban.

³¹⁶ Így Vámbéry Rusztem, Pikler Gyula, Somló Bódog, Angyal Pál korábban idézett munkáiban.

³¹⁷ Így Hacker Ervinnél, illetve Finkey Ferencnél.

³¹⁸ Szabó András és Kádár Miklós írásai alapján.

³¹⁹ NAGY Ferenc (2014b): A büntetőjog feladatáról: német és magyar szakirodalmi áttekintés alapján. In NAGY Csongor István szerk.: Liber Amicorum János Martonyi: Ünnepi kötet Martonyi János tiszteletére, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 322.

büntetésérvényesítés – a büntetőjog tankönyvekbe beépült a 30/1992 (V. 26.) Alkotmánybírósági határozatban interpretált *alkotmányos büntetőjogi kritériumrendszer* és ennek részeként az ultima ratio, amelyet a szubszidiaritással és/vagy az arányossággal, a szükségesség-arányosság mellett, illetve önálló elvi minőségben láthattunk megjeleníteni.

A szubszidiaritás/ ultima ratio büntetőjogi alapelv értelmezések közös nevezője olvasatomban az alábbi. *Szűkebb*, másutt *büntetőjogon kívüli értelemben* a szabályozandó magatartással áll összefüggésben és a felelősségformák közötti választásra vonatkoztatott. A tanúsított magatartás súlyossága alapján, a társadalomban keletkezett kár alapján elengedhetetlen esetekre, illetve a társadalomra veszélyességgel arányos mértékben jelöli a büntetőhatalom korlátozását. *Tágabb*, másutt *büntetőjogon belüli aspektusból* a büntetőjogi szankciók megválasztását érinti, távolodást fejez ki a szabadságvesztéstől az intézkedések, alternatív szankciók irányába.³²⁰

Amennyiben *a szubszidiaritás mellett megjelenik az arányosság elve*, az a fenti értelmezéssel részleges átfedésben, szintén *büntetőjogon kívüli* (magatartás) és azon *belüli* (szankció) *viszonylatban* értelmezett.³²¹ Ezt az átfedést meglátásom szerint szerencsésebben kerüli el a szubszidiaritás alapelvként nem alkalmazó, *a szükségesség-arányosság-ultima ratio elveket az alkotmánybírósági gyakorlattal párhuzamosan elvek konglomerátumaként* megfogalmazó megközelítés.³²²

Az ultima ratiót önálló elvként tekintő felfogásban nem jelenik meg a fenti, magatartásra és szankcióra bontott, kettős szemlélet, az elv az alkotmányos értékek különösen súlyos sérelmével járó helyzetekhez köti a büntetőhatalmi beavatkozást más jogági eszközök alkalmatlansága esetén. Ezt a megközelítést egészíti ki az *arányosság követelménye* büntetőjogon belül értelmezve, kifejezve a tárgyi súlyra alapított szankció követelményét és a kriminalizáció elengedhetetlen szükségességét.³²³

Az ultima ratio elv tisztázatlanságára *a jogtudomány művelői* is rámutatnak. Az alkotmánybírósági gyakorlatbeli megjelenése alapján *az elv használata az ún. fokozható jogtárgysértésű bűncselekményekre korlátozandó*, más esetben az arányosság elve biztosít megfelelő szubsztantív mércét a büntetőhatalom számára. A szubszidiaritás, az ultima ratio és az arányosság közös pontja a büntetőhatalmat korlátozó jelleg, amelyek közül az arányosság alkalmazása javasolható.³²⁴

---

³²⁰ Ez látható a pécsi, a szegedi és a miskolci büntetőjogi tankönyvekben.

³²¹ Így a szegedi és a miskolci tankönyvekben.

³²² Az ELTE korábbi büntetőjogi alapelv rendszerében.

³²³ A PPKE büntetőjog tankönyvében.

³²⁴ Karsai Krisztina és Nagy Ferenc idézett kutatásai.

A büntetőjog alapelv rendszerében a *szubszidiaritás, ultima ratio, arányosság* elemek közötti *átfedés konstansnak mutatkozik*, amely azt a lehetőséget is felveti, hogy végső soron egyszerű választás kérdése, hogy melyik elvhez kapcsoljuk a büntetőjog (a büntetendő magatartások és a szankcióik) korlátozott igénybevételére irányuló igényt. Láthatunk olyan, a fent jelzett *átfedéseket elkerülő alapelv rendszereket*, amelyekben a társadalom védelmének, a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának és a büntetőjogi felelősség differenciáltságának alapelvi követelményei fejeznek ki hasonló tartalmat vagy a legalitás gyűjtőelvéből levezetve jelennek meg analóg követelmények.³²⁵

A további vizsgálati területeken – alkotmányos, büntetőpolitikai, gyakorlati – végzett kutatás reményeim szerint hozzájárul a büntetőjog mint *ultima ratio* mibenlétének tisztázásához.

---

³²⁵ Az NKE RTK, illetve az ELTE tankönyvében.

5. ALKOTMÁNYOS SZEMLÉLET

A büntetőjog alapja és keretei az alkotmányban találhatóak, különösen az alapvető jogok katalógusában.³²⁶ A *büntetőjog alkotmányos áthatottságának mai felfogása* a rendszerváltás alkotmányának bázisán és az Alkotmánybíróság büntető tárgyú ítélezési gyakorlatában alakult ki. Utóbbinak köszönhető az alkotmányos büntetőjog kritériumrendszere és számos büntetőjogi rendelkezés tekintetében az állami beavatkozás alapjogi határainak kijelölése. A büntetőjog ultima ratio jellegét alább elméleti megközelítésben, a következő fejezetben az alkotmánybírósági gyakorlaton keresztül vizsgálom

5.1.A büntetőhatalom alkotmányos keretei

5.1.1. Büntetőjogi korlátok az Alaptörvényben és annak szellemében

Az alkotmányjog elveinek egy része tételes jogi formában deklarált, míg mások bizonyos normatív rendelkezésekből levezethetők.³²⁷ A büntetőhatalmat érintő szabályokat találhatunk egyrészt az Alaptörvény alapjogokkal kapcsolatos részében. Ilyen, *expressis verbis megfogalmazott követelmények* a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvei (törvényesség, büntetőjogi legalitás),³²⁸ és a ne bis in idem elve.³²⁹ További büntetőjogra irányadó követelmények vezethetők le egyes *generálprincípiumokból*, így a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve a jogállamiság elvéből,³³⁰ az alapjogok tiszteletben tartásának köteleességéből, illetve az alapjogkorlátozási klauzulából.³³¹

Szomora Zsolt aszerint különbözteti meg a büntetőjogra vonatkozó alkotmányos elveket, hogy azok a büntetőhatalom korlátozását követelik-e meg vagy a társadalmi értékek védelmének büntetőjog általi garantálására irányulnak-e.³³²

---

³²⁶ BELOVICS Ervin et al. (2014a): i. m., 18.

³²⁷ A tételes megfogalmazást nem nyert alkotmányos intelmek forrása az úgynevezett láthatatlan alkotmány, amely az Alkotmánybíróság gyakorlatában kialakulva megfogalmazza az Alkotmány és a benne foglalt jogok elvi alapjait és határait. V. ö.: SÓLYOM László (2001): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Osiris kiadó, Budapest, 117.

³²⁸ Alaptörvény (a továbbiakban: Atv.) Szabadság és Felelősség XXVIII. Cikk (4) bekezdés

³²⁹ Atv. Szabadság és Felelősség XXVIII. cikk (6) bekezdés

³³⁰ Atv., Alapvetés B) Cikk (1) bekezdés

³³¹ Atv., Szabadság és Felelősség I) Cikk (1) és (3) bekezdés; V. ö.: BLASKÓ Béla (2016) i. m., 76.

Megjegyzendő ezen a helyen, hogy az alapjogok elvek, nem pedig szabályok. Az elvek logikai természetüknél fogva nem vezetnek kényszerítő erővel meghatározott jogkövetkezményekhez ellenben a szabályokkal, pusztán olyan optimalizációs követelmények, amelyek tiszteletére az esetek tényei és jogi lehetőségei fényében különböző mértékben kerülhet sor, írja ALEXY, Robert (2002): *The Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, Oxford, 47-48.

³³² V. ö.: SZOMORA Zsolt (2013): *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In DRINÓCZI Tímea – JAKAB András szerk: *Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011*. Pázmány Press, Budapest - Pécs, 261-264.

Az Alaptörvénynek a büntetőhatalom korlátozására irányuló korlátai a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma,³³³ a személyi szabadsághoz fűződő jog tiszteletben tartásának követelménye,³³⁴ a büntető igazságszolgáltatással szembeni követelményként a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság védelme, a védelemhez való jog, valamint a nullum crimen sine lege garanciális szabálya.³³⁵ Az Alaptörvény a büntetőhatalom további, expressis verbis *nem nevesített korlátait* generálklauzulákból levezethető módon rögzíti. Ilyenek a jogállamiság követelménye, a törvényesség elve, az alapjogok tiszteletben tartásának elve, és az arányosság követelménye.

A büntetőjog alkotmányos kritériumainak másik főcsoportját *társadalmi értékeink védelmének büntetőjog általi garانتálása* képezheti.³³⁶ A törvényhozót bűncselekményi tényállások megalkotására közvetlenül kötelező szabálya nincs az Alaptörvénynek, ahogyan az Alkotmánynak sem volt, *közvetett szabályok* azonban vannak, így a jogállamiság klauzulája, az állam védelmi feladatainak rögzítése, a jogalkotási klauzula, az alapjogok tiszteletben tartásának kötelessége illetve a törvényesség elve, mutat rá Lévay Miklós.³³⁷

Az állami büntetőhatalom gyakorlása tehát kettős keret közé van szorítva, olyan módon kell hozzájárulnia a társadalmi értékek védelméhez, hogy közben nem mulasztja el az egyéni érdekek tiszteletben tartását. *Befolyásolhatják* a büntetőhatalom felfogást magának az alkotmánynak a természete, illetve funkciója,³³⁸ valamint az alkotmányos értelmezés különféle módszerei.³³⁹

5.1.2. Az alkotmányos büntetőjog követelményrendszere

A demokratikus jogállam minden intézményének az egyik legnehezebb feladata az alapvető szabadságok társadalmi rendeltetésének, gyakorlásának, feltételeinek és határainak a kijelölése,

---

³³³ Atv., Szabadság és Felelősség III. Cikk (1) bekezdés

³³⁴ Atv., Szabadság és Felelősség IV. Cikk (1) bekezdés

³³⁵ Atv., Szabadság és Felelősség XXVII. Cikk (1)-(4) bekezdések

³³⁶ SZOMORA Zsolt (2013): i. m., 264.

³³⁷ LÉVAY Miklós (2011): A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre. Pázmány Law Working Papers, 2011/24., 4.

³³⁸ Az individualisztikus természetű, garanciális funkciójú alkotmány az egyént és annak jogait helyezi középpontba, garanciális célzatú, míg az organiztikus természetű, illetve funkciója szerint beavatkozó modell az állam elsődlegességét vallja és a beavatkozás kereteit szabályozó jellegű. V. ö.: PACZOLAY Péter (2003): i. m., 9-10.

³³⁹ A textualizmus szigorú ragaszkodást követel az alkotmány írott szövegéhez. Az originalizmus/interpretizmus az alkotmányozók eredeti szándékát helyezi középpontba. Az ezzel ellentétes nézet szerint a modern korban felmerülő problémákat az aktuális értékek keretei között kell értelmezni. A kulturális értékelmélet alkalmazása engedi a legszélesebb mérlegelést bizonyos alapvető társadalmi értékekre – mint a hagyomány, a társadalmi erkölcsi konszenzus, vagy a természetjog – hivatkozással. V. ö.: PACZOLAY Péter (2003): i. m., 29-30.

a velük járó kötelezettségek és felelősség tudatosítása és megerősítése.³⁴⁰ Ehhez a büntetőjog vonatkozásában jelentősen hozzájárult az Alkotmánybíróság,³⁴¹ amelynek fő tényezőit az alábbiakban tekintem át.

5.1.3. A büntetőjogi normakontroll fő vonalai

Az Alkotmánybíróság elé kerülő büntetőjogi kérdések kezdetben részben a bűnözés és a büntetőjog aktuális problémáival álltak összefüggésben, részben más, főleg szimbolikus és politikai jellegű indítatásokat, a büntetőjogon túlmutató alapjogi fókuszpontokat hordoztak, ahogy például a közösség elleni izgatás, a halálbüntetés, a terhességmegszakítás kérdései, írja Sólyom László.³⁴²

Az Alkotmánybíróság előtt két területen jelennek meg szoros értelemben vett büntetőjogi kérdések: a jogállamiság szempontjából legjelentősebb *büntetőjogi garanciák vizsgálata* és *a büntetőhatalom elvi határának vizsgálata*.³⁴³ Az utóbbi kérdéskör három különböző vizsgálódási irányba mutat.

Leggyakrabban *a büntethetőség alkotmányosságának kérdése* merült fel, amely tekintetében az Alkotmánybíróság igyekezett tiszteletben tartani a büntetőpolitika, a törvényhozás, illetve a jogalkalmazói jogértelmezés autonómiáját, és amennyiben lehetősége volt, más alapokon bírálta el a tényállások alkotmányosságát.

Esetenként felmerült a büntetőjogi *tényállással védett tárgy* büntetőjogi védelmére vonatkozó feltételek, illetve *egyes általános részbeni intézmények vizsgálata*, amelyet koncepcionálisan és technikai kivitelezésében is értékelt az Alkotmánybíróság. A tényálláson túlmenő kérdéseket a testület a rendelkező részben vagy az indokolásban érintette, avagy kitért előlük, ha például egy technikai alapú megsemmisítésben nagyobb konszenzus volt elérhető.

A harmadik terület *a tényállás alkalmazásának alkotmányos határaitól szóló döntések* köre, amelyek a jogértelmezést segítő általános alkotmányos követelmények előírásával, vagy a jogalkalmazói döntési jog bizonytalansága helyett a normatív keretek pontosítására irányuló javaslattal operáltak.³⁴⁴

Az ügyek egy része *strukturális*, más része *morális olvasást*, illetve értelmezést igényelt. Ezen a téren a bírúk kezdetben a normaszöveg kritikai, természetjogi alapú revíziójával éltek, később

---

³⁴⁰ LENKOVICS Barnabás (2013): Jogok, értékek, reformok. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: i. m., 329.

³⁴¹ LÉVAY Miklós (2006): A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-2005. Magyar Jog, 2006/12. szám, 709.

³⁴² SÓLYOM László (2001): i. m., 537, 539.

³⁴³ SÓLYOM László (2001): i. m., 535.

³⁴⁴ SÓLYOM László (2001): i. m., 564-566.

a textuális értelmezést alkalmazták, egyre kevésbé vállalkoztak a klasszikus alapjogvédelem kiterjesztő értelmezésére, jólétevédelmi felfogásuk erősödött.³⁴⁵

5.1.4. Alkotmányos büntetőjog

Az egyes büntető tényállások alkotmányossága kérdéséhez az *alkotmányos büntetőjog* fogalmának – és alkotmánybírói pályafutásának – áttekintése is hozzátartozik. Az alkotmányos büntetőjog a testület büntető tárgyú ítélezése folyamatában vált az alkotmányjogi dogmatika részévé. A határozatok 1992-ben a koncepció két különböző alkalmazását fejtették ki: *tágabb* értelemben az Alkotmánynak a büntetőjogra vonatkoztatott követelményeit, *szűkebben* a büntetőjog alkotmányossági vizsgálatának módszertanát jelölte, amelyek „összemosása, egymásra vonatkoztatása olyan dogmatikai nehézségeket okozott, amelyek felszínre kerülésétől csakis a reflektálatlan, formulaszerű használat óvott meg”.³⁴⁶

(1) Az alkotmányos büntetőjog tágabb értelemben

Tágabb értelemben az alkotmányos büntetőjog kifejezést elsőként nevesítő 11/1992. (III. 5.) AB Határozat, az úgynevezett elévülési döntés indokolásában a testület összekapcsolta az alkotmányos büntetőjogot a *nullum crimen sine lege* elvével. Rögzítette emellett, hogy a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag az alkotmányos büntetőjog lehet, amely nem pusztán eszköz, hanem értéket véd és maga is értékeket hordoz: az alkotmányos büntetőjogi *elveket és garanciákat*. A 30/1992. (V. 26.) AB Határozat indokolása értelmében az alkotmányos büntetőjog a *jogállamiságból*, mint alapértékből *az állami büntetőhatalom gyakorlására háramló alkotmányos követelmények rendszere*, ezen belül pedig a büntető jogalkotás számára adódó *tartalmi korlátok és formai követelmények kifejezője*.³⁴⁷ A döntés az alkotmányos büntetőjog követelményei körébe sorolta a büntetendővé nyilvánítás *szükségességének és arányosságának* kritériumát és a *normavilágosság* követelményét.³⁴⁸ Az alkotmányos büntetőjog tartalmát ezt követően maga az Alkotmánybíróóság *bővítette illetve differenciálta*, emellett számos szakirodalmi értelmezés is született.³⁴⁹ Ezek egyike Chronowski

---

³⁴⁵ KIS János (2000): Az első magyar Alkotmánybíróóság értelmezési gyakorlata. In HALMAI Gábor szerk.: A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve. Indok, Budapest, 48-49.

³⁴⁶ SÓLYOM László (2001): i. m., 566-567.

³⁴⁷ 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás III. 2.2.

³⁴⁸ V. ö.: 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás IV. 4. és 5.

³⁴⁹ V. ö.: az Alkotmány 2. §-ához fűzött Kommentár 2. pont; az Alaptörvény B) Cikkéhez kapcsolódó Kommentár 2. A) pontja; KIS János (2000): i. m., 63-64.

Nóra koncepciója, aki az alkotmányos büntetőjog tartalmi kritériumai körében nevesíti a büntetőjogi beavatkozás *ultima ratio jellegét*.³⁵⁰

(2) Alkotmányos büntetőjog szűkebb értelemben

Az alkotmányos büntetőjog mint *módszer* az átfogóbb igényű büntetőjogi kérdések tekintetében határozza meg a *büntetőhatalom alkotmányos korlátait jelző ismérveket*. Az alkotmányos büntetőjog ebben az értelemben tulajdonképpen az alkotmányossági vizsgálat metódusát tágítja azáltal, hogy az alkotmányossági mércét az Alkotmányban nevesített büntetőjogi garanciákon túlmenően az Alkotmány egészében látja.³⁵¹ A formula kibontása *igazodik a konkrét ügyekhez*, amelyekben az Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjogot a határozat megalapozására használja.³⁵² Az értékelési formula alapján az Alkotmánybíróság az adott jogterület dogmatikájának tiszteletben tartásával, de abból a dogmatikai rendszerből kilépve, az Alkotmány normái, értékei és az Alkotmánybíróság vonatkozó precedensei alapján vizsgálja az adott kérdést,³⁵³ amelynek *gerince tulajdonképpen a szükségességi-arányossági teszt*.³⁵⁴

5.1.5. Alapjogkorlátozás

Az alapvető jogok tiszteletben tartását normatív alkotmányos parancsa biztosítja. Korlátozásuknak koncepcionálisan elengedhetetlenül szükségesnek, alkalmasnak, és ésszerűen arányosnak kell lennie.³⁵⁵ Az irányadó normatív szabály több formában is megfogalmazódott a rendszerváltozást követő időszakban.

---

³⁵⁰ Chronowski az alkotmányos büntetőjog tartalmi követelményeiként tekinti emellett az Alaptörvényben kifejtett büntetőjogi alapelvek és az emberi méltóságból következő alapelvek tiszteletben tartását, az állami büntetőhatalom korlátainak figyelembe vételét, a visszaható hatály tilalmát, az anyagi igazságosságnak a jogbiztonság keretein belül való érvényesítését, továbbá a büntetőigény érvényesítésével összefüggő állami kockázatviselést. Formai követelményként tekinti a büntetőjogi diszpozíció világos, körülhatárolt és egyértelmű voltára, a törvényhozói akarat világosságára, a büntetőjogi beavatkozás okainak és feltételeinek világosságára, az önkényes jogértelmezés lehetőségének kizárására illetve az értelmezhető és kiszámítható normatartalom követelményére, valamint a jogerő tiszteletére. CHRONOWSKI Nóra (2009): Uniós tagság és alkotmányos büntetőjog-alkotás. Bűnügyi Szemle 2., 2009/1., 104.

³⁵¹ SÓLYOM László (2001) i. m., 566-567.

³⁵² SÓLYOM László (2001) i. m., 567-568.

³⁵³ V. ö.: PALÁNKAI Tiborné (1998): Alkotmányos büntetőjog. Néhány gondolat az Alkotmánybíróság büntető igazságszolgáltatást érintő határozatairól. In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára szerk.: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 22.

³⁵⁴ BÁRÁNDY Péter (2014): Jogállami garanciák a Btk-ban. In BORBÍRÓ Andrea et al. szerk.: i. m., 12.; Hasonlóan: SÓLYOM László (2001) i. m., 570.

Megjegyzendő, hogy ezt a vizsgálati módszert Magyarországon legalább kilencféleképpen nevezik – például alapjogi teszt, alapjogvédelmi teszt, szükségességi-arányossági teszt vagy egyszerűen szükségességi teszt. Lásd: BLUTMAN László (2012): Az alapjogi teszt a nyelv fogságában. Jogtudományi Közlöny, 2012/4, 146., 3. lábjegyzet

³⁵⁵ ÁDÁM Antal (1998): Alkotmányozás és alapjogok. In MEZEY Barna szerk.: Hatalommegosztás és jogállamiság. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 171.

(1) Az alapjogkorlátozás normatív kereteinek alakulása

A jogalkotó azt a megoldást választotta, hogy egy rövid klauzula formájában megnevezi az alapjogkorlátozás általános szempontjait, ezen keretek között van lehetősége jogértelmezésre az alapjogvédelmet ellátó bírói szervnek.³⁵⁶

A rendszerváltás Alkotmánya az alapvető jogok korlátozását alkotmányerejű törvényhez kötötte és tételesen meghatározott indokok – az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, a közegészség, a közérkölc vagy mások alapvető jogainak és szabadságának a védelme – érdekében tette lehetővé.³⁵⁷

Az 1990-es alkotmánymódosítás az alapjogkorlátozási okokat mellőzte, viszont német mintára az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozására irányuló tilalmat rögzített.

A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény Szabadság és felelősség I. Cikk. (3) bekezdés alatti szabálya szerint „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” A szabályban *a lényeges tartalom korlátozhatatlanságának kritériuma* mellett normatív rangon jelenik meg az Alkotmánybíróság által kidolgozott, *klasszikus szükségesség-arányosság teszt* elvont módszertani szabályként.³⁵⁸ A 2012 előtti és a hatályos alapjogkorlátozási klauzulák tartalmi egyezésére figyelemmel a korábbi alapjogi teszt tapasztalatai alkalmazhatók az Alaptörvény tekintetében is.³⁵⁹

---

³⁵⁶ Ismert még az alapjogkorlátozás feltételeit nem rögzítő, valamint az egyes alapjogok tekintetében speciális feltételeket előíró modell. V. ö.: POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2010): Az európai és az amerikai alapjogvédelmi gyakorlat kapcsolata. In NAGY Marianna szerk.: Jogi Tanulmányok, 2010/I. kötet, Budapest, 230.

³⁵⁷ V. ö.: az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya, 8. § (3) bek.

³⁵⁸ GÁVA Krisztián – SMUK Péter – TÉGLÁSI András (2017): Az Alaptörvény értékei. Tudástár, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 64.

A módosítás megítélése a szakirodalomban nem mutat egységes képet. Szigeti Péter az új norma két fontos fogalmi elemére hívja fel a figyelmet. Egyrészt a „valamely (bármely) alkotmányos érték védelme” formula túlzott politikai mérlegelést tesz lehetővé. A közérdek, a közbiztonság vagy a közrend is alkotmányos értéknek tekinthető, ez alapján az alapjog korlátozás teljesen parttalaná válhat, amely voltaképpen feleslegessé teszi az alapjog természetét, szigorú értelemben vett dogmatikai státuszát. Másrészt a lényeges tartalom tiszteletben tartása jóval kevesebb, mint a régebbi „lényeges tartalmát a törvényhozó nem korlátozhatja” mint kategorikus tilalom. A módosítás összességében távolodik az Emberi Jogi Bíróság mércéjétől, amely az alapjogkorlátozást a kényszerítő ok fennállásában, illetve az arányosságban jelöli meg. Mindezek gyengíthetik a törvényhozás alkotmányos ellensúlya szerepében az Alkotmánybíróságot. V. ö.: SZIGETI Péter (2013): Az Alaptörvény karaktere államelméleti és alkotmányjogi aspektusból. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: i. m., 529.

³⁵⁹ Így a 30/2012 (VI. 27.) ABh és az 5/2013. (II. 21.) ABh hivatkozta: POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2017): Az arányossági teszt módszertani követelményei és nemzetközi beágyazottsága Közép-Kelet-Európában. In CHRONOWSKI Nóra szerk.: Szuverenitás és államiság az Európai Unióban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 245-246.

(2) Az alapjogi vizsgálat kialakulása

Az alapjogi vizsgálat szempontjainak első megjelenése azt mutatta, hogy az *alapjogkorlátozási klauzulában felsorolt alkotmányos ok megléte önmagában nem teszi alkotmányossá az alapvető jog korlátozását*. „Az állam csak akkor nyúlhat az alapvető jog korlátozásának végső eszközéhez, ha a másik jog védelme vagy érvényesülése semmilyen más módon nem érhető el, és a korlátozás csak olyan mértékű lehet, amennyi ehhez feltétlenül szükséges.”³⁶⁰

Az alapjogok tiszteletének szabálya és az alapjogkorlátozási klauzula az *alkotmányos büntetőjog koncepciójában* olyan közvetítők, amelyek révén az Alkotmányban nem nevesített büntetőjogi garanciák alkotmányosan szankcionálhatókká válnak.³⁶¹ Az alapjogkorlátozási klauzula azonban nem vehető figyelembe a büntető jogszabály alkotmányosságának *kizárólagos* technikai mércéjeként, mivel a büntetőjogi rendelkezések egy bizonyos általánosságai szintjén túl nem képesek ellátni a feladatát.³⁶²

Az alapvető jogok korlátozása ezután gyakran vált alkotmánybírói értelmezés tárgyává,³⁶³ amely során *több lépésben alakultak ki* az alapjogi vizsgálat – viszonylag szilárd dogmatikai formát öltött – tartalmi szempontjai.³⁶⁴

(3) Az alapjogi teszt különféle felfogásai

Az alapjogi teszt értelmezéséről különböző nézetek ismertek az alkotmányjogi szakirodalomban, amelyek áttekintése reményeim szerint segíthet feloldani a szükségesség – arányosság – ultima ratio elvi triászban a büntetőjogi dogmatikában is fennálló versengését vagy legalábbis közelebb visz a konkurálás okainak, kialakulása folyamatának megértéséhez. Az alábbiakban az alapjogi teszt kommentárirodalom szerinti, formula alapú, funkcionális, gyakorlati büntetőjogi és egyfajta szkeptikus megközelítése tekinthető át.

Az Alkotmány 8. §-hoz fűzött *kommentár szerint* az alapjogi teszt elemei az alábbiak:

- a szükségességi elem, azaz a törvényhozó az alapjog-korlátozás eszközéhez csak kényszerítő ok miatt nyúlhat
- az alkalmassági elem, azaz az alapjog-korlátozás eszköze alkalmas legyen a törvényhozói cél elérésére

---

³⁶⁰ V. ö.: a választójogi törvény ajánlószelvényekre vonatkozó rendelkezéseinek a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez fűződő joga alkotmányossági vizsgálatával foglalkozó 2/1990. (II. 18.) ABh, SÓLYOM László különvéleménye 2.

³⁶¹ SÓLYOM László (2001) i. m., 571.

³⁶² SÓLYOM László (2001) i. m., 572.

³⁶³ Lásd a testület működésének első évében született döntések között például: a 2/1990. (II. 18.), 3/1990. (III. 4.), 4/1990. (III. 4.), 11/1990. (V. 1.), 20/1990. (X. 4.), 23/1990. (X. 31.) ABh-kat

³⁶⁴ V. ö.: SÓLYOM László (2001) i. m., 43.

- az arányossági elem, azaz a korlátozás súlya arányban legyen az elérni kívánt cél fontosságával.³⁶⁵

Az alapjogi tesztek logikai sorrendjében egyes elemek – arányosság, szükségesség, segédfogalmak – helye és jelentéstartalma *eltérő lehet*, javarészt a jogi kultúra és a társadalmi-politikai környezet eltérő hangsúlyai alapján.³⁶⁶ A fenti, szükségességi, alkalmassági és arányossági próbából álló vizsgálat a kontinentális Európában alkalmazott arányossági tesztek ideáltípusa.³⁶⁷ A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában a teszt szükségességi oldala a nemzetközi standardokhoz képest erősebb alapjogvédelmet eredményez, egyes alapjogok tekintetében eltérő terjedelmű.³⁶⁸

Az alapjogok korlátozásánál alapvetően *három tényező összefüggései* jutnak jelentőséghez, amelyek keretében az alapjogi teszt értelmezhető – mutat rá Blutman László. Ilyen az állami intézkedés (normatív vagy egyedi aktus) mint eszköz, amely az alapjogot korlátozza, az elismert (legitim) cél, amely elérésének eszköze az alapjogot korlátozó állami intézkedés, valamint maga az alapjog, melyet az állami intézkedés korlátoz.³⁶⁹

Blutman az Alkotmánybíróság alapjogkorlátozási esetjogában tizenkét nyelvi formulát azonosított, mint *leggyakrabban előforduló kifejezéseket*, amelyek egymásba fonódva, egymással konkurálva vannak jelen a döntések alapjogi érvelésében.³⁷⁰

---

³⁶⁵ Így a véleménynyilvánítás szabadságának vizsgálata a korlátozás elfogadható okainak rangsorán alapul. A diszkrimináció tilalmának vizsgálata során a bíróság úgynevezett általános racionalitási tesztet alkalmaz. Hangsúlyozandó emellett, hogy a szükségességi-arányossági teszt bizonyos abszolút alkotmányos tilalmak és jogok tekintetében – így az emberi élethez és méltósághoz való jog, az ártatlanság védelme, a nullum crimen sine lege elve, ezen belül a visszaható hatályú büntető jogalkotás tilalma, illetve a tisztességes eljáráshoz való jog – nem alkalmazható. V. ö.: Az Alkotmány 8. §-hoz fűzött Kommentár III. Alapjogi tesztek című egysége

³⁶⁶ V. ö.: POZSÁR-SZENTMIKLÓS Zoltán (2010): i. m., 235.

³⁶⁷ GYÖRFI Tamás (2001): Az alkotmánybíráskodás politikai karaktere. INOK, Budapest, 80.

³⁶⁸ V. ö.: Az Alkotmány 8. §-hoz fűzött Kommentár III. Alapjogi tesztek című egysége

³⁶⁹ BLUTMAN László (2012): i. m., 145.

³⁷⁰ Eszerint az alapjogot korlátozó szabályozás, mint jogkorlátozás akkor alkotmányos, ha

- „alkalmas valamely legitim jogalkotói cél elérésére”, azaz „másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél elérése érdekében történik”;
- legitim jogalkotói cél „indokolja”, vagy a célja alkotmányosan elfogadható indoknak minősül;
- szükséges mértékű;
- szükséges, vagy megfelel a szükségesség követelményének;
- arányos, vagy megfelel az arányosság követelményének;
- „arányos módon” történik;
- „arányos mértékű”;
- nem „kényszerítő ok nélkül történik”;
- „elkerülhetetlen esetben” kerül rá sor;
- „a legitim célok védelme más módon nem érhető el”, vagy más eszközökkel nem valósítható meg;
- „a törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni”;
- az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban vannak egymással”, vagy egyszerűsített és meghatározatlanabb formában „az alapjogi korlátozásnak a korlátozással elérni kívánt céllal arányban kell állnia.”

V. ö.: BLUTMAN László (2012) i. m., 146-147.

A kutatás adatai alapján a *szükségesség* a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban a jogkorlátozás (adott cél vonatkozásában megállapítható) elkerülhetlenségét jelenti, kizárja az alternatív jogkorlátozási eszközök közötti választást. Az *arányosság* kettős követelményként való felfogása magába foglalja a jogkorlátozó állami intézkedés szükséges mértékének vizsgálatát, amely részben azonosítható a cél elérésére alkalmas legenyhébb eszköz kérdésének vizsgálatával, emellett szűkebb értelemben a jogkorlátozó intézkedés súlyának és az elérni kívánt cél fontosságának összevetésére utal.³⁷¹ Az *ultima ratio* nem tartozik az Alkotmánybíróság által leggyakrabban hivatkozott formulák körébe, ugyanakkor tartalmilag azonosítható „a legitim célok védelme más módon nem érhető el”, illetve más eszközökkel nem valósítható meg megfogalmazással a testület gyakorlatában.³⁷²

A formulák segítségével a szükségességi-arányossági teszt számos változatban felépíthető, hiszen a teszt egyes elemei egymást feltételezhetik, így egymást elnyelhetik, esetenként egyik helyettesíthető a másikkal, szinte tetszés szerint.³⁷³ Részben ebből a nyelvi változatosságból fakad az, hogy az alapjogi tesztet a gyakorlatban számos *bizonytalanság* övezi.³⁷⁴ Az alapjogi vizsgálat *összességében* egy erőteljes eszköz/cél-összefüggésből (kényszer, szükségesség, elkerülhetlenség), valamint kettős arányossági követelményből áll, amelynek teljesülését eszköz/jog-vizsgálat és célvizsgálat tisztázhatja.³⁷⁵

Pozsár-Szentmiklósy Zoltán az alapjogi teszt vizsgálata során támaszkodik a Blutman-féle formulákra.³⁷⁶ Az alapjogi teszt klasszikus felépítését alapvetően *funkcionális alapokon* képzei el az alábbiak szerint: (a) a jogkorlátozás alapjául szolgáló célkitűzés (tipikusan: jogalkotói célkitűzés) vizsgálata; (b) a jogkorlátozás eszközének alkalmassága a célkitűzés támogatására; (c) a jogkorlátozási eszköz választásának szükségessége; (d) a jogalkotói célkitűzés fontosságának és a jogkorlátozás súlyának összevetése, az arányosság vizsgálata.³⁷⁷

Wiener A. Imre szerint az Alkotmánybíróság által alkalmazott *alapjogi teszt jellegében alapvetően kétirányú*. Egyrészt a büntető törvényhozás *jogfilozófiai (igazságossági, szükségességi)* kontrollja, amely keretében a testület eltérhet a törvényalkotó büntetőpolitikai értékelésétől. Ebben a körben a testület a büntetendővé nyilvánítás szükségességét szigorú mércéhez köti. Hangsúlyozza, hogy a büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges

---

³⁷¹ V. ö.: BLUTMAN László (2012): i. m., 147-156.

³⁷² V. ö.: BLUTMAN László (2012): i. m., 156.

³⁷³ BLUTMAN László (2012): i. m., 147.

³⁷⁴ BLUTMAN László (2012): i. m., 145.

³⁷⁵ BLUTMAN László (2012): i. m., 156.

³⁷⁶ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2014): Az alapjogi teszt újrafogalmazása. Jogtudományi Közlöny, 2014/1., 24.

³⁷⁷ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2017): i. m., 236.

esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha a kérdéses célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges. Az alkotmányossági kontroll magába foglalja emellett a *dogmatikai (jogbiztonsági, joglogikai)* értékelést is, amely során a testület vizsgálta, hogy a konkrét norma határozott, körülhatárolt, világosan megfogalmazott-e, azaz világos-e a jogalkotó akarata a védett jogtárgy és az elkövetési magatartás tekintetében, a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki.³⁷⁸

Kovács Gábor az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények területére *specializált alapjogi teszt* alábbi lépéseit különíti el. Vizsgálandó, hogy az alapjogok korlátozása a büntetőjogi beavatkozással: (a) szükséges-e; (b) arányos-e; (c) megfelelő-e a büntetőjogi cél eléréséhez; (d) a jelenség bűncselekménnyé nyilvánításában létezik-e társadalmi konszenzus; (e) a büntetőjogi felelősség milyen kört érint; (f) nemzetközi környezetben létezik-e egyetemes felfogás; (g) hasonló kultúrájú környezetben hasonlóan védik-e a közösségi érdekeket; (h) vizsgálandó a cselekmény morális tartalma; illetve (i) figyelembe kell venni a büntetőjog ultima ratio jellegét.³⁷⁹ A szerző álláspontja szerint meg kell vizsgálni, hogy a büntetőjogi eszközrendszer általában, és ezen belül az adott tényállás megfelel-e a büntetőpolitikai célkitűzéseknek.³⁸⁰

Ahogy arra az alapjogi teszt elemzésével foglalkozó szerzők rámutatnak, a vizsgálat számos változatban elvégezhető. Az alapjogi teszt rugalmasságát *szkeptikusan megközelítve* felmerül, hogy alkalmas-e egyáltalán arra, hogy egzakt, előre kalkulálható döntésekhez vezessen. Kovács Ágnes az alapjogok összemérhetőségének kérdésére, illetve a bírói mérlegelésre koncentrálna úgy látja, a különféle arányossági tesztek – hiába adnak formalizált struktúrát az érvelési eljárásának – csak kevéssé alkalmasak arra, hogy vezessék a bírót a tartalmilag helyes döntés meghozatalában.³⁸¹ Az arányossági struktúra jelentősége inkább a gondolkodási folyamat rendezésében, áttekinthetőségében van. Egy bizonyos ponton túl ugyanis, így tipikusan az erkölcsi értékek közötti választásban nem érvényesülhet a jogi érveléstől elvárt racionalitás és kiszámíthatóság.³⁸²

---

³⁷⁸ WIENER A. Imre (2003): Büntetőjogunk az ezredfordulón. Acta ELTE, tom. XL, ann. 2003, 44-46.

³⁷⁹ V. ö.: KREMNIČER, Mordechai (1993): i. m., 87-88., idézi: KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 15.

³⁸⁰ KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 16.

³⁸¹ WEBBER, Grégoire C. N. (2010): Proportionality, Balancing, and the Cult of Constitutional Rights Scholarship. Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 2010/1., 181., idézi: KOVÁCS Ágnes (2013): Alapjogok ütközése a bírósági gyakorlatban. Az alkotmánybíróságok szerepe az alapjogi konfliktusok feloldásában. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 181-182.

³⁸² KOVÁCS Ágnes (2013): i. m., 182-183.

5.2. Az ultima ratio alkotmányos interpretációja

Az Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjog kifejezést, illetve az ultima ratio formulát a 1214/B/1990. számú, a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorúbb büntetőjogi rendelkezések alkotmányosságát vizsgáló döntésében nevesítette elsőként, ám a koncepció mélységi kidolgozására később került sor. A döntésben a testület a nullum crimen, nulla poena sine lege kettős elvi tételt egységben és egymásra vonatkoztatva akként értelmezi, hogy „*a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vettnek kell lennie. [...] A büntetéssel történő jogkorlátozásnak - mértékét tekintve is - meg kell felelnie az arányosság, szükségesség és ultima ratio elveinek.*”³⁸³

Az alábbiakban az ultima ratio értelmezését a 30/1992 (V. 26.) Alkotmánybírósági határozatban, az alkotmányjog tudomány művelőinek írásaiban, valamint a német alkotmánybíróság gyakorlatában mutatom be.

5.2.1. A 30/1992. (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat

Az ultima ratio bölcsőjeként aposztrofált 30/1992. (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat a *véleménynyilvánítás szabadságát érintő döntések* körébe tartozik, az ún. *gyűlöletbeszéd*del foglalkozik.³⁸⁴ A Btk. 269. § alatt közösség elleni izgatás címen megfogalmazott bűncselekmény (1) bekezdése szerinti gyűlöletkeltést alkotmányosnak, míg a (2) bekezdése szerinti gyalázkodást (becsmérlést) alkotmányellenesnek ítélte a bíróság.³⁸⁵

Az Alkotmánybíróság tulajdonképpen a *büntetendővé nyilvánítás céljának értékelését* végezte el a közösség elleni izgatás bűncselekmény vonatkozásában.³⁸⁶ A testület történeti és összehasonlító módszerrel elemezte a gyűlöletbeszéd büntetendőségét, párhuzamosan a tényállással korlátozott véleménynyilvánítási szabadságot értelmezte, azonosította a kommunikációs jogok anyajogaként. A két jogot az Alkotmány 8. § (2) bekezdés szerinti szükségességi-arányossági teszt keretében állította szembe:

---

³⁸³ 1214/B/1990 ABh, Indokolás [4]

³⁸⁴ HALMAI Gábor (2007): Alkotmánybírósági esetjog. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 213.

³⁸⁵ A közösség elleni izgatás tényállását a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi. IV. törvény 269. §-át a Btk. módosításáról szóló 1989. évi XXV. törvény 15. §-a állapította meg a következőképpen:

„(1) Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,

b) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javítónvelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

³⁸⁶ V.ö.: 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás III. 2.

- „*elkerülhetetlenül szükséges-e* a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén,
- a korlátozás *megfelel-e az arányosság követelményeinek*, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszközei általánosan és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e.”³⁸⁷

A *szükségességi vizsgálatrészben* a testület az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségével érvelt. A véleménynyilvánítás tekintetében értéksemleges, instrumentalizáló alapjog-értelmezést végzett, amely nyomán nehezen korlátozhatóként sorolta be ezt az alapjogot.³⁸⁸ Az (1) bekezdés szerinti gyűlöletkeltést alkotmányosnak ítélte, tekintve, hogy „az egyént és a társadalmat érintő hatásai, következményei olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák, így a szabálysértési vagy polgári jogi felelősségi rendszerek eszközei elégtelenek az ilyen magatartások tanúsítóival szemben. E magatartások helytelenítésének, elítélésének erőteljes kifejezése, azon demokratikus eszméknek, értékeknek megerősítése, amelyek ellen e cselekmények elkövetői támadnak, valamint a megsértett jog és erkölcsi rend helyreállítása a büntetőjog eszközeit igényli.”³⁸⁹

A *büntetőjog ultima ratio jellegének hivatkozása* a szükségességi vizsgálat keretei között foglal helyet a döntésben. „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközt csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.”³⁹⁰

---

³⁸⁷ 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás III. 2. 2.

³⁸⁸ SÓLYOM László (2001): i. m., 98-99.

³⁸⁹ 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás IV. 4.

³⁹⁰ V. ö.: 30/1992. (V. 26.) ABh, Indokolás IV. 4.

A formula az állam intézményvédelmi kötelezettségét támasztja alá a gyűlöletkeltés vonatkozásában. A (2) bekezdés szerinti gyalázkodás alkotmányellenességének kimondása mellett a testület nem használta.

Az *arányossági vizsgálatrész*, azaz a közösség elleni izgatásra adott büntetőjogi válasz mértéktartó és megfelelő jellegét értékelése során a két elkövetési magatartás – uszítás és izgatás – nyelvtani értelmét, jelentéstartalmát vetette össze a testület. Úgy vélte, az izgatás büntetőjogi beavatkozást nem igénylő elkövetési forma figyelemmel arra, hogy ez nem váltja ki a köznyugalom „nyilvánvaló és közvetlen veszélyét” (clear and present danger).³⁹¹

5.2.2. Elméleti reflexiók

Sólyom László magyarázata szerint ebben a *határozatban három teszt van*, amelyek nem függetlenek egymástól: egy *materiális tőrészküszöb*, a véleményszabadság által veszélyeztetett alkotmányos értékek, különösen az egyéni alapjogok *veszélyeztetettségének közvetlensége*, amely fokozatainak különböző súlya van a szólásszabadsággal szemben, és végül a *veszélyeztetés* feltételezett vagy valamilyen hatással *viSSzaigazolt volta*.³⁹² A fenti döntésben a bírák alapvetően a büntető hatalommal való „takarékosagra”, a feltétlenül szükséges mértékű és arányos igénybevételére ösztönöznek a bűncselekmények körének kijelölése, a jogkövetkezmények megválasztása, a felelősség megállapítása és a szankciók végrehajtásának módja körében egyaránt.³⁹³ A döntés érveléséből levonható az a következtetés, hogy az Alkotmánybíróság a kriminalizáció különféle lehetséges indokai közül alapvetően a *másoknak okozott kár elvén* és a *megbotránkoztatás elvén* alapuló kriminalizálást tekinti alkotmányosnak, amely felfogása a későbbi büntetőjogi tárgyú határozatokban is érvényesül, írja Lévay Miklós.³⁹⁴

Az egyszerűen leírható alapjogi teszt működésében jóval összetettebb formában jelenik meg, különösen érzékelő jellege miatt,³⁹⁵ amely az *ultima ratio mibenlétének* meghatározására is kihatással van. Hivatkozása az érvelésben a szükségességi vizsgálatrészben helyezkedik el, amely a döntést értelmező szakirodalom alapján a büntetőjogi beavatkozás materiális tőrészküszöbének kijelölésére irányul, illetve a kriminalizáció jogfilozófiai, igazságossági,

---

³⁹¹ Schenk v. United States, 249 U.S. 47/1919. Holmes vélemény, idézi: HALMAI Gábor (2000a): Hátramenetben az alapjogvédelem. Fundamentum, 2000/3., 69.

³⁹² Az immateriális bűncselekmények általában is felvetik, hogy a köznyugalom (elvont) veszélyeztetése milyen feltételekkel lehet alkotmányos korlátja a véleménynyilvánításnak. SÓLYOM László (2001): i. m., 479.

³⁹³ PALÁNKAI Tiborné (2002): Az alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatai; a büntetőjog kodifikációjának alkotmányjogi összefüggései I. Rész. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/3, 1.

³⁹⁴ LÉVAY Miklós (2005): Paternalizmus és jogbizonytalanság. Fundamentum 2005/1., 91.

³⁹⁵ HALMAI Gábor (2000b): Változó minták és mércék. In HALMAI Gábor szerk.: A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve. Indok, Budapest, 288.

szükségességi kontrollját foglalja magába. Ezen kontextusokban azonban *a beavatkozás indokoltságának megerősítéséhez vezet* az alapvetően a büntetőhatalmat korlátozó jellegéről „közismert” ultima ratio.

Sólyom László rámutat, hogy a büntetőjog ultima ratio voltára hivatkozást, amely az elévülési határozatban is megjelent, a 30/1992. (V. 26.) döntésben tette *egyértelmű technikai szabállyá* a testület. A határozatnak az a *módszertani jelentősége*, hogy kimondja: valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni. „Ezáltal a büntetőjog – s mindenekelőtt valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségessége és arányossága – bekerült az átlagosnál magasabb alkotmányossági mércék alkalmazási körébe. A testületnek az alkotmányos büntetőjogra hivatkozó határozatai ettől kezdve *a szükségesség és arányosság fokozott követelményeinek érzékeltetésére* a főként a jelen határozatból származó, inkább *képszerű leírást* veszik át. A szigorúbb mérce elrendelésén túl az azt megjelenítő kifejezések ugyanis nem szigorúbbak a szükségesség/arányosság szokásos követelményeinél.”³⁹⁶

Másutt az ultima ratio a büntetőjog „legutolsó eszközként” történő alkalmazásának követelményét fejezi ki,³⁹⁷ illetve mint „egyetlen eszköz” követelmény jelenik meg, amelynek jelentősége a testület gyakorlatában az, hogy ennek tesztelésére vizsgálható az alternatív intézkedések lehetősége is az ún. eszköz/cél vizsgálat részeként, írja Blutman László.³⁹⁸ Ismert olyan megközelítés is, amely ultima ratio cím alatt tárgyalja az alapjogi teszt alkalmazásának fentebb megjelölt elméleti kereteit, azaz a szükségességet és az arányosságot mint vizsgálati lépéseket.³⁹⁹

5.2.3. Ultima ratio a német alkotmánybírósági gyakorlatban

Az egyik legklasszikusabb és legkidolgozottabb arányossági teszt a német „Verhältnismäßigkeitsgrundsatz”, amely sok tekintetben mintaként szolgált a magyar jog számára is.⁴⁰⁰ A Német Szövetségi Alkotmánybíróság több döntésében megfogalmazza és recitálja, hogy „a büntetőjog a legális érdekek védelmének ultima ratiojaként alkalmazandó, ha egy bizonyos *magatartástípus különösen ártalmas* a társadalomra nézve, és a rendezett

---

³⁹⁶ SÓLYOM László (2001): i. m., 571.

³⁹⁷ MOLNÁR Benedek – NÉMETH Márton – TÓTH Péter szerk. (2013): Mérlegen az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 222.

³⁹⁸ BLUTMAN László (2012): i. m., 156., 87. lábjegyzet, 149.

³⁹⁹ HALMAI Gábor (2007): i. m., 214.

⁴⁰⁰ KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (2018): „A személyi szabadsághoz és biztonságához való jog”. In JAKAB András – FEKETE Balázs szerk.: Internetes Jogtudományi Enciklopédia. BODNÁR Eszter – JAKAB András szerk.: Alkotmányjog rovat, <http://ijoten.hu/szocikk/a-szemelyi-szabadsaghoz-es-biztonsaghoz-valo-jog> (2019.03.04.) [26]

társadalmi együttélés keretei között *elviselhetetlen* az emberek számára, ezáltal a *megelőzésének igénye különösen sürgető*”.⁴⁰¹ A testület párhuzamosan hangsúlyozza, hogy a jogalkotó jogosult meghúzni a zsinórmértéket az igazságtalan illetve a rendellenes jelenségek között (kriminellem Unrecht und Ordnungsunrecht).⁴⁰²

A német alkotmánybírói gyakorlat gyakran úgy tekint a büntetőjogra mint *ultima ratio*, amennyiben *súlyos társadalmi kárt okozó magatartásról* van szó, míg elutasítja az elv alapján a kriminalizációt a *pusztán kellemetlen* magatartások tekintetében. *Funkciója alapján az ultima ratio az arányosság elvével párhuzamos*, amely a német közjog kiemelkedő jelentőségű elve. Az arányosság a német alkotmány jogállamiság elvéből levezethető, alkotmányos értelemben az alapjogok állam általi korlátozhatóságát fejezi ki lényegi tartalmuk tiszteletben tartása mellett. Mindkét elv a jogállamiság követelményének megfelelő jogkorlátozást hangsúlyozza. Az alkotmánybírók egyik döntésében kifejezésre juttatta, hogy az *ultima ratio* elve *az arányosság elvéből levezethető*.⁴⁰³

A német alapjogi vizsgálat pillérei alapvetően a magatartásszabály vizsgálata és a szankció kettős vizsgálata,⁴⁰⁴ az alkotmánybírók a fenti szigorú és kötött vizsgálati módszer alkalmazása helyett azonban gyakran olyan „*elvek konglomerátumával*” indokol, amelyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz, mutat rá Lagodny.⁴⁰⁵ Így például, a testület első és második abortuszdöntésében az *ultima ratio* elvét az *in dubio pro libertate* elv kifejeződéseként hívta fel, amely a kriminalizáció kétsége esetén annak mellőzésére hívja fel a jogalkotót, összekapcsolta emellett a büntetőjogi eszközrendszer hatékonyságának kérdésével is, összességében azonban a büntetés szükségességének igazolása melletti érvként alkalmazta. A második abortuszdöntésben az *ultima ratio* a dekriminalizációs tilalom, valamint az *alulszabályozás, illetve alulbüntetés tilalmának* (Untermaßverbot) kifejeződéseként merült fel, emellett a *jogtárgyvédelem* kontextusában.⁴⁰⁶ Mindez megnehezíti a döntések alapjainak megértését, emellett nehezíti az *ultima ratio* elv érvényesülését a büntetőjogban.⁴⁰⁷

Elméletileg az arányosság és az *ultima ratio* is a büntetőhatalom korlátozására irányulna, az *ultima ratio* azonban nem tudja betölteni fokozott szigorát ebben a tekintetben, *kevésbé*

---

⁴⁰¹ V. ö.: BVerfGE 90, 145 <185>; BVerfGE 92, 277 <326>, idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 86.

⁴⁰² V. ö.: BVerfGE 88, 203 <258>; BVerfGE 27, 18 <30>; BVerfGE 80, 182 <186>; BVerfGE 96, 10 <26>; 2 BvR 392/07 <B. I. bb>, idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 86.

⁴⁰³ BVerfGE 39, 1 <47>, idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 86.

⁴⁰⁴ V. ö.: LAGODNY, Otto (é. n.): Grundrechtliche Vorgaben für einen Straftatbegriff. In Strafrecht, Verfassungsrecht, Kriminalpolitik, <https://www.mpicc.de/files/pdf2/teil1.pdf> (2019.02.23.), 29.

⁴⁰⁵ LAGODNY, (1996): Strafrecht vor den Schranken der Grundrechte. Tübingen: Mohr., 72., idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 92.

⁴⁰⁶ V. ö.: BVerfGE 39, 1975., BVerfGE 88, 1993., idézi: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 44-49., 51-57.

⁴⁰⁷ LAGODNY, (1996): i. m., 72., idézi: WENDT, Rudolf (2013): i. m., 92.

*hatékony az érvelésben, mint az arányosság. Funkciója gyakorlatilag abban a figyelmeztetésben merül ki, hogy ne alkalmazzunk büntetőjogi beavatkozást átgondolatlanul.*⁴⁰⁸

5.3.Részösszefoglalás és következtetések

Az Alaptörvény és narratívái a *büntetőhatalom kereteit* tételes jogi, illetve abból levezethető formában rögzítik, amelyekben kifejeződnek egyrészt a büntetőhatalom korlátai, megjelenik ugyanakkor az alkotmányos értékek büntetőhatalom általi biztosítására irányuló igény.⁴⁰⁹ A büntetőhatalomnak tehát olyan módon kell hozzájárulnia a társadalmi értékek védelméhez, hogy közben nem mulasztja el az egyéni érdekek tiszteletben tartását. Ennek részletesebb megfogalmazását nyújtja az *alkotmányos büntetőjog követelményrendszere*, hangsúlyozva – többek között – a büntetőhatalom szükségességének és arányosságának követelményét, amelynek alkotmányossági mércéi a nevesített büntetőjogi garanciákon túlmenően az Alaptörvény egészében keresendők. Az alkotmányos büntetőjog *módszerként* meghatározza a büntetőhatalom alkotmányos korlátait jelző ismérveket a szükségességi-arányossági teszt bázisán, a konkrét büntetőnormákhoz igazodóan.

Az alapjogok közhatalom általi korlátozása az *ún. alapjogkorlátozási klauzulában* rögzített normatív feltételekhez kötött: az alapjogok más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozhatók.

A *büntetőhatalom gyakorlásának megfelelősége* a fenti klauzula, illetve az értelmezésére kialakított *ún. alapjogi teszt* mentén nyer értékelést az *alkotmánybíróság gyakorlatában*. A vizsgálat *tényezői* alapvetően a korlátozott alapjog, az alapjogkorlátozás eszköze és az alapjogkorlátozás célja. A vizsgálat *lépései* a szakirodalomban különféle megfogalmazásban, illetve *differentiáltabban* jelentkeznek, kontinentális európai ideáltípusa az alapjogkorlátozás szükségességi, alkalmassági és arányossági feltételeit különíti el. A vizsgálat teret enged a hatalmi beavatkozás jogfilozófiai és dogmatikai szempontú értékelésének.

Az *ultima ratio* az *alapjogi teszt keretei között* alapvetően *technikai szabály, módszertani jelentősége*, funkciója, hogy hangsúlyozza, a büntetőjogra az átlagosnál magasabb

---

⁴⁰⁸ WENDT, Rudolf (2013): i. m., 92-93.

⁴⁰⁹ Ilyen, a büntetőhatalmat korlátozó normatív szabályok a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvei, a ne bis in idem elve, a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, a személyi szabadsághoz fűződő jog tiszteletben tartásának követelménye, a büntető igazságszolgáltatással szembeni követelményként a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság vélelme, a védelemhez való jog, valamint a nullum crimen sine lege garanciális szabálya. A büntetőhatalmat korlátozó generálklauzulák a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve, amely a jogállamiság elvéből vezethető le, a törvényesség elve, az alapjogok tiszteletben tartásának kötelessége, az alapjogkorlátozási klauzula és az arányosság követelménye. Ezek egyúttal a büntetőhatalmat megalapozó jelleggel is számba vehetők, szoros összefüggésben az állam védelmi feladatainak rögzítésével.

alkotmányossági mércék irányadók, illetve ne alkalmazzuk a büntetőjogot átgondolatlanul. *Tartalmitag kifejezi*, hogy a legitim célok védelme más módon nem érhető el, illetve más eszközökkel nem valósítható meg az adott jogalkotói cél, csak büntetőhatalmi beavatkozással. Az ultima ratio a német alkotmánybírószági gyakorlatban előfordul bizonyos, egymáshoz elválaszthatatlanul kapcsolódó elvekkkel egységben, az arányosság elvével részben párhuzamos, amely alapján önálló jelentősége vitatott.

6. AZ ULTIMA RATIO AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN

Az alkotmányos szakirodalomelemzés eredményei arra mutatnak, hogy az ultima ratio alkalmazása az alkotmánybírósági érvelésben változatos módon, a döntéseket közvetlenebbül meghatározó érvek mentén várható.

6.1.A vizsgálat előzményei és koncepciója

Egy kortárs kutatás számítógépes alapú vizsgálattal elemezte *a rendes bíróságok gyakorlatában az Alaptörvényre, illetve az alkotmánybírósági gyakorlatra történő hivatkozások* megjelenését a 2012-2016 közötti időszakban. A számok azt mutatják, hogy 2302 darab vizsgált ítéletben, amely Alkotmánybírósági határozatra történő hivatkozást tartalmaz, összesen 480 különféle Alkotmánybírósági határozatot recitálnak a bíróságok 3557 alkalommal.⁴¹⁰

A hivatkozás-statisztikai vizsgálat kimutatja, hogy három határozat kapott *több száz hivatkozást*, köztük a jelen kutatás tárgyát képező *30/1992. (V. 26.) döntés* a közösség elleni izgatás, illetve a vélemény-nyilvánítási szabadsága tárgyában. Hasonlóan gyakran hivatkozott a *36/1994. (VI. 24.)* számú határozat a közszereplők személyiségi jogainak védelme, illetve a véleménynyilvánítás tárgyában, végül a *34/1992. (VI. 1.)* számú döntés a nem vagyoni kártérítés tárgyában.⁴¹¹ Ebből két következtetés adódott, egyrészt világossá vált, hogy a kutatásban nem mellőzhető a *30/1992. (V. 26.)* döntésre, illetve *az ultima ratióra hivatkozás vizsgálata a büntetőbírói érvelésben*.⁴¹² Másrészt, a fent hivatkozott határozatok összképük alapján a *véleménynyilvánítással szembeni védelem* polgári jogi, illetve büntetőjogi határterületéhez kötődnek, amely tipikusan a büntetőjog végső eszköz jellegének érintettségére mutató kérdésként jelentkezik.⁴¹³

---

⁴¹⁰ Az egyes Alkotmánybírósági határozatokra természetesen igen eltérő számban történnek hivatkozások. V. ö.: ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012-2016. MTA Law Working Papers, 2017/22., 25.

⁴¹¹ ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): i. m., 29.

⁴¹² A kutatást a dolgozat 10. fejezete tartalmazza.

⁴¹³ Erre irányul a dolgozat 9. fejezetében, a méltóság és alapjogvédelem elleni bűncselekmények ultima ratio jellegének vizsgálata.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatának vizsgálata során figyelemmel voltam a hasonló kutatások eredményeire,⁴¹⁴ illetve arra a körülményre, hogy a 2012 előtt meghozott, időközben hatályukat veszített döntések érvei továbbra is hivatkozhatók egyező kontextus esetén.⁴¹⁵

Az Alkotmánybíróság honlapjának korábbi *elektronikus keresőrendszerére* támaszkodva az volt megállapítható volt, hogy a testület 1992 és 2020 között csaknem százkilencven döntésében hivatkozta a fenti határozatot, több mint negyven alkalommal pedig az ultima ratio formulát, amelyek csak részben kötődtek büntető anyagi jogi tárgyú döntésekhez. Ez felvette a kérdést, *az ultima ratio miként származott át nem büntetőjogi tárgyú döntésekbe*, más jogági hivatkozásának vizsgálatával vonható-e le bármely következtetés az ultima ratio értelemben vett büntetőjog értelmezésére nézve. A kapcsolódó kutatás eredményeit a testület büntetőjogi tárgyú döntéseinek elemzését követően kitekintés jelleggel mutatom be.

6.2. Ultima ratio a büntetőjogi tárgyú döntvényekben

Az Alkotmánybíróság büntető tárgyú döntései kiemelkedő gyakorisággal irányultak a *köznyugalom elleni bűncselekmények* fejezetébe tartozó tényállásokra – közösség elleni izgatás, önkényuralmi jelkép használata, és rémhírterjesztés –. Úgy tűnik, hogy a büntetőjog általi jogkorlátozás terjedelme a *véleménynyilvánítás jogával összefüggésben* a leginkább vitatott. A döntések keletkezési ideje alapján látható a testület kezdeti, majd 2000-ben, 2004-ben és 2013-ban mutatott aktivitása – a társadalmi igény felmerülése – a véleménynyilvánítási szabadság határhelyeinek kijelölése vonatkozásában.

Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú gyakorlatának vizsgálatánál a döntések rendszerzésének alapja részben *kronológiai* sorrendet követ. Tartalmilag – támaszkodva Wiener A. Imrének a döntések jogfilozófiai illetve dogmatikai vizsgálatrészét megkülönböztető

---

⁴¹⁴ Két kortárs kutatásban megjelenik ugyanez a vizsgálati szempont, amelyekhez viszonyítva a jelen elemzés az áttekintett időszak és a határozatok köre szempontjából szélesebb körű, nem tekinthető párhuzamosnak. Így Karsai Krisztina és Garzuly Éva kutatásuk megjelenésének évéig vizsgálták a testület büntetőjogi tárgyú érdemi döntéseit. V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m.; GARZULY Éva (2015): Büntetőjog mint ultima ratio az egyes alkotmánybírósági határozatok tükrében. Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2, 42-49.

⁴¹⁵ Az alkotmánybírósági gyakorlat vizsgálatával összefüggésben szót kell ejteni Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról, amely kimondja, hogy az Alaptörvény hatálybalépése – 2012. január 1. – előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. V.ö.: a módosítás 19. cikk (2) bekezdése, az Alaptörvény Záró és egyes rendelkezések 5. pontja.

A kapcsolódó indokolás értelmében az Alkotmánybíróság nincs kötve a korábbi Alkotmány alapján meghozott határozataihoz, a szabály alapján szabadságában áll úgy a korábbival megegyező következtetések, mind azzal ellentétes megállapítások tétele. Bár a dolgozatban hivatkozott döntések nagy része 2012 előtt keletkezett, álláspontom szerint nincs elvi akadálya a korábbi ultima ratio interpretációk áttekintésének, elméleti hasznosításának. Ezen állásponton van maga az Alkotmánybíróság is amikor rámutat: a korábbi Alkotmányban foglaltakhoz hasonló tartalmú alaptörvénybeli rendelkezések esetén a korábbi határozatok érvei felhasználhatók. Ennek alapja a szöveg és a kontextus egyezése, amely esetről esetre vizsgálandó. V. ö.: 22/2012. (V. 11.) ABh; 13/2013. (VI. 17.) ABh [31]- [34]

felfogására – törekedtem megjeleníteni a különbséget azok között a döntések között, amelyek az ultima ratiót a *jogfilozófiai érvelésben* használják a büntetőhatalom korlátozását vagy annak megalapozását alátámasztandó. Megkülönböztettem továbbá azokat a döntéseket, amelyek meghatározóan *dogmatikai/jogbiztonsági* jellegű érvelésükben hivatkoznak az ultima ratio elvére.

6.2.1. A büntetőhatalom korlátozása

A címben tekinthetőek át azok a döntések, amelyek a büntetőhatalom alkotmányos korlátozására irányuló érvelésben alkalmazták az ultima ratio formulát, általában egyéb indokok mellett – így különösen az arányossági teszt, nyelvtani értelmezés, valamint az egyes büntetőjogi intézmények általános rendeltetése.

(1) A 42/1993. (VI. 30.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság az 1956-os forradalommal összefüggésben elkövetett bűncselekmények elévülésének indokoltságát vizsgálata. A testület érvelésében az elévülés egyik indokaként utalt a jogág végső eszköz jellegére tekintettel arra, hogy a büntetőjog az állam számára az egyének jogaiba történő súlyos beavatkozást biztosít.⁴¹⁶ A döntés érvelése a 11/1992. (III. 5.) ún. elévülési határozatban foglaltakon alapulva hangsúlyozta, hogy a *büntetőjog ultima ratio jellegére tekintettel az elévülés* – ahogy a visszaható hatály tilalma – *a büntetőhatalom abszolút időbeli korlátja*.

(2) A 36/1994. (VI. 24.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság a *hatóság vagy hivatalos személy megsértése* bűncselekmény vélemény szabadságot korlátozó jellegének vizsgálata során alkalmazta a 30/1992 (V. 26.) döntésből ismert szükségességi-arányossági tesztet. Rámutatott, hogy a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítási szabadság tágabb, mint más személyeknél, így e személyi kör vonatkozásában a *tágabb védelmet kifejező fenti tényállás alkotmányellenes*.⁴¹⁷ A döntés új kereteket fogalmazott meg a rágalmozás és a becsületsértés általános szabályainak politikusokra és közszereplőkre történő alkalmazásával kapcsolatban.

(3) Az 58/1997. (XI. 5.) Alkotmánybírósági határozat

Az *egyesülési joggal visszaélés* bűncselekmény kapcsán az Alkotmánybíróság úgy látta – ellenben az 1995-ben született magánlaksértéssel kapcsolatos döntésével –, hogy a kilátásba

---

⁴¹⁶ 42/1993. (VI. 30.) ABh, Indokolás II.

⁴¹⁷ 36/1994. (VI. 24.) ABh, Indokolás III.

helyezett *joghátrány differenciálatlan*, nincs tekintettel a szerveződések céljára. Emellett a norma nem tükrözi a végső eszköz jellegű büntetőjogi beavatkozást, a jogalkotó *túl szélesen határozta meg a büntetendővé nyilvánított magatartások körét*, így alkotmányellenes.⁴¹⁸

(4) A 12/1999. (V. 21.) Alkotmánybírósági határozat

A *közösség elleni izgatás* tényállása a döntés értelmében újfent megbukott az alkotmányossági próbán, mivel az innovatív „*gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény*” fordulat használata a tényállásban *leszállította a büntetőjogi jogkorlátozás küszöbét* az Alkotmánybíróság által az *uszítás* szóval jelölt küszöb alá, egyúttal a szóhasználat nem felelt meg a jogbiztonság, az alkotmányos büntetőjog határozottságot, egyértelműséget, az önkényes jogalkalmazás lehetőségét kizáró követelményének.⁴¹⁹

(5) A 13/2000. (V. 12.) Alkotmánybírósági határozat

A *nemzeti jelkép megsértése* bűncselekmény által megtestesített véleményszabadság korlátozásának alkotmányellenességét kimondó döntés megítélés szerint nem gazdagítja az ultima ratio értelmezési kereteit, hacsak nem az alkotmányossági próba *metodikájában* megjelenő új elem útján. Az elkövetési tárgyak jellegének vizsgálata és a bűncselekmény *rendszerintani értelmezése* merül fel a döntésben ilyenként.⁴²⁰

(6) A 18/2000. (VI. 6.) Alkotmánybírósági határozat

A *rémhírterjesztés* tényállása kapcsán az Alkotmánybíróság a bűncselekmény alkotmányellenességéről döntött. Indokolása értelmében: „A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendők. Ugyanakkor ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekinti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségeire is. A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alkotmányos alapjog büntetőjogi korlátozását.”⁴²¹
A büntetőjog sem tartalmi, sem formai okokból nem megfelelő eszköz a rémhírterjesztés kezelésére.⁴²²

---

⁴¹⁸ 58/1997. (XI. 5.) ABh, Indokolás II. 2.

⁴¹⁹ 12/1999. (V. 21.) ABh, Indokolás III. 1.

⁴²⁰ 13/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás III. 2.

⁴²¹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat [129-130]

⁴²² 18/2000. (VI. 6.) ABh, Indokolás III. 4.

Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy nem feltétlenül ugyanott húzódnak az alkotmányosan védett közlési szabadságnak a büntetőjog eszközeivel kijelölt határai az emberi méltósághoz való joggal mint általános személyiségi jogként definiált „anyajoggal” illetőleg más alapjogokkal vagy alkotmányos értékekkel összevetve.⁴²³ A döntéséből tehát nem vonható le az *immateriális, veszélyeztető tényállások* bűncselekménnyé nyilvánítására irányuló következtetés, mivel az Alkotmány rendelkezéseiből nem vezethető le, hogy a büntetőjog – ultima ratio szerepe miatt – csupán a már ténylegesen bekövetkezett káros eredményekre reagálhat és veszélyeztető tényállások esetén a büntetőjog eszközrendszere szükségtelen és aránytalan.⁴²⁴

(7) A 18/2004. (V. 25.) Alkotmánybírósági határozat

A *közösség elleni izgatás* bűncselekmény jogalkotói módosításának tervezetére reagált a testület, részben a 30/1992. (V. 26.) szám döntésre visszautalva. Az elkövetési magatartások *nyelvtani értelmezésére* támaszkodva mutatott rá a büntetőjogi védelem hatókörére. A büntetőjogi jogkövetkezmény kilátásba helyezése akkor indokolt, ha a cselekmény eléri azt a szintet, amely alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsa, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet – foglalt állást a bíróság.⁴²⁵ Az erőszakkal és az *erőszakkal való fenyegetéssel* mint konfliktusmegoldó eszközökkel szemben, valamint konkrét egyéni alapjogok védelme érdekében az állam jogosan helyez kilátásba büntetőjogi szankciót,⁴²⁶ azonban a felhívás *egyéni veszély illetve sérelem okozása hiányában nem éri el a fenti büntethetőségi kritériumot*.⁴²⁷

(8) A 41/2007. (VI. 20.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság a *diszkrimináció tilalmát sértő magatartások kriminalizálásának hiányát* alkotmányos aggályként felvető indítvány alapján járt el. Amellett, hogy rámutatott a kérdésnek kompetenciáját meghaladó jellegére, a büntetőhatalmat korlátozó éllel hivatkozta az ultima ratio elvét: *nem alkotmányellenes* az, hogy a törvényalkotó csak a hátrányos megkülönböztetés tilalmának *legsúlyosabb eseteiben* tekinti szükségesnek és arányosnak a *büntetőjogi felelősség* kilátásba helyezését. „Az Alkotmányban megkívánt törvényen alapuló és súlyos büntetés kilátásba helyezése a *diszkrimináció egyéb eseteire* a szabálysértési felelősség alapításától

---

⁴²³ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat [122-123]

⁴²⁴ 18/2000 AB határozat [117], [131]

⁴²⁵ 18/2004. (V. 25.) ABh, Indokolás III. 2.2.

⁴²⁶ 18/2004. (V. 25.) ABh, Indokolás III. 3.

⁴²⁷ 18/2004. (V. 25.) ABh, Indokolás IV. 3.

kezdve a bírságotól a polgári jogi kártérítési felelősség telepítéséig *sokfajta, így hatékony jogvédelmet biztosítani képes joghátrányokból áll össze.*⁴²⁸

(9) A 13/2014. (IV. 18.) Alkotmánybírósági határozat

A *rágalmazás* tényállása kapcsán hozott döntésében a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának terjedelmét érintően az Alkotmánybíróság a büntetőhatalmat korlátozó érvelésben alkalmazza az *ultima ratio* elvét. Így fogalmaz: „az emberi méltóság büntetőjogi védelme a büntetőjog *ultima ratio* jellegéből fakadóan kizárólag azokkal a *legsúlyosabb esetekkel szemben* nyújthat oltalmat, amikor a közölt *vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem veszélye közvetlenül jelen van*. Ezt az álláspontot erősíti egyfelől az állami büntetőigény érvényesítésének közhatalmi, legális kényszerselekményeken nyugvó karaktere, másfelől pedig a büntetőjogi szankció megtorló és stigmatizáló jellege is.”⁴²⁹ A szólás-, és sajtószabadság gyakorlásának kriminalizálása és büntetőjogi szankcióval sújtása olyan visszatartó hatás kiváltására alkalmas, amely *öncenzúrára kényszerítheti* a szabadságjoggal élni kívánókat, így a demokratikus és plurális alapokra épülő közélet kibontakozását és értékét gyengíti.⁴³⁰

6.2.2. A büntetőhatalom igazolása

Az alábbi döntések mentén nyomon követhető, hogy az Alkotmánybíróság bizonyos esetekben – a közérdekre, az állam jogvédelmi kötelezettségére, a jogkorlátozás rendszerének fokozatosságára, a közösségek védelmére hivatkozással – elutasította az egyes büntetőjogi jogintézményekkel szemben támasztott alkotmányos aggályokat, döntését részben az *ultima ratio* formulával indokolva.

(1) A 46/1994. (X. 21.) Alkotmánybírósági határozat

1994-ben a testület a *honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekményeknek* a lelkiismereti és vallásszabadság jogát korlátozó jellege vizsgálatánál alkalmazta a 30/1992-es döntésből ismert szükségességi-arányossági tesztet, hivatkozva *a lelkiismereti és vallásszabadság korlátozásának elkerülhetetlen és kényszerítő okból szükséges* voltára összességében alkotmányosnak minősítette a büntetőjogi jogkorlátozás terjedelmét.⁴³¹

---

⁴²⁸ 41/2007. (VI. 20.) ABh, Indokolás III. 3.

⁴²⁹ 13/2014. (IV. 18.) ABh, Indokolás [30]

⁴³⁰ U.o.

⁴³¹ 46/1994. (X. 21.) ABh, Indokolás II. 21.

(2) A 1427/B/1995. számú döntés

A testületnek a *magánlaksértés* különböző elkövetési magatartásai szankcionálásának *belső arányosságát*, a jelenségek társadalomra veszélyességének jogalkotói megítélését kellett értékelnie, amely során az *ultima ratio* elvét az állam büntetőjogi jogtárgyvédelmi kötelezettségét alátámasztandó, *a büntetőjogi beavatkozást megalapozandó* érvként használta, *figyelembe véve a birtokvédelem más jogági eszközrendszereit is.*⁴³²

(3) A 14/2000. (V. 12.) Alkotmánybírósági határozat

Az *önkénturalmi jelképek használata* bűncselekmény alkotmányossági próbája során a *módszertani keretek differenciálására* nyílt mód, tekintve a tényállás specifikumait, így az *előkészületi* jellegű elkövetési magatartásokat, a *szubszidiárius jelleget* illetve a kapcsolódó *büntethetőséget kizáró okokat*. A testület összességében *az arányossági tesztnek megfelelőként* értékelte a szabályozást.⁴³³ A büntetőjogi védelem terjedelme tekintetében hangsúlyozta a szankció indokoltságát olyan esetekre, amikor az elkövető *a közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is*, azaz ha *nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személy ellen irányul a bűncselekmény.*⁴³⁴

(4) A 13/2002. (III. 20.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság a *középmértékes büntetékiszabás* törvényi előírásának alkotmányosságát erősítette meg,⁴³⁵ kifejezve egyúttal, hogy *az arányossági teszt* a büntetőjogi beavatkozás határainak megvonása mellett *a szankció mértéke tekintetében is alkalmazandó.*

(5) Az 54/2004. (XII. 13.) Alkotmánybírósági határozat

A testület a *kábítószerrel visszaélés mint fogyasztói magatartásokat büntető tényállás* alkotmányosságát állapította meg. Ezt részben az állam intézményvédelmi kötelezettségére – azaz a közérkölc, a közrend, és a közegészség megóvására – alapította. Kukorelli István különvéleményében megjelenik,⁴³⁶ hogy az *ún. önsorsrontó magatartások* büntetőjogi szankcióval való *tiltása alapvetően ellentétes az ultima ratio követelményével*. Ezek *kummulatív káros társadalmi hatásai viszont alkalmasak a büntetés alkotmányosságának megalapozására*. Az önsorsrontó magatartások szankcionálása kontra önrendelkezési jog vitában a meglátásom szerint döntően *kulturális értékelméltre alapított alkotmány-, és*

---

⁴³² 1427/B/1995. ABh, Indokolás III. 2.

⁴³³ 14/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás IV. 6.

⁴³⁴ 14/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás IV. 1.

⁴³⁵ 13/2002. (III. 20.) ABh, Indokolás III. 1.4.

⁴³⁶ 54/2004. (XII. 13.) ABh, Kukorelli István alkotmánybíró különvéleménye 2.2.

jogértelmezés egyértelműen az ultima ratio morális színezetet öltött pro-kriminalizációs érvként történő alkalmazásához vezetett.

(6) A 334/B/2004. számú döntés

A következő, 2004-es döntésben az *ultima ratio az indítványozó érveiben jelent meg kontra-kriminalizációs érvként egyes fogyasztóvédelmi bűncselekményekkel – rossz minőségű termék forgalomba hozatala, a fogyasztók megtévesztése – összefüggésben*. Hivatkozása szerint a büntetőjogi büntetés ultima ratio jellege folytán a büntetőjog csak akkor juthat szerephez, ha *más jogágak nem nyújtanak megfelelő megoldást egy problémára, emellett más jogági eszközök hatékonyabbak a fenti területek oltalmazásában.*⁴³⁷ Az Alkotmánybíróság a fogyasztóvédelem jogi rendszerében meglévő *fokozatosságra rámutatva* hangsúlyozta e jogsértések *büntetőjogi kezelésének ultima ratio jellegét.*⁴³⁸

(7) A 1154/B/2005. számú döntés

*Az államtitok megsértése, a szolgálati titok megsértése és az államtitoksértés feljelentésének elmulasztása tényállások alkotmányosságának megerősítéséről született döntésben a testület az állam jogtárgyvédelmi kötelezettségének, a nemzetbiztonsághoz fűződő érdekeknek, valamint a közérdekű adatok nyilvánosságához fűződő jog biztosításának tükrében döntött úgy, hogy bár a titoksértési bűncselekmények tényállása eme érdekek effektíve megsérülését nem követeli meg, alkotmányossága megerősíthető.*⁴³⁹

(8) A 769/B/2006. számú döntés

Az alárendelt megsértése bűncselekmény vizsgálatának indítványozója szerint az alárendelt megsértésének „feltűnően durva” volta egyrészt túl szűkre szabja a büntetőjogi felelősség határait, másrészt sérti a normavilágosság követelményét. Az Alkotmánybíróság a támadott szövegrésznek a bírói *gyakorlatban kiforrott megfelelő körülhatárolhatóságára*, hivatkozott, a büntetőjogi védelem terjedelmének *szüksős hatókörét* illetően rámutatott, hogy a feltűnően durva sértés határait nem kimerítő esetekben *fegyelmi felelősség áll rendelkezésre*, ezek alapján az indítványt elutasította.⁴⁴⁰

(9) A 16/2013. (VI. 20.) Alkotmánybírósági határozat

A nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (megelőzően a holokauszt nyilvános tagadása) tényállást a jogbiztonság követelményének való megfelelés

---

⁴³⁷ 334/B/2004. ABh, Indokolás I.

⁴³⁸ 334/B/2004. ABh, Indokolás III. 3.

⁴³⁹ 1154/B/2005. ABh, Indokolás III. 1.1.

⁴⁴⁰ 769/B/2006. ABh, Indokolás

szempontjából vizsgálta az Alkotmánybíróság. Az AB az indítványt elutasító érvelésében – a 18/2000. (V. 25.) AB határozatra hivatkozón keresztül – citálja a 30/1992. (V. 26.) döntésének fordulatait.⁴⁴¹ Megállapította, hogy a tényállás nevével fémjelzett vélemények kifejtése *hazánk alkotmányos értékeit és céljait oly mértékben veszélyezteti, hogy a legsúlyosabb felelősségi rendszer alkalmazása feltétlenül szükségesnek mutatkozik. Az áldozatok hozzátartozóinak és a demokratikus értékek mellett elkötelezettek méltóságvédelme, a jogállamiság alapeszméihez fűződő társadalmi elkötelezettség megóvása, valamint a köznyugalom megőrzése összességében arányban áll a véleménynyilvánítás szabadságának a tényállásba foglalt, viszonylag szűkre szabott korlátozásával, illetve szankcionálásával. Alapul véve az egyének vagy közösségek megsértésére irányuló véleménynyilvánítás kifejezett tilalmát,⁴⁴² más, a szólás-, és véleményszabadságot kevésbé korlátozó eszköz igénybevételével, azaz a szabálysértési, vagy polgári jogi felelősség szabályainak alkalmazásával a fenti alkotmányos értékek védelme nem volna biztosított, az említett társadalmi jelenségek visszaszorítása a büntetőjogon kívüli eszközökkel nem volna elérhető, a büntetőjogi védelem tehát ultima ratio jellegű.⁴⁴³*

6.2.3. A jogbiztonság-centrikus döntések

A cím alatt azon határozatokkal foglalkozom, amelyek döntő érve meglátásom szerint a jogbiztonság egyik jelentős összetevőjének, a *normavilágosság* követelményének megsértésére alapított alkotmányellenesség volt. Az *ultima ratio* elvének hivatkozása e döntések körében megítélésem szerint, hogy kifejezze: *a büntetőjoggal szemben ezen a téren is fokozottabbak az elvárások*, figyelemmel a büntetőjogi beavatkozás erőteljességére.

(1) A 1026/B/2000. számú döntés

A *rendbontás* bűncselekmény megszővegezésének nyilvános rendezvény fordulata körüli értelmezési bizonytalansága miatt került a testület elé, amely rámutatott, hogy a normavilágosság mint formai alkotmányos büntetőjogi kritérium mellőzésével létrehozott tényállás túlságosan tág jogértelmezéshez, ezáltal a büntethetőség terjedelmének önkényes kiszélesítéséhez vezethet.⁴⁴⁴ A döntés jól példázza, hogy az alapvetően az alkotmányos büntetőjog formai követelményeire alapított alkotmányellenességi döntés támogatásához is

---

⁴⁴¹ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat [53]

⁴⁴² V. ö.: Alaptörvény IX. cikk (4) és (5) bekezdései

⁴⁴³ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat [56-57]

⁴⁴⁴ 1026/B/2000. ABh, Indokolás II. 2.1, 2.2.

felhívja a testület az ultima ratio formulát, mint eredendően tartalmi alkotmányos büntetőjogi kritériumot.

(2) A 673/B/2004. számú döntés

A Btk-ban kerettényállásként büntetni rendelt *pénzmosásra vonatkozó bejelentési kötelezettség elmulasztása* bűncselekmény alkotmányellenességét az indítványozó a jogbiztonságot sértő bizonytalan megfogalmazásra alapítva állította. Az Alkotmánybíróság a beadványt *alaptalannak* találta, *a bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlyából levezetve indokoltnak* tartotta a büntetőjogi beavatkozás változatlan formában – kerettényállási jelleggel – történő fenntartását.⁴⁴⁵ A rendbontási döntéshez hasonlóan ez a határozat is *kerettényállással* meghatározott bűncselekménytípus normavilágosságát erősítette meg, amely meglátásom szerint az ultima ratio követelményének későbbi tételes büntetőjogi vizsgálatánál kiemelt, elemzést érdemlő bűncselekménytípus.

(3) A 4/2013. (II. 21.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság *a régi Btk. önkényuralmi jelképek használata nevű tényállásának “ötágú vöröscsillag” fordulata* tekintetében döntött. Az indítványozó az Emberi Jogok Európai Bíróságának Vajnai kontra Magyarország ügyében hozott ítélete alapján kérte a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat felülvizsgálatát. Az Alkotmánybíróság a szükségességi és arányossági teszt elvégzése során hivatkozta a 30/1992. (V. 26.) határozatának az *ultima ratio* jellegű büntetőjogra vonatkozó fordulatait *a büntetőjogi beavatkozást megalapozandó* éllel, végül a *normavilágosság* elvére hivatkozva *alkotmányellenesnek* mondta ki a tényállást.⁴⁴⁶ Megfigyelhető, hogy az alapjogi teszt, illetve az ultima ratio formula eredeti szövegkörnyezete már tükrözi az Alaptörvény 2012-ben megújult alapjogkorlátozási klauzulájának fordulatait.⁴⁴⁷

(4) A 16/2013. (VI. 20.) Alkotmánybírósági határozat

Az Alkotmánybíróság *az összbüntetésbe foglálás szabályának alkotmányosságát* a Btk. szankciórendszerében döntően a *normavilágosság* és a *diszkrimináció* kérdésének vizsgálata mentén nyilvánította alkotmányos intézménynek. Indokolásában *az ultima ratio formula megújult szövegkörnyezetben* jelenik meg. Eszerint: „A jogállamiság és azon belül a jogbiztonság követelményeinek teljesülését az Alkotmánybíróság különös gonddal vizsgálja az

---

⁴⁴⁵ 673/B/2004. ABh, Indokolás V. 1., 2.1., 2.2.

⁴⁴⁶ 4/2013. (II. 21.) ABh, Indokolás V. 2.1.

⁴⁴⁷ „A különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy az Alaptörvényre visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.” V. ö.: 4/2013. (II. 21.) ABh, Indokolás [57]

állami erőszak legális alkalmazásának területén, vagyis a büntetőhatalom gyakorlásával összefüggésben. Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozataiban következetesen hangsúlyozza, hogy *az állam büntető hatalma korlátozott közhatalmi jogosítvány, a büntetőjog a jogrendszer szankciós zárköve, ultima ratio* {lásd pl. 4/2013. (II. 21.) ABh Indokolás [57]}. Alapvetésként fogalmazza meg továbbá, hogy alkotmányos jogállamban *az államnak nincs és nem is lehet korlátlan büntető hatalma, mivel maga a közhatalom sem korlátlan. Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába.*⁴⁴⁸

(5) A 3050/2019. (III. 14.) számú döntés

Az ultima ratio hivatkozás *a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása* tényállás alkotmányossági kontrollját kérő indítványban jelent meg. Az *indítványozó érvelt* a tényállás *normavilágosságának* hiányával, emellett felvetette, hogy lehetséges-e egy jogállamban *a szólásszabadság és az egyesülési jog korlátozása* büntetőjogi eszközökkel a migráció témakörében és annak hol húzódnak az alkotmányos határai. Hivatkozott arra, hogy a jogszabály *nem felel meg a büntetőjog ultima ratio követelményének*, mivel olyan, teljesen legális tevékenységeket fenyeget büntetőjogi szankcióval, mint a jogi képviselő nyújtása, vagy a humanitárius szolgáltatások nyújtása Magyarországon menedéket kérőknek, illetve áttételesen kriminalizálja magát a menedékkérelmet is. *A migráció csökkentésére* számos egyéb eszköz is van, ideértve a jelenség kezelésére beiktatott büntetőjogi tényállásokat is, újabb büntetőjogi tényállásra „feltétlenül” tehát nincsen szükség, a *kriminalizáció nem alkalmas eszköz* a jelen esetben az alkotmányos értékek védelmére.⁴⁴⁹ Összességében tehát *nincs olyan ok, amely indokolná a „legerősebb fegyver”, a büntetőjog alkalmazását.* Nemzetbiztonsági és közrendvédelmi érdekre hivatkozással olyan súlyú szankció kilátásba helyezését, amely az indítványozó *egyesülési jogának gyakorlását tulajdonképpen teljesen kiüresíti, nem lehet arányossági kérdés tárgyává tenni.*⁴⁵⁰ Az alkotmánybíróság a büntetőjog végső eszköz jellegére kompetenciájának mérlegelése során hivatkozott, a döntés befogadását a jogág eszköztárának súlyosságára alapította.⁴⁵¹ A testület elutasította az alkotmányjogi panaszt, azonban

---

⁴⁴⁸ 16/2013. (VI. 20.) ABh, Indokolás [25]

⁴⁴⁹ A bevándorlás büntetőjogi szankcionálása helyett annak rendészeti eszközökkel történő kezelését javasolja Hautzinger Zoltán is. V. ö.: HAUTZINGER Zoltán (2019): A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése. AndAnn Kiadó, Pécs, 129-130.

⁴⁵⁰ 3050/2019. (III. 14.) ABh, Indokolás [6, 9, 14, 20]

⁴⁵¹ 3050/2019. (III. 14.) ABh, Indokolás [35]

szükségesnek látta az új bűncselekmény alaptörvény-konform értelmezésének alkotmányos követelmény formájában történő megerősítését.

6.3. Az ultima ratio néhány más jogági döntvényben

Az elektronikus kutatásom során az *ultima ratio hivatkozás egyfajta inflálódását* figyeltem meg. Hivatkozása a nem büntető jogági döntésekben az alábbi tendenciák, főkérdések mentén foglalható össze:

- a büntetőjogági és más jogági szabályok illetve szankciók találkozása;
- az alkotmányos büntetőjog követelményeinek szabálysértési jogi vonatkozásai;
- az alapjogkorlátozás fokozatosságának vizsgálata.

A büntetőjogi és más jogi felelősség tengelyén láthattuk az Alkotmánybíróság több állásfoglalását. A *szabálysértési felelősség* vonatkozásában a testület kimondta, hogy az alkotmányos büntetőjog kritériumrendszere, illetve az ultima ratio elve a szabálysértési felelősségrendszer szintű büntető jellegű szankciói miatt irányadó a szabálysértések körére is, legyenek azok akár országos, akár önkormányzati szintű normában statuálva – mint a belterületi közterületek életvitelszerű lakhatásra való használata, illetve a guberálás eseteit vizsgáló ügyekben olvasható volt –.⁴⁵² A *versenyjogi felelősség* alkotmányosságának megerősítését a testület a büntetőjoggal mint a jogi felelősségrendszerben szankciós zárókő szerepet ellátó felelősségi formával összevetve indokolta.⁴⁵³

Kiemelt jelentőségűnek tartom a kutatás szempontjából, hogy az egyes jogintézmények által lehetővé tett *alapjog korlátozás fokozatosságát* helyezte a középpontba a bíróság több döntésében. Így a fiatalkorúakkal szembeni alkalmazható szabálysértési szankciók,⁴⁵⁴ a tárgyalási őrizet,⁴⁵⁵ a titkos információgyűjtés alkotmányosságának vizsgálata során,⁴⁵⁶ amikor azok alkotmányosságát a jogkorlátozás végső eszköz jellegét a fokozatosság okán biztosítani képes szabályozási környezetükre alapozva megerősítette. Szintűgy a fokozatosság vizsgálata volt a gyülekezési jog megtiltását kimondó döntések alkotmányossági felülvizsgálatának hangsúlyos kérdése, amelyek kapcsán a gyülekezési jog szabályrendszerében a gyülekezés megtiltása végső eszköz, így annak alkalmazása alkotmányellenes volt a konkrét esetekben.⁴⁵⁷

---

⁴⁵² Lásd: 38/2012. (XI. 14.) ABh, Indokolás [47]; 176/2011. (XII. 29.) ABh, Indokolás 2.

⁴⁵³ 30/2014. (IX. 30.) ABh, Indokolás [61-62], [108]

⁴⁵⁴ 3142/2013. (VII. 16.) ABh, Indokolás [32], [48]

⁴⁵⁵ 1161/B/2009. ABh, Indokolás II. 2. pont

⁴⁵⁶ 32/2013. (XI. 22.) ABh, Indokolás [106]

⁴⁵⁷ 30/2015. (X. 15.) ABh, Indokolás [30], [49-51], valamint 24/2015. (VII. 7.) ABh, Indokolás [29]

A testület korábban bemutatott büntetőjogi gyakorlatában az állam hatalmi beavatkozásának fokozatossága a diszkrimináció büntetőjogi tilalma kapcsán a 41/2007. (VI. 20.) ABh-ban, valamint a kettős alakzatú

Ezzel összefüggésben különös relevanciával bír meglátásom szerint, hogy az új büntetőeljárási törvény szabálya: „a büntetőeljáráásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.”⁴⁵⁸ Az indokolás szerint a klauzula *egyediesíti az alapvető jogok büntetőeljáráásban történő korlátozhatóságát*, amellyel elkerülhető, hogy egyes büntetőeljárási jogok – például a szabadlábbon védekezés joga – mellett rendre a törvényi kivétel lehetőségére kelljen utalni. A fenti fordulat meglátásom szerint az ultima ratio büntetőeljárási jogi vetületeként azonosítható, amely a jogalkotói célkitűzésre is figyelemmel a büntetőhatalmat korlátozó hangsúllyal van jelen.

6.4.Részösszefoglalás és következtetések

Az ultima ratio működésének megismerése érdekében sor került a hazai alkotmánybíróság gyakorlatában a büntetőjogi tárgyú döntések vizsgálatára, kitekintéssel bizonyos más jogági döntésekre. A *nem büntető jogági döntésekben az ultima ratio hivatkozás kontextusai* az alapjogkorlátozás fokozatosságának vizsgálata körében jelentkeznek úgy más jogági korlátozások vonatkozásában, mind más jogági és a büntetőjogi szabályok, illetve szankciók találkozási esetén. Megjelenik emellett az alkotmányos büntetőjog követelményeinek hangsúlyozása a szabálysértési jogra nézve. A *büntetőjogi tárgyú döntések* alapján az ultima ratio mibenléte az alábbiakban összegezhető.

(1) Az ultima ratio mibenléte

Az ultima ratio *több általános és számos különös részi büntetőjogi jogintézmény* alkotmányossági próbájánál felmerült,⁴⁵⁹ amely összességében arra enged következtetni, hogy annak a jogi érvelésben helye, szerepe van, álláspontom szerint a büntetőjog valamennyi szabályára vonatkoztatható vizsgálati szempontként vehető számba, azaz alkalmazása *generalizálható*.

Az ultima ratiót a büntetendőség alkotmányos határai kérdésében láthattuk megjeleníteni az állam intézményvédelmi kötelezettségének megalapozására, valamint az állami büntetőhatalom

---

magánlaksértés alakzatainak büntetőjogon belüli arányosságát vizsgáló 1427/B/1995. számú döntésben, és az alárendelt megsértésével kapcsolatos 769/B/2006. számú döntésben volt jelen.

⁴⁵⁸ V. ö.: a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvénynek Az alapvető jogok védelme cím alatti 2. § (3) bekezdése és a kapcsolódó Miniszteri Indokolás

⁴⁵⁹ Így az elévülés, a középértékes büntetés, az összbüntetés, a magánindítvány intézményeinek vizsgálata, valamint egyes alapjogok – véleménynyilvánítás, egyesülési jog, önröndelkezési jog, házi jog, az emberi méltóság joga, a lelkiismereti és vallásszabadság joga, stb. – gyakorlásának büntetőjogi korlátját képező bűncselekmények alkotmányosságának értékelésben.

korlátozására irányuló érvelésben egyaránt, amely alapján úgy tűnik, hogy a magyar alkotmánybírói gyakorlat egyfajta *egyensúlyteremtő szerepkörben* alkalmazza ezt a hivatkozást. Ez az alkalmazási mód *összhangban van az ultima ratio alkotmányjogi dogmatikai felfogásával*, amely az elvet a mérlegelési tevékenység módszertani kereteként aposztrofált alapjogi teszt összetevőjeként kezeli.

Az Alkotmánybíróság érvelésében az ultima ratio *a büntetőjogi beavatkozás kereteinek ismérve, amely normatív szabályok mentén jelentkezik.*⁴⁶⁰ Nehézkes annak megítélése, hogy rendelkezik-e a hivatalos álláspontban megjelölt funkcióján túli hatással, önálló elvként, érvként mennyire van létjogosultsága a testület gyakorlatában.⁴⁶¹ Az ultima ratio bár *marginális* érvelési formula, ugyanakkor egy *generalizálható, módszertani jellegű instrumentum* képét mutatja.

(2) A szükségesség – arányosság – ultima ratio viszonya

Ahogy azt korábban részletesen bemutattam, *az alapjogi tesztekben a szükségesség és az arányosság mint alapvető pillérek többféleképpen jelennek meg.* Az alapjogi teszt három lépésben megfogalmazva a szükségességi, az alkalmasság és az arányosság vizsgálatát jelenti. Kétpilléres változata egy erőteljes eszköz/cél-összefüggés (kényszer, szükségesség, elkerülhetetlenség) vizsgálatából és kettős arányossági vizsgálatból áll. Klasszikus felépítése négy lépésre tagolható, így a beavatkozás célkitűzése, alkalmassága, szükségessége és arányossága kérdésének vizsgálata. A 30/1992. (V.26.) Alkotmánybírósági határozat alapjogi tesztje két lépésben van összefoglalva: az alapjogkorlátozás elkerülhetetlenül szükséges voltának vizsgálata, valamint a jogkorlátozás arányosságának, szükségességének és megfelelőségének értékelése. A döntés autentikus értelmezése szerint a határozatban három vizsgálatrész van, egy materiális türekszűb, a védett alkotmányos értékek vizsgálata és a veszélyeztetés feltételezett vagy valamilyen hatással visszaigazolt volta. Az alkotmánybírói gyakorlatban *az ultima ratio különböző vizsgálati lépések körében különböző módon szerepel*, amely meglátásom szerint nem vezet a szükségesség – arányosság – ultima ratio kategóriák közötti kapcsolat tisztázásához.

(3) Pro-, vagy kontra-kriminalizációs indok?

Az Alkotmánybíróság a kriminalizáció különféle lehetséges indokai közül alapvetően a *másoknak okozott kár elvén* és a *megbotránkoztatás elvén* alapuló kriminalizálást tekinti

---

⁴⁶⁰ V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 256-257.

⁴⁶¹ Hasonló következtetésre jut Karsai Krisztina, aki úgy látja, indokolatlanul összemosisdik a testület érvelésében a normavilágosság követelménye, illetve a legalitás elve az ultima ratioval. V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 256-258.

alkotmányosnak.⁴⁶² A *véleménynyilvánítási szabadság* területe mégis tükröz egyfajta dinamizmust ebben a vonatkozásban, amelynek változatossága mentén az *ultima ratio pro-*, illetve kontra-kriminalizációs érvként is megjelenik.⁴⁶³ Az Alkotmánybíróság a *gyűlöletbeszéd tilalmát* 1999-ben, és 2004-ben, az ezzel rokonítható *szimbolikus beszéd tilalmát* pedig 2000-ben két alkalommal, valamint 2013-ban vizsgálta. Bár a 30/1992. (V. 26.) AB döntés kétségtől jelezte a kereteket a szólást és kifejezést érintő későbbi ügyek elbírálása számára,⁴⁶⁴ mégis születtek más felfogást tükröző döntések, amelyek nem magyarázhatók egyszerűen a bíróság összetételének változásával.⁴⁶⁵

A büntetőjog ultima ratio jellege tartalmával kapcsolatban ellentmondó döntések legszembetűnőbbben a 18/2004. (V. 25.) Alkotmánybírósági határozattal érintett *gyűlöletbeszéd*, illetve az 54/2004. (XII. 13.) Alkotmánybírósági határozatban tárgyalt *kábítószer-fogyasztás* tekintetében jelentkeznek annyiban, amennyiben az előbbi az állami beavatkozás ellen, utóbbi amellet foglal állást.⁴⁶⁶ Hasonló az *önkénturalmi jelképek* használatával foglalkozó 14/2000. (V. 12.) Alkotmánybírósági határozat és a *rémhírterjesztéssel* foglalkozó 18/2000.(VI. 6.) Alkotmánybírósági határozat viszonya. Kérdésük az, hogy *egy alkotmányos érdek, cél büntetőjogi védelmét legitimálja-e, ha a jogrendszer más jogága nem biztosítja az érdek védelmét.* Az előbbi döntés igenlő álláspontot foglal el a kérdésben, az utóbbi hangsúlyozza, hogy a büntetőjognak egy adott érték különösen súlyos sérelme esetére kell oltalmat nyújtania. Az *ultima ratio* kezdeti alkalmazása *individualisztikusabb*, későbbi gyakorlata inkább *organisztikus* szemléletet tükröz.⁴⁶⁷ A büntetőjogi beavatkozás végső eszköz jellegének megítélése során kezdetben az alkotmányozó szándékára maximálisan figyelemmel lévő, kulturális értékelméletre támaszkodó értelmezés dominált, amelynek finom hangsúlyváltása rajzolódik ki később, az aktuális értékeket középpontba helyező szemlélet irányába. Ezzel párhuzamosan látható, hogy az *ultima ratio* a testület működésének *kezdeti éveiben* nagyobb arányban *a büntetőhatalmat korlátozó érvelésben* volt jelen, míg az *ezredfordulótól a büntetőhatalom igazolására* irányuló – az állam intézményvédelmi kötelezettségét megerősítő –, illetve mind gyakrabban *jogbiztonság-centrikus*, formális döntések érvelésének margóján

---

⁴⁶² LÉVAY Miklós (2005): i. m., 91.

⁴⁶³ Hasonló következtetésre jut Karsai is a már hivatkozott alkotmánybírósági gyakorlatelemző kutatásában. V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 256-258.

⁴⁶⁴ KIS János (2000): i. m., 67.

⁴⁶⁵ HALMAI Gábor (2000): Változó minták és mércék. In HALMAI Gábor szerk.: A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve. Indok, Budapest, 288.

⁴⁶⁶ V. ö.: LÉVAY Miklós (2005): i. m., 93.

⁴⁶⁷ Hasonlóan látja az alkotmánybírósági gyakorlat általános irányait Pokol Béla. V. ö.: POKOL Béla (2012): Gondolatok az alkotmánybírósági döntések elvi alapjaihoz. Jogelméleti Szemle, 2012/1, 160.

jelent meg. Ezek a tendenciák az ultima ratio rugalmas alkalmazását támasztják alá, amely hasonlóan kettős, ingadozó jellege megfigyelhető a német és a finn alkotmánybírósági gyakorlatban is.⁴⁶⁸

Hangsúlyozandó ezen a ponton, hogy a kriminalizáció és annak alapjogi értékelése is döntés jelleggel jönnek létre. *A döntés magába foglalhat választás eredményeképpen előálló mozzanatot is*, amely önmagában nem teszi irracionálissá a döntést.⁴⁶⁹ A döntéshozatalt olyan *jogon túli tényezők is befolyásolják*, mint az alkotmány értelmezésének a különféle módszerei, illetve magának az alkotmánynak az individualisztikus vagy organizztikus szemlélete.⁴⁷⁰ Az Alkotmánybíróság jogértelmezését kezdetben inkább a normaszövegek természetjogi alapú revíziója, később a szöveghez kötött értelmezés jellemezte.⁴⁷¹ A testület a döntéseit sokszor alapozta az alkotmányon túli értékekre és érdekekre,⁴⁷² amely tendenciák a büntetőjogi tárgyú döntésekben is felfedezhetők. A döntéseket egyes nézetek szerint a bírák morális, illetve politikai attitűdjei is befolyásolják.⁴⁷³ Ennél fogva az *alapjogi teszt* aktuálisan egyrészt *vezeti a bíróságot az értékek összemérését igénylő döntése meghozatalában*, másrészt *legitimációs hatással bír* a döntésre,⁴⁷⁴ amely az ultima ratio alkalmazására is jellemző meglátásom szerint.

---

⁴⁶⁸ V. ö.: TUORI, Kaarlo (2013): i. m., 12.

⁴⁶⁹ V. ö.: KOVÁCS Ágnes (2013): i. m., 181-182.

⁴⁷⁰ V. ö.: PACZOLAY Péter (2003): i. m., 9-10., 29-30.

⁴⁷¹ V. ö.: KIS János (2000): i. m., 48-49.

⁴⁷² V. ö.: SZENTE Zoltán (2013): Az Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlata 1990-2010. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: i. m., 497.

⁴⁷³ Így SZENTE Zoltán (2013): i. m., 514-516.

⁴⁷⁴ V. ö.: KOVÁCS Ágnes (2013): i. m., 181-182.

7. KRIMINALIZÁCIÓS ELMÉLETEK ÉS AZ EU KRIMINÁLPOLITIKÁJA

A kriminalizáció kérdésében alapvetően az ún. kriminalizációs elméletek iránymutatásaira támaszkodhatunk.⁴⁷⁵ A büntetőpolitika magába foglalja azt a büntetőjogi értékelést igénylő kérdéskört, hogy mit és hogyan büntessünk,⁴⁷⁶ átfogó irányai hivatalos dokumentumok – kormányprogramok, a büntetőtörvények indokolásai – alapján követhetők nyomon és fedezhetők fel bennük a kriminalizációs elméletek.

A fejezet elsőként a különféle kriminalizációs elméleteket tekinti át, és interpretálja a büntetőjog mint ultima ratio felfogást ezek rendszerében, majd a felfogás megjelenését az Európai Unió kriminálpolitikája, büntetőhatalmának keretei és büntető jogalkotása viszonylatában kutatja.

7.1. Kriminalizációs elméletek

A dolgozat 3.1.1. egységében bemutattam a büntetési eleméletek, illetve büntető jogtudományi irányzatok főtípusainak, a klasszikus, a pozitivista, illetve az egyesítő elméleteknek a jellemzőit. Bár a büntetési és a kriminalizációs elméletek alakulásában bizonyos párhuzamosságok láthatók, *a kriminalizációs elméletek nem következnek szükségképpen egy büntetési elméletből*, ezen elméletrendszerek viszonya összetett.⁴⁷⁷

A kriminológiai gondolkodás történeti fejlődésének a 19. század végéig tartó korszakában a *klasszikus iskola* jelentős áttörést hozott: rámutatott a középkori büntetési rendszerek célszerűtlenségére és tarthatatlanságára, megteremtette, illetőleg tudatosította az alkotmányos bűnüldözés elvi követelményeit. A *pozitivisták* ezekre az eredményekre építkezve indította meg a bűnözés tudományos vizsgálatát. A szabad akaratú emberképpel szakítva a bűnözés okait kutatta ahelyett, hogy azt a környezeti hatásokkal magyarázta volna. A hangsúlyt a jövőbeli veszély elhárítására helyezte, szemben a klasszikus irányzat múltra tekintő szemléletével.⁴⁷⁸

A kriminológiai gondolkodás napjainkra kialakult *három nagy megközelítési módja*, a hagyományos etiológiai, okkutatási paradigma, az 20. század közepétől jellemző

---

⁴⁷⁵ DUFF, R.A. – FARMER, Lindsay – MARSHALL, S. E. (2010): i. m., 15.

⁴⁷⁶ V. ö.: PALLAGI Anikó (2014): Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen 27., 29-31.

⁴⁷⁷ HOERNLE, Tatjana (2014): Theories of Criminalization. In DUBBER, M. – HOERNLE, T. eds.: The Oxford Handbook of Criminal Law, Oxford University Press, Oxford, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2999803> (2019.04.15.) 7-8.

⁴⁷⁸ GÖNCZÖL Katalin et al. szerk. (2016): Kriminológia – szakkriminológia. Digitális kiadás. Wolters Kluwer Kft., Budapest, https://mersz.hu/?xmlazonosito=wk54_30_p11#wk54_30_p11 (2019.03.13.)

interakcionista paradigma, valamint az 1960-70-es évektől megjelent radikális/kritikai paradigma. Az okkutatási paradigmától eltérően az utóbbi két szemléletmód érdeklődési köre átfogja a bűnözés normatív vonzatait is.⁴⁷⁹

A kriminálpolitika önálló axiológiai tudomány,⁴⁸⁰ a *kriminálpolitikai döntés szükségszerűen értékdöntés*, amely a társadalmi együttélésre vonatkozó mindenkori aktuális nézeteken alapul, amelyek egy része közvetlenül (vallás)erkölcsi normákból ered, más része az alkotmányos rendből vezethető le.⁴⁸¹ A kriminálpolitika értékszempontúságából következik, hogy az történelmi korszakok, társadalmak, illetve a jogrendszer változásával párhuzamosan változik.⁴⁸² Ezen értékek büntetőjogi közvetítői, a társadalomra veszélyesség, illetve a jogtárgyvédelem már *nem tekinthetők a kriminalizáció egyetlen bázisának*, indokának.⁴⁸³ Ezek a mérlegelési szempontok nem sűrítethők egyetlen, általános elvbe.⁴⁸⁴ Nincs olyan normatív megközelítés sem, mely a kriminalizáció indokait egzaktan meghatározná. A kriminalizáció maga nem jelöli ki, hogy melyek az elfogadhatatlan magatartások, pusztán reagál arra, amit a társadalom ilyennek tart.⁴⁸⁵

Célszerű tehát áttekintenünk a *büntetendővé nyilvánítás tényezőiről alkotott felfogások alakulását kronologikus megjelenésük mentén*. A különféle korszakokban kialakult kriminalizációs elméletek egy része a kriminalizáció korlátai (kontra-kriminalizációs elvek), más része a kriminalizáció indokai (pro-kriminalizációs elvek) köré épül, az elméletek egy csoportja nevesíti az ultima ratio elvét.

---

⁴⁷⁹ Az *interakcionista paradigma* foglalkozik a büntetőjogi norma keletkezésével, tekintve, hogy a társadalom definíciós hatalma segítségével válogat a normasértő cselekedetek között. Vizsgálja a hatósági szelekciót, amivel a büntetőjogi norma alkalmazása, a bűnildözés definíciós hatalma érthető meg.

A *radikális vagy kritikai paradigma* több szerző munkásságában gyökerező különféle kriminológiai irányzatokon alapul. A legjellemzőbbek a kritikai kriminológia, a „nyugati” marxista kriminológia, a feminista kriminológia, a baloldali realistikák, a béketeremtő kriminológia és a posztmodern kriminológia. A radikális megközelítésmód középpontjában a tilalmakat létesítő jogi normák keletkezése és érvényesítése mögötti érdekviszonyok elemzése áll, érdeklődése a hatalmi viszonyok, a társadalmon belüli különféle osztályok illetve érdekcsoportok közötti konfliktus, és a bűnözés, a büntető igazságszolgáltatás működése közötti összefüggések felé irányul. V. ö.: GÖNCZÖL Katalin et al. szerk. (2016): i. m., https://mersz.hu/?xmlazonosito=wk54_5_p4#wk54_5_p4 (2019.03.13.)

⁴⁸⁰ GÖNCZÖL Katalin et al. (2016): i. m., https://mersz.hu/?xmlazonosito=wk54_403_p2#wk54_403_p2 (2019.03.13.)

⁴⁸¹ GÖNCZÖL Katalin et al. (2016): i. m., https://mersz.hu/?xmlazonosito=wk54_403_p9#wk54_403_p9 (2019.03.13.)

⁴⁸² GÖNCZÖL Katalin et al. (2016): i. m., https://mersz.hu/?xmlazonosito=wk54_403_p9#wk54_403_p10 (2019.03.13.)

⁴⁸³ GARDOCKI, Lech (2005): *Kriminalisierung – zwischen Theorie und Praxis*. In JÖRG, Arnold et al. eds.: *Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag*. Verlag C. H. Beck. München, 1338.

⁴⁸⁴ V. ö.: WALKER, Nigel (1994): *A büntetőjog alkalmazási köre*. In HORVÁTH Tibor – SZÜK László szerk.: *Büntetőjogi szakirodalomgyűjtemény*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 459.

⁴⁸⁵ BOWLES, Roger – FAURE, Michael – GAROUPA, Nuno (2008): *The Scope of Criminal Law and Criminal Sanctions: An Economic View and Policy Implications*. *Journal Of Law And Society*, Vol. 35, No. 3., 394.

7.1.1. Posztmodern kriminalizációs elméletek

Nigel Walker a kriminalizációt korlátozó elvek vizsgálatával foglalkozó írásában számba veszi azokat a *jelentős történeti koncepciókat*, amelyek az évszázadok során a büntetőhatalom gyakorlásával kapcsolatban kialakultak, megkülönböztetve erkölcsi, illetve pragmatikus jellegű kriminalizációs korlátokat.

A büntetőhatalom korlátozására irányuló *erkölcsi jellegű elvek* között veszi számba a *Beccaria* munkásságában felismerhető tilalmat, miszerint nem alkalmazható a büntetőjog pusztán megtorló büntetés lehetővé tétele érdekében. Ez a gondolat megjelenik *Bentham*nél is további korlátok mellett, minthogy a büntetőjog nem használható fel olyan magatartás büntetésére, amely nem okoz semmilyen hátrányt, olyan cél elérésére, amelyet kevesebb szenvedés árán is el lehet érni, illetve amennyiben a büntetés súlyosabb hátrányt okozna, mint maga a büntetés. *Mill*nél az önvédelmi elv merül fel, amely kifejezi, hogy a büntetőjogi beavatkozás tilalmát az embereknek a saját érdekeiknek megfelelő magatartásra kényszerítése vonatkozásában.⁴⁸⁶

A büntetőjogi beavatkozás *pragmatikus korlátja* jelenik meg *Montesquieu*-nél abban a megfogalmazásban, hogy az emberi magatartások bizonyos területein nem bölcs dolog a jogi szabályozás igénybevétele, amely *Stephen* interpretációjában a közvélemény erős támogatását nélkülöző tilalmak büntetőjogi beiktatásának mellőzését fejezi ki. *Walker* emellett felveti, hogy nem alkalmazható büntetőjogi tilalom olyan esetekben, amikor az nem kikényszeríthető, illetve az elkövetők kis hányadánál bizonyítható.⁴⁸⁷

Jonathan Schonsheck a kriminalizáció alapvető szűrőivel kapcsolatban rámutat, hogy a kriminalizációnak illeszkednie kell az adott rezsím alapelv rendszerébe, azaz nem nélkülözhető a büntetőjogi beavatkozás lehetséges alternatíváinak vizsgálata, illetve vizsgálni kell a kriminalizáció közvetlen és közvetett hatásait, mindezt kiegészítve a kriminalizáció költség-haszon elemzésével, illetve erkölcsi aspektusainak megfontolásával.⁴⁸⁸ Schonsheck anélkül, hogy az ultima ratio – angol nyelvű jogi terminológiában last resort – szóhasználattal élne, a büntetendővé nyilvánítás helyett alkalmazható *alternatív eszközök alkalmazásának lehetőségét* kriminalizációs szűrőként állítva hangsúlyozza a büntetőjogi beavatkozás korlátozásának igényét olvasatom szerint.

Andrew Ashworth az ultima ratio elvének megfelelő büntetőhatalmat minimalista megközelítésként aposztrofálja, amely a társadalmi kontroll más eszközei és a büntetőjogi

---

⁴⁸⁶ BECCARIA „Büntett és büntetés” (1764), BENTHAM „Bevezetés az erkölcs és a törvényhozás elveihez” (1789), Mill „A szabadságról” (1859), hivatkozva: WALKER, Nigel (1994): i. m., 461-463.

⁴⁸⁷ MONTESQUIEU „A törvények szelleméről”, STEPHEN „Szabadság, egyenlőség, testvériség” (1874), hivatkozva: WALKER, Nigel (1994): i. m., 464-467.

⁴⁸⁸ SCHONSHECK, Jonathan (1994): On Criminalization 1. Springer, 64-70.

közötti speciális viszonyra építve kimondja, hogy a büntetőjog preventív mechanizmus, de ezen kívül vannak más mechanizmusok is. A kontroll informális forrásai az erkölcs, a társadalmi szokások, és a kortársak nyomása. Több területen előnyösebb ezekre az erőkre bízni a magatartás befolyásolását. A jog mint kontrolleszköz oldaláról nézve is van legalább két fő módszer a kriminalizáción kívül, a magánjogi felelősség, valamint a közigazgatási szabályozás.⁴⁸⁹ A minimalista kriminalizáció elvét (principle of minimum criminalization) értelmezve rámutat, hogy ez alatt nem elsődlegesen a büntetőjog terjedelmének abszolút minimumra csökkentése értendő, mind inkább annak kifejeződése, hogy a büntetőjogi beavatkozás kizárólag egyéni érdekek védelmében, valamint bizonyos védelmet érdemlő társadalmi érdekek megóvására alkalmazandó, az egyéni autonómia tiszteletben tartása mellett. Felhívja egyúttal a figyelmet arra, hogy még a kriminalizáció elméleti helyessége esetén sem mellőzhető a kriminalizáció lehetséges hatásainak, hatékonyságának, mellékhatásainak, illetve a kérdéses jelenség más szabályozók illetve kontrolleszközökkel történő kezelésének megfontolása.⁴⁹⁰

Joel Feinberg a szabadság korlátozását (kriminalizációt) megalapozó elvek közé sorolja a magánkár és a közkár elvét, a megbotránkoztatás elvét, a jogi paternalizmust, illetve a szélsőséges paternalizmust, a jogi erkölcsvédelmet, és a jóléti elvet.⁴⁹¹ A bűncselekménnyé nyilvánítás tartalmi elvei négyes felosztásban is leírhatók, írja *Lévay Miklós*, így a másoknak okozott kár, a megbotránkoztatás elve, a jogi paternalizmus elve, illetve a jogi moralizmus elve. Feinberg szerint az első két elv biztosít igazán megfelelő indokot egy cselekmény büntetőjogi tilalmazására, mert a további elveken alapuló kriminalizálás már a személyi szuverenitás túlzott mértékű korlátozásához vezet.⁴⁹²

Luthan Salma a büntetőjogban ismert legalitás, a szubszidiaritás és az egyenlőség követelményeiben foglalja össze a kriminalizáció elveit.⁴⁹³

---

⁴⁸⁹ ASWORTH, Andrew (1995): Principles of Criminal Law. Clarendon Law Series, 33., idézi: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 79.

⁴⁹⁰ ASWORTH, Andrew (1999): Principles Of Criminal Law. 3d ed., 67-68.

Hasonló gondolatok olvashatók egy közgazdász illetve joghallgatókból álló szerzői kollektíva írásában, akik a büntetőjog gazdaságossági megfontolásaival foglalkozó tanulmányukban az egyéni beszámítás tana, a jogtárgyvédelem tana, valamint a sérelem elve, mint a büntetendőség alapjául szolgáló érveken alapuló büntetőjogi beavatkozást minimalista kriminalizációs megközelítésként aposztrofálják, amely a kontinentális jogrendszerekben az ultima ratio jellegű büntetőjog doktrínájában megtestesülve merül fel. A szerzők interpretációjában a jogtárgyvédelem tana a büntetőjogot a legsúlyosabb támadások, illetve a legértékesebb érdekek védelmére hivatott eszközként tekintő megközelítéssel állítható párhuzamba. V. ö.: BOWLES, Roger – FAURE, Michael – GAROUPA, Nuno (2008): i. m., 393-394.

⁴⁹¹ FEINBERG, Joel (1999): i. m., 19.

⁴⁹² V. ö.: LÉVAY Miklós (2005): i. m., 90-91.

⁴⁹³ LUTHAN, Salma (2009): Ad Criteria of Criminalization. Jurnal Hukum Ius Quia Iustum, 16 (1), <https://journal.uui.ac.id/IUSTUM/article/view/442>, (2020.08.04.)

Gerald Dworkin úgy látja, a jelenségek büntetendőségnek megítélése speciális mérlegelést igényel, mivel a kriminalizáció feltételei nem sűrítethetők egyetlen elvbe.⁴⁹⁴

Tatjana Hoernle szerint releváns a büntetendővé nyilvánítás kérdésében a jogtárgyak védelme (the doctrine of legal goods; Rechtsgüterlehre), az egyének védelme, a jogi erkölcsvédelem és a közérdekvédelem vizsgálata.⁴⁹⁵

James Edwards a kriminalizáció korlátait kettes bontásban, a sérelem elvében és a magatartás büntetést érdemlőségében (argument from punishment) fejezik ki. A sérelem elv két értelemben használatos. Magába foglalja egyrészt a magatartás ártalmasságának elvét (harmful conduct principle), amely értelmében az ártalmas, illetve a sérelem indokolatlan kockázatát előidéző magatartások kriminalizálhatók. A sérelem megelőzésének elve (harm prevention principle) alapján pedig akkor megfelelő lépés a kriminalizáció, ha az a sérelem megelőzéséhez szükséges és az általa okozott hátrány nem aránytalan a megelőzött sérelemhez képest.⁴⁹⁶

A legtöbb elemzés absztrakt szinten foglalkozik a kriminalizáció kérdésével, olyan általános iránymutatásokat adva, amelyek számos kérdést nyitva hagyva nem jelentenek valós segítséget gyakorlati téren.⁴⁹⁷ A kriminalizáció filozófiai megközelítése és gyakorlati alkalmazása között tátongó űr kitöltése a *kriminalizáció analitikus megközelítését* igényli, azaz egy olyan koncepció felállítását, amely alkalmas arra, hogy a döntéshozatal rendszertelenségét csökkentse, átláthatóvá tegye a kriminalizáció folyamatát.⁴⁹⁸ Asaf Harduf ennek megfelelően egy jogcsaládoktól, illetve jogrendszerektől függetlenül adaptálható kriminalizációs modell felállítására törekedett,⁴⁹⁹ amely értelmében a *kriminalizációs döntéshozatal fő lépcsőfokai az alábbiak*. A támadó jellegű magatartás és az azzal okozati összefüggésben létrejövő sérelem azonosítása (offensiveness); célszerűségi elemzés végzése (purposiveness), amely igazolja a büntetőjogi beavatkozás alkalmasságát a magatartás illetve a sérelem csökkentésére, kitérve a túl-, illetve alulszabályozás problematikájára (underbreadth test); a kriminalizáció alternatíváinak vizsgálata; végül a kriminalizáció ún. szociális hatásainak vizsgálata, amely

---

⁴⁹⁴ DWORKIN, Gerald (2011): The limits of the criminal law. In DEIGH, John – DOLINKO, David eds.: The Oxford Handbook of the Philosophy of the Criminal Law, Oxford University Press, 4., idézi: EDWARDS, James (2016): Master Principles of Criminalisation. Jurisprudence, 7/1., 10.1080/20403313.2016.1144782, (2020.08.04.), 138-148.

⁴⁹⁵ HOERNLE, Tatjana (2014): i. m., 8-18.

⁴⁹⁶ EDWARDS, James (2018): Theories of Criminal Law. In The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/criminal-law> (2019.04.15.)

⁴⁹⁷ HARDUF, Asaf (2012): How Crimes Should be Created: a Practical Theory of Criminalization. http://works.bepress.com/asaf_harduf/1 (2013.05.24.) 2.

⁴⁹⁸ HARDUF, Asaf (2012): i. m., 3.

⁴⁹⁹ Az írás különlegessége, hogy a szerző izraeli büntetőjogásként vegyes – common-law és vallási jogi jogcsaládba tartozó – jogrendszer szakembereként foglalkozik a kriminalizáció problematikájával. HARDUF, Asaf (2012): i. m., 3.

tulajdonképpen a kriminalizáció illetve az alternatív beavatkozási mód(ok) társadalmi hatásainak mérlegelésére alapított egyfajta egyensúlyra törekvés.⁵⁰⁰

7.1.2. Ultima ratio mint kontra-kriminalizációs tényező

Nils Jareborg tanulmánya az ultima ratio koncepció értelmezésének megkerülhetetlen forrása, részben mert általánosan ismert a nemzetközi közösségben, másrészt mert tartalmát tekintve sajátos elgondolásokat tükröz.⁵⁰¹ A szerző a kriminalizáció mint végső megoldás – ultima ratio regis – sajátos ideáját nem alkotmányos elvként, inkább egy *mellőzött jogalkotás-etikai elvként* kategorizálja, amely a büntetőjog szubszidiaritásához, valamint fragmentáris jellegéhez kötődik. Az ultima ratio koncepció értelmezésének kiindulópontjaként számba veszi a *kriminalizáció szempontjait*. Ezek a büntetést érdemlőség (blameworthiness); a szükségesség; a mérsékletesség; a hatástalanság; az ellenőrzési költségek és az áldozat érdekeltsége, amelyek nézete szerint három alapelvben foglalhatók össze, így a büntetési érték elve, a hasznosság elve és a humanitás elve. Az ultima ratio kritérium tárgyalásához szükségesnek látja e kívül az in dubio pro libertate illetve az in dubio contra delictum metaelv kontextualizálását, végül az ultima ratio területének elhatárolását a szubszidiaritás, valamint a prospektív tettarányosság területeitől.⁵⁰²

Jareborg az *ultima ratio elvét a prospektív tettarányossággal azonosítja*, ezáltal önálló, normatív funkcióját tagadja. Meglátása szerint az elv *önálló jelentőséghez* úgy juthat, ha a kriminalizáció elveinek – a büntetési érték, a hasznosság és a humanitás elvei – *gyűjtőelvként* tekintünk rá. Az ultima ratio üzenete gyűjtőelv minőségét, *funkcióját tekintve kettős*. Magas büntetési érték esetén pro-kriminalizációs felhívás, míg alacsony büntetési érték esetén kontra-kriminalizációs korlát, a hasznossági és humanitási szempontok határozottabb figyelembe vételére irányuló felszólítás képében jelenik meg.⁵⁰³ Jareborg tovább menve a *kriminalizáció jogalkotói indokoláshoz kötött jellegét* hangsúlyozza, amelyet az in dubio pro libertate, más megnevezéssel in dubio contra delictum (az in dubio pro lege elv ellenpárja) elvek fejeznek ki.⁵⁰⁴ Megfogalmazásában a büntető jellegű állami beavatkozás csak akkor indokolt, ha az az

---

⁵⁰⁰ V. ö.: HARDUF, Asaf (2012): i. m., 9-38.

⁵⁰¹ V. ö.: JAREBORG, Nils (2004): i. m., 524.

⁵⁰² JAREBORG, Nils (2004): i. m., 521.

⁵⁰³ JAREBORG, Nils (2004): i. m., 521., 525., 531-532.

⁵⁰⁴ Ahogy a bíró nem bűnösít bizonyíték nélkül, úgy talán a jogalkotó sem kriminalizál egy magatartástípust a beavatkozás szükségességének igazolása nélkül, a jogalkotói indokolási kötelezettség keretei azonban nem tisztázottak.

Hasonlóan: MÜLLER-DIETZ, Heinz (1973): Strafe und Staat; HASSEMER, Winfried (1993): Produktverantwortung im modernen Strafrecht, 194-220.; VORMBAUM, Thomas (1995): 'Politisches' Strafrecht. In Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft, 747., idézi: JAREBORG, Nils (2004): i. m., 531.

állampolgárok széles körét szolgálja, és a büntetési rendszer a meggyőzésre, a racionális (morális) indokokra, a közjóra való hivatkozással igazolható.⁵⁰⁵

Young-Cheol Yoon úgy véli, a büntetést érdemlő magatartások körének *korlátozása* a *kvantitatív értelemben felfogott ultima ratio elvén keresztül valósul meg*, amelynek érvényesülése a jogtárgysérelem, a társadalomellenesség, a normavilágosság, illetőleg a tényállás körülhatároltsága vizsgálatával értékelhető.⁵⁰⁶ A büntetőjog mint a jogi érdekek védelmének *ultima ratio*ja akkor alkalmas a kriminalizáció korlátozására, ha azt nem a magatartási szabály és a szankció merev szétválasztásának bázisán, hanem ezek kombinált figyelembevételével értékeljük, illetve ha arra elsődlegesen a dekriminalizációs érvként tekintünk.⁵⁰⁷

Douglas Husak 2004-ben és 2008-ban publikált az *ultima ratio* elvének jelentőségéről a kriminalizáció kontextusában. Előbbi írásában a kriminalizációs elméletek összehasonlító vizsgálata alapján levont következtetésből indul ki, miszerint a legtöbb szerző a kriminalizációs indokokat veszi számba, nem azok korlátaira fókuszál.⁵⁰⁸ Az *ultima ratio* elve pedig ilyen *kriminalizációs korlátként* képzelhető el, ugyanis még ha egy magatartás ártalmassága, sérelmet okozó volta, bűnössége, és más kriminalizációs jellemzői fenn is állnak, amennyiben maga a büntetőjog nem végső megoldás, úgy ez a tény kontra-kriminalizációs érvként veendő számba. Az *ultima ratio* koncepció nem tartalmaz a büntetések közötti választás vonatkozásában iránymutatást, azt azonban követelményként támasztja, hogy *punitív és nem punitív jogkövetkezménytípusok* közül az utóbbi típusút alkalmazzuk, amely szintén összetett kérdés. Hangsúlyozandó azonban, hogy az *ultima ratio* koncepció kriminalizációs kritérium, nem büntetés kiszabási vonatkozású.⁵⁰⁹

Husak rámutat, hogy *az ultima ratio értelmezését erősen befolyásolja a büntetőjog társadalmi rendeltetése, célja*. Amennyiben ez a prevenció, a retributivitás, az erkölcsvédelem, az expresszív funkció érvényesítése, ezek alapulvételével más-más értelmet nyer a büntetőjog mint végső eszköz. A fenti mérlegelési folyamat pedig megnehezíti annak egyértelműsítését, hogy mely megállapítások származtathatók az *ultima ratio* követelményéből, és melyek más, normatív büntetőjogi követelményekből.⁵¹⁰

---

⁵⁰⁵ JAREBORG, Nils (2004): i. m., 521-522.

⁵⁰⁶ V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 23-30.

⁵⁰⁷ YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 43.

⁵⁰⁸ HUSAK, Douglas (2004): i. m., 213.

⁵⁰⁹ HUSAK, Douglas (2004): i. m., 214-215.

⁵¹⁰ HUSAK, Douglas (2004): i. m., 220-222, 224.

Napjaink *problematikáját az expresszív alapokon nyugvó túlkriminalizáció okozza*. Amennyiben valamennyi bűncselekmény kriminalizálásának indokaként az expresszív tilalom megfogalmazását tételezzük, úgy az *ultima ratio elve kiüresedik*, hiszen a jogrendszerben a büntetőjog hivatott a stigmatizációra, azaz egyetlen eszközként tűnik fel a társadalmi kontrollszerek rendszerében.⁵¹¹

Egy kriminalizációs teóriának Husak szerint *szubsztantív és pragmatikus elemekből* kell felépülnie. Az *ultima ratio* elvének helye, jellege pedig vitatható ebben a rendszerben. A kriminalizáció utilitárius-gazdaságossági megfontolásait az *ultima ratio* tükrében értékelve ez a mérlegelési szempont pragmatikussá alakítja az *ultima ratio* koncepciót. Amennyiben a büntetőjogot mint alapjogokat korlátozó rendszert szemléljük, úgy az *ultima ratio* szubsztantívvá válhat. A kriminalizáció elméletének célszerű magába foglalnia az *ultima ratio*t, ami a bűnről és büntetésről vallott hagyományos szemlélet változása nélkül önmagában nem oldja meg a büntetőjogi szabályozás szélesedésének problémáját.⁵¹²

Husak 2008-ban kiadott monográfiájában az amerikai büntetőjog túlbujánzásából kiindulva a *kriminalizáció hét korlátját* nevesíti.⁵¹³ *Belső korlátokként* tekinti vélhetően a sérelem vagy jogellenesség jelentős voltára, az elítélendőségre és egyfajta értékválságra (nontrivial harm or evil constraint, wrongfulness, desert), amelyek felmerülése esetén a kriminalizáció kezdeményezőjét terheli a magatartástípus ilyen jellemzőinek igazolása.⁵¹⁴ A kriminalizáció *külső korlátai* politikaelméleti, jogpolitikai jellegűek, azokat Husak az amerikai alkotmányból származtatja. Ebben a körben vizsgálandó a kriminalizáció célja, azaz a büntetőjogi beavatkozás mögött meghúzódó jelentős állami-társadalmi érdek. Értékelést igényel bizonyos nemkívánatos magatartástípusok csökkentése, társadalmi érdekek védelme mint cél és a büntetőjogi jogkorlátozás mint eszköz kapcsolata. További követelmény a nem túl szélesre szabott kriminalizáció, amely egyidejűleg felhívás a büntetőjogi beavatkozás kevésbé represszív alternatívájának kutatása iránti igényre (substantial interest supporting the law's goal, direct advancement of that interest, and a law that is not overly broad).⁵¹⁵

A szerző keresi az *ultima ratio* elvének helyét a fenti elvek rendszerében, konklúzióként rámutatva azonban, hogy annak beillesztése olyan, a bűnről és a büntetésről vallott bizonyos

---

⁵¹¹ HUSAK, Douglas (2004): i. m., 225, 227.

⁵¹² HUSAK, Douglas (2004): i. m., 228-230., 208.

⁵¹³ HUSAK, Douglas (2008): Overcriminalization – The Limits Of The Criminal Law 3., 66.

⁵¹⁴ HUSAK, Douglas (2008): i. m. 66., 69-72., 73-76., 82-83., 92-100.

⁵¹⁵ HUSAK, Douglas (2008): i. m. 120-121., 125-130.; 133-142.; 145-158.

nézetek elvetéséhez vezetnek, amelyek elfogadottsága szélesebb körű, mint magának az ultima rationak az elismertsége.⁵¹⁶

Nina Peršak szerint az ultima ratio kifejezi, hogy az államnak csak végső esetben szabadna a büntetőjog eszközehez nyúlnia, amikor más lehetőség nem áll rendelkezésre egy magatartástípus kezelésére. Az ultima ratiot Jareborg nyomán elsődlegesen *jogalkotás etikai elvéként* tekinti, mely néha a büntetőkódexek tételes jogában is megjelenik. A szlovén Btk. 2. paragrafusát citálva rámutat, hogy az elvet a legalitás elvéből származtatja a nemzeti büntetőjogi dogmatika. A legalitás kategóriája ernyőszerűen borul a büntetőjog más elvei fölé, azonban Peršak álláspontja szerint ezt a helyzetet érdemes volna megfordítani az ultima ratio javára, vagy legalább a legalitás rangjára emelni, az *alkotmányban rögzíteni* azt.⁵¹⁷

Fernando Molina szerint a *túلكriminalizáció*, amely alapvetően azt jelenti, hogy túl sok a büntetőjog, három formában manifesztálódik.⁵¹⁸ Kialakulhat (1) triviális, csekély érdekek megsértésének a büntetni rendelése által, (2) kiemelt érdek csekély sérelmét okozó magatartástípus szankcionálásával, vagy (3) az okozott sérelemmel nem arányos mértékű szankció hozzárendelésével. A szerző meglátása szerint a túلكriminalizáció *leginkább a kevésbé jelentős érdekek büntetőjogi oltalmazásában jelenik meg*. Az érdekek büntetőjogi oltalom alá vonásának kérdésében univerzális elvként javasolja figyelembe venni a büntetőjog szankciórendszerének szigorúsága okán az ultima ratio elvét.⁵¹⁹

Joxerramon Bengoetxea rámutat, az ultima ratio elsősorban elvek konstellációjaként hermeneutikus előkérdése, pre-interpretatív koncepciója egy magatartástípus büntetendővé nyilvánítására, büntetése meghatározására irányuló kényes vizsgálatnak.⁵²⁰

Tatjana Hoernle a büntetőhatalom terjedelmének elemzésével összefüggésben úgynevezett *közvetítő elvként (mediating principle) azonosítja az ultima ratiot*, valamint a más premisszából kiinduló, mégis hasonló szubszidiaritás, proporcionalitás, illetve fragmentaritás koncepciókat, hatásuk tekintetében azonban szkeptikus.⁵²¹

---

⁵¹⁶ HUSAK, Douglas (2004): i. m., 216.

⁵¹⁷ PERŠAK, Nina (2007): Criminalising Harmful Conduct. The Harm Principle, its Limits and Continental Counterparts. Springer Science+Business Media, LLC, 121-123.

⁵¹⁸ Molina általános, elméleti síkon határozza meg a túلكriminalizáció jelenségét, megkísérli összegezni annak büntetőjogon belüli és kívüli okait, majd feltárja eltérő megnyilvánulásait a kontinentális illetve angolszász jogterületeken, és a büntetőjog túlbúrjánzásának kezelésére tesz javaslatokat. Egy három lépésből álló tesztet javasol a büntetőjogi beavatkozás megfelelőségének meghatározására a sérelmet nem okozó magatartástípusok esetén. Lásd: MOLINA, Fernando (2011): A comparison between continentan european and anglo-american approaches to overcrimnialization and some remarks on how to deal with it. New Criminal Law Review. Vol. 14., 123-138.

⁵¹⁹ MOLINA, Fernando (2011): i. m., 125-126.

⁵²⁰ BENGOTXEA, Joxerramon (2013): i. m., 110-111.

⁵²¹ HOERNLE, Tatjana (2014): i. m., 18-21.

Aušra Dambrauskienė alapvetően a kriminalizáció (kriminálpolitika) egyik elveként tekint az *ultima ratio követelményére*, amely az alábbi *kritériumok együtt állása* esetén teszi megengedhetővé a büntetőjogi beavatkozást: egyrészt a kérdéses magatartástípus az egyéni, társadalmi és állami jogi érdekek súlyos megsértését hordozza, emellett más jogági magatartásszabályozó eszközök nem állnak rendelkezésre a kérdéses magatartás kezelésére. Az *ultima ratio* alapelve felmerül *belső* (a büntetőjogi rendszer belső koherenciájának kérdése) és *külső* (a büntetőjogi eszközök és más jogágak viszonylatában) *értelemben*, úgy a jogalkotás, mind a jogalkalmazás terén. Jelentősége több mint pusztán elméleti ajánlás a jogalkotás számára, kötelező *alkotmányos elvi ranggal* bír. Az alapjogvédelemhez és az arányosság elvéhez való szoros kapcsolata által az *ultima ratio* a büntető igazságszolgáltatás normatív erővel bíró elveként vehető figyelembe, – a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogi elv. Működését tekintve a kriminalizáció folyamatát befolyásoló kriminálpolitikai elv.⁵²²

7.2. Az Európai Unió kriminálpolitikája

A globalizáció átalakítja az életviszonyokat, amelyre a jognak óhatatlanul reagálnia kell, különben előbb-utóbb nem lesz képes betölteni általános magatartás-szabályozó funkcióját.⁵²³

A büntetőjog európaizálódásával kapcsolatban igen eltérő felfogásokkal találkozhatunk, elsősorban a külhoni szakirodalomban.⁵²⁴ A megközelítési módok sokszínűsége jellemzi az *ultima ratio* elvének európai felfogását is, amelyek bemutatására – az unió jelenlegi büntetőhatalmi befolyásának érzékeltetéséhez szükséges rövid történeti, majd normatív alapvetés után – az egyes uniós intézmények interpretálásában, majd az irányadó szakirodalmi források alapján kerül sor.

A kriminalizáció úgynevezett közvetítő elveiként vehető számba a szubszidiaritás (és az *ultima ratio* elve), a tolerancia, a tettearányosság, valamint a felelősségi formák differenciálása, illetve a bűncselekmények struktúrája (Verantwortungstreuung und Deliktsstruktur). Lásd bővebben: VON HIRSCH, Andrew – SEELMANN, Kurt – WOHLERS, Wolfgang (2006): *Mediating Principles. Begrenzungsprinzipien bei der Strafbegründung*, Nomos, 18-157.

⁵²² DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015): *Ultima ratio principio samprata*. Teisė, Vol. 97, <http://www.journals.vu.lt/teisė/article/view/9828> (2018.08.10.)

⁵²³ CHRONOWSKI Nóra (2015): *Globális vagy lokális alkotmányosság*. Jogelméleti Szemle, 2015/4, 1.

⁵²⁴ NAGY Ferenc (2002): *Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól*. Európai Jog, 2002/4., 3.

7.2.1. Az EU büntetőhatalmának kialakulása és általános keretei

Az európai együttműködés kezdetén az 1950-es években nem merült fel a szerződő államok büntetőhatalma átadásának gondolata.⁵²⁵ A létrehozott szupranacionális jogrendszer ekkor még nem volt képes ellátni a saját védelmét.⁵²⁶

A bűnözés kérdésében elmondható, hogy a 20. század második harmadát világszerte a kriminalitás növekedése jellemezte. Nyugat-Európában az 1990-es évek közepétől az ún. hagyományos bűnözés – lakásbetörés, gépjárműlopás, emberölés – csökkent, párhuzamosan az emberek szubjektív biztonságérzete romlott. Növekedtek a kábítószerrel kapcsolatos, a szexuális és a testi sérüléssel járó bűncselekmények. A társadalmakat az 1980-as évektől egyre intenzívebben kezdte foglalkoztatni a bevándorlás és a szervezett bűnözés kérdései.⁵²⁷ Európában összességében a 2000-es évek eleje óta tart a bűnözés csökkenését jelző trend. Az Európai Unió 28 országában 2007-2012 között az ismertté vált erőszakos bűncselekmények száma mintegy 10%-kal csökkent.⁵²⁸ A csökkenő trendek ellenére figyelemmel kell lennünk a bűnözés szerkezetének minőségi átalakulására.

Az európai integráció folyamatában a tagállamok egyre inkább felismerték, hogy a közös célok megvalósítása érdekében szükség van a nemzeti büntetőjogi főhatalom (ius puniendi) átruházására is, mivel a nemzeti bűnüldözés kevésbé hatékony a határon átnyúló bűnözési formákkal szemben.⁵²⁹ Ez a szükséglet találkozott a közösség szintjén felmerült hangsúlyváltás igényével, majd életre hívta a bűnügyi együttműködés különböző formáit,⁵³⁰ amely a nemzeti bűncselekmények szabályozásának összehangolásához, újabbak kriminalizálásához és egyesek dekriminalizálásához vezetett.

Az 1992-es Maastrichti Szerződés⁵³¹ a tagállami együttműködés pilléres szerkezetébe integrálta a bel- és igazságügyi területet, amelynek szabályai meghatározott bűncselekményi területeken – így a kábítószer bűnözés, a terrorizmus, a nemzetközi méreteket öltő csalás és más súlyos

---

⁵²⁵ LIGETI Katalin (2000): Az Európai Közösség büntetőjoga. Állam és Jogtudomány, 2000/3-4, 331.

⁵²⁶ BÉKÉS Ádám (2010): Az európai büntetőjog – luxemburgi és strasbourgi büntető ítélezés. Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 36.

⁵²⁷ A Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) Ogy. határozat, 2.1. A bűnözés alakulása

⁵²⁸ KERESZSI Klára – PAP András László (2017): A bűnözés és a bűnözéskontroll jövője. In FINSZTER Géza – SABJANICS, István szerk.: Biztonsági kihívások a 21. században, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 563.

⁵²⁹ LIGETI Katalin (2004): i. m., 16.

⁵³⁰ Lásd részletesen: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 614-633.; UDVARHELYI Bence (2017): Az uniós anyagi büntetőjog és alkotmányos alapjai a Lisszaboni Szerződés tükrében. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 16-24.

⁵³¹ Az Európai Unióról szóló Szerződés VI. címe [HL C 191., 1992. 07. 29., 1-112.]

nemzetközi bűncselekmények – fektették le az államközi kooperáció kereteit, a nemzeti szuverenitás szintjén belüli mozgásteret biztosítva.⁵³²

Az 1997-es Amszterdami Szerződés⁵³³ megjelenítette a tagállami büntetőjogi szabályozás közelítésének, illetve a jelzett bűncselekményi területeken a szabályozási minimumok – tényállási elemek és büntetési tételek – meghatározásának igényét. Emellett bevezette a kerethatározat mint közvetlen hatállyal nem rendelkező jogforrási aktus alkalmazását, amely az elérendő célokat illetően kötelező a tagállamokra, míg a forma és az eszközök megválasztását a tagállamokra hagyja.⁵³⁴

A 2001-es Nizzai Szerződés⁵³⁵ tulajdonképpen fenntartotta bizonyos intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint a tiltott kábítószer-kereskedelem területén szabályozási minimumokat határoznak meg, emellett rendelkezett az Európai Bíróság hatásköréről a kerethatározatok vonatkozásában. A Szerződés ütemtervek kialakításával – Tamperei, Hágai, Stockholmi Program – gondoskodott célja eléréséről.⁵³⁶ *Hazánk 2004-es EU csatlakozása* alapvetően két irányban befolyásolta a magyar büntetőpolitikát. Az uniós tagság a négy alapszabadságot – áruk, személyek, szolgáltatások és tőke szabad forgalma – korlátozó bűncselekmények dekriminalizációját követelte meg. A tagság ugyanakkor bizonyos kriminalizációs kötelezettségekkel is együtt járt az Unió önálló pénzügyi tevékenysége és működési mechanizmusa vonatkozásában.

A 2009-ben lépett hatályba a két különálló szerződésből álló *Lisszaboni Szerződés*.⁵³⁷ Az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződést módosító, az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ), amely az Unió alapelveit, célkitűzéseit szabályozza, valamint az Európai Közösséget létrehozó Római Szerződést módosító, az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ), amely az unió hatásköreire, politikáira vonatkozó normákat tartalmazza. A módosítás átalakította a korábbi hárompilléres szerkezetet.⁵³⁸ *Az európai büntetőjog jelenleg az*

---

⁵³² Napjainkból visszatekintve láthatjuk, hogy a büntügyi együttműködés hatékonysága feltételezi a tagállamok büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi jogszabályai között egyfajta összhang megteremtését a legkedvezőbb büntetői igazságszolgáltatási rendszerű tagállam kiválasztásának elkerülhetősége érdekében. V. ö.: LIGETI Katalin (2004): i. m., 16-17.

⁵³³ Amszterdami Szerződés az Európai Unióról szóló Szerződés, az Európai Közösségek létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról [HL C 340., 1997. 11. 10., 1-144.]

⁵³⁴ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 645.

⁵³⁵ Nizzai Szerződés az Európai Unióról szóló Szerződés, az Európai Közösségek létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról [HL C 80., 2001. 03. 10., 1-87.]

⁵³⁶ BLASKÓ Béla (2016): i. m., 646-647.

⁵³⁷ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösségek létrehozó szerződés módosításáról [HL C 306., 2007. 12. 17., 1-271.]

⁵³⁸ A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével kiszélesülő szabályozási lehetőségek a Bizottságot a korábbi harmadik pilléres együttműködés keretében elfogadott kerethatározatok irányelvekkel történő felváltására sarkallták. Az utóbbi évek jogalkotási dömpingje mögött tehát döntően a normák új formába öntése és

*EUMSZ alapján kibocsátott, büntetőjogi tartalmú uniós jog,*⁵³⁹ amelynek aktuális keretei az alábbiak.

Az EUMSZ 83. cikk (1) bekezdése biztosítja az *általános büntető anyagi jogi jogharmonizációs jogkört*, amely szabályozási minimumok – bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározás – irányelvi meghatározásának kompetenciáját biztosítja az Unió részére *tételesen felsorolt különösen súlyos bűncselekményi területeken*. Ilyen a terrorizmus, az emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, a tiltott kábítószer-kereskedelem, a tiltott fegyverkereskedelem, a pénzmosás, a korrupció, a pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, a számítógépes bűnözés és a szervezett bűnözés területe.

Az EUMSZ 83. cikk (2) bekezdése a *járulékos jogharmonizációs jogkört* biztosít azáltal, hogy minimumstandardok kialakítására hatalmazza fel az uniós jogalkotót, amennyiben valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen *az unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen* a tagállami büntetőjogi rendelkezések közelítése.

Az EUMSZ 325. cikk (4) bekezdése az *speciális jogharmonizációs jogkör* klauzulája, amely *az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelem* jegyében szükséges beavatkozásra jogosítja fel az Uniót.

A fentiekén túl az európai büntető jogalkotást az uniós jog általános, *az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatában kidolgozott* – időközben részben alapszerződési megfogalmazást nyert – *jogelvi* befolyásolják. Ilyen az audietur et altera pars elv (hallgattassék meg a másik fél is), a hatékony jogi felülvizsgálat elve, az equity (méltányosság, igazságosság), a jóhiszeműség, a jogbiztonság, a visszaható hatály tilalma, a szerzett jogok koncepciója, a bizalomvédelem elve, és az arányosság elve.⁵⁴⁰

Az EUMSZ alapján kialakult tehát az európai ius puniendi egyfajta részleges és közvetett formában,⁵⁴¹ amely végső soron zöld utat biztosít az egységes európai büntetőjog kialakulásának.⁵⁴²

7.2.2. Az európai ultima ratio elve

A *Lisszaboni Szerződés* elfogadásával hangsúlyosabbá vált az egységes uniós büntetőpolitika iránti igény, amely *élénkítette a szakpolitika vezérelveivel foglalkozó diskurzusokat* úgy az EU

---

konzolidációjára áll. V. ö.: KENDE Tamás szerk. (2016): Bevezetés az Európai Unió politikáiba. Digitális kiadás, Wolters Kluwer Kft., Budapest, https://eisz.mersz.org/?xmlazonosito=wk41_506_p2#wk41_506_p1-p2 (2018.03.21.)

⁵³⁹ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 13.

⁵⁴⁰ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 35-36.

⁵⁴¹ V. ö.: KARSAI Krisztina (2015): i. m., 16.

⁵⁴² BÉKÉS Ádám (2010): i. m., 46.

intézményeiben, mind a büntetőjoggal foglalkozó szakemberek körében. Az alábbiakban az ultima ratio mint európai büntetőpolitikai elv intézményi és szakirodalmi felfogásai tekinthetők át.

(1) Az Európai Kriminálpolitika Manifesztum elvei

A neves európai büntetőjogászokból álló European Criminal Policy Initiative (ECPI) csoport tagjainak szellemi termékeként 2009-ben jelent meg az „Európai Kriminálpolitika Manifesztuma”.⁵⁴³ A dokumentum a megfelelő, harmonikus, megfontolt, racionális uniós *büntetőpolitika fundamentális elveiként* tételezi a büntetőjogi beavatkozás legitim célkitűzése, az ultima ratio, a bűnösség, a törvényesség, a szubszidiaritás és a koherencia elvét, amelyek ismertek nemzetközi emberi jogi dokumentumokban, a tagállamok jogrendszereiben, illetve az Európai Unió jogában direkt vagy indirekt formában.

Az ultima ratio elve értelmében az Európai Unió csak akkor kötelezheti a tagállamokat bizonyos magatartások kriminalizációjára, ha az alapvető érdekek megóvásához szükséges, és amennyiben más eszközök hatástalannak bizonyultak ezeknek az érdekeknek a védelmében. Csak ilyen feltételek mellett lehet a büntetőjogi beavatkozás szükséges és az arányosság elvének megfelelő. Ez a követelmény részben a büntetés társadalmilag megbélyegző, alapjogkorlátozó jellegére vezethető vissza, indoka emellett, hogy a büntetendővé nyilvánítás és a büntetés területén felmerülő túlzások csökkentik a büntetőjog hatékonyságát. Az európai jogalkotó szerveknek tehát indokolási kötelezettsége áll fenn a büntetőjogi szankció mint a társadalmi kontrollrendszer legvégső eszköze alkalmazásakor.⁵⁴⁴

A manifesztum elvi rendszerében bizonyos, a dolgozat korábbi egységeiben is bemutatott *átfedések, párhuzamok* jelennek meg az elvek értelmezése körében. Így a *beavatkozás legitim céljának követelménye* magyarázatánál hangsúlyozza a csoport az uniós büntetőhatalom korlátjaként az alapvető érdekek védelmét, illetve a célzott magatartások társadalmilag kiemelkedő sérelmet hordozó jellegét, a büntetőjogi beavatkozásra vonatkozó indokolási kötelezettséget, mivel az uniós szakpolitikák végrehajtásának biztosítása önmagában még nem igazolja a büntetőjog igénybevételét,⁵⁴⁵ amely egyfajta arányosság vizsgálattal állítható párhuzamba.

A szubszidiaritás elve értelmében az európai jogalkotó csak akkor és annyiban alkalmazhat büntetőjog beavatkozást, amennyiben annak céljai tagállami szinten nem elegendőek, ennél

---

⁵⁴³ A Manifesto on European Criminal Policy. <http://www.crimpol.eu/manifesto/> (2019.03.08.)

⁵⁴⁴ A Manifesto on European Criminal Policy. I. 2.

⁵⁴⁵ A Manifesto on European Criminal Policy. I.1.

fogva kiterjedésük vagy hatásuk miatt európai szinten jobban megvalósíthatók. A tagállamok büntetőjogi értékrendje a "nemzeti identitás" része, amelyet az uniónak kifejezetten tiszteletben kell tartania. A szubszidiaritási tesztet – mérlegelve az összes körülményt, és figyelembe véve az összes cselekvési lehetőséget – minden jogi aktusnál minden részre kiterjedően el kell végezni, indokolási kötelezettség mellett.⁵⁴⁶ Ez a tézis a hazai büntetőjogi tankönyvirodalomban a szubszidiaritás/ ultima ratio büntetőjogi alapelvvel mutat párhuzamosságot.

(2) A Tanács iránymutatása

Az Európai Unió Tanácsa a Lisszaboni Szerződésre reagálva *a büntetőjogi jogalkotásra vonatkozó speciális iránymutatásokat és mintarendelkezéseket* adott ki 2009-ben.⁵⁴⁷

A dokumentum első része a büntetőjogi intézkedések szükségességét, a másik pedig azok struktúráját, tartalmi elemeit vizsgálja. Ebből a megközelítésből következik, hogy a büntetőjogi tárgyú jogi aktusokat két lépcsőben kell elfogadni: elsőként *az ultima ratio elve alapján dönteni kell a büntetőjogi intézkedések szükségességéről*, majd ezt követően lehet vitázni *az intézkedés tartalmáról*.

A büntetőjogi intézkedések elfogadása előtti *részletes hatásvizsgálatnak* ki kell terjednie a büntetőjogi rendelkezés hozzáadott értékének vizsgálatára más intézkedésekhez képest, a büntetni kívánt káros magatartás súlyosságának és/vagy elterjedtségének vizsgálatára az Unió regionális és helyi szintjein, valamint az új rendelkezéseknek a már létező büntetőjogi rendelkezésekre való hatásának vizsgálatára.

A büntetőjogi intézkedések kibocsátása során *a Lisszaboni Szerződésben megállapított elveket, így különösen az arányosság és a szubszidiaritás elvét is figyelembe kell venni*. Az Európai Unió kizárólag materiálisan sértő vagy konkrét veszélyeztető deliktumokat vonhat a szabályozás körébe. Absztrakt veszélyeztető és gondatlan deliktumokat kizárólag a védett jog vagy alapvető érdek különös relevanciája esetén lehet büntetendővé nyilvánítani.⁵⁴⁸ Olvasatomban a Tanács tartalmi kérdésekben az arányosság és szubszidiaritás elveinek tiszteletéhez köti a büntető jogalkotást, míg a teljes döntéshozatali folyamatot az ultima ratio elve alá rendeli.

---

⁵⁴⁶ A Manifesto on European Criminal Policy I.5.

⁵⁴⁷ A Tanács következtetései a Tanács büntetőjogi tanácskozásait irányító mintarendelkezésekről (16542/2/09., REV 2, 2009. 11. 27.)

⁵⁴⁸ A Tanács következtetései a Tanács büntetőjogi tanácskozásait irányító mintarendelkezésekről; V. ö.: UDVARHELYI Bence (2017): i. m., 181-182.

(3) A Bizottság véleménye

Az Európai Bizottság 2011-ben „*Az uniós büntetőpolitika létrehozása: Az uniós szakpolitikák hatékony végrehajtásának biztosítása a büntetőjog útján*” című közleményt adott ki.⁵⁴⁹

A dokumentum első részében a Bizottság az Unió fellépésének szükségességét hangsúlyozza, amely során a szubszidiaritás, az arányosság és a Szerződésben foglalt más alapelvek maradéktalan tiszteletben tartása mellett jár el.

A Bizottság álláspontja szerint *az uniós büntetőjog legfontosabb alapelvei* az ultima ratio és a szubszidiaritás elve, az alapvető jogok tiszteletben tartása, a büntetőjogi normák következetessége és a koherencia követelménye.

A Bizottság a Tanácshoz hasonlóan *a büntetőjogi beavatkozás kétlépcsős döntésmechanizmusa* mellett foglal állást. Az első lépcsőfokon zajló szükségességi elemzés keretei között hangsúlyozza *a büntetőhatalmi beavatkozás indokolásának jelentőségét*.⁵⁵⁰ Pozitív válasz esetén második lépésként azt kell eldönteni, hogy a konkrét esetben milyen típusú beavatkozásra van szükség. Ennek kötöttségei egyrészt, hogy az EUMSZ. 83. cikke a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek tekintetében szabályozási minimumok elfogadására korlátozódik, ami a teljes körű harmonizációt kizárja. A jogbiztonság elve ugyanakkor megköveteli a tényállások egyértelmű megfogalmazását. Ebben a szakaszban érvényesül a szükségesség és az arányosság követelményeinek mérlegelése is.

A Bizottság előirányozta egy *koherens és következetes uniós büntetőpolitika kialakítását 2020-ig*, a Bizottság, a Parlament és a Tanács által fejlesztett nyelvhasználati mintára alapítva.⁵⁵¹

(4) A Parlament állásfoglalása

Az Európai Parlament 2012-ben a büntetőjog uniós megközelítéséről szóló állásfoglalást adott ki *a jogharmonizációt megelőző hatásvizsgálat módszertanáról*.⁵⁵² Eszerint az uniós jogalkotónak igazolnia kell az alábbiakat. A büntetőjogi rendelkezések a társadalom vagy a magánszemélyek számára jelentős anyagi vagy nem anyagi kárt okozó magatartásra

---

⁵⁴⁹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az uniós büntetőpolitika létrehozása: Az uniós szakpolitikák hatékony végrehajtásának biztosítása a büntetőjog útján (COM(2011) 573., 2011. 09. 20.)

⁵⁵⁰ A szükségességi elemzés során az uniós jogalkotónak minden esetben alaposan vizsgálnia kell, hogy az adott szakpolitika végrehajtását más, nem büntetőjogi jellegű intézkedésekkel (például közigazgatási vagy polgári jellegű szankciókkal) nem lehetne-e kellőképpen biztosítani és hogy a büntetőjog ténylegesen hatékonyabban tudja-e orvosolni a problémákat, mint a nem büntetőjogi eszközök. Ennek során az uniós intézményeknek egyértelmű tényszerű bizonyítékok alapján kell megállapítaniuk, hogy hogy a szóban forgó bűncselekmény milyen jellegű, milyen hatásokkal jár, és a különböző tagállamok esetlegesen eltérő jogi helyzete mennyiben veszélyeztetheti a harmonizáció hatálya alá tartozó uniós szakpolitika hatékony végrehajtását.

⁵⁵¹ V. ö.: UDVARHELYI Bence (2017): i. m., 181-185.

⁵⁵² Az Európai Parlament 2012. május 22-i állásfoglalása a büntetőjog uniós megközelítéséről [2010/2310(INI) - P7_TA(2012) 208, HL C E 264., 2012. 05. 22., 7-11.]

összpontosítanak; a szóban forgó bűncselekmény különösen súlyos jellegű és határokon átnyúló vetülettel rendelkezik vagy közvetlenül hátrányos hatása van valamely harmonizációs intézkedésekkel érintett területen az uniós politika eredményes végrehajtására; az ilyen magatartás kezelésére nem állnak rendelkezésre más, kevésbé szigorú intézkedések; valamint, hogy a közös uniós megközelítés hozzáadott gyakorlati értékkel bír a bűncselekmény elterjedtségi és gyakorisági jellemzőire is figyelemmel. A Parlament tehát némileg pontosította a Tanács és a Bizottság büntető jogalkotással összefüggő intencióit.

(5) Szakirodalmi nézőpontok

Az ultima ratio intézményi felfogásainak összképét keresve célszerű kiindulni abból a megállapításból, hogy *az egyes intézmények eltérő szemlélettel közelítenek magához az európai büntetőjoghoz.*

A legnagyobb eltérés a Tanács és a Bizottság álláspontja között húzódik. A Tanács a tagállamok nemzeti érdekeit képviselve *restriktív* álláspontot fogalmaz meg az unió büntetőhatalmával kapcsolatban, míg a Bizottság ugyanezt a kompetenciát a lehető *legtágabb körben* értelmezi és támogatja, mutat rá Vogel.⁵⁵³ A Tanács a hosszútávú stratégiai prioritásokat megfogalmazó programok megvalósulására koncentrál, amely feltételezi a büntetőjogi tárgyú uniós jogi aktusok elfogadásának folytonosságát. A Bizottság közleménye elsősorban az uniós büntetőjog hozzáadott értékét kívánja alátámasztani, és az EUMSZ. 83. cikk (2) bekezdése szerinti járulékos jogharmonizációs hatáskör gyakorlásának feltételeit helyezi a középpontba. Némileg máshova helyezik a hangsúlyt javaslataik megfogalmazása során, írja Mitsilegas.⁵⁵⁴ A *szabadságelvonó szankciók végső eszköz jellegének követelményét* mindenestre mindkét intézmény hangsúlyozza az európai integráció korai szakaszától kezdve.⁵⁵⁵ A Parlament alapvetően a büntetőjogi jogalkotás során tiszteletben tartandó alapvető elveket emeli ki.⁵⁵⁶

Az ultima ratio elfogadottsága a szakirodalomban megosztott. Peristeridou szerint bár nem szerepel a Szerződésekben, *az európai soft-law-ban megjelenve jelentős a szerepe az európai*

---

⁵⁵³ VOGEL, Joachim (2011): Die Strafgesetzgebungskompetenzen der Europäischen Union nach Art. 83, 86 und 325 AEUV. In AMBOS, Kai hrsg.: Europäisches Strafrecht post-Lissabon. Universitätsverlag Göttingen, Göttingen, 53-54., idézi: UDVARHELYI Bence (2017): i. m., 181.

⁵⁵⁴ MITSILEGAS, Valsamis (2014): EU Criminal Law Competence after Lisbon: From Securitised to Functional Criminalisation. In ARCARAZO, Diego Acosta – MURPHY, Cian C. ed.: EU Security and Justice Law. After Lisbon and Stockholm. Hart Publishing, Oxford – Portland, 127., idézi: UDVARHELYI Bence (2017): i. m., 180.

⁵⁵⁵ Lásd például a Tanács R (87) 18. sz. ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről, a Tanács R. (92) 16. sz. ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól, az R. (96) 8. sz. ajánlás az európai kriminálpolitikáról a változás idején, az R. (99) 20. sz. ajánlás a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönnépesség inflációjáról vagy az R. (99) 19. sz. ajánlás a mediációról büntető ügyekben vagy a Bizottságnak a próbaidőről és az alternatív szankciókról szóló 2008/947/IB kerethatározata.

⁵⁵⁶ MITSILEGAS, Valsamis (2014): i. m., 127., idézi: UDVARHELYI Bence (2017): i. m., 180.

büntetőjog keretei vonatkozásában.⁵⁵⁷ Az ultima ratio (végső érv kivételes esetben) kvalitatív és kvantitatív jellemzőkkel bír, *a büntetőhatalmat szükséghelyzetekre korlátozó elv*, amely a büntetőjog használatát végső megoldásként írja elő, függetlenül a törvényhozó kilététől, annak kizárólagos vagy osztott kompetenciáitól, hangsúlyozza Kaiafa-Gbandi.⁵⁵⁸

Tuori ugyanakkor úgy látja, az ultima ratio alkotmányos rangú elvi minősége az EU jogában sokkal inkább vitatott, mint a nemzeti alkotmányokban. Érvényesülése politikai alapú európai alkotmányos elvek által veszélyeztetett.⁵⁵⁹ Karsai szerint az európai jogban és a politikai dokumentumokban az ultima ratio elvnek *sokkal tágabb hivatkozási horizontja* van, mint ahogy az a büntetőjogi jogalkotáshoz kapcsolódó elv hatóköréből következne,⁵⁶⁰ a szubszidiaritás és az ultima ratio gyakran felcserélhető módon jelennek meg az EU dokumentumaiban.⁵⁶¹

Suominen az ultima ratio és más elvek párhuzamos használatát, illetve szoros összefüggését az EU büntetőhatalmának többirányú korlátjaiból vezeti le.⁵⁶²

Az ultima ratio normatív szempontból szoros összefüggésben áll az arányosság elvével, azonban míg *az arányosság elve előre feltételez egy adott célt, addig az ultima ratio elve a célt is minősíti*, írja Kaiafa-Gbandi. Az ultima ratio és az arányosság elvek közötti párhuzam arra is rávilágít, hogy az ultima ratio alapelve *az EU normatív elvein alapul*, tehát a Lisszaboni Szerződés (EUSZ) 5. cikkében rögzített proporcionalitás és szubszidiaritás elveiből, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 49. cikkében is hangsúlyozott proporcionalitás elvéből levezethető.⁵⁶³

Melander a fenti elvek kapcsolatát abban látja, hogy a szubszidiaritás generálprincípiuma az ultima ratio elv szövetségi dimenziója, az arányosság elve az ultima ratiót közvetlenül kifejező kategória. Ebből az következik, hogy az ultima ratió csak úgy van létjogosultsága az uniós

---

⁵⁵⁷ PERISTERIDOU, Christina (2015): i. m., 296.

⁵⁵⁸ KAIIFA-GBANDI, Maria (2011): i. m., 7., 20.

⁵⁵⁹ TUORI, Kaarlo (2013): i. m., 15.

⁵⁶⁰ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 85.

⁵⁶¹ KARSAI, Krisztina (2013): Ultima Ratio and Subsidiarity in the European Criminal Law. Acta Juridica Et Politica, 3:1, 63.

⁵⁶² Az EU büntetőjogi kompetenciája alapvetően három irányban korlátozott: az EU politikák hatékony végrehajtása érdekében alkalmazható, ha a kitűzött cél eléréséhez a büntetőjogi beavatkozás szükséges, valamint eszközrendszere hatékony és megfelelő magatartásirányítási eszköz lehet az adott területen. A korlátok azt is mutatják, hogy az ultima ratio elve *szoros összefüggésben van az európai büntetőjog további vezérelveivel*, a szubszidiaritással, az arányossággal és koherencia követelményével. V. ö.: SUOMINEN, Annika (2018): The Sensitive Relationship Between the Different Means of Legal Integration: Mutual Recognition and Approximation. In BRIÈRE, Chloé – WEIMBERGH, Anne: The Needed Balances in EU Criminal Law: Past, Present and Future, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 180.

⁵⁶³ KAIIFA-GBANDI, Maria (2011): i. m., 7., 17., 20.

jogban az arányosság elve mellett, amennyiben azt az *EU büntetőjogra vonatkozó speciális arányossági követelményként* tartjuk számon.⁵⁶⁴

7.2.3. Ultima ratio mint az EU büntetőhatalmának korlátja

A Lisszaboni Szerződés klauzulái első olvasatra az Unió büntetőhatalmának terjeszkedésére utaló, párhuzamosan a szupranacionális ius puniendit korlátozó normákat is tartalmaznak. Az ultima ratio uniós aspektusa abba a tételbe sűrítendő, hogy az uniós beavatkozás a tisztán tagállami vagy az ún. kompromisszumos megoldásokhoz képest ultima ratio.⁵⁶⁵ Az EU büntetőhatalmának kereteit, valamint büntető jogalkotásának a tendenciáit a fenti tétel tükrében értékelő gondolatok olvashatók, felmerül emellett a büntetőhatalmi beavatkozás igazolásának kérdése.

(1) Az európai büntetőhatalom ultima ratio jellege

Az általános büntetőjogi harmonizációs hatáskör tételesen felsorolt különösen súlyos, illetve határon átnyúló jellegű bűncselekményi területek irányelvi harmonizációját teszi lehetővé. A bűncselekmények köre kevés kétséget vet fel az EU büntetőjogi relevancia tekintetében, mutat rá Lukácsi,⁵⁶⁶ ugyanakkor a felhatalmazás konkrét tényállások helyett bűncselekményi területekre alapításának módszere nem eléggé akkurátus ahhoz, hogy megfeleljen a szubszidiaritás elvének, ezért Melander a deliktumok határon átnyúló, illetve különösen súlyos jellegének precízebb alátámasztását javasolja.⁵⁶⁷

A járulékos (kiegészítő) jogharmonizációs hatáskör az unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen esetekben teszi lehetővé a harmonizációt. Ez a felhatalmazás sokkal általánosabb harmonizációs lehetőségét biztosít, mint azt az uniós politikák eredményes implementálása indokolná. Az erre alapított nem hatékony beavatkozás rombolhatja a büntetőjog tekintélyét, a túlságosan szigorú fellépést pedig a norma címzettjei igazságtalannak érezhetik, írja Herlin-Karnell.⁵⁶⁸ A szabályt kiegészíti az EU Bizottság 2011. évi közleménye az érintett politikák listájának kibocsátásával, amely által a büntető jogalkotási jogkör szabályozása megfelel az ultima ratio szövetségi dimenziója által támasztott követelménynek, mutat rá Melander.⁵⁶⁹ Az elkerülhetetlenség (essentiality) és eredményesség (effectiveness)

---

⁵⁶⁴ MELANDER, Sakari (2013): i. m., 52., 55.

⁵⁶⁵ KARSAI Krisztina (2015): i. m., 87.

⁵⁶⁶ LUKÁCSI Tamás (2015): Az ultima ratio elve az Európai Unió jogában. Állam- és Jogtudomány, 2015/2., 27.

⁵⁶⁷ MELANDER, Sakari (2013): i. m., 53-54.

⁵⁶⁸ HERLIN-KARNELL, Ester (2010): i. m., 1121-1123.

⁵⁶⁹ MELANDER, Sakari (2013): i. m., 54.

kritériumrendszerében Öberg a büntetőjog ultima ratio jelleggel történő igénybevételenek követelményét,⁵⁷⁰ Lukácsi a nemzeti hagyományok tiszteletben tartásának kötelezettségét és az ultima ratio elvét látja tükröződni.⁵⁷¹ Ezzel szemben Tuori úgy látja, az eredményesség metaelvé az unió büntetőjogi beavatkozásának igazolására szolgál, a büntetőjogot politikai célok megoldási eszközévé degradálja, negligálva az ultima ratio elvének jelentőségét.⁵⁷²

A speciális (különös) jogharmonizációs hatáskör az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelmet biztosítja a büntetőjog eszközével, szükségesség esetén. Ez a felhatalmazás rendeleti típusú aktus útján teszi lehetővé a büntetőjogi jogharmonizációt, erőteljes büntetőpotenciált biztosítva.

A szakirodalomban leginkább az *Unió büntetőhatalmának (lehetséges) expanziójával* foglalkozó gondolatokkal találkozhatunk. Így Tuori szerint az uniós beavatkozás kereteit megszabni hivatott klasszikus elvek, mint az arányosság és a szubszidiaritás leginkább az uniós beavatkozás hasznossági elvü megalapozását szolgálják.⁵⁷³ Herlin-Karnell szerint a Lisszaboni Szerződésben összességében erőteljesebben jelenik meg az Unió kriminalizációs ambíciója, mint az ultima ratio jellegű büntetőjogra törekvés.⁵⁷⁴ Az európai büntető jogalkotó összességében csak látszólag tiszteli az ultima ratio elvét. A büntető jogszabályok beiktatása egyszerű, költségmentes folyamat, a szociálpolitikai folyamatokra adott prima ratio válasz az európai jogban, írja Fletcher.⁵⁷⁵

Nem feledkezhetünk meg azonban az uniós büntetőhatalom dinamikájának másik irányáról, a *dekriminalizációról* sem. Mitsilegas az európai integrációs folyamat okán felmerülő dekriminalizációs trendeket négy típusba sorolja. Így az uniós jog nemzeti büntető igazságszolgáltatási rendszerekre vonatkozó általános elvei révén megvalósuló, a büntető- és közigazgatási jog kettős szerződéses jogalapja alapján felmerülő, a Charta 49. cikkének alkalmazásával történő, illetve a hatályos uniós jogszabályok felülvizsgálata és reformja révén kialakuló dekriminalizáció.⁵⁷⁶

---

⁵⁷⁰ ÖBERG, Jacob (2014): Do we really need criminal sanctions for the enforcement of EU law. *New Journal of European Criminal Law*, 5, 386.

⁵⁷¹ LUKÁCSI Tamás (2015): i. m., 44.

⁵⁷² TUORI, Kaarlo (2013): i. m., 18.

⁵⁷³ TUORI, Kaarlo (2013): i. m., 14.

⁵⁷⁴ HERLIN-KARNELL, Ester (2010): i. m., 1123-1126.

⁵⁷⁵ Fletcher ebből a megközelítésből kiindulva vitatja az unió pénzügyi érdekeinek védelme érdekében alkalmazható különös jogharmonizációs jogkör lehetőségét. V. ö.: FLETCHER, George (2005): Parochial versus Universal Criminal Law. *3 J. Int'l Crim. Just.*, 31.

⁵⁷⁶ V. ö.: MITSILEGAS, Valsamis (2019): Decriminalisation in the Law of the European Union. In OUWERKERK, Jannemieke et al. eds.: i. m., 106-107.

(2) Az uniós büntető jogalkotás tendenciái

Az uniós beavatkozás által érintett bűncselekményi területek az általános és a speciális jogharmonizációs hatáskör alá tartoznak, így általánosságban megfelelnek az ultima ratio követelményének. Közelebbről szemlélve – figyelembe véve az EU büntetőjogi hatásköreit, irányelveit és javaslatait az ultima ratio követelménye tükrében – az alábbi megállapítások tehetők.

(a) Pozitív példák

Az Unió költségvetését támadó cselekmények végső soron az integrációt ássák alá, amelynek védelmében a jogalkotó széles körű eszközrendszert használ, igénybe veszi még az ultima ratioként felfogott büntetőjogot is.⁵⁷⁷ Az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelv értékhatárhoz, illetve az elkövetési módszer összetettségét fokozó körülményekhez köti a hatókörébe vonni kívánt eseteket,⁵⁷⁸ azaz a *jelenségek súlyosabb formáit kriminalizálja*, enyhébb alakzatai vonatkozásában biztosítja ennek tagállami mérlegelését.

A *szexuális bántalmazás és kizsákmányolás* elleni irányelv vélhetően egy másik szempont, a *nemzeti jogrendszerek kulturális eltérésének tisztelete* alapján biztosít mérlegelési jogot bizonyos beleegyezésen alapuló nemi interakciók kriminalizálása kérdésében.⁵⁷⁹

Az *információs rendszerek elleni támadásról* szóló irányelv⁵⁸⁰ és a *bennfentes kereskedelemről* szóló irányelv⁵⁸¹ biztosítja a *legsúlyosabb mérlegelést a nemzeti jogalkotónak* azáltal, hogy a „súlyos” esetek tekintetében ír elő kriminalizációs kötelezettséget, amely azt gondolom, a tagállamok technikai fejlettségi szintjére, illetve gazdasági kultúrájának eltéréseire lehet figyelemmel.

(b) Aggasztó tendenciák

Az alapvető szabadságjogokkal és tradíciókkal ellentmondó uniós büntetőjoghoz vezet a világos védelmi cél hiánya, határozatlan tényállások elfogadása, fokozódó represszióval reagálás a társadalmi problémákra, illetve az ultima ratio elvének mellőzése.⁵⁸²

---

⁵⁷⁷ POLT Péter (2019): A költségvetés büntetőjogi védelmének egyes elméleti és gyakorlati kérdései. Dialóg Campus, Budapest, 22.

⁵⁷⁸ 2017/1371/EU irányelv 4. cikk: ha a bűncselekmény által okozott teljes kár legalább 10 000 000 EUR, továbbá ha kettő vagy több tagállam területéhez kapcsolódik, csalárd rendszer alkalmazásából ered, melynek során az említett bűncselekményeket strukturált módon követik el azzal a céllal, hogy jogtalan előnyre tegyenek szert a közös héarendszer segítségével.

⁵⁷⁹ 2011/93/EU irányelv 5. cikk (8) bekezdés, 8. cikk

⁵⁸⁰ 2013/40/EU irányelv 3-7. cikk

⁵⁸¹ 2014/57/EU irányelv 3-5. cikk

⁵⁸² A Manifesto on European Criminal Policy. II.7.

A *tőkepiac büntetőjogi védelmével* kapcsolatos jogalkotással szemben ismert olyan, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság által, illetve a szakirodalomban megfogalmazott kritika, miszerint a harmonizáció a büntetőhatalmi beavatkozás elengedhetetlenségének indokolása nélkül történt. Ez felveti a kérdést az uniós büntető jogalkotásra nézve: elvárt-e a Bizottságtól, hogy *empirikus bizonyítékokkal* támassza alá a kriminalizációt, illetve mik ezek a bizonyítékok.⁵⁸³

A hatáskörök meglétéből nem feltétlenül kell következnie a bűncselekményekhez kapcsolódó valamennyi potenciális elkövetési magatartás uniós szintű szabályozásának és büntetésének.⁵⁸⁴

Az uniós jogalkotó több esetben is olyan, jellemzően *előkészületi vagy részesi jellegű magatartások kriminalizálására* kötelezi a tagállamokat, amelyek a jogtárgy veszélyeztetésére pusztán absztrakt módon alkalmas.

Így például az *információs rendszerek elleni támadásokról és a pénzhamisítás elleni küzdelemről* szóló irányelv pönalizálja a bűncselekmény elkövetéséhez használt eszközökkel kapcsolatos előkészületi jellegű magatartásokat – ide tartozik a számítógépes programok, jelszavak, belépési programok, biztonsági hologramok és vízjelek tekintetében az előállítás, elfogadás, megszerzés, birtoklás, forgalomba hozatal jellegű magatartások köre –.⁵⁸⁵

A *terrorizmus elleni küzdelemről* szóló irányelv számos olyan magatartást szankcionál, amelyek csak nagyon távoli összefüggésben vannak a konkrét terrorista cselekmény megvalósításával – például terrorista kiképzésben részesítés, terrorista kiképzésben való részvétel, terrorizmus céljából való utazás szervezése vagy elősegítése –.⁵⁸⁶

(3) A büntetőhatalom igazolásának igénye

A jogi beavatkozás tényekre alapítottságának, illetve *indokolásának egyre nagyobb jelentősége van a társadalompolitikában.*⁵⁸⁷ A kutatás során kiemelt figyelmet érdemlő kérdésként jelentkezik az EU büntetőhatalmának igazolására irányuló igény, amely nemcsak az EU intézményeinek intenciói között jelenik meg, hanem élénk szakirodalmi érdeklődés tárgya is.⁵⁸⁸

---

⁵⁸³ V. ö.: OUWERKERK, Jannemieke (2019): Evidence-Based Criminalisation in EU Law: Evidence of What Exactly? In OUWERKERK, Jannemieke et al.: i. m, 38.

⁵⁸⁴ V. ö.: A Manifesto on European Criminal Policy. II.5.

⁵⁸⁵ 2013/40/EU irányelv 7. cikk; 2014/62/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdés d) pont

⁵⁸⁶ 2017/541/EU irányelv 7-10. cikk

⁵⁸⁷ VAN DER LEUN, Joanne (2019): Foreword. Towards evidence-informed law and policy making in the EU, some introductory notes from a criminologist. In OUWERKERK, Jannemieke et al.: The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives, European Criminal Justice Series, Volume 1, <https://brill.com/view/book/edcoll/9789004367371/front-6.xml> (2019.03.27.)

⁵⁸⁸ Így például az unió büntetőhatalmi beavatkozásával, illetve ennek indokolási kereteivel kapcsolatban megjelent tanulmánykötet három alapvető kérdéskörrel foglalkozik. A mit büntessünk kérdést elemzi kriminológiai aspektusból, foglalkozik a büntető jogalkotással jogfilozófiai szempontból, valamint a hogyan büntessünk kérdést kognitív megközelítéssel elemzi. A szerzők értékelik emellett a Lisszaboni szerződés hatályba lépését követő

Az európai büntető jogalkalmazást tekintve nem vitás, hogy az EU anyagi büntetőjogi kompetenciájában és a kriminalizáció európai alapelveiben kifejeződő *normatív paradigmát tiszteletben kell tartani*.⁵⁸⁹

Az Európai Unió Bírósága aktuálisan a nyilvánvaló alkalmatlanság standardja alapján értékeli a büntető jogalkotási tevékenységét.⁵⁹⁰ Álláspontja alapvetően az, hogy az EU-Szerződések előkészítő anyagai felhasználhatók a ratio legis feltárásához a normaszövegek textuális értelmezését kiegészítendő, figyelemmel azonban arra, hogy a jogszerűség elve megköveteli a büntetőjog szigorú értelmezését, az *ultima ratio elve* pedig megköveteli, hogy a büntetőjogszabályokat ritkán alkalmazzák. Emiatt a teleológiai értelmezés nem vezethet az EU anyagi büntetőjogi hatáskörét növeléséhez, vagy természete megváltoztatásához.⁵⁹¹

A büntetőpolitika fokozottabb legitimálása többféle modell alapján is megtörténhet.⁵⁹² Öberg a nyilvánvaló alkalmatlanság fenti koncepciója helyett egy *összetettebb legitimációs tesztet* ajánl. Ennek részét kell, hogy képezze legalább egy, releváns büntetőjogi és kriminológiai elméletekre alapozott érv minőségi és mennyiségi szempontból is releváns és elegendő bizonyítékkal – legalább két különböző jogi dokumentum, statisztikai tanulmányok, politikai és/vagy tudományos írások tekinthetők – alátámasztva.⁵⁹³ Általánosabban fogalmaz Pawson, aki a politikai döntések hagyományosan valamely egyszerű logikai szabályra alapított voltával szemben ajánlja az összetett ok-okozati összefüggések alapulvételével kidolgozott modelljét a döntéshozatal alapjául.⁵⁹⁴ *Rendszerszerű felülvizsgálati modellje* (systematic review) az analitikai modellek egy olyan reális szintézise, amely többféle bizonyítéksor összekapcsolását ajánlja a döntéshozatal során. A modell *lépései* magának a kérdésnek az azonosítás, az elsődleges tudományos források azonosítása, ezek minőségének értékelése, az adatok kinyerése, az adatok szintetizálása, végül az eredmény disszeminációja.⁵⁹⁵

---

időszak büntető igazságszolgáltatási rendszerét. Lásd: OUWERKERK, Jannemieke et al.: i. m., Contents, <https://brill.com/view/title/38099> (2019.03.27.)

⁵⁸⁹ KETTUNEN, Merita (2015): Legitimizing the use of transnational criminal law: The European framework. University of Helsinki, Faculty of Law, Doctoral dissertation, Abstract, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1646-8> (2019.12.25.)

⁵⁹⁰ ÖBERG, Jacob (2014): i. m., 386-387.

⁵⁹¹ KETTUNEN, Merita (2015): i. m., u. o.

⁵⁹² VAN DER LEUN, Joanne (2019): i. m., u. o.

⁵⁹³ ÖBERG, Jacob (2014): i. m., 386-387.

⁵⁹⁴ V. ö.: MASON, Greg (2010): R. Pawson. (2006). Evidence-based Policy: A Realist Perspective. Thousand Oaks, CA: Sage. 209 pages. Review. The Canadian Journal of Program Evaluation, Vol. 23 No. 2., <https://evaluationcanada.ca/system/files/cjpe-entries/23-2-268.pdf> (2020.08.20.) 268-270.

⁵⁹⁵ A standardizálás, az összegzés, illetve az aggregáció mint meta-analitikus folyamatok Pawson szerint nem alkalmasak tartós igazságok feltárására, amelynek oka különösen az, hogy ezek a meta-analitikus modellek kizárják a programelmélet alkalmazását, illetve a ténylegesen működő megoldási javaslatok figyelembe vételének lehetőségét. V. ö.: PAWSON, Ray (2006): Evidence-Based Policy: A Realist Perspective. Sage Publications, London, <https://www.mobt3ath.com/uplode/book/book-53507.pdf> (2020.08.20.) 79-103.

Van Der Leun megfogalmazásában az *igazolt jogalkotás* minden esetben *feltételezi*, hogy az indokolás az adott helyzettől elszakítva is helytálló legyen. A beavatkozás eszközeinek nemcsak a hatékonysága vizsgálendő, hanem az is, hogy milyen kondíciók mentén, illetve miért történik, ugyanis a gyakorlatban a politikák szimbolikus üzenete gyakran fontosabb, mint büntetőhatalmi beavatkozás racionalitása, és gyakorlati következményei. Hangsúlyozandó egyúttal, hogy egy-egy jelenségcsoport kriminológiai jellemzői alapján sem vonhatók le lineáris jogalkotáspolitikai következtetések, azaz egy középutas megoldás javasolható a megalapozott büntetőpolitika kialakításában.⁵⁹⁶

7.3.Részösszefoglalás és következtetések

(1) Mit mutatnak a kriminalizációs elméletek?

A *változó társadalmi környezet* kihatással van a kriminológiai gondolkodásra és ezzel összefüggésben a *(kontra)kriminalizációs indokok súlypontjaira*. Míg a modern büntetőjog kialakulása korábban egy-egy elv emelkedett ki kriminalizációs korlátként, mára elterjedt az a nézet, miszerint ezek a korlátok/indokok nem foglalhatók össze egyetlen elvben, jellemző a kriminalizációs tényezők *differenciálódása*. Ezeket különféle csoportosításban tárgyalják a szakirodalomban – így szubsztantív és pragmatikus, büntetőjogon kívüli, illetve belüli tényezők –. Párhuzamosan a kriminalizáció *igazolhatóságának fokozására* irányuló igény és a *döntéshozatali processzus srukturálására* törekvés jelenik meg.

A modern, gazdaságilag fejlett társadalmakban a kriminálpolitika egyre inkább a bűnözés jövőbeni csökkentésének elérésére koncentrál, a legitimitás és a méltányosság tiszteletben tartásának igénye mellett.⁵⁹⁷ Látható ugyanakkor, hogy bár számos kriminalizációs elmélet áll a nyugati demokráciák rendelkezésére, mégis aggasztó mértékeket ölt az ún. szimbolikus kriminalizáció.⁵⁹⁸

Az *ultima ratio* ideális, liberális jogállami felfogásából kiindulva szubsztantív, alapjogcentrikus, a büntetőhatalmat korlátozó elvről van szó. Ugyanakkor, a kriminalizációs tényezők differenciálódását elfogadva, az *ultima ratio* gyűjtőelvi, közvetítő elvi minőségében, illetve más tényezőkkel együtt lehet alkalmas a büntetőhatalom korlátozására a kriminalizációs elméletek rendszerének részeként.

---

⁵⁹⁶ VAN DER LEUN, Joanne (2019): i. m., u. o.

⁵⁹⁷ BERNARD, Thomas J. (é. n.): Crime and social policy. In Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/crime-law/Crime-and-social-policy> (2019.12.26.)

⁵⁹⁸ WILENMANN, Javier (2019): Framing Meaning through Criminalization: A Test for the Theory of Criminalization, *New Criminal Law Review*, 2019/22 (1, <https://doi.org/10.1525/nclr.2019.22.1.3>) (2020.08.20.) 4.

(2) Az ultima ratio jelene és jövője Európában

Az EU büntetőjogi jogharmonizációs tevékenysége keresztút előtt áll, mivel az euro-bűncselekmények anyagi jogi szabályozásának minimális közelítése megtörtént. Az egyéb uniós politikáknak a járulékos harmonizációs jogkörre alapított büntetőjog általi biztosítása jelentene stratégia előrelépést, amely a tagállamok részéről e kompetencia intenzívebb gyakorlásának elfogadását igényelné,⁵⁹⁹ azonban a döntéshozatali folyamat *lelassulása* mellett érzékelhető a tagállami hatáskörök mind óvatosabb feladása.⁶⁰⁰

Az ultima ratio elvének a feladata a büntetőjogi harmonizáció folyamatában az, hogy *az unió kriminálpolitikai elveként* a szükséges minimumra korlátozza az EU büntetőhatalmát. Úgy tűnik, osztozik ezen a feladaton a szubszidiaritás, az arányosság, a minimális intervenció, a tagállami hagyományok tisztelete, a vészfék záradék, az elengedhetetlenség, illetve a koherencia követelményeivel. Az ultima ratio elve csupán háttérdokumentumokban megjelenő, *normatív rang nélküli követelmény (soft-principle)*, amely a Lisszaboni Szerződés 5. cikke alatti proporcionalitás és szubszidiaritás elveiből, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 49. cikkében is hangsúlyozott proporcionalitás elvéből *közvetlenül levezethető*. Az elv elsődlegesen az uniós büntetőhatalom alkalmazásának *szükségességi vizsgálata* körében, a beavatkozás *indokoltsága* kérdésével összefüggésben, azaz legitimációs tényezőként találja meg a helyét. Több kutatásban *hivatkozzák az EU harmonizációs tevékenységének kritikai vizsgálata során*. Észlelhető *az uniós intézmények részéről*, hogy koncepcionális szinten *hangsúlyozzák az ultima ratio tiszteletben tartását*,⁶⁰¹ párhuzamosan azonban az is látható, hogy Lisszaboni Szerződés keretei megteremtik a lehetőséget erőteljesebb büntetőpotenciál gyakorlására. Az EU büntető jogharmonizációs hatáskörei közül leginkább a *járlékos harmonizációs kompetencia* sértheti az ultima ratio elvét. *Az EU büntető jogalkotási termékei részben tükrözik az ultima ratio kritérium tiszteletét*, azonban a kriminalizáció indokolásának hiánya, illetve az előrehozott büntetőjogi védelem gyakori alkalmazása nem kívánatos gyakorlatnak tekinthető.

A büntetőjogi kompetenciák uniós strukturálódása miatt előre jelezhető, hogy az általános jogelvek között meg fognak jelenni a jövőben önálló, csak büntetőjogi tartalommal bíró jogelvek is.⁶⁰² Ebben a folyamatban *az ultima ratio normatív megjelenítése javasolható*.⁶⁰³

---

⁵⁹⁹ Európai Tanács Következtetések, 2014. június 27. (OR. en) EUCO 79/14. 5-6., idézi: KENDE Tamás szerk. (2016): i. m., https://eisz.mersz.org/?xmlazonosito=wk41_519_p1#wk41_519_p1 (2018.03.21.)

⁶⁰⁰ KENDE Tamás szerk. (2016): i. m., https://eisz.mersz.org/?xmlazonosito=wk41_526_p4#wk41_526_p4 (2018.03.21.)

⁶⁰¹ LUKÁCSI Tamás (2015): i. m., 40-41.

⁶⁰² KARSAI Krisztina (2015): i. m., 36.

⁶⁰³ Hasonlóan látja: PERŠAK, Nina (2019): EU Criminalisation, Its Normative Justifications, and Criminological Considerations for EU Criminal Policy and Justice. In OUWERKERK, Jannemieke et al.: i. m., 16.

8. ULTIMA RATIO A NEMZETI BÜNTETŐPOLITIKÁBAN

A fejezetben rövid bevezető gondolatok után áttekintem a hazai büntetőpolitika alakulását hivatalos dokumentumok és más szakirodalmi források mentén azzal a céllal, hogy kutassam a büntetőjog ultima ratio jellegének megnyilvánulásait.

A *büntetőpolitikát a szocializmus időszakában* jelentős átpolitizáltság, osztálytartalommal telítettség jellemezte.⁶⁰⁴ 1945-től egy gyökeresen más állam és jog alapvető értékeinek közegében éltünk, amely önmagát a társadalomfejlődés addig elért legmagasabb fokának minősítette. A rendszerváltáskor új alapvető értékek tételezésére volt szükség a nálunk jobban működő államok, gazdasági- és jogrendszerek mintájára.⁶⁰⁵

A *hazai bűnözésben* 1970-1988 között a bűncselekmények összetételének viszonylagos stabilitása mellett a regisztrált bűncselekmények számának lassú emelkedése volt látható, 122 ezres nagyságrendűről ~185 ezerre változott. 1989-ben korábban nem tapasztalt méretűre, 225 ezerre nőtt a hatóságok tudomására jutott bűncselekmények száma, 1990-ben ~341 ezer, 1995-ben ~502 ezer bűncselekményt regisztráltak, tehát *a rendszerváltással a bűnözés dinamikája is megváltozott*. A növekedés jelentős része a vagyon elleni bűncselekmények – különösen a lopások, a betöréses lopások és a rablások – körében jelentkezett, kiegészülve új típusú fenyegetésekkel, mint gépkocsilopások, ún. ingatlancsalás, leszámolások, droggal kapcsolatos cselekmények. Hazánkhoz hasonlóan a Közép- és Kelet-európai rendszerváltó országokban is legalább a duplájára emelkedett a bűnözés. A hazai bűnözés az 1990-es évek utolsó harmadától *magas szinten stagnált*.⁶⁰⁶ A bűnözési rátát 1998 és 2012 között a *csökkenés-emelkedés váltakozó tendenciái* jellemezték, a mutató a fenti időszakban 600 ezres nagyságrendről a 451 ezres volumenre váltott.⁶⁰⁷ A rendszerváltást követő kriminálpolitikának tehát a fenti bűnözési dinamikára kellett reagálnia.

A rendszerváltást követő magyar politikai gondolkodás történetének három szakasza különböztethető meg: a rendszerváltás rövid, a „klasszikus”/konzervatív és a baloldali/szociálliberális elemeket egyaránt magában foglaló „liberális konszenzusos”

---

⁶⁰⁴ BELOVICS et al. (2014b): i. m., 45.

⁶⁰⁵ V. ö.: LENKOVICS Barnabás (2013): i. m., 331-332.

⁶⁰⁶ A Társadalmi Bünmegelőzés Nemzeti Stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) Ogy. határozat, 2.1. A bűnözés alakulása

⁶⁰⁷ 1998-2002 között 600 ezerről 420 ezerre csökkent, 2003-2005 között 423 ezerre emelkedett, 2009-ig jelentősebb csökkenés volt látható 375 ezres nagyságrendre, majd a 2009-2012-es időszakban összességében 20%-os, 451 ezerig emelkedő trend volt látható. Ennek java része bizonyos járulékos bűncselekmények minősítési gyakorlatának változásával magyarázható. V. ö.: a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat, 5.3. A hazai bűnügyi statisztika adatainak megállapításai, 5.4. A bűnügyi helyzet statisztikai értékelése (2003-2012)

időszaka, a nagyjából a 2000-es évek utolsó harmadáig tartó, dominánsan baloldali/szociálliberalista korszak és a 2000-es évek végétől napjainkig tartó „antiliberalis fordulatként” jellemezhető szakasz.⁶⁰⁸ *A politikai gondolkodástörténeti ciklusok részlegesen tükröződnek a büntetőpolitika alakításában*, amelynek folytonossága a rendszerváltozást követő időszakban tulajdonképpen a négyévenkénti kormányváltás mentén tört meg.⁶⁰⁹

8.1.Ultima ratio a hivatalos büntetőpolitikai dokumentumokban és azok margóján

A fiatal demokrácia első kormányprogramja büntetőpolitikai célkitűzésekről nem foglalt állást, erre csak néhány évvel később merült fel az igény. Az *1993-as kriminálpolitikai koncepció* a gyakorlati kriminálpolitika két alapmodelljét különböztette meg, így a korlátozó-beavatkozó, illetve a segítő-támogató rendszert.⁶¹⁰ *Az ultima ratio érvényesülését ez utóbbi kriminálpolitikai alapmodell támogatja inkább*. A segítő-támogató modell a Btk. soron következő novelláris módosításában az igazságos, a tett súlyához igazodó büntetés elvének, a személyi szabadság fokozott tiszteletének, a büntetőjogi beavatkozást ésszerű korlátok közé szorításának elvi szintű megfogalmazásán keresztül jelent meg.⁶¹¹ Kifejezésre jutott emellett egyfajta tolerancia a többé-kevésbé áldozatnak tekinthető személyekkel szemben az üzletszerű kéjelgés büntetőjogi üldözésének megszüntetése, illetve a kábítószer-bűnözés terén kompromisszumos, a fogyasztókat medikalizáló kriminálpolitika bevezetése útján. A novella a szankcionálást illetően szélesítette az alternatív büntetések körét és a bírói mérlegelés lehetőségét.⁶¹² A „büntetőpolitikai rendszerváltására” tulajdonképpen ebben a törvényben került sor.⁶¹³

---

⁶⁰⁸ MÁNDI Tibor (2015): Politikai gondolkodás. In KÖRÖSÉNYI András szerk.: A magyar politikai rendszer – negyedszázad után. OSIRIS - MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest, 20.

⁶⁰⁹ BELOVICS et al. (2014b): i. m., 47.

⁶¹⁰ A korlátozó-beavatkozó modell alapvetően a tradíciók tiszteletére épít. A büntetőjog által oltalmazandó értékek hierarchiájában a közösségi értékeket a személyi és vagyoni javak elé helyezi. Büntetési rendszerét a büntetés fontossága és szigora jellemzi, büntetés-végrehajtási céljai a bűnelkövető megváltoztatása vagy a társadalomból való kirekesztése. A bűnmegelőzést fokozott rendőri jelenléttel elérendő elrettentéssel látja megvalósíthatónak, a bűnüldözésben a hatékonyság szempontját helyezi előtérbe.

A segítő-támogató alternatíva a büntető jogalkotásban az egyéni értékeket helyezi a közösségi értékek elé helyezi, szankciórendszerében lényegesen enyhébb elemeket tartalmaz, preferálja a szabadság elvonással nem járó alternatív büntetéseket. A bűnüldözésben is hangsúlyozza az egyéni jogok védelmét és tiszteletét, a bűnmegelőzésben alapvetően a helyi szervezetek tevékenységére építi. V. ö.: Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet kriminálpolitikai koncepciója. (1993), Ügyészségi Értesítő, 1993/3, 3-6.

⁶¹¹ Hasonló következtetésre jut kutatásában Pallagi Anikó is. V. ö.: PALLAGI Anikó (2014): i. m., 58., 97-98., 100.

⁶¹² Így megszüntette a javító-nevelő munka és a szigorított javító-nevelő munka intézményeit, párhuzamosan szélesítve a közérdekű munka, a pénzbüntetés, valamint a főbüntetés helyébe lépő mellékbüntetések alkalmazásának a lehetőségét, emellett törekedett a jogalkotó és a jogalkalmazó kompetenciája közötti egyensúlyt megteremtésére az ítélkezés bizonyos törvényi kötöttségeinek megszüntetésével. V. ö.: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1993. évi XVII. törvény Általános Indokolása

⁶¹³ NAGY Ferenc (2007): A magyar anyagi büntetőjog (át)alakulása a rendszerváltozás óta. In JAKAB András – TAKÁCS Péter szerk.: A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005. 1. kötet, Gondolat - ELTE ÁJK, Budapest, 437., idézi: PALLAGI Anikó (2014): i. m., 97.

Az 1994-1998-as kormányzati ciklus alatt tetőzött a bűncselekmények – különösen a közrend, közbiztonság elleni jogsértések – száma, emellett bizonyos, az Európai uniós csatlakozási feltételek teljesítését célzó jogközelítési lépések vártak megvalósításra.⁶¹⁴ A kormány programja hangsúlyozta a *bűnözés ellen harc komplex állami feladatként való felfogását*. A *szigorú büntetőjogi fellépés* mellett megjelent a *szankciórendszer alternatív szankciókkal történő kibővítésének* gondolata,⁶¹⁵ amelyek adaptálására egyes büntető jogszabályok, illetve novellárisan a Btk-t módosító 1997. évi LXXIII. törvény beiktatásával került sor.

Az 1999-es „Magyar kriminálpolitikai és rendvédelmi koncepció” hangsúlyozta az *alkotmányos büntetőjog* követelményeinek, a jogállami elvárásoknak, illetve a büntetőjog *ultima ratio* jellegének megfelelő büntető jogalkotást.⁶¹⁶ A korszak büntető jogalkotására mégis *alapvetően a szigorítás* tendenciájának erősödése volt jellemző.⁶¹⁷

Az 1998 és 2002 közötti kormány kriminálpolitikáját meghatározta, hogy az 1998. évi választásnál a közbiztonság kérdése kiemelt választási témává vált.⁶¹⁸ A kormányprogram több vonatkozásban is szólt a kriminálpolitikai célkitűzésekről.⁶¹⁹ Ezek egyértelműen a konzervatív kormányzással koherens, *repressziót fokozó kriminálpolitikai törekvéseket* tartalmaztak,⁶²⁰ amelyek az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel bevezetett módosításokban testesültek meg. A módosítás indokolása ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a „nagykriminalitás”, különösen a szervezett bűnözés tekintetében célszerű egyfajta *szelektív megtorló szemlélet* érvényesítése, ugyanez a „kiskriminalitással” szemben társadalmilag kedvezőtlen hatású.⁶²¹

---

⁶¹⁴ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 103.

⁶¹⁵ A kormányzat büntetőpolitikájának fókuszában a gazdasági bűncselekmények, valamint a korrupciós esetek visszaszorítása, az erőszakos és a fegyveresen elkövetett bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentős szigorítása állt. Javaslatot tett emellett a büntető törvénykönyv és a büntetőeljárás törvény átfogó reformjára is. V. ö.: A Magyar Köztársaság Kormányának programja 1994-1998

⁶¹⁶ FINSZTER Géza et al. (1999): Magyar kriminálpolitikai és rendvédelmi koncepció. In Kriminológiai Közlemények, 57. szám, 29-30.; PALLAGI Anikó (2014): i. m., 108.

⁶¹⁷ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 107.

⁶¹⁸ KEREZSI Klára (2011): i. m., 77.

⁶¹⁹ A kormányprogram kiemelt figyelmet szentelt a bűnmegelőzésnek, hangsúlyozta a közrend és közbiztonság erősítésének célkitűzését. Az egyre jobban terjedő erőszakos, fegyveres bűnelkövetések ellen a szigorú büntetések elrettentő erejének bevetését irányozta elő. A Btk. további szigorítását a rendőrök által elkövetett korrupciós bűncselekmények, a gyermekek és a kiskorúak ellen elkövetett bűncselekmények, a kábítószer-kereskedelem, az illegális fegyvertartás és a gépjárműlopás területén tervezte a program. Kiemelte, hogy az életfogytiglani büntetést valóban életfogytiglanivá kell tenni. V. ö.: Az új évezred küszöbén – kormányprogram a polgári Magyarorszáért Kormányprogram

⁶²⁰ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 112.

⁶²¹ A büntetőjog nem jelent korlátok nélküli lehetőséget. A „kis kriminalitás” tekintetében a büntetőjog szigorítása társadalmilag kedvezőtlen, vélhetően ellenkező a társadalom értékítéletével, az elkövetőket pedig a „nagy kriminalitás” felé terelné. Ez utóbbi bűnözési jelességgel szemben ugyanakkor a büntetőjognak biztosítania kell a megfelelő eszközöket, a büntetőjogi megtorlást. A törvény ennek megfelelően erősíti az állam reakcióképességét a szervezett bűnözés visszaszorítása érdekében. A jogalkotó emellett a középérték büntetéskezesi szabályának bevezetésével erősebben kívánja érvényesíteni a befolyását az ítélezésre, ugyanis a büntetéskezesi gyakorlat enyhülése mellett a bűnözési helyzet rosszabbodása együttesen azt eredményezte, hogy a büntetőjog távolodni

A 2002-2004 közötti kormány programja a kriminálpolitika több részterületén tervezett változtatásokat. Célul tűzte ki a ciklus végére egy modern és egységes Büntető Törvénykönyv megalkotását.⁶²² Kidolgozták a „Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiáját,” amely a 165%-os ún. börtöntelítettségi mutatót ellensúlyozandó a *szabadságvesztés büntetés ultima ratio jellegét* hangsúlyozta.⁶²³ A következő lépés a 2003. évi II. törvény elfogadása volt, amely interpretálta a *nemzetközi kriminálpolitika két alapvető bűnözéskontroll irányzatát*, a defenzív és az offenzív modelleket.⁶²⁴ Rámutatott, hogy a defenzív modell tekinthető uralkodónak az Európai Unió legtöbb tagállamában és az Európa Tanács büntetőpolitikai ajánlásai is ezt javasolják. A *defenzív modell adaptálása* az 1998-as ciklushoz képest határozott büntetőpolitikai irányváltást jelentett,⁶²⁵ a kettős nyomtáv elvét követve új célok megfogalmazásában állt,⁶²⁶ amelyek különösen a büntetések szigorítása és a bűnözés hatékonyabb visszaszorítása közötti összefüggés elutasítása, illetve a drogpolitika tekintetében pedig a kompromisszumos modell beemelése voltak.⁶²⁷

A 2004-2006 közötti kormány kormányprogramja tulajdonképpen a 2002-ben kitűzött kriminálpolitika folytatását irányozta elő, a *bűnmegelőzés és az áldozatvédelem erősítésének* törekvéseit nevesítve.⁶²⁸ A kormányzat 2006-2010 közötti programja a jogalkotással szembeni magasabb szakmai követelmények támasztása volt, a jogszabálytervezetek átfogó gazdasági-társadalmi hatásvizsgálatát tűzte ki célul. Kinyilvánította állásfoglalását a *kettős nyomtávú büntetőpolitika* mellett, és a Btk. rekodifikációjára irányuló törekvését.⁶²⁹

2006-tól olyan társadalmi események sorozata következett – politikai indíttatású tüntetések, rendzavarások, kisebbségek elleni diszkriminációs jelenségek, gazdasági válság –, amelyek

---

kezdett a társadalom érzületétől. V. ö.: a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény Általános Indokolása

⁶²² Kormányprogram MAGYARORSZÁG 2002-2006, I. fejezet B) 3. pont

⁶²³ a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájáról szóló 115/2003. (X.28.) OGY határozat, 7.5. pont

⁶²⁴ A defenzív modellt a végrehajtandó szabadságvesztés-büntetéstől való elfordulás jellemzi az alternatív szankciók illetve a diverzió irányába, és a szabadságvesztés valóban csak ultima ratio-ként kerül alkalmazásra. Az irányzat alapja a növekvő bűnözés elleni küzdelemben a szabadságvesztés hatástalanságának, kedvezőtlen utóhatásainak a felismerése, és a törekvés a börtönök túlszűfoltóságának elkerülésére, az igazságszolgáltatás tehermentesítésére, a sértett érdekeinek fokozott figyelembe vételére irányul.

Az offenzív modell a büntetőjogi fenyegetettség kiterjesztésében, és a büntetőjogi represszió fokozása által látja a bűnözéssel szembeni hatékony fellépés lehetőségét, hivatkozva a szervezett bűnözés növekvő térhódítására, a kiemelkedő súlyú, a közbiztonságot súlyosan veszélyeztető bűncselekmények elszaporodására. E két tendencia a legtöbb állam büntetőpolitikájában együtt van jelen. V. ö.: a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény Általános Indokolása; LÉVAY Miklós (2006): i. m., 710-713.

⁶²⁵ BELOVICS et al. (2014b): i. m., 51.

⁶²⁶ KEREZSI Klára (2011): i. m., 78.

⁶²⁷ V. ö.: a 2003. évi II. törvény Általános Indokolása

⁶²⁸ Lendületben az ország! A Köztársaság Kormányának programja a szabad és igazságos Magyarországért 2004-2006

⁶²⁹ Kormányprogram Új Magyarország 2006-2010

mentén szélsőséges nézetek jelentek meg. Ezek a kriminálpolitikában is fordulatot hoztak, a többnyire liberális jegyeket mutató irányvonal ismét a *szigorítás* irányába tolódott.⁶³⁰ A 2007. évi XXVII. törvény a 2006-os társadalmi eseményekre történt szigorú reagálása mellett *bűncselekményi értékhatár emelést* iktatott be. A *gazdasági bűncselekmények* értékhatárának felemelését a módosítás Indokolása részben az 1978-as Btk. mögötti azon eredeti jogalkotói szándékra alapította, hogy a gazdasági élet területén elsősorban a gazdasági igazgatási jogszabályok által biztosított gyors és hatékony szankciórendszer érvényesítése a cél és a büntetőjog igénybe vételére csak *ultima ratio jelleggel* kerüljön sor, emellett pergazdaságossági szempontokkal támasztotta alá az értékhatár emelést.⁶³¹

A Btk. következő módosítása, a 2009. évi LXXX. törvény a régi Btk. *novelláris módosításaként alapvető irányai a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni* hatékony és szigorú fellépés, a sértettek fokozottabb büntetőjogi védelme, illetve a szankciórendszer reformja voltak. Utóbbi törekvések között szerepelt az egyéniesítés lehetőségeinek bővítése és a szabadságvesztés végrehajtásának részbeni felfüggesztése *a végrehajtandó szabadságvesztés ultima ratio* jellegére figyelemmel.⁶³²

A 2010 tavaszán megalakult Kormány programjában megfogalmazódott a jogrendszer teljeskörű felülvizsgálata, beleértve az új Btk. megalkotását is.⁶³³ A rend fogalmi köre alá vont *büntetőjogi reform célkitűzése* a visszaesők szigorúbb büntetése, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményének szélesítése, a „három csapás” törvény alkalmazása, valamint az áldozatok fokozottabb védelme volt. A 2010. évi LVI. törvénnyel beiktatott módosítások fő iránya a „három csapás” bevezetése – a személy elleni erőszakos bűncselekményeket sorozatban elkövető bűnismétlők büntetésének jelentős szigorítása, amely a legsúlyosabb esetben életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet –, valamint a középértékű büntetés visszaállítása volt.⁶³⁴ A jogalkotó ezzel visszatérítette a Btk-t az 1998-ban megkezdett, *szigorító* jellegű büntetőpolitikai irányvonalra.⁶³⁵

A büntetőjog rekodifikációjának időszakában a hazai bűnözési helyzet 400 ezres nagyságúban látszott stabilizálódni, ami Európai összevetésben kedvezőnek mondható. A

---

⁶³⁰ V. ö.: PALLAGI Anikó (2014): i. m., 126-127.

⁶³¹ a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról 2007. évi XXVII. törvény Általános Indokolása

⁶³² a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény Általános Indokolása

⁶³³ A Nemzeti Együttműködés Programja 2010 Kormányprogram

⁶³⁴ a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2010. évi LVI. törvény Általános Indokolása

⁶³⁵ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 133.

korábbi évtizedek bűnözési rátái összességében a stagnálás jegyeit mutatták.⁶³⁶ A *bűnözés* figyelmet érdemlő belső folyamatai az alábbiak voltak: az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények mérsékelt emelkedése 2002-2010 között gyorsult, a vagyon elleni, illetve az erőszakos bűncselekmények áldozataivá egyre gyakrabban az idősebb korúak – növekvő arányban saját otthonukban –, a nők, és gyermekek váltak, míg az elkövetők között nőtt a fiatalok aránya. Párhuzamosan emelkedett a közterületi bűnözés és az iskolai környezetben megvalósuló bűncselekmények száma.⁶³⁷

A 2012. évi C. törvénnyel rekodifikált *Büntető Törvénykönyv* a több mint 90 alkalommal módosított 1978. évi IV. törvény helyébe lépett. Általános Indokolása szerint a módosítások nagy száma a rendszerváltást követő különböző kormányzatok eltérő büntetőpolitikai irányvonalaira vezethető vissza, amelyek sokszor egymásnak ellentmondva alakították a büntetőjogi rendelkezéseket. Az új kódexben *a szigorúságot a tetterányos büntetőjogi szemlélet* hangsúlyosabb megjelenítésével célozta megjeleníteni a jogalkotó. A szigorítás elsősorban a *visszaesőkre* vonatkozó rendelkezésekben nyilvánul meg. Az első alkalommal bűncselekményt elkövetők esetén a szabályozás lehetővé teszi a *prevenciós szempontok* érvényesítését is. A végső cél, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött „*zárókő*” szerepét.⁶³⁸

A kódex *Különös Részéhez* fűzött Indokolásban néhány tényállásnál fordul elő az *ultima ratio* hivatkozása, többségében a *büntetőhatalom moderálásának alátámasztásaként*, előfordul azonban annak igazolását alátámasztó érvek is. Előbbi értelemben a rendbontás tényállásának a szűkre szabását, a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése és az iparjogvédelmi jogok megsértése esetén a bűncselekményi értékhatár felemelését, a számvitel rendjének megsértése gondatlan alakzatának dekriminalizációját indokolja az *ultima ratio*, míg az embrióval vagy ivarsejtrel végezhető kutatás szabályainak megszegése esetén a büntetőjogi beavatkozást támasztja alá.⁶³⁹

---

⁶³⁶ V. ö.: a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat, 5.3. A hazai bűnügyi statisztika adatainak megállapításai, 5.4. A bűnügyi helyzet statisztikai értékelése (2003-2012)

⁶³⁷ a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat, 5.3. A hazai bűnügyi statisztika adatainak megállapításai, 5.4. A bűnügyi helyzet statisztikai értékelése (2003-2012)

⁶³⁸ V. ö.: a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről Általános Indokolása

⁶³⁹ V. ö.: a Btk. 172., §, 340. §, 385. §, 388. §, 403. §-ai és a hozzájuk fűzött Indokolás.

8.2.A büntetőjogi rekodifikáció időszakának tanulságai

A nagy kódexek olykor jogtudományi műhelyekben készülnek, de a jogalkotás mégiscsak politikai folyamat. Vajon szükséges, hogy a jogtudomány próbálja fokozni a befolyását a jogalkotásra?⁶⁴⁰ Az alábbiakban azok a *törekvések* tekinthetők át, amelyek megítélésem szerint az *ultima ratio hangsúlyosabb megjelenítésére* irányulnak a büntetőpolitikában.

*Az új Btk. előkészítésével foglalkozó 1999-es jelentés a büntetőjog alapelvei köré rangsorolta az ultima ratio (szükségesség) elvét, az utilitás (hasznosság), a proporcionalitás (arányosság), és a humanizálás (emberközpontúság) elveit. A büntetőpolitikai célkitűzések rangjára emelte egyúttal az 1998-as Magyar kriminálpolitikai és rendvédelmi koncepcióban a büntetőjoggal kapcsolatban meghatározott szempontokat, amelyek között az ultima ratio elve szintén helyet foglalt.*⁶⁴¹ A jelentés javasolta a *Btk. Különös Részének felülvizsgálatát a „büntetőjog, mint legvégső eszköz” elve alapján, a büntetőjogon kívüli, igazgatási eszközök figyelembe vételével.* A kriminalizációs és dekriminalizációs szelektálást a cselekmények társadalomra veszélyessége tartalmának vizsgálatához javasolta kötni az egyes bűncselekmények büntetési tételeinek párhuzamos revíziójával.⁶⁴²

A büntetőjogi kodifikációs munkafolyamat eredményeként 2006-ban megjelent Ligeti Katalin Általános részi Btk. koncepciója, amely hangsúlyozza az individuum előtérbe helyezését az állammal szemben, illetve a célbüntetési büntetés-felfogást. Ligeti a büntetőjog alapelveinek – köztük az *ultima ratio elvének* – kiemelt jelentőséget tulajdonított, javasolta azok *normatív rangra emelését*,⁶⁴³ amelynek részletei a következő alcímben kiemelve olvashatók.

Ezt a koncepciót követte 2007-ben az IRM által kidolgozott tervezet, amely hangsúlyozta a nemzetközi és EU büntetőpolitikai elvárásokat, köztük a *szabadságvesztés büntetési nem végső*

---

⁶⁴⁰ BÓDIG Máttyás – ZÓDI Zsolt (2016): Bevezetés. In A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások. Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete - Opten Informatikai Kft., jog.tk.mta.hu/a-jogtudomany-helye-szerep-es-haszna (2018.03.07.) 11.

⁶⁴¹ 1999-ben megjelent az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi ügyekért felelős helyettes államtitkára által jegyzett „Jelentés a Miniszteri Értekezlet részére az új Btk. koncepciójának előkészítéséről” című dokumentum, amely értékelte az 1978. évi IV. törvény megalkotásától kezdődően a büntetőjogi szabályozás változásait, a változások tendenciáit, a bűnözés alakulását, vizsgálta a joganyag rekodifikálásának indokoltságát. V. ö.: SOÓS László (2011): Akkor és most. In FENYVESI Csaba szerk.: Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete, Magyar Büntetőjogi Társaság, Debrecen, 189-197.

⁶⁴² PALLAGI Anikó (2014): i. m., 142-143. Az is érdekes kérdés ugyanakkor, hogy milyen szempontok szerint határozza meg a jogalkotó a büntetési tételt. MADAI Sándor (2017): Eszmék, ideológiák, irányzatok a büntetőjog fejlődésében, különös tekintettel a vagyon elleni deliktumokra. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna szerk.: A tudós ügyész – Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC, Budapest, 165-166.

⁶⁴³ LIGETI Katalin (2006): Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, HVG-ORAC Budapest, 2006/1, 7.

eszköz jellegét. Alapelv rendszerében a klasszikus európai mintát követve a nullum crimen elveket jelölte meg.⁶⁴⁴

2008-ban két Btk. tervezet is napvilágot látott. A júliusban kiadott koncepció a kettős nyomtávú büntetőpolitika megvalósításaként egyrészt *a büntett-vétség határának két évi szabadságvesztésről három évre emelésével*, másrészt *a szankciórendszer súlyosabb bűncselekmények esetén szabadságvesztés, az enyhébbek esetén alternatív szankció-centrikus kialakítását* javasolta. A 2008. decemberi tervezet az IRM kidolgozásában jelent meg a fenti kettős nyomtáv koncepcióját alapvetően megőrizte. A tervezet érdekessége, hogy az bűncselekmény fogalmi elemeként a társadalomra veszélyességet a jogellenességgel kívánta kiváltani. A Kormány ezt a koncepciót a 2009-es év tavaszi ülészakán kívánta benyújtani az Országgyűléshez, amelyre nem került sor.⁶⁴⁵

8.2.1. Ultima ratio mint tételes büntetőjogi alapelv

A kodifikációs kísérletek közül kiemelendőnek tartom a kutatási téma szempontjából *Ligeti Katalin* tervezetét, amely hangsúlyozza az illeszkedés szükségességét a kriminálpolitika, a társadalompolitika, a jogi felelősség alakzatai, az alkotmányos és büntetőjogi alelvek között. *A kriminálpolitikát alapvetően a humanitás, a koherencia és a racionalitás* együttesének kell vezetnie, rendelkeznie kell a büntetőjogi felelősségrendszer igénybevételét rendező *ultima ratio szabályáról*.⁶⁴⁶

A *racionalitás* a kriminálpolitikai döntések logikai rendszerbe foglalt indokok alapuló, megismerhető, követhető és elfogadott jogpolitikai elvekre épülő jellegét fejezi ki.⁶⁴⁷

Az *ultima ratio* követelményének értelmezése körében Ligeti kifejti, hogy a büntetőjogi szankcióval történő magatartásirányításról nem lehet lemondani, azonban a büntetőjog nem öncélú és eleve adott, hanem az individuumhoz képest másodlagos és szolgáló intézmény, amelynek kifejezésre kell jutnia a *szankcionálás* terén is. A büntetőjog, mint a szolgáltató igazságszolgáltatás része, egyrészt a sértett *sérelmének enyhítésére*, megszüntetésére, másrészt a sértett és a megsértett *közösség kiengesztelésére* kell, hogy törekedjen.⁶⁴⁸

Ligeti az új Büntető Törvénykönyv alapelv rendszerébe sorolja a büntetőhatalom gyakorlásának ultima ratio jellegét, az arányosság elvét, a nullum crimen és nulla poena sine lege elveket, a

---

⁶⁴⁴ Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Büntetőjogi Kodifikáció, HVG-ORAC Budapest, 2007/1, 22-25.

⁶⁴⁵ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 152-154.

⁶⁴⁶ LIGETI Katalin (2006a): Kriminálpolitika és pönológia. In GÖNCZÖL Katalin et al. szerk.: Kriminológia – Szakkriminológia, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 604.

⁶⁴⁷ LIGETI Katalin (2006a): i. m. 606.

⁶⁴⁸ LIGETI Katalin (2006b): Az új Büntető Törvénykönyv általános részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1., 7.

büntetőhatalom nemzetközi és európai jogi korlátjait, a tetterányos büntetés elvét és a bagatell cselekmények kezelésére vonatkozó koncepciót.⁶⁴⁹

A büntetőhatalom gyakorlásának ultima ratio jellege értelmében „a jogalkotó csak olyan cselekményeket nyilváníthat bűncselekménnyé, amelyek társadalmilag elítélendők, azaz antiszociálisak. Az elv egyben azt is deklarálja, hogy az antiszociális magatartások kontrolljában az állami kontrolleszközök kiválasztásánál a büntetőjogot utolsóként szabad alkalmazni, és csak akkor, ha a büntetőjog a közérdek érvényesítéséhez elengedhetetlen. A büntetőjog csak a legsúlyosabb jogsértésekre reagál és csak akkor alkalmazható büntetőjogi szankció, ha az a társadalom védelméhez feltétlenül szükséges. Az elv értelmében a büntetőjognak a jogi felelősségi, védelmi formák rendszerében kiegészítő jelleggel, ultima ratio-ként kell érvényesülnie.”⁶⁵⁰

Ligeti az alapelvek nevesítésével arra is törekedett, hogy feloldódjanak a bűncselekmény fogalmával, a büntetés céljával kapcsolatban kialakult jogtudományi viták. A bűncselekmény-fogalomban vitatott *társadalomra veszélyesség* fogalma helyett a büntetőhatalom ultima ratio jellege lett volna hivatott kifejezni, hogy a jogalkotó csak társadalmilag elítélendő cselekményeket nyilváníthat bűncselekménnyé.

Az ultima ratio elvével részben konkuráló *arányosság* elvét Ligeti lényegében az Alkotmánybíróság gyakorlatban kidolgozott értelemben és formulákkal, a büntetőjogi beavatkozás egészére nézve alkalmazza, megkülönböztetve a tetterányosságtól, amelyet hagyományos büntetőjogon belüli, tett-szankció viszonylatban alkalmaz.⁶⁵¹

A bagatell bűncselekmények kezelésének elvi szintű megjelenítésével törekszik azt a nézetet kifejezni, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez mindig társadalmi rosszallás kapcsolódik,

---

⁶⁴⁹ A Tervezet normatív alapelvi rendszere az alábbiak szerint volt kialakítva:

„1. § A büntető törvény védi a társadalom alapvető értékeit és érdekeit. Az azokat jelentősen sértő vagy veszélyeztető cselekményeket bűncselekménnyé nyilvánítja.

2. § A bűncselekménnyé nyilvánítás szükséges és arányos eszköze a társadalom védelmének.

3. § Büntetés vagy intézkedés csak olyan cselekmény miatt alkalmazható, amelyre a törvény elkövetése idején büntetőjogi szankció kiszabását rendeli.

4. § A büntető hatalmat a nemzetközi és emberi jogi normák betartása, valamint az Európai Unió kötelező szabályainak figyelembevétele mellett lehet gyakorolni.

5. § A tetterányos büntetés kiszabásakor a bíróság figyelemmel van az elkövető személyi körülményeire és a sértett érdekeire.

6. § Büntetőjogi jogkövetkezmény kiszabását nem igénylő esetekben figyelmeztetés, elterelés vagy más társadalmi rosszallás kifejezése is alkalmazható.”

LIGETI Katalin (2006b): i. m., 8., 38.

⁶⁵⁰ LIGETI Katalin (2006b): i. m., 11.

⁶⁵¹ LIGETI Katalin (2006b): i. m., 11.

amelyet a büntető igazságszolgáltatásnak szimbolikusan, elégtételképpen ki kell fejeznie, legalább a materiális joghátrányt nem hordozó figyelmeztetés formájában.”⁶⁵²

8.2.2. Ultima ratio mint büntetőpolitikai alapelv

Pallagi Anikó álláspontja szerint a *büntetőpolitika négy alapelve* fektethető le, amelynek érvényesülése a jogállami büntető jogalkotására vonatkozóan elengedhetetlen. Ezek a *társadalom védelmének elve, a humanitás elve, a büntetőjogi szabályozás ultima ratio jellege és a koherencia követelménye*.⁶⁵³

A jogállamban a büntetőjogi beavatkozással szemben alapvető követelmény, hogy szükséges és arányos legyen. Ennek egyik alapvető megfogalmazása az *ultima ratio elve*, amely kifejezi, hogy a kriminalizáció a társadalmi és egyéni érdekek védelmében csupán a legutolsó, a legvégső eszköz lehet.⁶⁵⁴ Az ultima ratio követelménye *büntetőjogon kívüli, illetve azon belüli viszonylatban* értelmezhető, azaz a jogi eszköztárban utolsók a büntetőjogi eszközök, a büntetőjog instrumentumai közül pedig az enyhébb eszköz részesítendő előnyben.⁶⁵⁵

A *társadalomra veszélyesség és az ultima ratio* Ligetinél is felmerülő „csereszavatosságával” kapcsolatban *Pallagi Anikó* és *Irk Ferenc* javasolják három büntetéstan alapelv, a *társadalomra/társadalmi veszélyesség, a társadalomvédelem és az ultima ratio elve, büntetőjog-szociológiai és kriminológiai kidolgozását*.⁶⁵⁶

8.3. Részösszefoglalás és következtetések

Megfigyelhető a hazai rendszerváltás utáni büntetőpolitikában egyfajta „bepótló modernizáció”,⁶⁵⁷ az Unió kriminálpolitikával kapcsolatos javaslatainak átültetésére, a kriminológia eredményeinek hasznosítására irányuló törekvés.⁶⁵⁸

---

⁶⁵² LIGETI Katalin (2006b): i. m., 12.

⁶⁵³ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 41.

⁶⁵⁴ PALLAGI Anikó (2014): i. m., 43.

⁶⁵⁵ V. ö.: PALLAGI Anikó (2014): i. m., 44.

⁶⁵⁶ V. ö.: PALLAGI Anikó – IRK Ferenc (2016): A társadalomra veszélyesség és az ultima ratio elvének viszonyáról. Jogtudományi Közlöny, 2016/11, 12.

⁶⁵⁷ KÜPPER, Herbert (2017): „Kelet-közép-európai és posztiszocialista jogrendszerek” In JAKAB András – FEKETE Balázs szerk.: Internetes Jogtudományi Enciklopédia. FEKETE Balázs szerk.: Jogösszehasonlítás rovat, <http://ijoten.hu/szocikk/kelet-kozep-europai-es-posztiszocialista-jogrendszerek> (2019.03.04.) [57]

⁶⁵⁸ A hazai kriminálpolitika alakulásának bizonyos lépései párhuzamba állíthatók a fejlett bűnözéskontroll rendszerrel rendelkező Észak-európai országok fő kriminálpolitikái irányáival. Észak-Európában fő irányként volt jelen az 1960-as évek végétől a szabadságvesztés büntetési nemtől való elfordulás, a hagyományos vagyoni elleni bűncselekmények és az ittas vezetés büntetéseinek enyhítése. A racionális és humánus büntetőpolitika korszakaként jellemzett időszakokkal részben átfedésben az 1980-as évektől a kábítószer-bűnözés, majd az 1990-es évektől az erőszakos és szexuális bűncselekmények kezelése került a középpontba. A harmadik irány a kettős nyomtáv, amely represszív és liberális elemekkel vegyes büntetőpolitikát jelent. Átfogóan nézve a hazai büntetőpolitika hasonló vonalak mentén alakult. V. ö.: LAPPI-SEPPÄLÄ, Tapio (2012): Penal Policies in the Nordic Countries 1960–2010. Abstract, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 13:sup1, 10.1080/14043858.2012.740858 (2020.08.21.) 85-111.

Bizonyos *kriminálpolitikai modellek*, mint a korlátozó–beavatkozó és az offenzív modell ugyan részben eltérő indokok alapján, de lényegében a *büntetőhatalom fokozására* törekszenek, míg ellenpólusaik, a segítő–támogató megközelítés és a defenzív irányzat szintén részben különböző megfontolásokból és eszközökkel, de alapvetően a *büntetőhatalom minimalizálásával, illetve részleges „formaváltásával”* reagálnak a bűnözésre.

Az áttekintett módosításokat összességében javarészt más jogszabályok változása, nemzetközi kötelezettségek,⁶⁵⁹ valamint a bűnözés és a büntetőpolitika nemzetközi áramlatokban is megjelenő aktualitásai indukálták. Párhuzamosan, a Btk-k bizonyos módosításain tükröződtek a kormányzati ciklusváltások aktuális politikai törekvései is.⁶⁶⁰ A *konzervatív* kormányzatok törekvéseiben a szigorú, megtorló szemlélet, a *liberális* irányvonal esetén a büntetőjogi beavatkozás korlátozása a hangsúlyosabb,⁶⁶¹ amelynek kifejeződései *változó dominanciával* jelentek meg a büntetőpolitika történetében.

Az alábbiakban az *ultima ratio jellegű büntetőjog felfogás* vetületeit összegzem egyrészt a ténylegesen érvényesült büntetőpolitikában, másrészt a tervezőasztalon hagyott dokumentumokban, illetve a szakirodalomban. A felfogás *elismerésére mutat* az 1993-as kriminálpolitikai koncepcióban a segítő–támogató kriminálpolitikai modell adaptálása, elmozdulás a kriminalizációs narratívától, a bírói mérlegelés lehetőségének és az alternatív büntetések körének szélesítése. Ez utóbbi törekvés tartósnak mutatkozott a büntetőpolitikában, amely egyértelmű jele a büntetés ultima ratio felfogásának. Az 1998-as Btk. módosítás a nagykriminalitással szemben szelektív megtorló szemléletet alkalmazott, a kiskriminalitás enyhébb kezelési koncepciója mellett. Az 1999-es „Magyar kriminálpolitikai és rendvédelmi koncepció” kifejezetten nevesítette a büntetőjog ultima ratio jellegének megfelelő büntető jogalkotást. A „Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája” 2003-ban a szabadságvesztés büntetés ultima ratio jellegét *expressis verbis* hangsúlyozta. A 2003-as Btk. módosítás adaptálta a defenzív modellt, alkalmazta a kettős nyomtáv elvét, elutasította a büntetések szigorítása és a bűnözés hatékonyabb visszaszorítása közötti összefüggést, amely egyik példája a kompromisszumos drogpolitika volt.

Az alapvetően a szigorítás irányába forduló Btk. módosításokban is kimutatható az *ultima ratio követelményének figyelembe vétele*, így a 2007-es módosítás a gazdasági bűncselekmények területén hangsúlyozta a büntetőjogi védelem ultima ratio jellegét, a 2009-es novellában a

---

⁶⁵⁹ HOLLÁN Miklós (2016): Az új Büntető Törvénykönyv. In JAKAB András - GAJDUSCHEK György szerk.: A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 346.

⁶⁶⁰ DOMOKOS Andrea (2008): A büntetőpolitika változásai Magyarországon. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 115.

⁶⁶¹ V. ö.: PALLAGI Anikó (2014): i. m., 136-137.

szabadságvesztés végső eszköz jellegének koncepciója a szabadságvesztés végrehajtásának részbeni felfüggesztése bevezetésében tükröződött. A 2012-es Btk-ban a kettős nyomtáv koncepciójában az enyhe bűncselekményekre nézve, az alternatív szankciók körének bővítésében egyértelműen, egyes bűncselekmények dekriminalizációjának indokaként *expressis verbis* megjelenik az *ultima ratio* koncepció.

A nem érvényesült büntetőpolitikai dokumentumok körében az 1999-es „Jelentés a Miniszteri Értekezlet részére az új Btk. koncepciójának előkészítéséről” című dokumentum a büntetőjog alapelveként rangsorolta az ultima ratio (szükségesség) elvét, erre alapítva javasolta elvégezni a bűncselekmények szelekcióját. Az ultima ratio szintén büntetőjogi alapelveként szerepelt Ligeti 2006-os Btk. Általános Rész tervezetében, az alternatív szankciók preferálásának megszövegezése formájában. A 2007-ben az IRM által kidolgozott tervezet a szabadságvesztés büntetési nem végső eszköz jellegét hangsúlyozta. A 2008 júliusában és decemberében kiadott Btk. tervezetek kettős nyomtávú büntetőpolitikájában közvetetten látható az ultima ratio felfogás.

A szakirodalomban Ligeti a racionalitás, a humanizmus, és a koherencia, Pallagi pedig a társadalom védelmének elve, a humanitás, és a koherencia követelményei mellett hangsúlyozza az *ultima ratiot kriminálpolitikai elvként*.

A rendszerváltáskor a magyar lakosság kilenc-tizede fontosabbnak értékelte a szabadságot, mint a szociális biztonságot. Napjainkra ez az arány éppen a fordítottja.⁶⁶² Kérdésként merülhet fel, hogy a „népakarat” mennyiben és milyen irányban határozza meg a jövő büntetőpolitikáját. Vókó György úgy véli, az állami bűnözéskontrollal szembeni társadalmi elvárásokat *a különféle büntetőpolitikai megközelítések elemeinek együttes érvényesítésével* lehet kielégíteni.⁶⁶³ Szerencsésnek tartom emiatt, ha az ultima ratio követelménye legalább a kiskriminalitás vonatkozásában érvényesül a büntetőjogban, a kriminálpolitikai modellek váltakozásától vagy egyes irányok dominanciájától függetlenül.

---

⁶⁶² V. ö.: LENKOVICS Barnabás (2013): i. m., 327-329.

⁶⁶³ VÓKÓ György (2010): Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA Doktori értekezés, Budapest, 7.

9. BÜNTETŐJOGI RENDSZERÜNK MINT ULTIMA RATIO?

A rekodifikált Btk. Általános Indokolása szerint a végső cél, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött „zárókö” szerepét.⁶⁶⁴ Egy kódex megfelelése, korszerűsége megítélésakor alapvetően abból indulunk ki, hogy az szolgálja-e és jobban szolgálja-e elődjénél a jogállamot.⁶⁶⁵ Ebben a kutatásrészben a főkérdés az, hogy a *kódex mennyiben tükrözi az ultima ratio felfogást, mik ennek a tételes jogi vetületei, mely összefüggésben (nem) érvényesül.*

A büntetőjog hasonló felülvizsgálata nem példa nélküli hazánkban. Az 1978-as Btk. hatályba lépése előtt a jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló 14/1973. NET határozatban megfogalmazott *differenciálási lehetőségek kidolgozása érdekében* irányult a figyelem a bűncselekmény-csoportok súly szerinti elhatárolási ismérveinek kidolgozására.⁶⁶⁶ Az új Btk. előkészítésének folyamatában 1999-ben az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi ügyekért felelős helyettes államtitkára ajánlotta jelentésében *a Btk. Különös Részének kifejezetten a „büntetőjog mint legvégső eszköz” elve alapján történő felülvizsgálatát*, a társadalomra veszélyességre és a bűncselekmények büntetési tételeire figyelemmel.⁶⁶⁷ A bűncselekményeknek az ultima ratio elve mentén történő *vizsgálati lehetőségét felvetette Karsai Krisztina* is 2012-ben.⁶⁶⁸

A kutatás *általános vizsgálatrészében* a büntetőjog két alapintézménye, a bűncselekmény és szankciójának keretei mentén törekszem vázolni a büntetőjog ultima ratio jellegének vizsgálati szempontjait *generális jelleggel*. *A különös vizsgálatrészben* vázolólok ennek a kutatásrésznek a szempontrendszerét, majd bizonyos bűncselekményekre, bűncselekményi területekre irányuló kutatásokban tekintem át a beavatkozás ultima ratio jellegének *a konkrét helyzetekben adekvát* értékelési tényezőit.⁶⁶⁹ Ezek a vizsgálatrészek vegyes jellegűek olyan szempontból, hogy érintik a büntetőjog ún. külső felelősségstruktúráját, azaz a büntetőjogi és más jogi felelősségformák kapcsolódási pontjainak kérdését, emellett az ún. belső felelősségstruktúráját

---

⁶⁶⁴ V. ö.: a 2012. évi C. törvény Általános Indokolása

⁶⁶⁵ BÁRÁNDY Péter (2014): i. m., 11.

⁶⁶⁶ V. ö.: SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m., 13.

⁶⁶⁷ „Jelentés a Miniszteri Értekezlet részére az új Btk. koncepciójának előkészítéséről” V. ö.: SOÓS László (2011): i. m., 189-197.; PALLAGI Anikó (2014): i. m., 142-143.

⁶⁶⁸ V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 260.

⁶⁶⁹ A dolgozat összehasonlító fejezetében hasonló vizsgálatot végeztem a külföldi szakirodalomban. V. ö.: a dolgozat 3.3.3. és 3.4. (1) c) egységei.

is, azaz a büntetőjog eszközrendszerének felépítését. A vizsgálatrészek egyesén épülnek emellett jogfilozófiai jellegű, illetve dogmatikai szempontokra.

9.1.Általános rész

A büntetőjogi beavatkozás kereteit *számos elv, koncepció és szabály* határozza meg, amelyek a modern büntetőjog kialakulásának időszakában eredendően garanciális jelleggel, egyidejűleg felhatalmazásként épültek be a jogág rendszerébe.⁶⁷⁰ Ilyenek a törvényesség követelményét kifejező „nullum crimen elvek”, a büntető joghatóság terjedelmét, a büntetőjogi felelősség alapvető feltételeit, akadályait meghatározó szabályok és a jogkövetkezményekre vonatkozó tételek is, amelyek értelmezésével számos tankönyvirodalmi, illetve szakirodalmi forrásban találkozhatunk.⁶⁷¹ Ezek egy része alapvetően állandósult formában jelzi a büntetőjogi felelősség kereteit, ugyanakkor időről-időre felmerül e határok módosításának igénye, jellemzően a felelősség kiterjesztése irányába.⁶⁷² A mit büntessünk és mennyire büntessünk kérdésekre a jogalkotó legszűkebben a *bűncselekmény fogalmának és súly szerinti osztályozásának normatív szabályaival válaszol*,⁶⁷³ így az elemzés ezekre a kiemelt jelentőségű normákra koncentrál a dolgozat terjedelmi korlátaira figyelemmel.

9.1.1. A bűncselekmény fogalma és a társadalomra veszélyesség

A 19. század első és második harmadában a nullum crimen sine lege elvét érvényesítő kódexek *bűncselekmény-fogalma deklaratív* jelleget öltött, amelynek klasszikus példája a Csemegi-kódex. A 19. század utolsó harmadában a *jogellenesség és a bűnösség* épültek be a bűncselekmény fogalomba tartalmi elemekként.

A büntetőjogi felelősség bűnfelelősséghez kötése és a *szándékosság főszabályszerűsége* önmagában jelzi a felelősség korlátozott mivoltát más jogági felelősségformákhoz viszonyítva.

---

⁶⁷⁰ Az első európai büntető kódexek alapvonásai a dolgozat 3.1.2. egységében, a megjelenésüket követő nemzetközi büntető jogalkotási tendenciák a 3.2. egységben olvashatók.

⁶⁷¹ Így például: BAKÓ József (2018): Jogalkalmazási problémák egyes dogmatikai normák és a „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” alkotmányos alapelvek találkozási tükrében. Büntetőjogi Szemle 2018/2, 14-23.; HÁGER Tamás (2015): A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezések mint alapvető alkotmányos, garanciális szabályok. Büntetőjogi Szemle 2015/3, 68-75.; MÉSZÁROS Ádám Zoltán (2014): A bűncselekmény fogalmának alakulása. Büntetőjogi Szemle 2014/3, 26-31.; ZALKA Gábor (2016): A szándékosság fogalmának tudománytörténeti előzményei. Büntetőjogi Szemle 2016/1-2, 98-104.; BALÁZSY Péter (2018): Kegyetlen kegyelem? – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, avagy egy roskadozó jogintézmény kritikája és jövője. Büntetőjogi Szemle 2018/2, 24-38.

⁶⁷² Így különösen a büntető joghatóság eseteinek kiterjesztése, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetése, a visszaesők felelősségének erősítése, a kiutasítási kompetenciák bővítése, a jogi személy büntetőjogi felelősségének megteremtése, a büntethetőségi korhatár leszállítása, előkészületi és járulékos magatartások fokozott szankcionálása.

⁶⁷³ Hasonlóan karakteres tényezői emellett a büntető törvénykönyvek arculatának a főszabályként alkalmazandó büntetési nem, a halálbüntetés, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés kérdésében való állásfoglalás, a büntethetőségi korhatár.

A bűncselekmények *gondatlan alakzatának büntetése* ugyanakkor kiterjedtebb, fokozottabb büntetőjogi felelősséget jelent a jogágon belül.

A jogellenességet a *társadalomra veszélyességre* cserélte az 1950. évi II. törvény (Bt.),⁶⁷⁴ rögzítve annak normatív definícióját.⁶⁷⁵ A társadalomra veszélyesség szocialista jogban kialakult társadalomtörténeti fogalma a *nullum crimen sine periculo sociali* elvével, azaz a tényleges társadalmi veszélyt okozó jelenségek kriminalizálásának tilalmával párhuzamos, felismerendő és a társadalmi-történelmi fejlődése fényében (újra)értékelendő kategória.⁶⁷⁶ Ezt a „sztálinista büntetőjogi ereklyét” a büntetőjogi reform során általában önként elhagyják a bűncselekmény absztrakt fogalmából, felváltva a jelentős jogellenesség kritériumával.⁶⁷⁷ A jogalkotó ragaszkodott a társadalomra veszélyesség bűncselekmény fogalmi elemhez a rekodifikáció időszakában azzal, hogy némiképp átalakította azt. A *Btk. 4. § (2) bekezdése* értelmében „társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti.”

A *társadalomra veszélyesség, illetve a materiális jogellenesség* fogalmak ekvivalenciája adott a bírói gyakorlatban. Előbbit a *büntetőjogi felelősséget szűkítő jelleggel* alkalmazzák.⁶⁷⁸ A szakirodalomban a társadalomra veszélyesség felfogása a bűncselekmény materiális elemeként többségi álláspont.⁶⁷⁹ A jogdogmatikának és a jogalkalmazásnak szüksége van a büntetőjogi felelősség megállapításához egy olyan fogalomra, amely a bűncselekmény objektív, materiális oldalát kifejezve a cselekmény-típus *büntetni rendeltségének indokát* adja.⁶⁸⁰ Mint ilyen, a társadalomra veszélyesség felfogható a jogalkotó *értékszelekciós szűrőjeként* a büntetendővé nyilvánítás kérdésében,⁶⁸¹ amely a büntetőjogi szabályozás *ultima ratio jellegét* is magában hordozza, tehát „azt a fokot határozza meg, amely a jogalkotó számára útmutatóul szolgál, hogy

---

⁶⁷⁴ V. ö.: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 143-144.

⁶⁷⁵ „A társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység, vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.”, a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 1. § (2) bek.

⁶⁷⁶ V. ö.: HERZOG, Felix (1990): i. m., 110.

⁶⁷⁷ SOOTAK, Jaan (1996): The Concept of Crime and Estonian Criminal Law Reform. *Juridica International. Law Review*, 1996/ I, <https://www.juridicainternational.eu/?id=12426> (2020.07.18.)

⁶⁷⁸ BELOVICS Ervin (2007): A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. In *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/3., 40., 43.

⁶⁷⁹ Lásd a társadalomra veszélyesség szakirodalmi felfogásait összefoglaló írásként: KÓHALMI László (2012): i. m., 15-23.

⁶⁸⁰ UJVÁRI Ákos (2013): Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1, <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari13.html> (2020.07.28.) V. pont

⁶⁸¹ NÉMETH Imre (2013): i. m., 365.

az emberi magatartások közül mit és miért nyilváníthat bűncselekménnyé.”⁶⁸² Meglehet ugyanakkor, hogy a társadalomra veszélyesség – valamely társadalmi, természeti jelenség, realitás, valamint az érték közti viszony változékony, általános, rugalmas jellegű gondolati és néha érzelmi reflexiójaként – *nem képvisel számottevő útmutatót*, korlátozó tényezőt a törvényhozó számára a kriminalizáció kérdésében.⁶⁸³ A meglévő bűncselekmények vizsgálata körében mindenesetre támaszkodhatunk arra az alapvető összefüggésre, hogy minél többre értékeli a jogalkotó egy magatartástípus absztrakt társadalomra veszélyességét, annál magasabb *büntetési tételt* helyez kilátásba.⁶⁸⁴

9.1.2. A bűncselekmények súly szerinti osztályozása

(1) A bűncselekmények súly szerinti osztályozásának alakulása

A hazai kodifikált büntetőjog történetét a *változékony*ság jellemzi a bűncselekmények súly szerinti megkülönböztetése szempontjából. A Csemegi-kódex *trichotomikus* büntetési rendszert követett, a Btk-ban rögzített büntetteket és vétségeket, valamint a Kbt-ban nevesített kihágásokat tekintette bűncselekményeknek.⁶⁸⁵ A büntett és a vétség elhatárolási alapja a bűnösség, valamint a büntetés típusa és mértéke volt.⁶⁸⁶ Az I. Világháború időszakát követően a Tanácsköztársaság büntetőjoga *a büntett és a kihágás kettős rendszerére* tért át, amely normatívan a Btá-ban tükröződött.⁶⁸⁷ A Btá-ban az elkövetőt a szándékos és a gondatlan bűncselekményért ugyanolyan súlyú felelősség terhelte, amely a vétség bűncselekménytípus

---

⁶⁸² „[...] amennyiben elfogadjuk azt a tételt, hogy a bűncselekmény fogalmában megjelenő társadalomra veszélyesség kritériuma egyben a büntetőjog társadalom védelmének alapelvét jeleníti meg, abban az esetben a büntetőjogi szabályozás ultima ratio jellegét fogadjuk el. Ha a társadalomra veszélyesség fogalma, foka az az értékmérő tényező, amely a jogalkotás számára – a cselekmény elvont, absztrakt értékelése során – a magatartás büntetni rendelésének indokául szolgál, és jelenti azt a határt, amelyre a büntető jogalkotás a magatartás büntetőjogi szankcionálásával válaszol, az a szabályozás ultima ratio jellegét mutatja, azt a határt, amikor az alkotmányos érték védelme más módon nem – csak büntetőjogi védelemmel – érhető el.” V. ö.: PALLAGI Anikó – IRK Ferenc (2016): i. m., 8-9.

⁶⁸³ KIRÁLY Tibor (1990): i. m., 72.

⁶⁸⁴ V. ö.: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 152.

⁶⁸⁵ V. ö.: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvény cikk „1. § Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít.”;

A kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény cikk 1. §-a értelmében „a törvény, ministeri rendelet, a törvényhatóság, vagy törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácssal bíró város által kiadott szabályrendelet” statuálhatta kihágást. V. ö.: KIRÁLY Eszter (2013): i. m., 6.

⁶⁸⁶ Btk. „75. § Büntettet csak szándékosan elkövetett cselekmények képeznek.”

A 20. § a büntetteket halálbüntetéssel, fegyház és börtönbüntetéssel, valamint pénz mellékbüntetéssel, a vétségeket fegyházbüntetéssel, pénz főbüntetéssel fenyegette. Az államfegyház büntetés öt évnél rövidebb tartamban vétség, annál hosszabb tartam esetén büntett miatt volt alkalmazható.

⁶⁸⁷ a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény

„1. § (3) Büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.”;

„72. § Kihágás az a társadalomra veszélyes tevékenység vagy mulasztás, amelyet jogszabály, rendőrségi rendelkezés vagy a törvénnyel, az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletével, vagy a minisztertanács rendeletével erre felhatalmazott hatóság kihágássá nyilvánít.”

megszüntetésével együtt összességében a büntetőjog súlyosbodásához, illetve torzulásához vezetett.⁶⁸⁸ 1955-ben *megszűnt a kihágás* büntetőjogi kategóriaként,⁶⁸⁹ párhuzamosan *megjelent a szabálysértés* közigazgatási jogi felelősségformaként.⁶⁹⁰

Az 1961-es Btk. hatályba lépésekor kizárólag a büntett fogalmát használta a büntetőjogi jogsértések megjelöléseként.⁶⁹¹ A *dichotomikus rendszerre való áttérés* igénye 1971-ben fogalmazódott meg. A módosítás indokolása szerint a bűncselekmények egységes, büntettként történő kezelése gyakorlatban nem vált be, nehezítette a felelősségre vonás egyéniesítését, emellett a közfelfogás is lényeges különbséget látott az eltérő súlyú bűncselekmények között, amely különbségeket az egyes jogintézmények szabályozásánál is meg kell jeleníteni.⁶⁹² A *konceptió* a szándékos, egy évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő, valamint a gondatlan, három évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő cselekményeket tekintette büntettnak. Minden enyhébb cselekmény vétség volt.⁶⁹³ Az 1978-as Btk. tovább vitte a dichotomikus rendszert, a *büntettek és vétségek körét részben modifikálva*: a két évig terjedő szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő és szándékos bűnösségű cselekményeket tekinti büntettnak, minden más bűncselekményt vétségnek,⁶⁹⁴ amely enyhítő hatású volt a bűncselekmények szignifikáns körére nézve. Ezt a megkülönböztetést változatlanul átemelte a jogalkotó a 2012-es Btk-ba.⁶⁹⁵

(2) A bűncselekmények súlyát meghatározó ismérvek

A bűncselekmények büntetési tétele a társadalomra veszélyességhez igazodik, amelynek keretei pontosan nem meghatározottak. A büntetőjog belső és külső felelősségstruktúrája folytonosságának, összhangjának biztosítása a szabálysértés, a vétség és a büntett közötti

---

⁶⁸⁸ V. ö.: BLASKÓ Béla (2016): i. m., 64.

⁶⁸⁹ V. ö.: a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak megszüntetéséről szóló 1955. évi 17. törvényerejű rendelet 1-8. §§

⁶⁹⁰ V. ö.: a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak megszüntetéséről szóló 1955. évi 17. törvényerejű rendelet 9. és köv. §§

⁶⁹¹ a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény „2. § (1) Büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli, és amelyet szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanul követnek el.”

⁶⁹² Ezek az intézmények a büntethetőség elévülése, a szabadságvesztés végrehajtásának módja, a feltételes szabadságra bocsátás, a kényszergyógykezelés, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése, a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alóli mentesítés, a katonai büntetőjogban érvényesülő sajátos büntethetőséget megszüntető ok és fegyelmi jogkörben való elbírálás. V. ö.: a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet Általános Indokolása 2. pont

⁶⁹³ V. ö.: a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 1. § és a kapcsolódó Miniszteri Indokolás; a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 2. § (4), (5) bek.

⁶⁹⁴ a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 11. § (2) bek.

⁶⁹⁵ a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 5. §

„fokozatos” jellegű kapcsolatot meghatározó ismérvek áttekintését igényli, mutat rá Szabóné Nagy Teréz.⁶⁹⁶

A vétség fogalmának, illetve általános ismérveinek azt kell kifejezésre juttatnia, hogy a büntetőjog belső rendszerében létezik egy számarányában meghatározó bűncselekmény-csoport, melyet *a csekélyebb társadalomra veszélyesség* jellemez, mégis – a tilalmazott magatartásra, a megsértett vagy veszélyeztetett jogi tárgyra, az alanyi oldalra, illetve a felelősségrendszer hierarchiájára figyelemmel – *büntetőjogi értékelést kíván*.⁶⁹⁷ A vétség kategória kialakítása 1971-ben a büntetés mértékén és a bűnösségen alapult. A vétségi besorolásnál értékelendő volt ezeken túl a sértett jogtárgy jellege – illetőleg a megsértett vagy veszélyeztetett társadalmi viszony vagy jogviszony tartalma –, a sérelem mértéke – azaz a bűncselekmény eredménye a fokozatosan sérthető jogtárgyak támadása esetén –, az elkövetővel szemben támasztható elvárhatóság mértéke, valamint az elkövető előélete.⁶⁹⁸

A büntetőjogi felelősségre vonás további differenciálási lehetőségét Szabóné a *büntett* és az *ún. súlyos büntett* megkülönböztetésében látta. Kutatásában a büntetési tételek vizsgálatából kiindulva a két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés büntetési tételű bűncselekményeket tételezi a súlyos büntett kategória legenyhébb csoportjának, amely átfogta ezen alapeseteken túl a legsúlyosabbnak mondható cselekmények előkészületi alakzatait, illetve az úgynevezett közepsúlyos bűncselekmények „első, illetve második szintű minősített eseteit”.⁶⁹⁹ Az 1961. évi Btk-hoz fűzött novellák a büntetési tételeken túl tartalmi oldalról is behatárolták a súlyos büntett kategóriáját.⁷⁰⁰

(3) Differenciált felelősségre vonás

A bűncselekmények súly szerinti felosztásának változatos életútját követték *a büntetőeljárás rendszer ún. egy, illetve két nyomtávós variánsai*. A bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk a csekély tárgyi súlyú ügyek *egyszerűbb eljárási* keretek között történő

---

⁶⁹⁶ SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): Vétség, büntett, súlyos büntett. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 13-14.

⁶⁹⁷ SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m., 98.

⁶⁹⁸ SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m., 100.

⁶⁹⁹ V. ö.: SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m., 155-167.

⁷⁰⁰ Így az 1966. évi 20. törvényerejű rendelet az elkövető személyében rejlő veszélyességére helyezte a hangsúlyt és ez alapján szigorított a szabadságvesztés büntetés végrehajtási szabályait. Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet szintűgy végrehajtási szabályok alapján differenciált, a feltételes szabadságra bocsátás korlátozásával vagy kizárásával. Az 1974. évi 9. törvényerejű rendeletnek pedig a szigorított őrizetet bevezető rendelkezése volt az, amelyik a tett és a tettes fokozott társadalomra veszélyességére alapítva, a különösen veszélyes visszaeső fogalmának beiktatásával szigorította a büntetőjogi felelősséget. Az ötven évvel ezelőtti differenciálási, csoportképzési szempontok és a kortárs tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, az erőszakos többszörös visszaeső kategóriája, valamint a büntetési tételek emelésének tendenciája között van némi párhuzam. V. ö.: SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m., 168-189.

elbírálásának rendszerét alakította ki. A bünvádi perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény *egységes eljárásrendet* vezetett be, amelyet a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet is megtartott. A jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. sz. NET határozat 11. pontja kiemelten kezelte a büntetőjogi felelősségre vonás differenciálásának igényét, amely mentén kialakult a *vétségi és büntetési eljárások* megkülönböztetése a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényben. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény ismét *szakított* a cselekmények tárgyi súlya szerinti tagoltsággal, azt csupán az eljárás néhány elemében tartotta fenn.⁷⁰¹

Időközben az *Európai Tanács R. (87) 18. számú, a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló ajánlásában is differenciálási igényt* fogalmazott meg. Az Ajánlás rámutatott, hogy Európaszerte emelkedett a büntető igazságszolgáltatás előtti „enyhébb” ügyek száma, amely az ügyek elbírálásának elhúzódásához vezetett. Az ügyek késedelmes elbírálásának, mint nem kívánatos hatásnak a csökkentésére a Tanács a büntetőpolitika megvalósításában a forma és a tartalom tekintetében a hangsúlyok világosabb meghatározásával törekedett. Ez alapján ajánlást tett a *diszkrecionális vádelev*, azaz a vádemelésről célszerűségi okok alapján történő lemondás (opportunitás) alkalmazására. Az Ajánlás a *kisebb és tömeges bűncselekmények* tekintetében javasolta sommás eljárás alkalmazását, a büntetőeljárás lehetséges alternatívájaként bíróságon kívüli megegyezés (kiegyezés) lehetővé tételét, egyszerűsített eljárások bevezetését, illetve a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítését.⁷⁰²

Az eljárások gyorsításának, illetve egyszerűsítésének lehetőségei *a büntető anyagi jog oldaláról* az alábbi feltételekkel, illetve azok kombinációi mentén vehetők igénybe. A *bűncselekmények* szempontjából alternatív megoldások a csekély tárgyi súlyú, illetve a

---

⁷⁰¹ V. ö.: Az új büntetőeljárás törvény szabályozási elvei, 5. pont. A Kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés.

⁷⁰² Az opportunitás alkalmazásával az eljárás megszüntetése történhet egyszerű módon, de együtt járhat figyelmeztetéssel, megrovással, avagy bizonyos feltételek előírásával. A gyanúsított beleegyezését meg kell szerezni azokban az esetekben, amikor az eljárás megszüntetése feltételhez kötött. V. ö.: az Ajánlás I. 6-7. pontja; Az Ajánlás a közigazgatási- és büntetőjogi bűncselekményeket megkülönböztető jogrendszerekben dekriminalizációt sürget a tömeges, csekély súlyú jelenségek területén. Az alapvetően ténybeli elemek alapján elbírálható jogsértések körét javasolja bíró közreműködése nélküli sommás vagy írásbeli eljárásra utalni, a fizikai kényszerítő intézkedések lehetőségének párhuzamos korlátozásával, a szabadságelvonó szankciók kizárásával és a ne bis in idem elv érvényesítésével. V. ö.: az Ajánlás II. b) pontja;

A kiegyezési lehetőségnek a büntetőügyekben eljáró vagy egyéb hatóságok előtti lehetőségét javasolt biztosítani különösen csekély súlyú bűncselekmények esetén, törvényi rangú garanciális feltételek kidolgozásával. V. ö.: az Ajánlás II. b) pontja;

A körülményeknél fogva kisebb jelentőségű, egyszerű megítélésű bűncselekmények esetén egyszerűsített eljárást lehet alkalmazni, amely tárgyalási szakasz nélkül az ítélettel egyenértékű határozathoz vezet, mint a büntetőparancs. Párhuzamosan a szankciók körét korlátozni kell a vagyoni jellegű szankciókra és jogoktól eltiltásra, kizárva a szabadságelvonó szankciókat. V. ö.: az Ajánlás II. c) pontja;

A csekély súlyú bűncselekmények körére emellett a tárgyalás mellőzésének intézményét javasolta az Ajánlás, illetve az egyesbírói eljárást is részben a bűncselekmény súlyához kötötte. V. ö.: az Ajánlás III. b) és c) pontja

körülményeknél fogva kisebb jelentőségű deliktumok körében alkalmazhatók. A *büntetés* aspektusából megjelenik az eljárás enyhébb szankciókkal történő befejezésének igénye – figyelmeztetés, megrovás, magatartási szabályok előírása, bizonyos jogoktól való eltiltás, vagyoni típusú szankció, a sértett kártalanítása, vagy próbára bocsátás –, az eljárás során alkalmazott fizikai kényszerelem és a szabadságelvonással járó szankciók kizárása mellett.

A konfliktusok gyors kezelésére alkalmas megoldások az emberi jogok és az igazság megállapításának egyetemes normáit érvényesítő klasszikus büntető igazságszolgáltatás *mellett* alakulnak ki,⁷⁰³ amely irány látható volt az elmúlt évtizedek hazai büntető igazságszolgáltatási reformtörekvéseiben.

(4) A bűncselekmények súlyának jelentősége

Látható, hogy *a bűncselekmények alternatív kezelési lehetőségeinek büntető anyagi jogi alapja* elsődlegesen a bűncselekményeknek a büntetési tételekben kifejeződő súlya. A felelősségre enyhítő hatású intézmények büntető anyagi jogi és büntetőeljárás jogi kereteinek áttekintésével *átfogó képet* kaphatunk az ultima ratio érvényesüléséről a büntető igazságszolgáltatásban.

Az elkövető felelősségére nézve kedvező hatású intézmények alkalmazhatóságát a Btk. több esetben *a vétségek és a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek* köréhez kapcsolja. Ilyenek a tevékeny megbánás mint a büntethetőséget megszüntető lehetőség,⁷⁰⁴ a próbára bocsátás és a jóvátételi munka mint feltételes elítélési formák.⁷⁰⁵

A legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztés büntetési nem képezi a felső határát a szabadságvesztés büntetési nem más büntetésekkel történő helyettesítési lehetőségének úgy általános elkövetők, a fiatalkorúak,⁷⁰⁶ mind katonák vonatkozásában.⁷⁰⁷ A három éves büntetési tétel jelentősége a büntetőeljárás jogban is megmutatkozik, ugyanis a feltételes ügyészi felfüggesztés lehetősége főszabályként ehhez a büntetési tételplafonhoz kötött,⁷⁰⁸ ahogyan az eljárás büntetővégzéssel történő befejezése is.⁷⁰⁹ Bócz Endre rámutat, hogy az új Btk. enyhébb büntetőpolitikával él a két évnél súlyosabban, de három évnél nem súlyosabban büntetendő

---

⁷⁰³ V. ö.: GAL, Tali – DANCIG-ROSENBERG, Hadar (2020): Characterizing Multi-door Criminal Justice: A Comparative Analysis of Three Criminal Justice Mechanisms. *New Criminal Law Review*, 2020/23 (1) <https://doi.org/10.1525/nclr.2020.23.1.139> (2020.08.20.) 166.

⁷⁰⁴ V. ö.: Btk. 29. § (1)

⁷⁰⁵ V. ö.: Btk. 65. (1) §, 67. § (1)

⁷⁰⁶ V. ö.: Btk. 33. (4) §

⁷⁰⁷ V. ö.: Btk. 135. § (1)

⁷⁰⁸ V. ö.: a büntetőeljárásról szóló törvény (a továbbiakban: B. e.) 416. § (2) a)

⁷⁰⁹ V. ö.: B. e. 740. § (1)

büntettek körében, mint a Csemegi-kódex, hiszen az a hasonló kedvezményeket a vétségek körének meghatározásával megegyezően biztosította.⁷¹⁰

A következő „fokozat” az *öt évig terjedő szabadságvesztés* büntetési tételű bűncselekmények köre. Az ilyen büntetési tételű büntettek esetén a büntetés korlátlan enyhítésének lehetősége mellett kerülhet sor a tevékeny megbánásra.⁷¹¹ A büntetési tételhez emellett a büntetőeljárás jog köt néhány, a bűncselekmény súlyosságával összefüggő szabályt, amelyek jellege a fentieknél vegyesebb, azaz részben a büntetőhatalom moderált jellegét mutatják, emellett bizonyos közhatalmi kényszerelemek megalapozását szolgálják, vagy fokozott garanciákat biztosítanak a bűncselekmény súlyára tekintettel. Ilyen a kötelező védelem,⁷¹² párhuzamosan az ügyész kötelező tárgyalási jelenléte.⁷¹³ Öt éves büntetési tételhez kötött továbbá a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazhatósága,⁷¹⁴ ehhez igazodik a fiatalok elleni büntetőeljárás hosszának generális maximuma.⁷¹⁵ A büntetővégzéses eljárásra e büntetési tétel mellett beismerés esetén,⁷¹⁶ a feltételes ügyészi felfüggesztésre pedig csak különös méltányolást érdemlő esetben van lehetőség.⁷¹⁷ Kiemelendő, hogy a személyi szabadságot alapjaiban korlátozó letartóztatás maximális tartamának meghatározását is az eljárás alapjául fekvő bűncselekmény büntetési tételéhez köti a jogalkotó.⁷¹⁸ A fentiekben bemutatott, alapvetően kedvezményes elbírálási lehetőségek elsősorban a vétségek és az enyhe büntettek, kisebb részt a közép súlyos büntettek körében adóttak.

(5) A bűncselekmények súly szerinti megoszlásának arányai

A fentiekben látható volt számos, a büntetőjogi felelősséget befolyásoló intézmény, amelyeket bizonyos súlyú bűncselekményekhez kapcsol a jogalkotó. Ezekkel kapcsolatban akkor nyerhetünk értékes következtetéseket, ha megvizsgáljuk, *milyen arányban vannak jelen a különféle tárgyi súlyú bűncselekmények a büntetőjog rendszerében.*

A tételes büntetőjog áttekintésével látható, hogy a Btk. *az elzárás és a szabadságvesztés* büntetési nemeket alkalmazza a relatív határozott büntetési tételkeretek kialakítására. A

---

⁷¹⁰ BÓCZ Endre (2012): Észrevételek a Büntető Törvénykönyv tervezetéhez. In KISS Valéria szerk.: Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 45.

⁷¹¹ V. ö.: Btk. 29. § (2)

⁷¹² V. ö.: B. e. 44. § a)

⁷¹³ V. ö.: B. e. 435. § (3) a)

⁷¹⁴ V. ö.: B. e. 234. § (1).

⁷¹⁵ V. ö.: B. e. 687. §

⁷¹⁶ V. ö.: B. e. 740. § (3)

⁷¹⁷ V. ö.: B. e. 416. § (2) a)

⁷¹⁸ V. ö.: B. e. 298. § (1), amely értelmében a letartóztatás legfeljebb a) egy évig tart, ha a terhelttel szemben három évnél nem súlyosabb, b) két évig tart, ha a terhelttel szemben öt évnél nem súlyosabb, c) három évig tart, ha a terhelttel szemben tíz évnél nem súlyosabb, d) négy évig tart, ha a terhelttel szemben tíz évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás.

jogalkotó a szabadságvesztés büntetési nemen belül kilenc absztrakt büntetési tételkeret alá vonja a bűncselekményeket. Megkülönbözteti az egy, a két, a három évig terjedő, az egytől öt évig, a kettőtől nyolc évig, az öttől tíz évig, az öttől tizenöt évig, az öttől húsz évig, valamint a tíztől húsz évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés büntetési tételkereteket. Az utolsó két mérték mellett vagylagosan lehetővé teszi a határozatlan tartamú – életfogytig tartó – szabadságvesztés alkalmazását.

Ezek közül a vétség bűncselekménytípus büntetései szándékosság esetén az elzárás, valamint alapvetően az egy, két évig terjedő szabadságvesztés. Gondatlan bűnösség esetén a három évig terjedő, ritkábban az egytől öt évig terjedő, kivételes esetekben pedig a kettőtől nyolc évig terjedő⁷¹⁹ szabadságvesztés.

A büntettek legalacsonyabb büntetési tételkerete a három évig terjedő szabadságvesztés, az egytől öt évig terjedő és a kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés büntetési nemeken „osztóznak” néhány vétséggel, az ennél súlyosabb büntetési tételkeretek pedig kizárólag a büntettek körére van fenntartva.

A lenti diagram szürke oszlopai a csaknem háromszáz bűncselekmény alapeseti büntetési tételeinek megoszlását tükrözik, a fehér oszlopok valamennyi bűncselekményi eset – alap, privilegizált, és minősített esetek, előkészület – büntetési tételének megoszlását mutatják.

Amennyiben számításaim helyesek, megállapítható, hogy a diszpozíciók nagyságrendileg 50%-a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, nagyságrendileg 20%-a öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ezek három kivétellel lefedik a vétségek körét. Mondhatjuk, hogy az összes büntetőjogi diszpozíció mintegy 70%-a tekintetében érvényesíthetők a felelősségre nézve kedvező hatású, illetve fokozott garanciát biztosító lehetőségek. Úgy gondolom, ezen arányok alapján *számítani tekintetben megerősíthető az ultima ratio érvényesülésülése a büntetőjogon belül.*

Habár egyfajta *fokozatosság, súlyozás rendszer szinten jellemzi a Btk-t*, az egyes bűncselekmények büntetési tételeit vizsgálva ilyen objektív és általánosító kijelentés nem tehető a büntetőjog által védett értékek, illetve érdekek összemérésének nehézsége miatt.⁷²⁰

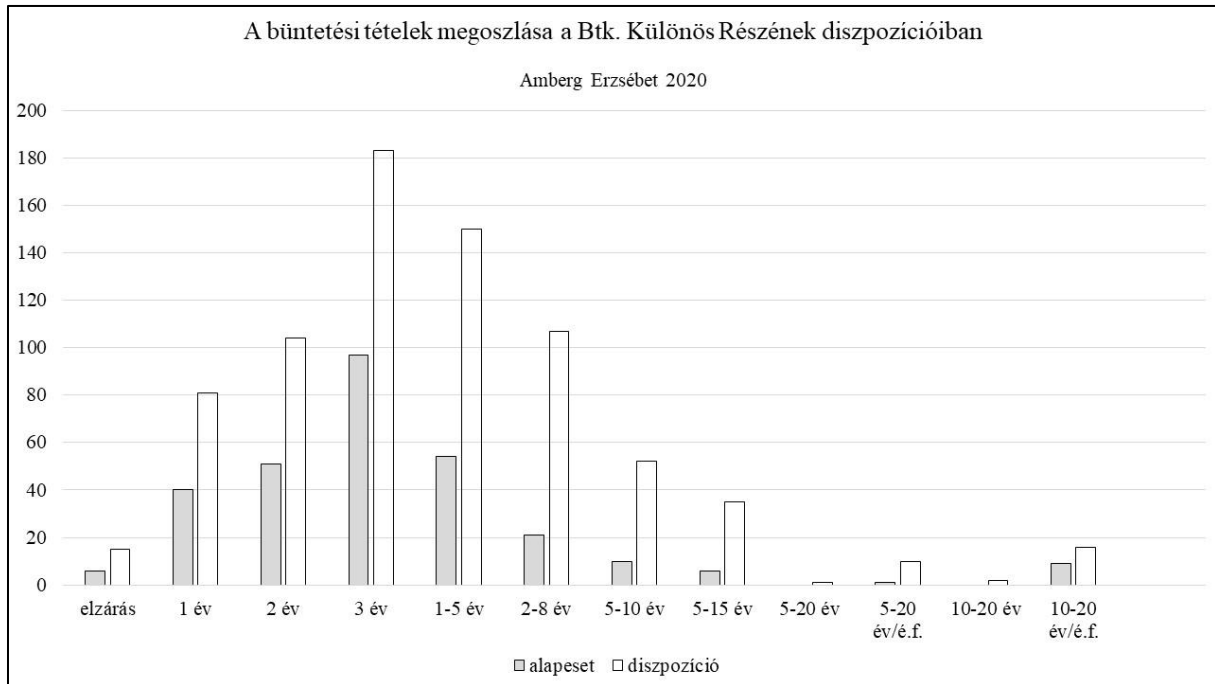
A büntetőjog a sértett és az elkövető közötti konfliktust társadalmiasító szabályrendszerként a puszta jóvátételre kötelezésen túl pótlólagos *hátránnyal* sújtja az elkövetőt, amelynek

---

⁷¹⁹ Ezek a kivételesen súlyosan szankcionált helyzetek a 232. § (2) d) szerinti kettőnél több ember halálát vagy halálos tömegszerencsétlenséget okozó közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény, a 233. § (2) d) szerinti kettőnél több ember halálát vagy halálos tömegszerencsétlenséget okozó vasúti, légi, vízi közlekedés veszélyeztetése és a 322. § (5) alatti halált okozó közveszélyokozás gondatlan alakzatai.

⁷²⁰ Ennek a viszonyításnak a kérdésességére szintén rámutat Karsai Krisztina. V. ö.: KARSAI Krisztina (2012): i. m., 259.

menyiségi és minőségi jelentősége is van. Nem találunk azonban egyértelmű mértéket az alkalmazandó hátrányra.”⁷²¹ Egyértelmű szankciómérték hiányában abban bízhatunk, hogy a jogalkotó helyesen ismerte fel a jelenség társadalomra veszélyességét.⁷²² Alább ezen szempont mentén tekintem át az egyes bűncselekményi területeket.

(6) A bűncselekmények súlya a különös jogi tárgyak tükrében

Áttekintve a Btk-ban az egyes különös jogi tárgyak körébe vonható bűncselekmények vétségi, illetve büntetési besorolását, az alábbi négy fő tendencia jelenik meg hangsúlyosan.

Néhány fejezetből kizárja a jogalkotó a vétség bűncselekménytípust. Ilyen az emberiesség elleni és a háborús bűncselekmények köre, amelyek esetén a kiemelkedő büntetőjogi védelem igényét az univerzalitás elvére alapított büntető joghatóság képviselte szigor is hivatott megtestesíteni. Némely bűncselekményi területen *főszabály szerű a bűncselekmények büntetési minősége.* Ilyenek az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények, az emberi szabadság elleni, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni, az állam elleni, a korrupciós, a hivatali, a hivatalos személy elleni, a közbiztonság elleni, a nemzetközi kötelezettségen alapuló közbiztonsági célú gazdasági előírások elleni, a vagyon elleni erőszakos, valamint a

⁷²¹ ESER, Albin (1995): i. m., 1334-1336.

⁷²² Látnunk kell azonban, hogy „minél magasabb besorolást kapnak a jogtárgyak és minél inkább tekinti az állam a jogtárgyak elleni támadást önnönmaga elleni támadásnak, annál nagyobb lesz annak a veszélye, hogy a büntetőjogot egy látszólag »magasabb igazságosság« megvalósítójának tekintsék.” ESER, Albin (1995): i. m., u. o.

honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények. Ezek a fejezetek *a kiterjesztett büntetőjogi védelmet biztosító eseteket* – így az előkészületet, a feljelentés elmulasztását, valamint a sui generis előkészületi, részesi és közvetett tettesi tényállásokat – szankcionálják általában *vétségként*. Bizonyos fejezetek ugyanakkor *további indokokra* alapítják a bűncselekmények csekélyebb súlyúként történő besorolását. Így az élet, a testi épség és az egészség, valamint a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények vétségi minőségét tipikusan a *gondatlan bűnösség* alapozza meg, az egészséget veszélyeztető bűncselekményeknél az *elkövetési tárgyak csekély mennyisége* a jellemző privilegizáló körülmény.

Más fejezetekben *a büntetési és a vétségi alapesetek aránya viszonylag kiegyenlített*, emellett jellemző a büntetési alapesetekre épülő bűncselekmények *privilegizált vétségi alakzatainak* nevesítése. Ilyenek a közlekedési, a környezet és a természet elleni, az igazságszolgáltatás elleni, a köznyugalom elleni, a pénz-, és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények, a pénzmosás, a gazdálkodás rendjét sértő, valamint a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények.

Döntő arányban vétség típusú alapesetekkel dolgozó bűncselekményi fejezetek a gyermekek érdekét sértő és a család elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közbizalom elleni, a közigazgatás rendje elleni, a vagyon elleni, a szellemi tulajdonjog elleni, a költségvetést károsító, a tiltott adatszerzés és az információs rendszer elleni, és a katonai bűncselekmények. Elsősorban a bűncselekményi értékhatárokhoz kötött bűncselekményeket jellemzi rendkívül differenciált minősítési rendszer, amelynek csúcsán tipikusan a tízévig terjedő szabadságvesztés büntetés szerepel.⁷²³ A fenti „elosztás” nagy vonalakban jól differenciáltnak tűnik, azonban a fejezetek alá sorolt egyes bűncselekmények tételes értékelése felülírhatja ezt az általános megállapítást.

9.1.3. Az ultima ratio a fiatalkorúak büntetőjogának normatív elveként

A büntetőjogi felelősség differenciálásával, moderálásával összefüggésben *a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának területe egyfajta előfutárként* tekinthető. A fiatalkorúakkal szembeni *büntetőhatalom végső eszköz jellegét* az ENSZ 1980-tól kezdve több dokumentumában fogalmazta meg, ezt követte 1990-ben a minimális intervenció, illetve a szabadságelvonó szankciók végső eszköz jellegű alkalmazására irányuló általános – a

---

⁷²³ A fenti, a büntetési és vétség kategóriák mentén történő, rendszertani jellegű vizsgálat az Alkotmánybíróság gyakorlatában is látható. A nemzeti jelkép megsértése vonatkozásában a bűncselekmény rendszertani értelmezése, a magánlaksértés tekintetében pedig a szankcionálás belső arányossági vizsgálata hasznosult. V. ö.: 13/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás III. 2.; 1427/B/1995. ABh, Indokolás III. 2.

felnőttkorú elkövetők körére is kiterjedő – javaslata, amelyet az Unió több ajánlása is hangsúlyozott.⁷²⁴

A Btk-ba a fenti követelmények közül a *fiatalkorúak szankcionálásának végső eszköz jellege épült be elvi jelleggel*. A 106. § (2) és (3) bekezdései szerint „fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. [...] szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.”

Kétségtelen, hogy a büntető jogalkotó tett lépéseket a fenti irányok érvényesítésére az általános, felnőttkorúakra irányadó szankcionálás tekintetében is, elképzelhetőnek tartom ugyanakkor egy hasonló, általános érvényű normatív követelmény megfogalmazását a büntetendővé nyilvánítás és a szankcionálás vonatkozásában egyaránt.

9.2. Különös rész

9.2.1. A vizsgálat koncepciója

A Btk. Különös Részében található valamennyi bűncselekmény tekintetében lehetne tüzetesen vizsgálni, mennyiben felel meg az ultima ratio követelményének, ami nyilvánvalóan meghaladja a kutatás kereteit, ezért *átfogóbb szemléletmód* kialakítására törekedtem.

A tényállások vizsgálatára számos szempont kínálja magát, úgymint a büntetőpolitika által támasztott követelmények, a kriminalizáció alapjogi korlátai, ezek különféle büntetőjog dogmatikai vetületei, az adott bűncselekménytípusnak az összбүнözéshez viszonyított aránya, elszaporodottsága, stb. Az alábbiakban a vizsgálat alapvető elméleti kereteiként használt tényezőket emelem ki.

(1) A büntetőjog külső és belső felelősségstruktúrájának értékelhetősége

Karsai Krisztina a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének vizsgálatát olyan bűncselekményekre javasolta korlátozni, amelyeknél feltételezhető a fokozatos jogtárgysértési láncolat, azaz értékelhető, hogy a más jogági felelősségi formák hogyan „előzik” meg a büntetőjogi felelősséget.⁷²⁵ Alapvetően egyetértek ezzel a megközelítéssel. Bizonyos, hogy az azonos jogtárgytypust érintő büntetőjogi és más jogági felelősségformák vizsgálatánál a jogági

---

⁷²⁴ V. ö.: részletesebben a kutatás 3.2.1. egységében.

⁷²⁵ „A dogmatikai vizsgálat hipotézise tehát az, hogy van olyan fokozatos jogsértési láncolat, ami igazolja a kisebb súlyú jogsértések esetén a nem büntetőjogi beavatkozás indokát, de amelynek védelmi körében lényegében ugyanaz a jogtárgy (vagy jogtárgy-család) van. Amennyiben ez bizonyítható, akkor a büntetőjogi reakció - a szabadságvesztés kiszabásának lehetőségével - valóban ultima ratioként funkcionál. Ha az azonos jogtárgy(család) tetten érhető ugyan, de a jogsértések nem alkotnak fokozatos jogsértési láncolatot, akkor nincs ultima ratio, a büntetőjogi reakció kilátásba helyezése csupán esetleges.” KARSAI Krisztina (2012): i. m., 260.

differenciálás kézenfekvő – ám nem kizárólagos – lehetőséget nyújt a büntetőjog végső eszköz jellegének meghatározására. Ez a vizsgálat a különböző jogági tényállások tekintetében a párhuzamosság kimutathatóságát, valamint a többletfelelősség alapjául szolgáló tényezők meghatározását feltételezi, a szankciók tekintetében pedig azok minőségi és mennyiségi viszonyítását. Ez az értékelési mód a *büntetőjog külső felelősségstruktúrájának aspektusából* teszi lehetővé az ultima ratio jellegű beavatkozás vizsgálatát.

Az ultima ratio azonban – akár a szubszidiaritás, akár az arányosság magyarázataként, akár az alapjogi teszt részeként felfogva – „kettős” vetületű, nem nélkülözheti a *büntetőjog belső felelősségstruktúrája szerinti vizsgálatot*. Ennek lehetősége egyrészt a büntett és vétség kategóriák mentén adott, ahogy azt a fenti egységben bemutattam. Felveti a különös jogi tárgyak azonossága,⁷²⁶ vagy ontológiai jellemzőik hasonlósága alapján párhuzamba állítható jelenségek közötti,⁷²⁷ valamint az adott tényálláson belüli értékelés lehetőségét,⁷²⁸ a büntetési tétel és az adott jelenségek jellemző jegyei tükrében.

(2) Vizsgálendő bűncselekményi területek

A vizsgálat feltételezi egyrészt az ultima ratio koncepcióval összefüggő, a korábbi kutatásban megismert elvi korlátok – különösen kriminalizációs elméletek, illetve alkotmányos büntetőjogi szempontok – hasznosítását, és arra ösztönöz, hogy *bűncselekménytípusok kialakításán keresztül, csoportképző jegyekhez igazodva* vizsgálódjak.⁷²⁹

A fentiek alapján olyan bűncselekményi területek kiválasztására törekedtem, amelyek vonatkozásában egyrészt megkérdőjelezett a büntetőjogi védelem, illetve amelyek lehetőséget adnak az ultima ratio értelemben vett büntetőjog speciális jellemzőinek láttatására.⁷³⁰ Bevtantam a vizsgálatba kizárólag a büntetőjogban szabályozott jelenségeket, kettős alakzatú jogsértéseket, illetve olyan területeken, ahol közigazgatási szakmai szabályzók, illetve polgári jog biztosítja a szankcionálás lehetőségét. Foglalkoztam általános, illetve szaktetikával érintett

---

⁷²⁶ Így például a kizárólag a büntetőjogban szabályozott nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni jogsértések köre.

⁷²⁷ Így a szélsőséges nézetek megjelenésével szembeni fellépés a Btk. különböző fejezeteibe tartozó bűncselekményekkel.

⁷²⁸ Ahogy tette azt az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatás vizsgálatánál a 30/1992 (V. 26.) számú döntésében.

⁷²⁹ Az úgynevezett euro bűncselekményi területhez tartozó jelenségek kriminalizálása vonatkozásában kialakult meglátásaimat az unió büntetőpolitikájával és ultima ratio értelmezésével foglalkozó egységben rögzítettem, így ebben a fejezetben leginkább a nemzeti büntető jogalkotás vizsgálatával foglalkozom.

⁷³⁰ Ennek során számos, egy-egy bűncselekménnyel vagy bűncselekményi területtel foglalkozó szakirodalmi forrásra és kutatásra támaszkodtam. Így például az új kódex kommentárjára, amelynek szerzői különféle bűncselekményekre vetítve alkalmazzák az ultima ratiót a büntetőhatalom mércéjeként. V. ö.: HEGEDŰS István et al. (2013): Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Wolters Kluwer Kft. (a továbbiakban: Kommentár).

bűncselekményi területekkel, érintettem kerettényállással szabályozott bűncselekményeket. Bevontam a vizsgálatba a gazdaság büntetőjogi védelmét, amely területen már az 1978-as Btk. is rögzítette a büntetőjog ultima ratio szerepét, illetve hangsúlyt helyeztem az egyéni, illetve a közérdekeket védelmező bűncselekményi területekre.

(3) A kriminalizáció elvi irányítói, korlátai

Az alábbi (kontra)kriminalizációs tényezők mentén törekszem kritikai vizsgálat alá vonni a hatályos bűncselekményeket.⁷³¹ A kriminalizáció empirikus felülvizsgálatára az ultima ratio elvén keresztül kerülhet sor, amely *vizsgálat magába foglalja* a jogtárgysérelem, a társadalomellenesség, valamint a tettarányosság kritériumainak értékelését.⁷³² A *tülkriminalizáció* napjainkban leggyakrabban a triviális, csekély érdekek megsértésének a büntetni rendelése által, alakul ki, tendenciái emellett a kiemelt érdek csekély sérelmét okozó magatartástípus szankcionálása, illetve az okozott sérelemmel nem arányos mértékű szankció hozzárendelése.⁷³³ A minimalista kriminalizáció követelménye teljesül, ha a büntetőjog kizárólag egyéni érdekek védelmében, valamint bizonyos védelmet érdemlő társadalmi érdekek megóvására alkalmazott.⁷³⁴ Ezzel összefüggésben hangsúlyozandó, hogy a *büntetőjog elsődleges feladata* az egyéni értékek védelme, a közösségi érdekek csak az egyénhez köthető értékekből levezethetőségüknel fogva képezhetik büntetőjogi oltalom tárgyát. Ez a gondolat Feinbergnél a magánkár, illetve a közkár elvének megkülönböztetésében jelenik meg,⁷³⁵ amely megkülönböztetésnek az alkotmánybírói gyakorlatban is jelentősége van. Az *alapjogkorlátozás hatályos alkotmányos szabálya* ugyanis valamely alkotmányos érték védelme érdekében teszi lehetővé az alapjogkorlátozást, amely széleskörű politikai mérlegelést tesz lehetővé a kriminalizáció területén. Így a büntetőjog jogtárgyaiban kifejeződő különféle közérdekek is alkotmányos értéknek tekinthetők, amely teret engedhet az alapjog korlátozás büntetőjog általi szélesedésének.⁷³⁶ Ebben a tekintetben a közkár, a (szélsőséges) jogi paternalizmus, illetve a jóléti elv azok a hatalmi beavatkozás alapjául szolgáló kriminalizációs elvek, amelyek mértékletes alkalmazása kívánatos az ultima ratio koncepció alapján.⁷³⁷

---

⁷³¹ A kriminalizációs elméletek részletes bemutatása a dolgozat 7.1. egységében olvasható.

⁷³² V. ö.: YOON, Young-Cheol (2001): i. m., 42-43.

⁷³³ MOLINA, Fernando (2011): i. m., 125-126.

⁷³⁴ ASWORTH, Andrew (1999): i. m., 67-68.

⁷³⁵ A büntetőhatalmi beavatkozás vizsgálható az azt megalapozó elvek igazoltságán keresztül, így a magánkár és a közkár elvének, a megbotránkoztatás elvének, a jogi paternalizmusnak, illetve a szélsőséges paternalizmusnak, a jogi erkölcsvédelemnek, és a jóléti elvnek a szempontjából. V. ö.: FEINBERG, Joel (1999): i. m., 19.

⁷³⁶ SZIGETI Péter (2013): i. m., 529.

⁷³⁷ A szelektív büntetőjogi védelem természetesen vezet a büntetőjog fragmentáris karakteréhez. Ezt a jellegzetességet vizsgálva Kulhanek úgy látja a büntetőjog fragmentaritása háttérében a törvény hiányosságai, a jogalkotó büntetőpolitikai akarata tükrözi, illetve az alkotmányos büntetőjogból követelményei állhatnak. V. ö.:

A fenti tényezők a büntetőjog ultima ratio jellegének a *jogfilozófiai jellegű, lehetséges vizsgálati elemei* tömören összefoglalva, amelyek egyes példáit láthattuk megjeleníteni az alkotmánybírói gyakorlatában is a kriminalizáció felülvizsgálata körében.⁷³⁸ Lentebb a *dogmatikai értékelési szempontok* szerepelnek, amelyek alkalmazhatóságát az alkotmánybírói gyakorlat szintén megerősíti.⁷³⁹

(4) Az általános törvényi tényállás elemeinek jelentősége

A diszpozíciók megszővegezésének alapulvételével vizsgálható valamennyi bűncselekmény esetén, hogy bizonyos tényállási elemek, illetve ezek kombinációi mennyiben, miképpen keretezik a büntetőjogi védelem körét, melyek azok a tényezők, amelyek az ultima ratio elv érvényesülését dogmatikai szempontból megnyugtatóan biztosítják, illetve kikezdehetik, ahogyan az az Alkotmánybírói jelzett határozatai alapján is látható.

(a) *Objektív elemek*

A közvetlen *jogi tárgy* fejezi ki a bűncselekménnyel védeni kívánt társadalmi értéket, érdeket, amely párhuzamba állítható az alkotmányjogi terminológiában a közhatalmi beavatkozás céljával, így tulajdonképpen beépül az érintett deliktum alapjogi, jogfilozófiai szempontú értékelési folyamatába, azaz vizsgálandó, hogy ennek a tételezett közhatalmi célnak megfelelő eszköze-e a büntetőjog, illetve a büntetőjogi beavatkozás mértéke a célhoz viszonyítva arányos-e, valamint valamely (kontra)kriminalizációs indok felismerhető-e a védendő jogi érdek mentén.

KULHANEK, Tobias Oliver (2014): Der fragmentarische Charakter des Strafrechts als Argumentationsfigur Exemplifiziert an der Frage nach einem Deliktskatalog für eine Verbandsstrafbarkeit. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 13/2014., <http://www.zis-online.com> (2019.02.23.) 674.

⁷³⁸ Így a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása bizonyos egyéni méltóságvédelmi, illetve a köznyugalomhoz fűzött közösségi érdekek tükrében történt, a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása kapcsán a nemzetbiztonsági és közrendvédelmi érdekek és az egyesülési jog mérlegelését végezte el a testület, a kábítószer fogyasztás kriminalizálása a közegészség védelmének kötelezettsége és az önrendelkezési jog ütköztetésében lett megítélve. V. ö.: 16/2013. (VI. 20.) ABh [56-57]; 3050/2019. (III. 14.) ABh, Indokolás [6, 9, 14, 20]; 54/2004. (XII. 13.) ABh, Kukorelli István alkotmánybíró különvéleménye 2.2.

⁷³⁹ Így a sértetti kör a hatóság vagy hivatalos személy megsértése alkotmányossági vizsgálatánál volt jelentős, az elkövetési magatartás nyelvtani értelmezése a közösség elleni izgatás kapcsán volt hangsúlyos, az elkövetési tárgy a nemzeti jelkép megsértése és az önkényuralmi jelképek használata vonatkozásában volt jelentős tényező, az alárendelt megsértésénél az elkövetési mód, a rendbontásnál az elkövetés situációs ismérve volt érintve. Egyes bűncselekmények objektív büntethetőségi feltételeiként számba vehető hatása, illetve okozat jellegű tényállási elemeinek alkotmányos szempontú értékelése tekintetében mutatkozik némi bizonytalanság: a köznyugalom rémhírterjesztés általi absztrakt veszélyeztetésének kriminalizálása szükségtelen, aránytalan, míg az önkényuralmi jelképek használata esetén ugyanez konkrét sértett hiányában is megfelelő, a rágalmozás esetén pedig a méltóság sérelmének közvetlen veszélye a büntetőjogi védelem alkotmányos határa. V. ö.: 36/1994. (VI. 24.) ABh, Indokolás III.; 30/1992 (V. 26.) ABh; 12/1999. (V. 21.) ABh; 13/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás III. 2.; 4/2013. (II. 21.) ABh, Indokolás V. 2.1.; 769/B/2006. ABh, Indokolás; 1026/B/2000. ABh, Indokolás II. 2.1, 2.2.; 18/2000 ABh, Indokolás [117], [131]; 14/2000. (V. 12.) ABh, Indokolás IV. 1.; 13/2014. (IV. 18.) ABh, Indokolás [30]

Az *elkövetési magatartás* a bűncselekmény leírásának egyik kulcsfontosságú eleme. A megszővegezés nyelvtani értelme mellett három szempontból érdemel különös figyelmet: a mulasztás kriminalizálása, az ún. *sui generis* tényállások megfogalmazása, valamint az elkövetési magatartáshoz kapcsolt egyéb ismérvek – objektív büntethetőségi feltételek – kérdése.

Ahogy az alkotmánybírói gyakorlatban is látható,⁷⁴⁰ a tevés típusú magatartások tekintetében elsősorban azok nyelvtani értelmezése jut jelentőséghez a büntetőjog hatókörének kijelölésénél, mulasztás esetén emellett a kötelességet statuáló norma, illetve a magatartás objektív hatásirányának kérdésköre is megfontolandó.

A *sui generis* tényállások kapcsán kiindulhatunk abból, hogy a büntetőjog hagyományosan a kétszeri enyhítés intézményével biztosítja a bűnsegély enyhébb szankcionálásának lehetőségét a tettesi magatartáshoz képest, míg a bűncselekmények előkészületi alakzataihoz tipikusan önálló, a befejezett alakzatnál enyhébb büntetési tételt kapcsol, figyelemmel a fenti jelenségek veszélyességére, szankciójuk arányosságának biztosítására. A büntetőjogi védelem előrehozatalának, illetve kiterjesztésének jellemző módszere a fenti alakzatok kriminalizálása *sui generis* bűncselekmények formájában, amelyek esetén megtörik a büntetési tételek fenti összhangja. Emellett előfordul, hogy a *sui generis* magatartások büntetése eléri vagy meghaladja az ún. célcselekmények büntetési tételét.⁷⁴¹ Ezek nem ultima ratio-konform megoldások meglátásom szerint. Az elmúlt időszak jogalkotása tükrében ez a tendencia az ún. euro bűncselekményi területek körében dominánsan jelentkezik.⁷⁴² A nemzeti jogalkotó mértékletesebb az előrehozott büntetőjogi védelem kialakításában.

A *sui generis* tényállásoknak a büntetőhatalom expanziójához vezető alkalmazása elhatárolandó azoktól az esetektől, amikor bizonyos jelenségek meghatározott résztvevőinek *célirányos szankcionálását* biztosítja, párhuzamosan a folyamatban szükségképpen részt vevő áldozat típusú résztvevők magatartásának büntetőjogi irrelevanciáját jelöli,⁷⁴³ amelyek ésszerű, az ultima ratio koncepciónak megfelelő megoldások.

---

⁷⁴⁰ V. ö.: a 30/1992 (V. 26.) ABh-ban a gyűlöletkeltés és az izgatás nyelvtani értelmezése.

⁷⁴¹ Az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása mint *sui generis* tényállás kétéves büntetési tétele megfelel az információs rendszer vagy adat megsértése mint céljelenség büntetési tételének. V. ö.: Btk. 423-424. §§.

⁷⁴² Az EUMSZ 83. cikk (1) bek. szerint általános büntető anyagi jogi jogharmonizációs jogkörbe tartozik a terrorizmus, az emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, a tiltott kábítószer-kereskedelem, a tiltott fegyverkereskedelem, a pénzmosás, a korrupció, a pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, a számítógépes bűnözés és a szervezett bűnözés.

⁷⁴³ Így a büntetendőség szelektálását szolgálja a prostitúció körül megjelenő magatartások kriminalizálása a prostituált büntetése nélkül, avagy a migráció jelenségéhez kapcsolódó egyes magatartások büntetése a migráns személy kriminalizálása nélkül.

Végül, az ún. *egyéb ismérvek* kérdéskörét tekintve, néhány tényállásnál találkozhatunk az elkövetési magatartáshoz kapcsolt olyan – szituációs ismérvként vagy eredményelemként nem kategorizálható – ismérvekkel, amelyek a tényállásszerűség objektív büntethetőségi feltételeként járulnak hozzá a deliktum körülhatároltságához. Ezek jogalkalmazói megítélése azonban – ahogy az a bírói gyakorlatilemző egységben is látható lesz – nehézségekkel terhelt. Az ilyen ismérvek alkalmazása az emberi méltóság és egyes alapvető jogok védelme elleni, valamint a köznyugalom elleni bűncselekmények körében a legjellemzőbb. Előbbi fejezetben ilyen például a közösség tagja elleni erőszak vagy a garázdaság megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas jellege, a rágalmozás és a becsületsértés becsület csorbítására alkalmas mivolta.⁷⁴⁴ A hatósági rendelkezés elleni uszításnak és a közveszéllyel fenyegetésnek a köznyugalom megzavarására kell alkalmasnak lennie, a rémhírterjesztésnek az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére.⁷⁴⁵

A jogalkotó egyéb, relatíve újonnan kriminalizált bűncselekmények – így az állatkínzás, az uzsorabűncselekmény – tényállásának meghatározásában is szerepet tulajdonít hasonló ismérveknek.⁷⁴⁶ Tendenciózusá vált az a jogalkotási technika, amely *bizonyos következmény előidézésének lehetőségét* nevesített feltételként szabja. A büntetőjogi felelősség határhátárait tekintve az ilyen tényállások hatása, hogy bár szűkebb körben válhatnak tényállásszerűvé – amellyel a jogalkotó a pontosan körülhatároltság követelményének feltehetően eleget tesz –, azonban már a magatartás tanúsításával befejezett stádiumúnak tekinthetők, függetlenül a fenti következmények tényleges bekövetkezésétől. Mondhatjuk, hogy a tényállás körülhatárolásának „ára” a büntetőjogi védelem „előbbre pozicionálása”. Ennek mellékhatásként jelentkezik, hogy a magatartástípus büntetési tétele kevésbé precízen tükrözi a jelenség társadalomra veszélyességéről alkotott képet. Hangsúlyozandó azonban, hogy jogalkotói értékítélet függvénye a kriminalizáció, illetve a felelősség differenciálásának kérdése. Azaz nem szükségszerű egy társadalmi hatás előidézésére csupán alkalmas magatartás és a hatást ténylegesen kiváltó magatartás közötti különböztetés kifejezésre juttatása eltérő büntetési tételkeretek formájában.⁷⁴⁷

---

⁷⁴⁴ V. ö.: a Btk. 216. §, 226. §, 227. §

⁷⁴⁵ V. ö.: a Btk. 336. §, 338. §, 337. §, 339. §

⁷⁴⁶ Az állatkínzás olyan, a gerinces állattal szembeni bánásmódot kriminalizál, amely alkalmas maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására. Az uzsorás megállapodás alkalmas arra, hogy a megállapodás kötelezett körében súlyos vagy további súlyos nélkülözést okozzon. V. ö.: Btk. 244. § (1) a), 381. §

⁷⁴⁷ A fentiekben olyan következményekről, bűncselekményi ismérvekről volt szó, amelyek leginkább a társadalmi típusú sértő eredmények közé helyezve lennének beilleszthetők a tényállásokba, azonban ezen eredménytípusnál a büntető kódex nem alkalmaz – a biológiai és a vagyoni sérelmet okozó bűncselekményeknél használt – mérték béli fokozatosságot. A sérelmet megelőző veszélykockázat kriminalizálása nem biológiai típusú sérelemkockázat

Az, hogy immateriális vagy materiális tényállással dolgozik-e a jogalkotó, leginkább a kísérleti szakban rekedt bűncselekmények esetén jut jelentőséghez a büntetőjogi felelősség mértékének kérdésében, mivel kísérlet esetén adott a büntetés „kétszeri enyhítésének” lehetősége alapján.⁷⁴⁸ Materiális bűncselekmények esetén az *eredmény* típusának megválasztása, azaz sértő, közvetlen veszélyeztető vagy veszélyeztető eredményelem alkalmazása az előkészületi stádium büntetni rendelésének párhuzamos figyelembe vételével mutatja meg a büntetőjogi védelem kezdő pontját, azaz jelöli ki, hogy a jogtárgyat távolabbról, avagy közelebből támadó szituációt kíván-e büntetőjogi oltalom alá helyezni a jogalkotó. Az ún. veszélyeztető bűncselekmények egyre gyakoribb kriminalizációja óvatosabb jogalkotásra intő tendencia.⁷⁴⁹

A diszpozícióban használt *szituációs ismérvek* alapesetben megjelenve a tényállás hatókörét, ezáltal a felelősségi kört szűkítő, míg minősített esetben súlyosabb felelősséget megalapozó elemtípusok általában.

(b) *Szubjektív elemek*

A *bűnösség* vonatkozásában a *gondatlanság* irányába kiterjesztett felelősség érdemel kiemelt figyelmet. Aktuálisan több mint harminc bűncselekmény tekintetében büntetendő a gondatlan alakzat, ez a *deliktumok nagyjából 10 százaléka*. Az új Btk. megalkotása során, illetve az azóta eltelt időszakban nem került sor újabb gondatlan bűncselekmény vagy alakzat beiktatására. Figyelemre méltó emellett a számvitel rendjének megsértése bűncselekmény gondatlan alakzatának dekriminalizálása, amelyet részben az ultima ratio elvének felhívásával támasztotta alá a jogalkotó.⁷⁵⁰ A gondatlanság szankcionálásának hagyományos területe *az emberi élet, testi épség és egészség fokozott védelme*, és ekként a közlekedés, amelyben szinte mindenki részt vesz. A gondatlan *közlekedés rendje elleni bűncselekmények* körében a büntetőjogi felelősség alapja az, hogy az elkövető elmulasztja a mindenkitől elvárható körültekintést és elővigyázatosságot. Bár a motorizáció napjainkban is rohamléptekben bővül, a közlekedési bűncselekmények száma két évtizede alig változik, évi 22-23 ezer körül van, amelynek kétharmada ittas járművezetés, 4-5 ezer eset pedig közúti baleset okozása. A halálos közúti balesetek száma a zéró tolerancia bevezetése után az évi ezres nagyságrendről több százal csökkent, amely hathatós változásnak tűnik.⁷⁵¹ A gondatlanság szankcionálása jellemző *más,*

---

tekintetében szintén nem jellemző a büntetőjogban, esetleges előfordulása pedig sajátos értelmezés kidolgozását igényli. A fenti jelenségek megfogalmazásában úgy tűnik nem javasolható célszerűbb megoldás.

⁷⁴⁸ V. ö.: Btk. 82. § (4), amely lehetővé teszi a büntetési tétel alsó határának két „fokozattal” történő leszállítását

⁷⁴⁹ Erre hívja fel a figyelmet például Herczog és az EU Tanácsa is. V. ö.: HERZOG, Felix (1990): i. m., 105-106., 110-111.; A Tanács következtetései a Tanács büntetőjogi tanácskozásait irányító mintarendelkezésekről

⁷⁵⁰ V. ö.: a Btk. 403.§-hoz fűzött Indokolás

⁷⁵¹ NÉMETH Zsolt (2012): i. m., 372.

szakmai jellegű bűncselekményeknél is, a professzionális tevékenységekkel kapcsolatos fokozottabb felelősséget érzékeltetve.⁷⁵² Általános elkövetők gondatlan bűnösségű tevékenységei ezen kívül csak szűk körben büntetendők.⁷⁵³

A diszpozícióban használt *célzat*, illetve *motivum* alapesetben megjelenve a tényállás hatókörét szűkítő,⁷⁵⁴ a legális magatartások lehatárolását szolgáló funkciójú,⁷⁵⁵ míg minősített esetben jellemzően súlyosabb felelősséget megalapozó elemtípusok. A legutóbbi évek jogalkotását szemlélve látható a célzat alapeseti tényállási elemként tételezése, így például a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítését, illetve ezek nyilvánosságra hozatalát büntető tényállásoknál a becsület csorbítása,⁷⁵⁶ a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása bűncselekmény esetén pedig a migráló személyek menedékjogi eljárásának kezdeményezése, illetve tartózkodási jogcímük megszerzése a cél.⁷⁵⁷ Meglátásom szerint a célzat szerepe ezekben a tényállásokban a hasonló képet öltő, ám hétköznapi, büntetőjogi üldözésre nem érdemes magatartásoktól való lehatárolást szolgálja. Ezzel szemben a diszkrimináció büntetőjogi védelmének kialakításában kulcsszerepet játszó ún. gyűlöletmotivum fokozott büntetőhatalmi beavatkozás lehetőségét biztosítja a nem megkülönböztetési alapokon nyugvó bűncselekményekhez képest.⁷⁵⁸

A speciális, 12 évre leszállított *büntethetőségi korhatár* alkalmazása olyan alanyi oldali ismérv, amely a fokozott büntetőjogi felelősségre enged következtetni a büntetőhatalom életkori alsó határát illetően. Miután a büntethetőségi korhatárt az új kódex hatályba lépésével leszállította bizonyos különösen súlyos, személy elleni erőszakos bűncselekmények egyes esetei vonatkozásában,⁷⁵⁹ ezek listája 2016-ban a terrorcselekménnyel egészült ki,⁷⁶⁰ 2020-tól a hivatalos személy elleni erőszak és, a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, valamint a

---

⁷⁵² A szakmai bűncselekmények, illetve bűncselekmény-részek a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, az ártalmas közfogyasztási cikkel visszaélés, a családi jogállás megsértése, az egészségügyi önrendelkezési jog megsértése, a minősített adattal visszaélés, a hivatali vesztegetéshez kapcsolat vezetői felelősség, a hanyag kezelés, néhány fogyasztóvédelmi tényállás, és számos előljárói katonai bűncselekmény.

⁷⁵³ Így több környezet és természet elleni bűncselekmény, a hamis vád és a hamis tanúzás, a közveszély okozása, a közérdekű üzem működésének megzavarása, a közokirat-hamisítás, a pénzmosás és néhány honvédelmi kötelezettség elleni és katonai bűncselekmény.

⁷⁵⁴ Így például a lopás bűncselekménynél a dolog jogtalan eltulajdonítási célzatú elvétele, vagy csalásnál a jogtalan haszonszerzési célzat. V. ö.: Btk. 370. §, 373. §

⁷⁵⁵ Például a forgalomba hozatal céljából történő pénz utánzás vagy bélyeg utánzás kriminalizálása, szemben a játékpénz gyártás vagy a hobbi célú bélyeg utánzás – mint egyértelműen „hétköznapi”, azaz büntetőjogi üldözésen kívül tartandó magatartások – legális jellegének kinyilvánításával. V. ö.: 389. §, 391. §

⁷⁵⁶ V. ö.: Btk. 226/A. §, 226/B. §

⁷⁵⁷ V. ö.: Btk. 353/A. §

⁷⁵⁸ V. ö.: Btk. 216. §, 332. §

⁷⁵⁹ Ezek az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés]. V. ö.: Btk. 16. §

⁷⁶⁰ A bűncselekmény Btk. 314. § (1)-(4) bekezdés alatti alakzatait érintően.

hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak tényállásokkal bővül.⁷⁶¹

9.2.2. Egyes bűncselekménycsoportok értékelése

A vizsgálat koncepciója körében vázoltam az értékelendő bűncselekményi területek csoportképzési szempontjait. Arra tekintettel, hogy egyes bűncselekmények több csoportképző jellemző alá sorolhatók, a kutatás anyaga a Btk. Különös Részének felépítése mentén strukturált.

(1) Az élet, testi épség, egészség védelme

A legveszélyesebb, és a bűnözési félelmet leginkább generáló a személy elleni erőszakos bűnözési forma, amely zömmel testi sértés – nyolc ezres nagyságrendben súlyos, két-három ezres nagyságrendben könnyű testi sérülést okozó –. Az emberi élet kioltásához vezető vagy arra irányuló magatartások – emberölés, halált okozó testi sértés – éves számaránya 400-nál kevesebb, ez is évről évre határozottan csökkenést mutat.⁷⁶²

Annak ellenére, hogy az élet, testi épség, egészség mint alapértékek vonatkozásában a büntetőjog általi védelmi igényt korán felismerték, a fejezet nem mutat különösebb dinamikát, bizonyos, újonnan felmerülő jelenségekkel mentén felmerül a büntetőjogi védelem bővítésének kérdése. Ilyen volt az AIDS terjedésének időszakában egy kifejezetten a gyógyíthatatlan betegség átragályozásának veszélyét büntető tényállás bevezetésének lehetősége a fertőzés nagy volumenű terjedésének közegészséget érintő káros hatásait elkerülendő. A kriminalizációra nem került sor.⁷⁶³ Az internetes zaklatás eskalációjaként figyelembe vehető öngyilkosságba kergetést az új Btk-ban az öngyilkosságban közreműködés tényállása mellett egy újabb sui generis alakzattal nevesítette a jogalkotó az emberölés tényállása alatt, azzal egyező súlyú bűncselekményként. A jogalkotási lépés indoka, hogy ennek a magatartásnak a szándékos emberölés közvetett tettesi elkövetéseként minősítése dogmatikailag ellentmondásos gyakorlatként volt jelen.⁷⁶⁴ Az öngyilkosságba hajszolás büntetendőségének a szándékos emberölésnél szűkebb körű büntetését az adja csupán, hogy alanya általános, azaz 14. életévét betöltött személy az emberölés minimum 12 éves alanya helyett, illetve a passzív alanyok

---

⁷⁶¹ V. ö.: az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2020. évi LXXIV. törvény 6. §-a, Hatályos: 2020. IX. 6-tól.

⁷⁶² NÉMETH Zsolt (2012): i. m., 371.

⁷⁶³ Lásd bővebben: BALOGH Ágnes (2006): Az egészség védelme a büntetőjogban. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 164-165 és köv., 207.

⁷⁶⁴ V. ö.: Btk. 160. § (5) és a kapcsolódó Indokolás

körébe nem általános, hanem csak a fokozottan büntetőjogi védelemre szoruló, így akaratnyilvánításra képtelen és 14. évét be nem töltött személyek kerültek.

A fenti két példában közös pont, hogy mindkét magatartástípus büntetőjogi szankcionálásának lehetősége adott volt dogmatikai értelemben. Míg a közegészség védelme nem ösztönözte a jogalkotót a megfertőzés kriminalizálására, addig az emberi élet fokozottabb védelmét biztosította az emberölés új alakzatának megalkotásával. Ezek a lépések egymáshoz viszonyítva tükrözik az ultima ratio elvének tiszteletét – elismerve, hogy a jogalkotói döntés mögött egyéb megfontolások, illetve elsősorban azok dominálhattak –.

A büntetőjogi védelem ultima ratio jellegének vizsgálata során bizonyos, az élet, testi épség vagy egészség sérelméhez vagy veszélyeztetéséhez vezető, más fejezetekbe sorolt bűncselekmények a fenti fejezetbe foglalt bűncselekményekkel összevetve értékelhetők.

(2) A közegészség védelme

Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények körében kiemelkedő jelentősége van a jogi paternalizmus elvének, azaz annak a kérdésnek, hogy az *egyén önrendelkezési jogainak korlátozása saját egészségének megóvása érdekében* megtörténhet-e a jog, különösen a büntetőjog eszközeivel.

Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények rendszerében jellemző az ún. fogyasztói és a terjesztői oldal megkülönböztetése, amelyek közül a kettős nyomtávú kriminálpolitika egyértelműen az utóbbiak körét értékeli és kezeli nagyobb szigorral.

Az ún. önsorsrontó, fogyasztói magatartások büntetőjogi szankcióval való tiltása alapvetően ellentétes az ultima ratio követelményével. Ezek kummulatív káros társadalmi hatásai viszont alkalmasak a büntetés alkotmányosságának megalapozására.⁷⁶⁵ A fogyasztói magatartás ugyanis a közösség életvitelére gyakorolt kedvezőtlen hatásán keresztül közvetlenül korlátozza a fogyasztásban nem érintettek biztonságérzetét, cselekvési szabadságát. A terjesztői magatartástípusoknak a kínálatcsökkentés érdekében történő szigorúbb büntetőjogi fenyegetése ténylegesen nem csökkenti a kínálatot. Ennek ellenére a büntetőjog ultima ratio elvének itt is érvényesülnie kell, a bűn büntetést kíván, a kriminalizáció látszólagos eredménytelensége ellenére nem nélkülözhető.⁷⁶⁶

---

⁷⁶⁵ 54/2004. (XII. 13.) ABh, Kukorelli István alkotmánybíró különvéleménye 2.2.

⁷⁶⁶ V. ö.: SIVADÓ Máté (2015): Jelenkori drogpolitika Magyarországon és Európában, tengerentúli kitekintéssel. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 285.

(3) Az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények

Ezen deliktumok körében az Indokolás szerint a Btk. az orvostudományi kutatások szabadságához fűződő alkotmányos és tudományos érdekekre figyelemmel, összhangban a büntetőjog ultima ratio szerepével, csak olyan cselekményeket nyilvánít bűncselekménnyé, amelyeket a szaktörvény is tilt, amennyiben ez a tevékenységi kör az etikai normák megsértésén túl bizonyos veszélyeket is hordoz.⁷⁶⁷ Kovács Gábor kutatásában alkotmányossági próbának veti alá az egészségügyi bűncselekményeket.⁷⁶⁸

A fejezetben szereplő tényállások „döntő részben” megfelelnek az alkotmányossági kritériumoknak, hiszen egyrészt *alkotmányos alapértékeket* nyilvánítanak bűncselekménnyé, másrészt ezen, súlyos jogsérelemmel járó helyzetekben mindenképp *indokolható a büntetőjogi beavatkozás objektív szükségessége*.

A beavatkozás az emberi génállományba, emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése, embrióval vagy ivarsejttel végezhető kutatás szabályainak megszegése, emberi test tiltott felhasználása, és az egészségügyi önrendelkezési jog megsértése tényállások büntetendőségének *szükségessége és arányossága nehezen vitatható*. Ezek társadalmi és jogi *megítélése is csaknem egységesnek* tekinthető, valamint a hazai jogrendszerben nem valósítható meg ezeknek a magatartásoknak más jogágakkal történő szankcionálása, ezáltal megfelelnek az Alkotmánybíróság gyakorlatában rögzített büntetőjog mint *szankciós zárókő* feltételnek.⁷⁶⁹

Az emberi ivarsejt tiltott felhasználása, illetve a születendő gyermek nemének megválasztása bűncselekmények alkotmányosságának megítélése összetettebb a társadalmi konszenzus, illetve az egységes erkölcsi megítélés hiánya miatt. A csökkenő születésszám demográfiai indoka megkívánná, hogy bizonyos családi indokok alapján tágabbak lehessenek a születendő gyermek neme megválasztásának esetkörei, mint a nemhez kötött öröklődő betegségek esetköre. Emellett a halottból származó ivarsejtekkel történő mesterséges megtermékenyítés lehetősége *sem feltétlenül elítélendő morálisan vagy szakmailag*. A büntetőjog ezekben az esetekben *alkalmas, de nem feltétlenül kizárólagos eszköze* ilyen beavatkozások megakadályozásának, ezáltal *ultima ratio szerepe nehezebben vagy egyáltalán nem*

---

⁷⁶⁷ A Btk. 172. §-hoz fűzött Miniszteri Indokolás; KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 14.

⁷⁶⁸ A szerző a bűncselekményi területre specializált alapjogi vizsgálatot dolgozott ki, amelynek elemei (a) szükségesség-e; (b) arányos-e; (c) megfelelő-e a büntetőjogi cél eléréséhez; (d) a jelenség bűncselekménnyé nyilvánításában létezik-e társadalmi konszenzus; (e) a büntetőjogi felelősség milyen kört érint; (f) nemzetközi környezetben létezik-e egyetemes felfogás; (g) hasonló kultúrájú környezetben hasonlóan védik-e a közösségi érdekeket; (h) vizsgálandó a cselekmény morális tartalma; illetve (i) figyelembe kell venni a büntetőjog ultima ratio jellegét. KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 15.

⁷⁶⁹ KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 16-17.

*igazolható.*⁷⁷⁰ A büntetőjog szerepe a fenti magatartások irányításában mindenestre ultima ratio kell, hogy legyen. Az európai normarendszereket áttekintve leszögezhetjük, hogy azon országokban, ahol létezik közigazgatási büntetőjog, a büntetőjog helyett *a közigazgatási büntető rendelkezések alkalmazása lenne a kívánatos.*⁷⁷¹

(4) A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni jelenségek

Ezek körében a büntetőjog ultima ratio jellegének jelentősége *a pusztán erkölcstelen és a jogi védelmet igénylő esetkörök közötti határ meghúzása*, másként a jogi moralizmus vagy az utilitarizmus elvi bázisán történő büntetőjogi beavatkozás megfelelőségének kérdése a nemi önrendelkezés alapjoga vonatkozásában.

Szomora Zsolt úgy látja, a nemi szabadság és erkölcs védelmét az *individuális jogtárgyvédelem felerősödése* jellemzi, amelynek hatása két irányban jelentkezik. Ilyen a megfelelő jogi tárgy hiányában és az ultima ratio elvére is figyelemmel történő *dekriminalizáció* például a homoszexualitás, állattal való fajtalanság, házasságtörés terén. Ebben a körben hangsúlyozandó, hogy egy büntetőjogi tilalom eltörlése nem az adott cselekmény pozitív értékelését jelenti, inkább azt fejezi ki, hogy az adott társadalmi viszonyokba való büntetőjogi beavatkozás nem legitimálható, ésszerűtlen, szükségtelen vagy aránytalan, illetve az ultima ratio elvével össze nem egyeztethető fellépést jelent, jogtárgy védelmi szempontok nem indokolják. A másik irány a tényleges jogtárgyvédelem érdekében történő *kriminalizáció*, amit például a *fokozódó ifjúságvédelem*, illetve a *házasságon belüli nemi erőszak* indokol. A büntetőjog ultima ratio jellegéből következően a szexuális önrendelkezés sérelmét csak akkor indokolt büntetni, ha a *sértett különösen védelemre méltó.*⁷⁷²

(5) Büntetőjog a gyermek-, és családvédelem eszközszerében

A *gyermekmunka* bűncselekmény egyik alakzata a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek foglalkoztatására vonatkozó törvényi előírások megszegését bünteti. Tényállásszerű például a napi munkaidőt érintő, vagy a pótszabadság mértékével kapcsolatos akár minimális szabályszegés is. A *szabályszegések generális büntetendősége* ellentétes az ultima ratio elvével, *a releváns nemzetközi instrumentumok védelmi célján messze túlmutató büntetőjogi fellépést* tesz lehetővé, különösen arra a körülményre figyelemmel, hogy a kisebb szabálysértések

---

⁷⁷⁰ KOVÁCS Gábor (2007): i. m., 17.

⁷⁷¹ V. ö.: KOVÁCS Gábor – NÉMETH Imre – GELLÉR Balázs (2005): Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudomány kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények szabályozására az új büntető törvénykönyvben. Büntetőjogi Kodifikáció, 2005/1, 10.

⁷⁷² SZOMORA Zsolt (2008): A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről. PhD Értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 48., 51., 60., 128., és 256.

kiküszöbölésére, orvoslására a *munkavédelmi intézményrendszer* megfelelő lehetőséget biztosít.⁷⁷³

A kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása a kiskorú és a kiskorúval kapcsolattartásra jogosult személy – legtipikusabban az elvált szülőtárs – között a jogszerű kapcsolattartás kialakításának vagy fenntartásának akadályozásában áll. Ennek szituációs eleme, hogy az akadályozás a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott *bírság kiszabása után* történik, amely elgondolás érvényesíti az ultima ratio elvét.⁷⁷⁴ Az elv tiszteletére utal a tényálláshoz kapcsolt *büntethetőséget megszüntető ok* is, amely szerint nem büntethető az elkövető, ha a kapcsolattartást az elsőfokú ítélet meghozataláig megfelelően biztosítja, és az elmaradt kapcsolattartási formák pótlását megkezdi. A reparációhoz fűzött hasonló „büntetőjogi féket” tartalmaz a *tartás elmulasztása* tényállás is,⁷⁷⁵ amely alapján a jogalkotó egyértelműen másodlagos, kiegészítő szerepet szán a büntetőhatalomnak a családvédelmi eszközrendszerben.

(6) Méltóság-, és alapjogvédelem

Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények körében a *becsületsértés* büntetése több szempont mentén megkérdőjelezett. A bűncselekmény kettős alakzatú, büntetőjogi üldözése magánindítványhoz kötött, alacsony büntetési tételű és tényállásszerűsége megítélhetőségében erősen szubjektív.

A tényállással érintett *alapjogok oldaláról* vizsgálódik Sajó András. Rámutat, hogy a becsület büntetőjogi eszközökkel történő védelmét alkotmányos szempontok nem követelik meg, a rágalmozás és a becsületsértés tényállásai ugyanakkor veszélyeztetik a véleménynyilvánítás szabadságát. A becsületsértés tényállása az állami büntetési monopólium előtti időszak maradványaként került a büntetőjogba, annak rendszerében azonban anakronisztikus, mivel *nem állnak fenn a büntetés szokásos indokai* ezzel kapcsolatban. A *szólásszabadság fontosságát* hangsúlyozó modern felfogás ennek a hagyományos álláspontnak a felülvizsgálatát kívánja, amely a nemzetközi törekvéseket figyelembe véve folyamatban van. Tekintve, hogy a büntetőjogi fellépés szokásos szükségletei a szólásszabadság mérsékeltebb károsításával, veszélyeztetésével is elérhetők a polgári perben, javasolható a *becsületsértés dekriminalizálása*. Párhuzamosan indokolt a *polgári jogi kártérítés mértékének korlátozása is*.⁷⁷⁶

---

⁷⁷³ V. ö.: Btk. 209. § és a hozzá fűzött Kommentár

⁷⁷⁴ V. ö.: a Btk. 210. § és a hozzá fűzött Kommentár

⁷⁷⁵ V. ö.: Btk. 212. §

⁷⁷⁶ SAJÓ András (2005): Becsületvédelem és büntetőjog – megjegyzések a becsületsértés dekriminalizálásáról. Büntetőjogi Kodifikáció, 2005/1, 6.

A véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi kereteit a rágalmazás és a becsületsértés vonatkozásában az alábbi *dogmatikai tényezők* mentén vizsgálja Tóth J. Zoltán: a *situációban* a közlés tényállítás, illetve a véleménynyilvánítás jellege, a sértett fél tipizálása személyi kör, illetve a situáció közügyi érintettsége alapján, az elkövető személye, a közlés körülményei, illetve a *szankció jellege*. Utóbbi tekintetben *arányosnak* tekinthető a pusztán kisebb mértékű kártérítés megfizetésére kötelező vagy hasonlóan enyhe kötelezettséget megállapító *magánjogi vagy egyéb, nem büntetőjogi jogkövetkezmény*, mint a sérelmes közlést közzé tevő sajtótermék példányainak elkobzása, illetve bocsánatkérő közlemény közzététele.⁷⁷⁷ A *rágalmazás* polgári jogi, személyiségi jogi, illetve büntetőjogi értékelése egyaránt és egymás mellett is megvalósulhat. Nagy Ferenc az *ultima ratio sajátos korlátjaként* fogja fel azt a helyzetet, ha az azonos, illetve hasonló jellegű jogtárgy-sértések kezelésére különböző jogterületeken *párhuzamos felelősségi formák* úgy léteznek, hogy *az enyhébbnek minősíthető jogterület nem lép háttérbe* a súlyosabbnak értékelhető jogág mögött.⁷⁷⁸ Összességében úgy tűnik, hogy a rágalmazás és a becsületsértés büntetőjogi védelme túlzó, nem felel meg az *ultima ratio* elvének.

A fenti bűncselekményi fejezetben a *zaklatás margóján* jelenik meg a gyermekek között felmerülő *sajátos deviancia, az ún. megfélemlítés (bullying) és annak online változata (cyberbullying)* kezelésének kérdése. Ezek a magatartások legtöbbször súlyosabb cselekmények előkészületi vagy eszközcselekményeként jelennek meg. A megfélemlítés tényállásának önálló kriminalizálása tehát védelmet teremthetne bizonyos absztrakt veszélyhelyzetekre, amely azonban a fiatalok tömeges kriminalizálásához vezetne. A *büntetőjogi védelem köre* a fenti területen *nem bővítendő*, azonban a joggyakorlat fejlesztésre szorul annak érdekében, hogy az eszköz- és előkészületi cselekmények beilleszthetők legyenek a meglévő tényállásokba. Hangsúlyos emellett a büntetőjog legvégső megoldásként történő igénybevétele, tehát a fenti jelenségek visszaszorítása *elsődlegesen szocializációs többletfeladatként* jelentkezik.⁷⁷⁹

(7) A közlekedés biztonsága

A terület kihívásaként jelentkezik a mesterséges intelligencia alkalmazása a közlekedési eszközökben. Az *önvezető járművekkel okozott balesetekért való felelősség* kialakításának

---

⁷⁷⁷ V. ö.: TÓTH J. Zoltán (2017): A büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézet, Budapest, 250-256.

⁷⁷⁸ NAGY Ferenc (2018): i. m., 80.

⁷⁷⁹ V. ö.: Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája, <https://www.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf> (2020.07.31.) 103-104.

legreálisabb változata az lenne, ha az autót tekintenénk felelősnek a büntetőjog szempontjából. Ez a *közvetlen felelősségvállalási modell* azonban megvalósíthatatlannak tűnik. A tényállás objektív elemeit tekintve az autó okozta baleset elismerhető ugyan actus reusként, azonban szubjektív oldalról az autó mens reájának fennállása elképzelhetetlen, tehát egyelőre a járművezető felelősségéről lehet szó. A járműért, mint egy másik „entitásért” való *közvetett felelősség* koncepciójának kidolgozása elképzelhető úgy, hogy a gyártó, a programozó és/vagy a felhasználó felelőssége saját gondatlan közrehatásán alapul. Az egyes felelőségformák alkalmazási lehetőségei mellett vizsgálendő a társadalom kockázatvállalási hajlandósága.⁷⁸⁰

Ambrus István és szerzőtársai *a büntetőjog ultima ratio jellege alapján* a jelenlegi közlekedési bűncselekményeket bizonyos korrekciókkal javasolják alkalmazni az önvezető járművek esetén. Indokoltnak tartják a *hagyományos büntetési tételek mérséklését*, később esetlegesen a tényállások *dekriminalizációjának megfontolását* erre a járműkörre, hiszen *nagyobb társadalmi előny* várható az önvezető járművek elterjedéséből fakadó csökkenő számú balesettől, mint a felmerülő, várhatóan egyre csekélyebb számú elkövetők felelősségre vonásától.⁷⁸¹

(8) A köznyugalom védelme

Vajon lehet-e a köznyugalom büntetőjog általi oltalmat igénylő érdek, lehet-e bűncselekmény jogi tárgya, veti fel a kérdést Hornyák Szabolcs. A nyugalom általánosan elfogadott érték mivolta nem vitatható. A morálhoz, a tisztelethez, a jogkövetéshez, stb. hasonlóan azonban *nem érhető el büntetőjogi eszközökkel*. „Az egyén nyugalomának, hangulatának védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. Ebből az is adódik, hogy egy közösség tagjainak *kollektív* érzése sem lehet e védelem tárgya.”⁷⁸²

A kollektív értékek csak annyiban lehetnek a büntetőjogi védelem tárgyai, amennyiben – az individuumból kiinduló monista jogtárgy-felfogás értelmében – közvetlenül visszavezethetők egyéni értékekre, azaz a közösségi érték az egyén közösségben való kibontakozását szolgálja. Ilyen kapcsolat hiányában a büntetőjogi védelem nem indokolt, csupán egy rosszul értelmezett, *erősen moralizáló jellegű nevelési célt szolgálhat*.⁷⁸³ Hornyák az alkotmányos ultima ratio koncepció mellett az *in dubio pro libertate* elve mentén is alátámasztja érvelését, hangsúlyozva,

---

⁷⁸⁰ V. ö.: Katalin, LIGETI (2019): AIDP-IAPL International Congress of Penal Law. Artificial Intelligence and Criminal Justice. http://www.penal.org/sites/default/files/Concept%20Paper_AI%20and%20Criminal%20Justice_Ligeti.pdf (2020.08.12.) 3-5.

⁷⁸¹ AMBRUS István – KOVÁCS Gábor – NÉMETH Imre (2018): Az önvezető járművek kapcsán felvethető általános büntetőjogi problémák. JURA 2018/2., 18-19.

⁷⁸² HORNYÁK Szabolcs (2010): A köznyugalom elleni bűncselekmények. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 82.

⁷⁸³ HORNYÁK Szabolcs (2010): i. m., 190.

hogy ha a büntetés szükségessége és igazolhatósága felől kétségek merülnek fel, ott nem kerülhet sor törvényi tényállás megalkotására, büntetőjogi beavatkozásra.⁷⁸⁴

Szintén a köznyugalom elleni bűncselekmény körébe tartozik az *önkényuralmi jelkép használata*, amely ultima ratio jellegének megítélése során az Alkotmánybíróságnak a tényállást érintő 14/2000. (V.21.) számú és a 4/2013 (II.21.) számú határozataiban foglaltakra támaszkodhatunk. A bűncselekmény kiemelt *vizsgálati szempontjaiként* a társadalomra veszélyesség, a beavatkozás szükségessége és arányossága, más országok gyakorlata, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának állásfoglalása jöttek szóba.⁷⁸⁵ Utóbbi tényező lényegében eldöntötte a vitát, így az alábbi javaslat pusztán módszertani jelentőségű. Bővíthető a vizsgálat az érintett tényálláshoz hasonlóan *szélsőséges nézetekkel összekapcsolható jelenségek kriminalizált változatainak összevetésével*.⁷⁸⁶ Ezen cselekmények szankcionálásának hierarchiájában az önkényuralmi jelkép használata mint elzárással büntetendő bűncselekmény a legkisebb büntetési értékű.

(9) Egyes közigazgatás rendje elleni bűncselekmények

Az ún. határozás bűncselekmények ultima ratio jellege úgy a büntetőjog aspektusából, mind a migráció kezelőrendszerének részeként vizsgálandó. A *kriminalizáció érvei* a jogsértéstípus elszaporodottsága, a pozitív generál prevenció, illetve az állam jogtárgy-védelmi kötelezettsége, a magatartástípusoknak a közrendet és közbiztonságot fokozottan veszélyeztető jellege, azaz a magatartástípusok fokozott társadalomra veszélyessége (a magas büntetési érték) voltak. *Ellenérvként* jelentkezett, hogy a büntetőjogi eszközöket, különösen a szabadságvesztést a bűncselekmény miatt az ország területéről kiutasított személyekkel szemben javasolja alkalmazni az Európai Unió Bírósága. Nem találtam igazolható pro-kriminalizációs érvek az illegális migráció kriminalitást generáló hatását, felismerhető ugyanakkor a kriminalizációnak az előítéletek és félelmek mentén megjelenő ellenség-büntetőjogi beavatkozás jellege.

A *migrációs politika és szabályozás* kialakításának egyik rendezőelve a legális és illegális migrációs formák elkülönítése, amelyek irányításának eredményessége között kölcsönhatás áll fenn. Előbbi tekintetében a migráció hatékony kezelése és az integrációs folyamatok erősítése

---

⁷⁸⁴ HORNYÁK Szabolcs (2010): i. m., 82.

⁷⁸⁵ Lásd bővebben: AMBERG, Erzsébet (2014): About the decision of the Constitutional Court on the criminal use of totalitarian symbols. In *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata*, 152, 9-25.

⁷⁸⁶ A köznyugalom elleni bűncselekmények között a közösség elleni uszítás, a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadása, a nemzeti jelkép megsértése, illetve a közigazgatás rendje elleni bűncselekményként büntetendő közbiztonsági tevékenység jogellenes szervezése, valamint az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények körében elhelyezett közösség tagja elleni erőszak.

a fő elképzelés, az illegális tendenciákkal szemben viszont szigorú standardok irányadók. Ezek rendezőelvéként hangsúlyozandó, hogy az irreguláris migráció eszközrendszerének elsődleges pillére az idegenrendészeti jog.⁷⁸⁷ A fentiek alapján elsődlegesen az *idegenrendészeti jogi kiutasítás, másodlagosan a szabálysértési jogi kiutasítás* alkalmazása jelentenek a hathatós és megfelelő súlyú lehetőséget a jelenség vonatkozásában.⁷⁸⁸

(10) A vagyoni érdekek védelme

A vagyon elleni bűncselekmények *számaránya a bűncselekmények összetételében* mindig is *jelentős* volt. Tetőpontját a kétezres évek elején érte el, 82 százalékos összбүнözéshez viszonyított aránnyal. A vagyon elleni бүнözés több mint fele alkalmi lopás.⁷⁸⁹

A bűncselekményi terület problematikája elsősorban ezeknek a jogsértéseknek a *kettős alakzatú* jellege miatt igen érzékenyen érinti a büntetőjog ultima ratio jellegének kérdését. Ugyanez a kihívás felmerül a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények fejezetébe tartozó jogsértések, és számos a Btk. további fejezeteibe tartozó kettős alakzatú jogsértés körében is.

A büntetőjogi és a szabálysértési jogi felelősség számos elméleti megkülönböztetési lehetőségének⁷⁹⁰ egyike a *menyiségi különbségtétel elmélete*,⁷⁹¹ amely a vagyon elleni bűncselekmények körében elsősorban a bűncselekményi értékhatár változás által befolyásolt és problémája, hogy a büntetőjognál szigorúbb szabálysértési szankcionálási lehetőséget biztosít, ezáltal *megtöri* a bűncselekmény és szabálysértés szükségzerű hierarchiáját, illetve e *felelősségi formák fokozatosságát*.⁷⁹²

A bűncselekményi értékhatárt e deliktumok körében 1999-ben emelte a jogalkotó ötezerről tízezer forintra, 2007-ben pedig húszezer forintra, 2012-ben ötvenezer forintra emelte. Az értékhatár emelés – természeténél fogva - mindkét esetben kedvező fordulatot eredményezett a бүнügyi statisztikákban. Úgy tűnik, nem a büntetőpolitika tényleges dinamikája, hanem a lakosság biztonságérzetének romlása határozza meg a fenti lépéseket. Ez az úgynevezett „morális pánik” két tényezőtől függhet, mind a nagy súlyú, félelmet keltő deliktumok

---

⁷⁸⁷ HAUTZINGER Zoltán (2015): Az irreguláris migráció büntetőjogi aspektusai. In Hautzinger Zoltán szerk.: Migráció és rendészet. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 50.

⁷⁸⁸ V. ö.: AMBERG Erzsébet (2016): i. m., 203-214.

⁷⁸⁹ Emellett minősített eseti lopásként gyakori a betöréses lopás, gépjármű lopás és feltörés, valamint a zseblopás. A csalások évi 30-40 ezres nagyságrendje durván tízszeres növekedés a rendszerváltozás előtti időkhöz képest. V. ö.: NÉMETH Zsolt (2012): i. m., 372.

⁷⁹⁰ A szabálysértés és a bűncselekmény elhatárolási szempontjai lehetnek az eset összes körülménye, a sértett jogtárgy, az egyszeri vagy ismételt elkövetés, a csekély értékű elkövetési tárgy, illetve az értékhatár, amelyek alkalmazása azonban elméleti, és jogalkalmazási problémákat okoz, eshetőlegessé teheti egyes szituációk megítélését. V. ö.: SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m. 130., 132.

⁷⁹¹ Lásd bővebben: ÁRVA Zsuzsanna (2008): Fejezetek a közigazgatási büntetőbíráskodás elméletitörténete köréből. Universitas Alapítvány, Debrecen, 78-123.

⁷⁹² SZABÓNÉ NAGY Teréz (1977): i. m. 136-138.

előfordulása, mind pedig a kis súlyú cselekmények elszaporodásával szembeni állami tehetetlenség, írja Hack Péter.⁷⁹³

A szabálysértési jog és a büntetőjog közötti összhang megteremtésének történelmi lehetősége volt a két joganyag rekodifikálásának időszaka, a kormány azonban nem fontolta meg, hogy a kriminális szabálysértések kezelésére visszatérjen-e a trichotom rendszerre. Az új szabálysértési törvény mégis, tulajdonképpen *látens kihágási jogként* jelent meg jogrendszerünkben. A súlyosabb bűncselekményre kiszabható enyhébb ítéletre módot adó szabályozás sérti a jogbiztonság elvét, a törvények tisztelete ellen ható tényező és *nem érvényesíti az ultima ratioként igénybe vett büntetőjog követelményét.*⁷⁹⁴

(11) A gazdasági érdekek védelme

A mai értelemben vett gazdasági bűnözés a rendszerváltozás előtt nem volt. Piaci szereplők hiányában legfeljebb a társadalmi tulajdont károsító vagyon elleni cselekményekről volt szó,⁷⁹⁵ ugyanakkor *a gazdaság irányításában a büntetőjognak végső eszköz* szerepet szánt már az 1978-as Btk. koncepciója is.

A *gazdasági bűnözés* körébe vonható kriminológiai értelemben a gazdasági tevékenységgel összefüggő cselekmények köre, függetlenül attól, hogy azok a Btk. mely fejezetében találhatók.⁷⁹⁶ *Számarányuk* az összebűnözés viszonylatában alacsonynak mondható az elmúlt években, 2-7 százalék között mozgott,⁷⁹⁷ amely önmagában természetesen nem lehet dekriminalizációs érv. Hangsúlyozandó, hogy a *gazdasági büntetőjog hatékonysága* a büntetőjog általános hatékonyságánál szignifikánsan kisebb.⁷⁹⁸ Emellett léteznek bizonyos, kezdetben ugyan negatív értékítéletet kiváltott, később megszokottá majd elfogadottá vált magatartások, amelyekben *keverednek a legális és illegális elemek*, az illegális tényezők jórészt kideríthetetlenek.⁷⁹⁹

---

⁷⁹³ HACK Péter (2012): Az új Btk. büntetőpolitikai célkitűzései, és azok érvényesíthetősége. In KISS Valéria szerk.: Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 56-57.

⁷⁹⁴ HACK Péter (2012): i. m., 62.

⁷⁹⁵ NÉMETH Zsolt (2012): i. m., 372.

⁷⁹⁶ TÓTH Mihály (2015): A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. MTA Law Working Papers, 2015/4, 4.

⁷⁹⁷ Különösen magas, több tízezres nagyságrendű a készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel visszaélés számaránya, ezres nagyságrendű emellett a költségvetési csalás, a pénzhamisítás, illetve a számvitel rendjének megsértése bűncselekmények aránya. V. ö.: AMBERG, Erzsébet (2017): Criminal Law as Last Resort in Influencing Economic Activities in Hungary. In PAŘÍZKOVÁ, Ivana – TOMÁŠKOVÁ, Ivana ed.: Interaction of Law And Economics 2017. Conference proceedings. Masaryk University, Brno, 13-15.

⁷⁹⁸ GÁL István László (2018): A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kapcsolódási pontjai. Büntetőjogi Szemle 2015/1, 34.

⁷⁹⁹ Így például cégautók, cégtelefonok vagy általában az állami infrastruktúra részben magáncélú használata, egzotikus utak szakmai továbbképzésnek beállítása, a papíron minimálbéren foglalkoztatott alkalmazottak tömegének zsebből kiegészítő juttatásban részesítése, jelentősebb beruházások esetén a számlaforgalom redukálása, stb. TÓTH Mihály (2015): i. m., 3.

A büntetőjogi beavatkozás kevésbé hatékony volta, a kriminalizáció közvéleményi támogatottságának hiánya, illetve a tényállások érvényesíthetőségének megkérdőjelezhetősége tehát három általános érv bizonyos gazdasági bűncselekmények kriminalizálásának, a *büntetőjog ultima ratio jellegének megkérdőjelezhetősége* mellett.

Az új. Btk. ezen a bűncselekményi területen számos módosítást vezetett be, amelyek közül kiemelendő a *szervi vagy szerzői jogok megsértése* értékhatárának százezer forintra emelése, figyelemmel arra, hogy a TRIPS egyezmény csak a jelenség kereskedelmi mértére nézve követeli meg a szabadságvesztés lehetőségét is biztosító büntetőjogi fenyegetettséget. A törvényalkotó a magáncélú szerzői jogsértések dekriminalizálását büntethetőséget kizáró ok megjelölésével is jól láttatja.⁸⁰⁰ Mindezen feltételekkel *elmozdulást* láthatunk az *ultima ratio jellegű büntetőjogi beavatkozás irányába*.

Kondorosi András kutatásában számos gazdasági bűncselekmény kezelésének büntető anyagi jogi és eljárási jogi szabályanyagát tekinti át figyelemmel a büntetőjogi felelősség ultima ratio jellegének kérdésére. A kutatásban megjelennek azok a speciális szempontok, amelyek ennek a kérdésnek a sarokpontjait képezhetik. Így a *pénzhamisítás* tekintetében alapvetően a hamis pénz kiadásának kiterjesztett védelmi jellege, a *költségvetési csalásnál* más jogági védelem alkalmazása és a bűncselekményi értékhatár meghúzása képeznek jelentős szempontokat. A *számvitel rendjének megsértése* gondatlan alakzatának büntetendősége a tárgyi súly fényében vizsgálható, a *csődbűncselekménynél* a fizetéseképtelenség jogi és közgazdaságtani típusainak megkülönböztetése és a speciális büntethetőségi feltétel szabálya meghatározó. A *gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása* elleni büntetőjogi védelem ultima ratio jellege megítélésénél a háttérnormák és a büntetőjogi kerettényállások koherenciájának igénye, valamint a büntetőjogi beavatkozás megelőző eljáráshoz kötése válik hangsúlyossá.⁸⁰¹

A fogyasztóvédelmi bűncselekmények köre részlegesen biztosít ultima ratio jellegű védelmet, mutat rá Karsai Krisztina. A fogyasztók fizikai biztonságához és integritáshoz való jogainak védelme, valamint a fogyasztók megtévesztése elleni küzdelem területén a jogsértések definiálása szintjén *érvényesül ez a felfogás*, a tényleges joggyakorlat ugyanakkor súlytalanná teszi a büntetőjogi fellépést. Más területeken, például a minőségvédelem, illetve a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelme körében *nem érvényesül* a büntetőjog végső eszköz jellege.⁸⁰²

---

⁸⁰⁰ V. ö.: a Btk. 385. §-hoz fűzött Indokolás és a törvényhely (4) bekezdése

⁸⁰¹ V. ö.: KONDOROSI András (2019): Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárási jogi megközelítésben. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 94., 114., 144., 150-151., 155., 166., 168., 189., 195-196.,

⁸⁰² Lásd részletesebben: KARSAI Krisztina (2011): Fogyasztóvédelem és büntetőjog. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, idézi: KARSAI Krisztina (2012) i. m., 260.

Bár a gazdaságirányításban a büntetőjog nem elsődleges eszköz, bizonyos körülmények megalapozhatják a kriminalizáció ultima ratio jellegét ebben a körben. Az 1978-as Btk. bűncselekményként szankcionálta az *árdrágítás* szándékos és gondatlan alakzatait a tervgazdaság eszközrendszerének elemeként. A tényállást a rekodifikáció időszakában szabálysértéssé alakította a jogalkotó. A koronavírusal összefüggésben úgy tűnik azonban, hogy a jelenség „feléledt” társadalomra veszélyességére tekintettel piacgazdasági környezetben is célszerű lenne a szándékos alakzatot ismét bűncselekményként kezelni átmenetileg.⁸⁰³

(12) A vezetői felelősség szankcionálása

Sajátos kérdéskörként jelentkezik az alapvetően individuális típusú, bűnösségen alapuló felelősségre építő büntetőjogban bizonyos, más által elkövetett bűncselekményekért való vezetői felelősség kriminalizálása. Ilyen az *aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó* felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése, valamint a *költségvetési csaláshoz kapcsolódó* felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása.

Ezen jelenségek körében Molnár Erzsébet a büntetendőség kriminálpolitikai indokát, a tényállások dogmatikai tényezőit, illetve bizonyos alapelveknek való megfelelését vizsgálatalja kutatásában. Úgy látja, az arányos és ezen keresztül ultima ratio jellegű kriminalizáció a *deliktumok materiális jogtalansági tartalmán keresztül* állapítható meg, amely a fenti tényállások tekintetében nem adott.⁸⁰⁴

9.3.Részösszefoglalás és következtetések

(1) Az általános vizsgálatrészt eredményei

A kutatás *általános vizsgálatrészében* a büntetőjog két alapintézménye, a bűncselekmény és szankciójának keretei mentén közelítettem meg a büntetőjog ultima ratio jellege értékelhetőségét. A *társadalomra veszélyesség* a bűncselekmény objektív, materiális oldalát kifejezve a cselekménytípus büntetni rendeltségének indokát adja, értékszelekciós szűrőként szolgál. A *bűnfelelősség elve* bűnösséghez köti a büntetőjogi felelősséget, amely téren a gondatlanság a büntetőhatalom kiterjedtebb, fokozottabb formájaként kivételesen, a deliktumok nagyságrendileg 10 százalékánál fordul elő.

---

⁸⁰³ V. ö.: GÁL István László (2020): A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog. Büntetőjogi Szemle, 2020/1, 63-64.

⁸⁰⁴ V. ö.: MOLNÁR Erzsébet (2018): A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége. PhD értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged http://doktori.bibl.u-szeged.hu/9705/1/Moln%C3%A1r%20Erzs%C3%A9bet_%C3%A9rtekez%C3%A9s_nyilv%C3%A1nos%20v%C3%A9rd%C3%A9sre.pdf (2020.07.29.) 71-78., 81.

A büntetőjogi felelősség differenciálására törekvés a büntetőjogot és a büntetőeljárási jogot történetileg csaknem folyamatosan jellemezte. Alapja a büntett és a vétség bűncselekménytípusok megkülönböztetése volt azzal, hogy egy harmadik, enyhébbként megítélt jogsértéstípus – kihágás, majd szabálysértés – más jogszabályban megfogalmazva, a büntetőjoggal szoros összefüggésben vett részt a magatartásirányításban. A jogsértéstípusok besorolásának szempontjai alapvetően a tilalmazott magatartás, a megsértett vagy veszélyeztetett jogi tárgy, a sérelem mértéke, a bűnösség, az elkövetővel szemben támasztható elvárhatóság mértéke és előélete, valamint a felelősségrendszer hierarchiája.

A bűncselekmények súlyozásának jelentősége az elkövető felelősségét befolyásoló Általános részi intézmények alkalmazási kereteire vetítve mutatkozik meg. A felelősségre nézve kedvező hatású lehetőségek többsége a vétségek és az enyhe büntettek, kisebb része a közép súlyos büntettek körében adott.⁸⁰⁵ A büntetőjogi felelősség természetesen más, általános keretek által is befolyásolt.⁸⁰⁶ Vizsgálva, hogy milyen arányban vannak jelen a különféle tárgyi súlyú bűncselekmények a büntetőjog rendszerében, látható, hogy a diszpozíciók megközelítőleg 50 százaléka három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, azaz enyhe, nagyjából 20 százaléka öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, azaz közép súlyosnak tekinthető. Ezek három kivétellel lefedik a vétségek körét. Mondhatjuk, hogy az összes büntetőjogi diszpozíció közel 70 százaléka tekintetében érvényesíthetők a felelősségre nézve kedvező hatású, illetve fokozott garanciát biztosító lehetőségek, amely alapján a büntetőjog belső felelősségstruktúrájának ultima ratio jellege számtani alapon megerősíthető.

A különös jogtárgycsoportok mentén vizsgálva a bűncselekmények súlyozását, azaz vétség-büntett besorolását, négy fő tendencia látható a Btk-ban. Két fejezetből a jogalkotó teljesen kizárja a vétség típusú bűncselekményeket. Tizennégy fejezetben főszabály szerű a büntetési minőségű bűncselekmények használata, vétségként jellemzően az előrehozott/ kiterjesztett büntetőjogi védelmet biztosító esetek, illetve szűk körben más szempontok mentén enyhébbnek ítélt helyzetek szerepelnek. Nyolc fejezetet a büntetési és a vétségi alapesetek viszonylag

---

⁸⁰⁵ Így a tevékeny megbánás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka a vétségekre és a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntettekre alkalmazható. A szabadságvesztés büntetési nem helyettesíthetősége más büntetésekkel, a feltételes ügyészi felfüggesztés lehetősége, az eljárás büntetővégzéssel történő befejezése a legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztés büntetési nemhez kötött. A tevékeny megbánás, büntetővégzéses eljárás, a feltételes ügyészi felfüggesztés korlátozottan érvényesíthető az öt évig terjedő szabadságvesztés büntetési tételű bűncselekményeknél tekintettel.

⁸⁰⁶ Így a büntethetőség elévülése, a büntetésiskizabás elvei, a szabadságvesztés végrehajtásának fokozata, a feltételes szabadságra bocsátás, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése, a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítés, stb. kiemelt jelentőséggel bírnak. Hasonlóan karakteres tényezői a büntető törvénykönyvek arculatának a főszabályként alkalmazandó büntetési nem, a halálbüntetés, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés kérdésében való állásfoglalás, vagy a büntethetőségi korhatár.

kiegyenlített aránya jellemez, emellett tipikus a privilegizált vétségi alakzatok használata. Elkülöníthető emellett tíz, *döntő arányban vétségi alapesetekkel* dolgozó bűncselekményi fejezet. Úgy tűnik, a fenti megoszlást tekintve – figyelemmel az egyes különös jogi tárgyak jelentőségére, azonban döntően számtani alapon – *a büntetőjog belső felelősségstruktúrája megfelel az ultima ratio követelményének.*

(2) A különös vizsgálatrészt eredményei

A fentiekben a büntetőjog mint ultima ratio vizsgálatának *generális szempontjai* voltak láthatók, amelyek az egyes bűncselekmények értékelése során *kiegészítendőek a bűncselekmény sajátosságai alapján felmerülő vizsgálati tényezőkkel.* Ezzel összefüggésben vázoltam, hogy mi lehet *az általános törvényi tényállás elemeinek jelentősége* a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének vizsgálatában. Ezeket a megállapításokat *elemzési szempontként* határoztam meg *a különös vizsgálatrésztben.* Elemzési szempontként tekintettem továbbá a dolgozat korábbi egységeinek eredményeire támaszkodva bizonyos (kontra)kriminalizációs szempontokat, valamint a büntetőjog alkotmányos korlátait.

A büntetőjog végső eszköz jellegének kérdésével tizenkét olyan *bűncselekményi területen* foglalkoztam, amelyeknél egyrészt megkérdőjelezett a büntetőjogi védelem indokoltsága, másrészt bizonyos jellemzőik alapján típusos vizsgálati szempontok kiemelésére alkalmasak. A jelenségek legfontosabb sajátossága a kutatási téma szempontjából a *differenciált jogági felelősség* kérdése.⁸⁰⁷ *A több jogági szabályban oltalmazott érdekek* esetén az egyes tényállások párhuzamossága és a büntetőjogi többletfelelősség alapjául szolgáló tényezők, valamint különböző jogági szankcióik minőségi és mennyiségi szempontú viszonyítása képezheti a büntetőjogi felelősség végső eszköz jellegének vizsgálati alapját. *A kizárólag a büntetőjogban szabályozott jelenségeknél* a viszonyítás alapja a különös jogi tárgyak, és a jelenségek ontológiai jellemzőinek hasonlósága, valamint az adott tényálláson belül szankcionált helyzetek „fokozatai” lehetnek.

Az ultima ratio jellegű beavatkozás *vizsgálatára irányuló hazai kutatások struktúrája kevésbé sematizálható* pusztán e kutatások alapulvételével.⁸⁰⁸ Ettől függetlenül a citált kutatások rámutatnak azokra *az egyedi szempontokra,* amelyek alapján bizonyos bűncselekmények ultima ratio jellege megkérdőjelezhető. Ezen szempontok körében *visszatérő tényezők:* a jelenség

---

⁸⁰⁷ A bűncselekmények további fontos csoportképző jellemzői a kutatás során az általános, illetve szaketikával érintettség, a kerettényállás típusú szabályozás, a tényállások egyéni, mind közérdekeket védelmező jellege.

⁸⁰⁸ A korábban bemutatott külföldi ultima ratio kutatások zöme egy külföldi egyetemhez kötődik, vélhetően ez az oka, hogy a vizsgálatok felépítése, szempontjai terén kimutatható volt némi egységesség.

kezelésének lehetősége *más jogági beavatkozással*,⁸⁰⁹ illetve a büntetőjogi eszközrendszer *alkalmatlansága* az adott jelenség befolyásolására,⁸¹⁰ *erkölcsi-etikai tényezők* figyelembe vétele,⁸¹¹ a tényállással védett érdekek/alapjogok és korlátozott *alapjogok* viszonyítása.⁸¹² A fenti szempontok kiegészülnek a jelenségek „*büntetési értékének*” vizsgálatával, amely tulajdonképpen a jogi tárgy, a társadalomra veszélyesség, a materiális jogellenesség, az arányosság, avagy egyszerűen a bűncselekmény súlyának vizsgálatát takarja. A büntetőjog ultima ratio jellegének vizsgálati tényezőiről alkotott állásfoglalás érinti a kutatás téziseinek megválaszolását, így a kapcsolódó további elképzeléseimet a dolgozat összefoglaló fejezete tartalmazza.

---

⁸⁰⁹ A gyermek-, és családvédelem eszközrendszere meglehetősen jól kidolgozott a büntetőjog végső eszköz jellege szempontjából, amennyiben előzetes más jogi beavatkozások és szankciók képezik a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeit és az okozott jogsérelem reparációja biztosít a büntető útról elterelő lehetőséget. A közigazgatás rendje elleni bűncselekmények tekintetében adott a büntetőjogon kívüli felelősség lehetősége, tehát ezen jelenségeknek elsődlegesen a közigazgatási büntetőjogi kezelése javasolható, másodlagosan a fent említett büntetőjogi fékek beépítése esetén érvényesülne megfelelően az ultima ratio elve.

⁸¹⁰ Ilyenként tekinthető az egyéni, illetve a köznyugalom, illetve a köznyugalom elleni bűncselekmények köre.

⁸¹¹ A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények területén az ultima ratio jelentősége a pusztán erkölcstelen és a jogi védelmet igénylő esetkörök közötti határ meghúzása, illetve a kiemelten védelemre érdemes sértettek körének meghatározása. Az egészségügyi beavatkozással és kutatással összefüggő kriminalizáció kérdésében a szaketikai többségi álláspont alapul vétele javasolható.

⁸¹² Így a közegészség védelme területén a büntetőjogi beavatkozás határterületén jelentkező főkérdés az egyén önrendelkezési jogainak korlátozhatósága saját egészségének megóvása érdekében. Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok területén a büntetőjogi védelem indokoltága jogfilozófiai és dogmatikai oldalról is vizsgált kérdés, különösen a rágalmozás és becsületsértés vonatkozásában. A közlekedés biztonságához fűződő társadalmi érdek mint intézményvédelmi kötelezettség az önzető járművek alkalmazásában rejlő hosszútávú társadalmi előnyökhöz fűződő érdekekkel ütközik.

10. ULTIMA RATIO A BÜNTETŐBÍRÓI GYAKORLATBAN

„Ha értelmesen kívánunk beszélni a jogról mint normatömegekről, akkor hozzá kell vennünk a joggyakorlatot is,” amely valamely szigorú norma alkalmazásának egy-egy példázatán keresztül pontosítja, korrigálja a normaszöveg értelmét. Ezt az értelmet a jog dogmatikája rögzíti a jogalkalmazók következő generációja számára.⁸¹³ Úgy gondolom, a fentiek irányadók a büntetőjog mint ultima ratio felfogás tekintetében is. Feltételezésem, hogy a bírói gyakorlatban „visszatesztelve” kimutathatók az elméletben kidolgozott tételek, emellett a gyakorlat tovább gazdagítja a büntetőjog végső eszköz felfogásának értelmezési kereteit konkrét jogintézmények vonatkozásában.

10.1. A vizsgálat koncepciója

A kutatás 6. fejezetében hivatkoztam egy kutatás eredményeire, amely az Alaptörvényre, illetve az alkotmánybírói gyakorlatra hivatkozás tendenciáit vizsgálta a rendes bíróságok gyakorlatában. A kutatás néhány számadata és megállapítása relevanciával bír ezen a helyen.

A 2010 és 2016 közötti időszakban 95891 határozatból 2302-ben, azaz a rendes bírói döntések 2,4 százalékában szerepelt Alkotmánybírói határozatra hivatkozás.⁸¹⁴ A vizsgálat alapján látható, hogy a 30/1992. (V. 26.), ún. *ultima ratio* határozatot összesen 281 bírósági döntésben, az alkotmánybírói gyakorlatra hivatkozó döntések 12 százalékában citálták a fenti időszakban.⁸¹⁵ Meglepő módon 266 esetben, azaz 94 százalékban polgári ügyekben történt a hivatkozás. A polgári jogi döntések nagy része két ügypéldába sorolható. 181 ügy a személyhez fűződő jogok megsértése miatti, 97 ügy sajtóhelyreigazítási per volt. A büntető ügyekben keletkezett néhány döntés zöme a rágalmozás és becsületsértés bűncselekmények között oszlik meg.⁸¹⁶ Kialakult az a pertípus, amelyben az alkotmánybírói gyakorlatot „gyakran és vélhetően szinte szokásszerűen” hivatkozzák.⁸¹⁷

A büntetőbírói gyakorlatának áttekintésére a hivatkozott kutatás metodikájából kiindulva törekedtem, az alábbiak szerint. Az anonimizált határozatok tárában végeztem *elektronikus keresést*,⁸¹⁸ amely eredménye szerint az ultima ratio formulát 181 perben hivatkozták 2006 és

---

⁸¹³ SZABÓ Miklós (2015): A jogdogmatika jogformáló szerepéről. MTA Law Working Papers 2015/21, <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp> (2015.11.06.) 10.

⁸¹⁴ ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): i. m., 21.

⁸¹⁵ Az ultima ratio koncepció bírói hivatkozásának volumenéről alkotott kép nem teljes anélkül, hogy kimutatnánk az arányát valamennyi, a 2010 és 2016 közötti keletkezett határozat viszonylatában. Látható, hogy az összes határozat mindössze 0,29 százaléka tartalmazza a hivatkozást.

⁸¹⁶ ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): i. m., 29-30.

⁸¹⁷ ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): i. m., 30.

⁸¹⁸ Bírósági Határozatok Gyűjteménye, <https://birosag.hu/birosagi-hatarozatok-gyujtemenye> (2020.07.30.)

2020 között.⁸¹⁹ Ezek nagy része, 159 ügy büntető tárgyú,⁸²⁰ a fennmaradó találatok polgári, gazdasági, illetve közigazgatási-munkaügyi perek között oszlanak meg.

A büntető tárgyú döntések vizsgálata során három kérdésre kerestem választ. Egyrészt a *szokásszerűséget* vizsgáltam az ultima ratio hivatkozásokban, amely tendencia az alkotmánybírósági döntések tekintetében végzett és hivatkozott kutatás eredményei között megjelent, azaz törekedtem annak megfigyelésére, hogy a hivatkozások érdemben járulnak-e hozzá az ügyek eldöntéséhez, avagy inkább legitimációs, argumentációs jelleggel szerepelnek a döntések indokoló részében.

Érdeklődésem középpontjában állt emellett, hogy *mely büntetőjogi jogintézmények* értelmezésénél merül fel az ultima ratio felhívása.

Vizsgáltam, hogy az ultima ratio *milyen „éllel”, azaz hatásában a büntetőhatalom korlátozása melletti,* gyakorlatilag felmentéshez, enyhítéshez vezető érvrendszerben, *ezzel ellentétesen,* azaz bűnösítő, illetve súlyosító döntés margóján, *avagy egyfajta,* az alkotmánybírósági gyakorlatot elemző kutatásom során is felfedezett *„egyensúlyteremtő”* szerepben tűnik-e fel.

A kutatási anyag struktúrájának kialakításakor azt a büntetőjogi jogintézményt vettem alapul, amellyel összefüggésben az ultima ratio koncepcióra történt hivatkozás megjelent a döntések indokolásában. A döntések bemutatásának sorrendje a Btk. felépítéséhez igazodik az alábbiakban. Törekedtem arra – ahogy tettem azt az alkotmánybírósági gyakorlat vizsgálatánál is –, hogy csupán a kutatási kérdésekhez szorosan kötődő gondolatokat mutassam be a döntések számos hasznos gondolata közül, illetve ezeknek a hivatkozásoknak a kontextusát, jelentőségét érzékeltessem.

10.2. Általános részi relevanciával bíró döntések

Az ultima ratio elvét a Btk. Általános részi szabályaival kapcsolatban hivatkozó döntések körét áttekintve látható, hogy *a hivatkozások nagy része a büntetéskiszabással kapcsolatos érvelésben* jelenik meg, amelyek közül egy-egy esetben az elkövetők egy megkülönböztetett csoportja, a *fiatalkorúak* szankcionálásával, illetve a büntetőjog egyik alapelveként hangsúlyozott *kétszeres értékelés tilalmának* elvével van összefüggésben.

(1) A kétszeres értékelés tilalma

Az ügy terheltje Olaszországban lízingelt gépjárművet értékesített Magyarországon a tulajdonjog megszerzését megelőzően. A sikkasztás miatt indult ügyet az illetékes olasz bíróság

---

⁸¹⁹ A kutatás a 2006. 01. 01. és 2020. 07. 30. közötti időszakot fogja át.

⁸²⁰ Ebben a körben több esetben a szövegempirikus vizsgálat alapján vált nyilvánvalóvá, hogy a keresőrendszer téves eredményt adott.

a cselekmény magánindítványhoz kötött jellege és ennek a nyilatkozatnak a hiánya miatt megszüntette, nem bírálta el azonban a kapcsolódó magánokirat hamisítási tényállásrészt. A helyzet ítélet dologként értelmezhetőségét a Kúria megerősítette. Az *ultima ratio az érvelésben a kétszeres értékelés tilalma (ne bis in idem) elvét mint a büntetőhatalom korlátját volt hivatott hangsúlyozni*, amely akkor is érvényes, amikor más állam joga alapján az adott esetben a büntetőjogi felelősség mellőzése formájában fejeződik ki az ügy elbírálása.⁸²¹

(2) Ultima ratio a büntetéskiszabási érvelésben

A Btk. Általános Része meghatározza a büntetés célját és kiszabásának elveit, ahogy rögzíti az egyes szankciók alkalmazási szabályait is.⁸²² A tételes jogi intenciók, alapvető, elvi keretei segítik ugyan a megfelelő szankció kialakítását, ugyanakkor mérlegelést, alapos megfontolást és indokolást igénylő döntésről van szó. Az ultima ratio formula számos esetben jelen volt *a büntetőjogi szankció mértékének kialakításához, ezen belül az arányos büntetés követelményéhez fűzött magyarázat körében* az alábbi, ismétlődő megfogalmazás szerint:

„A büntetést a céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához és az elkövető társadalomra veszélyességéhez is. A büntetéskiszabás során a *büntetőjog általános elveire*, és az *Alaptörvényből fakadó alkotmányos követelményekre is figyelemmel kell lenni*. »A büntetéssel történő jogkorlátozásnak meg kell felelnie az arányosságnak, a szükségszerűségnek és az *ultima ratio* elveinek.« (1214/B/1990 AB határozat)

A *szankció arányossága* azt is jelenti, hogy a hasonló tett elkövetőit hasonló büntetéssel kell sújtani az elkövetett tethez, és a bűnösség mértékéhez is viszonyítva, de az arányosság vizsgálata a sérelem, a kár, a bűnösség foka, a bűncselekmények súlya egybevetését is feltételezi.

Az arányosság jelenti a tettearányosságot, és több elkövető esetén az ítélet belső arányossága sem hagyható figyelmen kívül, de a büntetésnek az elkövető személyiségéhez is igazodnia kell. Az egyéniesítés azonban nem sértheti a bírói gyakorlat egységének elvét, amely a jogbiztonság és a törvény előtti egyenlőség szempontjából alapvető. Ennek megfelelően a hasonló súlyú

---

⁸²¹ „A büntetőjog alkalmazása ultima ratio, mert a legerősebb eszköz arra, hogy az állam beavatkozzon az egyén életébe. Ezért a személyi szabadságjogok alkotmányos védelme jelentős mértékben a büntetőeljárás által biztosított. Alkotmányos tilalom gátolja a büntetőjog parttalan alkalmazását [Alaptörvény XXVIII. Cikk (6) bekezdés]. A Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló Egyezmény 54. cikkében megfogalmazott, az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. cikkében és más uniós jogi aktusokban is megjelenő kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma szoros összefüggésben van az Európai Unió szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségének alapelveivel.” V. ö.: a Kúria Bfv.III.1.158/2017/4. számú végzése

⁸²² V. ö.: Btk. VII- XIII. Fejezetek, 79-80. §§

bűncselekményekre, illetve hasonló személyi körülményekkel jellemzett elkövetőkkel szemben nem szabad lényegesen eltérő szankciókat alkalmazni.

A bíróság számára a kiindulópontot a törvény különös részében meghatározott büntetési tételkeret adja meg.”⁸²³ A vizsgált döntésekben a bíróság a fenti elméleti, illetve a tételes jogi kereteket követően ismerteti rendszerint a szankciókiszabás ügyspecifikus körülményeit. Ezek a döntések felsőbb fokú bírói fórumhoz köthetők, így adott a lehetőség, hogy vizsgáljuk a büntetés kiszabást övező fenti érvelésnek a szankció mértékére gyakorolt hatását az alsóbb fokú döntésekhez képest. Az alábbi megállapítások tehetők:

- *A büntetést súlyosító döntés született* több emberölés,⁸²⁴ kábítószer kereskedelem,⁸²⁵ adócsalás,⁸²⁶ illetve költségvetési csalás⁸²⁷ eljárások, mindösszesen hat ügy esetén.
- *A büntetést enyhítő hatású indokolási környezetben van jelen az ultima ratio hivatkozás* több emberölési ügyben,⁸²⁸ életveszélyt okozó testi sértési ügyekben,⁸²⁹ kábítószerrel visszaélés,⁸³⁰ illetve kábítószer kereskedelem esetében,⁸³¹ rablásoknál,⁸³² csalási ügyekben,⁸³³ több költségvetési csalásnál,⁸³⁴ mindösszesen tizennégy esetben.
- *A büntetést helybenhagyását indokolva alkalmazzák az ultima ratio formulát* több emberölési ügy,⁸³⁵ halált okozó testi sértés,⁸³⁶ több életveszélyt okozó testi sértési ügy,⁸³⁷ kábítószerrel visszaélés,⁸³⁸ illetve kábítószer birtoklás,⁸³⁹ és kábítószer

---

⁸²³ Megjegyzendő – ahogy arra az Alkotmánybírósági gyakorlatot elemző egységben is rámutattam –, hogy a hivatkozott, 1214/B/1990. számú, a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorúbb büntetőjogi rendelkezések alkotmányosságát vizsgáló döntés volt az, amelyben Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjog kifejezést, illetve az ultima ratio formulát elsőként nevesítette, a koncepció mélységi kidolgozására azonban később, a 30/1992. (V. 26.) számú döntésben került sor.

⁸²⁴ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.95/2017/13., Bf.II.349/2018/13. számú döntései

⁸²⁵ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.116/2018/8. számú döntése

⁸²⁶ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.751/2013/34., Bf.II.134/2017/3. számú döntései

⁸²⁷ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.282/2016/4. számú döntése

⁸²⁸ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.776/2016/8., Bf.I.280/2018/22., Bf.I.419/2018/8.

⁸²⁹ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.501/2018/5., Bf.II.451/2018/8 számú döntései

⁸³⁰ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.172/2017/111. számú döntése

⁸³¹ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.293/2016/8.számú ítélete

⁸³² V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.451/2014/7., Bf.II.34/2014/10. számú döntései

⁸³³ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.238/2014/14., Bf.II.508/2017/40. számú döntései

⁸³⁴ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.485/2017/21., Bf.II.393/2016/7., Bf.II.693/2019/14. számú ítéletei

⁸³⁵ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.578/2016/6., Bf.II.361/2017/25., Bf.I.336/2018/8., Bf.II.22/2017/9., Bf.II.700/2014/4., Bf.II.215/2018/16., Bf.II.587/2014/6., Bf.II.197/2017/24., Bf.II.419/2017/8., Bf.II.705/2017/8., Bf.II.101/2020/12.sz. számú döntései

⁸³⁶ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.118/2017/6. számú ítélete

⁸³⁷ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.236/2018/4., Bf.II.434/2016/3., Fkf.II.125/2016/5., Bf.II.23/2017/7. számú döntései

⁸³⁸ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.790/2016/11., Bf.II.449/2014/21. számú döntései

⁸³⁹ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.202/ 2017/47. számú döntése

kereskedelem,⁸⁴⁰ sikkasztás,⁸⁴¹ több adócsalás,⁸⁴² illetve költségvetési csalás esetén,⁸⁴³ összesen huszónhét esetben.⁸⁴⁴

Az ultima ratióra hivatkozó ügyek túlnyomó többségben, ~57 százalékban a szankció tekintetében helybenhagyó, ~29 százalékban enyhítő, ~13 százalékban pedig súlyosító ítélet született, amely *látszólag az ultima ratio egyensúlyteremtő funkcióját tűnik alátámasztani*, amely az alkotmánybírósági gyakorlatban is megmutatkozik. *Valószínűbb* azonban a fent idézett érvelés visszatérő jelentkezése alapján, hogy *pusztán formulaszerű használatról van szó*, és a szankciókiszabás szempontjait inkább befolyásolják olyan, ebben a tekintetben meghatározóbb tényezők, mint az arányosság elvének az idézett indokolásrészben részletesen kifejtett megfontolása, az időmúlás, illetve a korábbi döntések bizonyos technikai korrekciója. Így például egy adócsalás és más bűncselekmények miatt folyó ügyben elsődlegesen a büntetőeljárás elhúzódását, illetve az *időmúlással létrejött többlethátrányt* vette számba a bíróság enyhítő körülményként a szankció kiszabása során.⁸⁴⁵ A költségvetési csalás büntetőjogi értékelésével kapcsolatban szintén a szankció arányosságának kérdéskörében jelent meg az az érv, miszerint *a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése mint a középértéktől való jelentős eltávolodás fejezi ki a büntetőjogi felelősség fokának szükséges, arányos és végső eszköz jellegű igénybevételét.*⁸⁴⁶

Az 1978-as Btk. Miniszteri Indokolása *a gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények megalkotásánál a büntetőjog végső eszköz jellegét* helyezte középpontba, amely szemlélet véleményem szerint *tükröződik* e bűncselekmények aktuális bírói értékelésében a fenti ügyekben. A büntetőjog végső eszköz jellegére hivatkozás *ugyanakkor* nemcsak gazdasági jellegű bűncselekmények elbírálásában jeleik meg a büntetés kialakítása körében, hanem *súlyos személy, illetve vagyon elleni erőszakos bűntettek* – mint emberölés, zsarolás – esetén is.⁸⁴⁷

---

⁸⁴⁰ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.440/2017/16. számú döntése

⁸⁴¹ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.549/2014/19. számú döntése

⁸⁴² V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.558/2014/47., Bf.II.307/2015/13., Bf.II.79/2018/34., Bf.II.531/2015/33., Bf.II.429/2015/19. számú döntései

⁸⁴³ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.266/2018/16. számú döntései

⁸⁴⁴ Megjegyzendő, hogy a vizsgálat során akadt néhány olyan ügy, amelyben a vádlottak nagy száma, avagy a felsőbb fokú döntésekben megváltozott minősítések, esetleg más körülmény miatt a hivatkozás és a büntetés mértékének összefüggése nem volt egyértelmű. Így a hivatali vesztegetés elfogadása és más bűncselekmények miatt folytatott, számos terhelt esetén felmentéshez vezető 26.B.513/2013/209. számú, hasonlóan hivatali vesztegetés elfogadása miatt folytatott 6.B.696/2012/111. számú, valamint az adócsalás és más bűncselekmények miatti 6.B.576/2009/411. szám alatt folytatott eljárás a Debreceni Törvényszéken, illetve a Debreceni Ítéltáblán Bf.II.152/2015/125. számon emberkereskedelem miatt folyt ügy.

⁸⁴⁵ V. ö.: a Székesfehérvári Törvényszék 5.B.130/2012/223. számú döntése

⁸⁴⁶ V. ö.: a Szombathelyi Törvényszék 18.B.1/2015/67. számú döntése

⁸⁴⁷ V. ö. a Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.390/2016/34. és 8.Bf.382/2016/9. számú ítéletei emberöléssel kapcsolatos ügyekben; a Miskolci Törvényszék Bf.619/2017/16. azonosító számú döntése zsarolás és más bűncselekmények miatti eljárásban

(3) A fiatalkorúak szabadságvesztés büntetése

A titkolt terhességét követően újszülött csecsemője sérelmére emberölést elkövető fiatalkorú anyja büntetésének meghatározásakor a döntés elvi alapjainak ismertetése körében hívta fel a bíróság az *ultima ratio elvét*, amikor a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának alapvető standardjait meghatározó nemzetközi dokumentumok mentén hangsúlyozta a *szabadságelvonó szankció végső eszköz jellegét*. A bíróság az alapvetően 10-15 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő minősített eseti emberölés miatt kiszabott 2 év tartamú fiatalkorúak börtönében letöltendő szabadságvesztést indokolta többek közt a fenti érvekkel.⁸⁴⁸

(4) A mentesülés intézményének jelentősége

Az ügy vádlottja egy korábban tulajdonába került, s akkor még engedély nélkül tartható Flóbert fegyver céllovészeti célú tartására nyújtott be a jogszabály biztosította határidőn belül kérelmet, amelyet az illetékes hatóság elutasított a vádlott korábbi büntetőjogi felelősségre vonására a büntetőjogi mentesülési időn túli hivatkozással.⁸⁴⁹ A bíróság lőfegyverrel visszaélés tekintetében a vádlottat felmentő ítéletében úgy ítélte meg, hogy ez a „cselekménye több ok miatt sem volt olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy az büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazását tenné szükségessé vele szemben.”⁸⁵⁰ Az érvelésben látható *a büntetőjog ultima ratio jellegére hivatkozás egyrészt a büntetőhatalom időbeli parttalanságával szemben*, ahogy azt a 20/2013 (VII. 19.) Alkotmánybírósági határozat elemzésében is bemutattam a dolgozat korábbi egységében. Megjelenik emellett *az ultima ratio és a társadalomra veszélyesség kategóriák párhuzamos használata*, amelyeket a szakirodalom is alkalmaz egymást magyarázó jelleggel.⁸⁵¹

---

⁸⁴⁸ A hivatkozott nemzetközi dokumentumok: a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, Pekingi Szabályok néven ismert ENSZ dokumentum, az ENSZ közgyűlése által 1989-ben elfogadott gyermek jogairól szóló egyezmény, valamint az Európa Tanács R (2008) 11. számú, a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól szóló ajánlása. V. ö.: a Székesfehérvári Törvényszék 7.Fk.31/2016/17. számú döntése.

Egy testi sértés büntetése és más büncselekmény miatti eljárásban a védői indítvány tartalmazott hasonló érvelést, hangsúlyozva, hogy a szabadságvesztés büntetés fiatalkorúak esetén ultima ratioként igénybe veendő. V. ö.: a Szegedi Ítéletábrla Fkf.I.566/2013/5. számú határozata

⁸⁴⁹ V. ö.: a 20/2013. (VII. 19.) ABh. Indokolás [34]. Eszerint: „Az állami büntetőhatalom büntető igazságszolgáltatáson kívüli eszközeinek alkalmazása esetén is érvényesül az a követelmény, hogy ne lépjenek túl a büntetőjogi intézmények alkotmányos korlátait jelentő határokon. Indokolt, hogy az állam kijelölje azt a végső pontot, ahol a széles értelemben vett büntetőjog hatóköre véget ér. A rehabilitáció az egyik olyan jogintézmény, amely a büntetőjogi felelősségre vonás rendszerében az egyént az állam túlhatalmával szemben védi.”

⁸⁵⁰ V. ö.: a Veszprém Megyei Bíróság 2.Bf. 619/2008/7. számú döntése

⁸⁵¹ Így például: PALLAGI Anikó – IRK Ferenc (2016): i. m., 12.

(5) Egyes büntetőeljárás jogi kérdések

A bíróság egy vesztegetés miatt folytatott eljárásában, amelyben a bizonyítékok részben *titkos nyomozási módszerek* alapján álltak rendelkezésre. A módszerek alkalmazását a bíróság *az engedélyen túlterjeszkedőnek* ítélete meg, így bizonyos információkat kirekesztett a bizonyítékok köréből, amelyek hiányában az eljárás felmentéshez vezetett. Indokolásában hivatkozott *az ultima ratio elvére, illetve a titkos információgyűjtéssel kapcsolatban született 2/2007. (I. 24.) Alkotmánybírósági határozatra.*⁸⁵² Ugyanez a hivatkozási változat jelenik meg a szintén titkos módszerekkel feltárt hivatali visszaélés és lopás tekintetében született felmentő ítéletben.⁸⁵³ Az esetek, bár tanúságaik alapvetően a büntetőügyek büntető eljárási jogi vetületeihez köthetők, a bírói gyakorlat oldaláról is megtestesítik azt a szakirodalomban és az alkotmánybírósági gyakorlatban is megjelenő szemléletet,⁸⁵⁴ hogy *az ultima ratio követelménye áthatja a tágabb értelemben vett büntetőjogot is.*

10.3. Az ultima ratio koncepció egyes bűncselekmények tükrében

(1) A büntetőjog szerepe a véleménykifejezés moderálása területén

Az ultima ratio formulát megjelenítő *30/1992 (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat főkérdése* az volt, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a közösség tagja elleni izgatás bűncselekménye által megtestesített korlátozása alkotmányos-e. A testület *több döntésében* is vizsgálta a véleménynyilvánítás alapjogát korlátozó bűncselekmények alkotmányosságát. Így döntött ismét a közösség tagja elleni izgatásról, eljárta az önkényuralmi jelkép használata, a rémhírterjesztés, a hatóság vagy hivatalos személy megsértése, a nemzeti jelkép megsértése, a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása, az alárendelt megsértése, illetve a rágalmozás tényállások alkotmányossága kérdésében is.⁸⁵⁵

Párhuzamosan *a büntetőbírói gyakorlatban is kiemelt gyakorisággal* fordul elő az ultima ratio formula hivatkozása a véleménynyilvánítási szabadságot korlátozó bűncselekmények miatt indult ügyekben. Ezeket áttekintve látható, hogy az ügyek döntő többségének tárgya rágalmozás vagy becsületsértés, amelyek jellemzően felmentő ítélettel zárulnak.

Az ultima ratioval történő érvelés *tendenciózusan két, a tényállásszerűséggel kapcsolatos alkérdés* mentén jelentkezik. Ezek a konkrét elkövetési magatartás objektív becsület

---

⁸⁵² V. ö.: a Fővárosi Törvényszék 2.B.760/2009/25. számú ítéletének indokolása

⁸⁵³ V. ö.: a Fővárosi Törvényszék ítélete, amelynek azonosító száma Bf.7593/2014/6

⁸⁵⁴ Így például: DODA, Zbigniew (1990): i. m., 129.;

1161/B/2009. ABh, Indokolás II. 2. pont; 32/2013. (XI. 22.) ABh, Indokolás [106]

⁸⁵⁵ Lásd: a dolgozat 5.3.1. (1) egységében feldolgozott AB határozatokat, így a 12/1999. (V. 21.), 18/2004. (V. 25.), 14/2000. (V. 12.), 4/2013. (II. 21.), 18/2000. (VI. 6.), 13/2000. (V. 12.) és 36/1994. (VI. 24.), 16/2013. (VI. 20.), 769/B/2006., valamint a 13/2014. (IV. 18.) ABh-k

csorbítására alkalmas voltának megítélése, valamint a közszereplői minőség fennállása, illetve a közszereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánítási szabadság speciális határai.

(a) *A jogi erkölcsvédelem határai*

Bizonyos ügyekben a kulturált viselkedést mellőző, tiszteletlen vagy udvariatlan, ám önmagában – a felek közötti viszonyra és a használt állítások, kifejezések, illetve magatartás jellegére figyelemmel – *a méltóság-, illetve becsület csorbítására nem alkalmas helyzetekben érvelt felmentés mellett a bíróság az ultima ratióra hivatkozva.*

- Így az ellenérdekű fél jogi képviselője felé tett „ha ügyvédként ilyet kérdez, akkor bunkó” kijelentése nem lépi át a társadalomra veszélyességnek azt a határát, amelyen túl az állami büntetőhatalom közbelépésére, a büntetőjog mint ultima ratio alkalmazására van szükség. A felek konkrét, egymás közötti viszonyában a fent idézett kijelentés objektív mércével mérve nem alkalmas a becsület csorbítására.⁸⁵⁶
- Elszámolási vitában a társasház jogi képviselőjét ellátó ügyvéddel szemben az egyik érdekelt által használt „hazudik” kijelentés a becsület csorbítására alkalmasság hiányában nem eredményezhet büntetőjogi felelősségre vonást, különös tekintettel a büntetőjog ultima ratio jellegére.⁸⁵⁷
- „A büntetőjog ultima ratio jellegére figyelemmel egy sérelmesnek tartott kifejezés esetében kizárólag a legkirívóbb, azaz a legvégső esetekben kell fellépni a büntetőjog eszközrendszerével, azonban a »NAV-barát« szóösszetétel semmiképpen sem minősíthető gyalázkodónak, vagy oly mértékben megvetőnek, illetve lealacsonyítónak, hogy a használata büntetőjogi következményeket vonna maga után.”⁸⁵⁸
- Hasonlóan ítélte meg a bíróság azt a körülményt, hogy a magánvádló nevét levelezésben kisbetűvel írta az elkövető, illetve felhívta a figyelmét arra, hogy vallását ne a munkahelyén gyakorolja.⁸⁵⁹
- A magánvádlónak az ügyvédi irodából kezénél fogva kivezetésével kapcsolatban a bíróság leszögezte, „[...] az udvariatlanság, tiszteletlenség alapvetően nem büntetőjogi kategória, a büntetőjognak - ultima ratio jellegénél fogva - nem feladata az ilyen, a fentiek alapján büntető törvénybe nem ütköző magatartások üldözése.”⁸⁶⁰

---

⁸⁵⁶ V. ö.: a Győri Járásbíróság 503/2010/11. azonosító számú döntése. Hasonló álláspont olvasható a Debreceni Ítéltábla Bhar.I.309/2018/5. számú végzésének, a Debreceni Ítéltábla Bhar.II.485/2013/6. számú ítéletének, Bhar.III.248/2017/9. számú végzésének, Bhar.II.47/2016/5.számú ítéletének indokolásában is.

⁸⁵⁷ V. ö.: a Fővárosi Törvényszék 20.Bf.12.665/2012/7. számú ítélete

⁸⁵⁸ V. ö.: a Fővárosi Törvényszék 20.Bf.XV.7593/2014/6. számú ítélete

⁸⁵⁹ V. ö.: a Békés Megyei Bíróság 2.Bf.333/2009/4. számú döntése

⁸⁶⁰ V. ö.: a Szombathelyi Törvényszék 8.Bf.24/2017/11. számú döntése

- Egy alapítvány tevékenységéről szóló újságcikkben szereplő állítások – többek között „nem kispályás játékosokról van szó”, „forinthez jutott az adózói felajánlások révén”, „a beteg gyerekeket gátlástalanul felhasználó marketing, az az élősködő jelleg, ahogy jónevű alapítványok klónjait létrehozva gyűjtenek pénzt” fordulatok – szintén nem alkalmasak a méltóság csorbítására.⁸⁶¹
- A rendőrség uzsora bűncselekmények felderítésével kapcsolatos tevékenységének kritikája jelent meg egy interjúban „a zsaruk felkészületlenek és sok esetben a kellő akarat sincs meg”, illetve a „komolyabb ügyek mögött legalább egy rendőr felsejlik” fordulatokkal. A bíróság felmentő érvelése szerint: „Az emberi méltóság büntetőjogi védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből fakadóan kizárólag azokkal a legsúlyosabb esetekkel szemben nyújthat oltalmat, amikor a közölt vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem veszélye közvetlenül jelen van. Ezt az álláspontot erősíti a büntetőjogi szankció megtorló és stigmatizáló jellege is.”⁸⁶²

(b) *A közszereplők méltóságának védelme*

A közszereplőkkel szemben elkövetett véleménybűncselekmények tényállásszerűségével kapcsolatos ügyekben a büntetőbírói gyakorlat nagyban támaszkodik az alkotmánybírói gyakorlatban kidolgozott alábbi jelentős tételekre, amelyek alapvetően *a közszereplőknek az átlagemberekhez képest magasabb tűrésküszöbét hangsúlyozzák az őket érintő megnyilvánulásokkal szemben.*

- Az Alkotmánybíróság a 13/2014. (IV. 18.) számú döntésére, amely rögzítette, hogy az emberi méltóság büntetőjogi védelme a büntetőjog ultima-ratio jellegéből fakadóan kizárólag azokkal a legsúlyosabb esetekkel szemben nyújthat oltalmat, amikor a közölt vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem veszélye közvetlenül jelen van.⁸⁶³
- „[...] a közügyek vitatását érintő véleményszabadság emberi méltóságából fakadó konkrét jogági korlátait elsősorban a polgári jog személyiség védelmi szabályai, valamint a büntetőjog eszközrendszere jelöli ki. (7/2014. (III. 7.) AB határozat).”⁸⁶⁴
- „Egy közszereplő tevékenységével szemben megfogalmazott vélemény önmagában nem valósít meg bűncselekményt. Büntetőjogi felelősségre vonás mint „ultima ratio” csak akkor alkalmazható, ha az a büntetőjogi eszközrendszerben a feltétlenül szükséges

⁸⁶¹ V. ö.: a Fővárosi Törvényszék 20.Bf.11949/2014/6. számú ítélete

⁸⁶² V. ö.: a Pécsi Törvényszék 139/2017/14. azonosító számú döntése

⁸⁶³ V. ö.: a Miskolci Törvényszék Bf.910/2016/8. azonosító számú döntése

⁸⁶⁴ V. ö.: a Miskolci Törvényszék Bf.910/2016/8. azonosító számú döntése

és arányos mértékben indokolt, ha a megsértett jog és az erkölcsi rend helyreállítása a büntetőjog eszközét igényli. Az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) határozata szerint a szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb, mint más személyeknél. Ezt az elvet alkalmazza azóta is töretlenül a bírósági gyakorlat, ami önmagában nem jelent korlátlan szabadságot, és azt, hogy e személyek sérelmére nem követhető el ilyen jellegű magánvádas bűncselekmény.⁸⁶⁵

A fentiekkel analóg érvelés jelenik meg további, a közszereplők sérelmére elkövetett véleménybűncselekménnyel összefüggésben.⁸⁶⁶

(c) *Egyéb, véleménybűncselekményekkel kapcsolatos döntések*

Másutt az *újságírói büntetőjogi felelősség határainak kijelölése* körében használták a bíróságok az ultima ratiot, amellyel a cikkek közérdekű tudósítás jellegét, ezáltal büntetőjogi irrelevanciáját hangsúlyozták felmentéshez vezető érvelésben.⁸⁶⁷

Egyedülálló a vizsgált ügyek között az a becsületsértés tárgyában hozott határozat, amely *bűnösítő ítélettel zárult. Rendőrökkel szemben* eljárásuk során elhangzott „Orbán kutyái vagytok”, „kurva anyátok” kifejezések tényállásszerűségét vizsgálta a bíróság. Itt a védői indítvány érvelésében szerepelt a kifejezés, amely szerint „[...] nem fogadható el az az álláspont, hogy az ilyen kislevegű trágár és egyéb kritikus kifejezések használatával szemben az ultima ratio funkciót betöltő büntetőjogot alkalmazzák.”⁸⁶⁸

Döntően alkotmánybírósági gyakorlatra hivatkozáson alapult a büntetőbíróság döntése egy *önkéntes újságírói jelkép használata* miatt indult ügyben, ahol egy Führerwein nevű, önkéntes újságíró szimbólumot tartalmazó borkülönlegesség online értékesítésével kapcsolatban mondta ki a felmentést a bíróság, hivatkozva a büntetőjog ultima ratio jellegére.⁸⁶⁹

---

⁸⁶⁵ V. ö.: a Balassagyarmati Városi Bíróság 12.B.678/2012/2. számú döntése

⁸⁶⁶ V. ö.: a Fővárosi Ítéltábla Bhar.262/2016/11. azonosító számú döntése, valamint 3.Bhar.341/2009/6., 3.Bhar.312/2015/4., 5.Bhar.274/2015/6., 3.Bhar.51/2009/3., és 3.Bhar.361/2015/4. számú ítéletei, valamint a Debreceni Ítéltábla Bhar.II.35/2013/5.számú végzése

⁸⁶⁷ „[...] a vádlott cikkének megírásakor a véleménynyilvánítás szabadságához való jog alapján járt el. Nevezetesen a publicisztikában megfogalmazott értékítéletnek nem voltak korlátai, mert volt ténybeli alapja, az írás jóhiszemű volt, közérdeket szolgált és az újságcikk »szükségszerű intézkedésnek« volt tekinthető. Így a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jog korlátozása nem lett volna arányos az elérni kívánt célhoz képest [...]” V. ö. a Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.289/2010/6. számú ítélete. A kutatási téma szempontjából hasonló érvelést tartalmaz a Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.32/2010/5. számú ítélete és a Kúria Bfv.I.1304/2012/3. számú döntése.

⁸⁶⁸ V. ö.: a Kúria Bfv.III.1.309/2017/5. számú döntése

⁸⁶⁹ V. ö. a Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.51/2015/9. számú ítélete, amely a bűncselekmény tényállását érintő 14/2000. (V. 12.) és 4/2013. (II. 21.) ABh-k érvrendszere mentén indokolt.

Megfigyelhető tehát, hogy az Alkotmánybíróság döntései bizonyos esetekben jól hasznosulnak a bírói gyakorlatban. *Összességében* látható, hogy *a büntetőjog ritkán válik a véleménykifejezés moderálásának jogi eszközévé a vizsgált ügyek körében*. A számos felmentéshez vezető ügy egyben annak, az egység bevezetésében írt kísérőjelenségnek a magyarázatául szolgálhat, hogy a 30/1992 (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat citálása igen gyakori a méltóság, illetve becsület megsértését *polgári jogi úton* rendező döntésekben, mivel ez az *elsődleges, megfelelő eszköze* a fentiekhez hasonló incidensek kezelésének.

(2) Büntetőjog mint végső eszköz a gyermekvédelemben

A lenti ügyek alapjául szolgáló *kiskorú veszélyeztetése és tartás elmulasztása bűncselekmények* vonatkozásában úgy a felmentő, mind a bűnösítő ítélet meghozatalában érveltek a bíróságok a büntetőjog ultima ratio jellegével, előbbi ügyben a *tényállásszerűség vizsgálatánál*, utóbbi esetén a tartásdíj pótlásáról nem gondoskodó elkövető megbüntetésének *legitimálása* során hasznosult a koncepció.

- A 11 éves sértettnél iskolakerülési hajlandóság alakult ki és tanulmányi eredményei alapján évismétlésre kötelezték, amelynek háttérében új párkapcsolata állt. A sértett párjával a sértett mindkét szülője szexuális kapcsolatot létesített, amivel egy televíziós kibeszélő műsorban szembesítették a sértettet, érvelve a párkapcsolat folytatásával szemben. Elvi kérdésként merült fel az ügyben, hogy *negatív következmények előidézése pozitív szándékkal tényállásszerű kiskorú veszélyeztetésének minősül-e*.

„A nevelés során elkövetett hiba, a rosszul megválasztott helytelen módszer, a büntetőjogi ultima ration kívül eső, a törvényi tényállásban nem szereplő olyan elemek, amelyek büntetőjogi elbírálását a törvényhozó sem kívánta. Ellenkező álláspont elfogadása esetén időszakonként a népesség jelentős hányadának kellene büntetőjogi következményekkel számolnia egy-egy esélytelen szülői beavatkozás, vagy ennek elmulasztása, avagy rossz módszer alkalmazása miatti sokszor csak időlegesen negatív következményekkel járó eredményéért.”⁸⁷⁰ Az eljárás felmentéssel zárult.

- A bíróságnak *a gyermek védőoltásának megtagadásán alapuló kiskorú veszélyeztetési ügyben* kellett döntenie. A védőoltások megtagadásával kapcsolatos alkotmányjogi helyzetet elemezve a bíróság *az emberi méltósághoz való alapjog részeként* vette figyelembe *a testi integritáshoz való jog érvényesülését* és elvégezte a *szükségességi-arányossági tesztet ezen jog és a védőoltások kikényszeríthetőségének közhatalmi*

---

⁸⁷⁰ V. ö. a Fővárosi Ítélet tábla 3.Bhar.316/2009/7. számú ítélete

*eszközrendszere között, amely alapján pénzbírsággal szankcionálható fertőző betegség elleni védekezés elmulasztásának szabálysértéseként minősítette az esetet.*⁸⁷¹

- *Tartás elmulasztása* miatt folyamatban volt ügyben a bíróság az alábbiakat emelte ki a *végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztést kiszabó* ítéletének indokolásában. „*A bíróság a vádlott számára az eljárás során több lehetőséget is biztosított fizetési hajlandósága igazolására, először a tárgyalás elnapolása útján adott közel 3 hónapot, majd az eljárás felfüggesztésével nyújtott kedvezményt - kifejezésre juttatva a büntetőjog ultima ratio jellegét-, hiszen az eljárás elsődleges célja, hogy a jogosult hozzájusson ahhoz a megállapított összeghez, amely gyermeke tartásához elengedhetetlenül szükséges. A vádlott a biztosított lehetőséggel nem élt [...]*”⁸⁷²

Látható, hogy a *reparáció az ultima ratio kvázi tételes büntetőjogi vetületeként* biztosítja a büntetőjog másodlagosságát a családvédelmi területen. A kiskorú veszélyeztetése tényállás reparációs klauzulát nem tartalmaz, a bírói ráció ezekben az esetekben a végső eszköz jellegű büntetőjogi beavatkozást, illetve annak elkerülését a dogmatikai, illetve alapjogi érveléssel vezette le, ahogyan az a véleménybűncselekmények megítélésének vizsgálatánál is látható volt.

(3) A gazdálkodással és a vagyon védelmével összefüggő esetek

Ezen, a tételes büntetőjogban különálló, általam ehelyütt összetetten kezelt területen *hangsúlyosan felmerül* bizonyos gazdálkodással, vagyoni érdekekkel összefüggő helyzetek *büntetőjogi, avagy azon kívüli kezelésének igénye*. Az *ultima ratio* alkalmazása a lentebb vizsgált ügyekben is leginkább a *mérlegelést segítő jelentőségű*.

- Egy *vesztegetés* miatt folyt ügyben számos vádlott vonatkozásában vizsgálta a bíróság a *hálapénz* kérdését. Az egyik védői érvelés *a jogi tárgyból közvetve levezethető érdekek csekély sérelmének megjelenítését javasolta a büntetési kiszabása során, alátámasztva az ultima ratioval.*⁸⁷³ A bíróság rámutatott, hogy *a társadalmi realitás alapján egyértelműen büntetőjog ellenes cselekedet nem nélkülözheti a büntetőjogi választ, bizonytalanság esetén pedig meg kell húzni a határt a jog által nem tiltott, valamint tiltott cselekmények között. A büntetőjogi válasz egyik következménye, hogy annak kellő megismertetését követően nem lehet érdemben hivatkozni a cselekmény társadalomra*

---

⁸⁷¹ A bíróság a 39/2007. (VI. 20.) ABh, Indokolás 7. pontjában foglaltak alapján érvelt. V. ö.: EBH 2009. 2029.

⁸⁷² V. ö.: a Győri Járásbíróság B.901/2016/9. számú döntése

⁸⁷³ „A gazdasági vesztegetés jogi tárgya a közélet tisztaságán túl két elmélet mentén is megközelíthető. A versenyvédelmi koncepció nem jöhet szóba, míg a kötelességsszegési koncepcióból kiindulva az orvost alkalmazó intézmény érdekét nem, vagy elhanyagolható mértékben sérti. Figyelemmel a büntetőjog ultima ratio végső eszköz szerepére is, ez a büntetés kiszabása körében értékelendő [...]” V. ö. a Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.129/2014/22. számú ítélete

veszélyességben való tévedésre.⁸⁷⁴ Az érvelésben *ius puniendi* egyik értelmezési síkja, a büntetőjogi felelősség megállapításának joga, valamint a *generális prevenció*s szemlélet tűnik fel hangsúlyosan.

- Az *elszámolási viták büntetőjogi kezelése elleni érvelés* olvasható egy csalás miatt indult ügyben: „A büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan nem lehet minden polgári jogi elszámolási jogviszonyt kriminalizálni még akkor sem, ha az elkövető eljárását nem mindenben lehet a jóhiszemű és tisztességes eljárással jellemezni.”⁸⁷⁵
- Hasonló érvelés olvasható egy *műemlék megrongálása* tárgyában indult ügyben is, amelyben egy műemlékvédelmi épület *állagmegóvási munkáinak több éven át tartó elmulasztásával okozott rongálódási kárért való felelősség* kérdésében döntött a bíróság. A védői oldal hangsúlyozta, hogy a jelenség büntetése *jelentős számú forráshiánnyal küzdő* önkormányzat, állam szerv és egyházi szerv vezetőjének *kriminalizálásához vezethet*. A bíróság nem értett egyet ezzel a védekező érveléssel.⁸⁷⁶
- Az ultima ratio a *polgári jogi felelősséggel párhuzamos büntetőjogi felelősséget megalapozó érvelésben* is előfordult. Egy *sikkasztás* miatt folyt ügyben a bíróság hangsúlyozta, hogy az egyes jogágak felelősségi rendszere nem mosható össze, nem keverhető. A sikkasztás jellegzetessége, hogy polgári jogi vetületei vannak, amely nem jelenti a büntetőjogi felelősség kizárását, ha megalapozott tényállás alapján a polgári jogi felelősségen túlmutató, kriminális felelősséget megalapozó elkövetési magatartás-sor róható a vádlott terhére.⁸⁷⁷
- A *hűtlen kezelés tényállásszerűségének* vizsgálata mellett az ultima ratio *felmentő érvrendszerben* fordul elő egy ügyben, amelyben a bíróság rámutatott, hogy a *vagyonkezelő által megkötött bizonyos szerződések szükségessége, ár-értékaránya a teljesítés szerződésszerűsége, avagy látszólagossága* nem ténykérdés, hanem bírósági kompetenciába tartozó *értékelés eredménye*. Alapját „nem üzleti szakmai álláspont, hanem a büntetőjog ultima ratio jellege és a józan ész követelménye képezi. Amennyiben egy szerződés a józan ész alapján, nyilvánvalóan szükségtelen vagy a teljesítés látszólagos, akkor indokolt a büntetőjogi fellépés, s ez már nem szakmai, hanem bírósági kompetencia.”⁸⁷⁸ Egy másik ügyben hangsúlyozza a bíróság, hogy a

---

⁸⁷⁴ V. ö. a Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.129/2014/22. számú ítélete

⁸⁷⁵ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.9/2014/4.számú végzésének indokolása

⁸⁷⁶ V. ö.: a Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.13/2009/5. számú döntése

⁸⁷⁷ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bf.II.331/2013/8.számú ítéletének indokolása

⁸⁷⁸ V. ö.: a Szegedi Ítéltábla Bf.788/2016/19. azonosító számú döntése

gazdasági szükséghelyzetben született, utólag vitatható helyességű döntések alapján hűtlen kezelés miatti *büntetőjogi felelősséget* többek között a jogág ultima ratio jellegére tekintettel *nem lehet megállapítani*.⁸⁷⁹

- A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének korábban bűncselekményként minősülő *gondatlan alakzata* miatt folyamatban volt büntetőügyben ^{a terhelt} felmentését mondta ki a bíróság a jelenség *dekriminalizálására* hivatkozva. A bíróság a dekriminalizációs döntésnek az ultima ratio elvére hivatkozó Miniszeri Indokolását idézve indokolta a döntését alapvetően a jogi felelősség differenciálásának igénye, és megfelelő polgári jogi eszköztár rendelkezésre állása mentén.⁸⁸⁰

A joggyakorlat vizsgálata a gazdasági, illetve vagyoni jellegű bűncselekmények esetén is azt mutatja, hogy *marginális érvként használják az ultima ratiót*.

10.4. Az ultima ratio hivatkozások típusosságának vizsgálata

A kutatási egység egyik kérdése az ultima ratio hivatkozásának típusossága volt. Kimutatható, hogy a formula a Debreceni Törvényszék, illetve a Debreceni Ítéltábla gyakorlatában bevettnek mondható, hivatkozása típusosságot mutat a büntetéskiszabási indokolás körében. A formula az érvelésben gyakorta a 1214/B/1990 Alkotmánybírósági határozatból citált egyéb fordulatok körében jelenik meg. Emellett a Fővárosi Törvényszék és a Fővárosi Ítéltábla döntéseiben találkozunk a leggyakrabban a büntetőjog végső eszköz jellegére hivatkozással, ezek között az ügy tárgyát képező bűncselekményre, illetve a hivatkozott büntetőjogi jogintézményre alapított típusosság kevésbé mutatható ki. Hivatkozta az ultima ratiót emellett a Legfelsőbb Bíróság/ Kúria, a Balassagyarmati Városi Bíróság, a Balassagyarmati Megyei Bíróság és a Miskolci Törvényszék, a Veszprém Megyei Bíróság, a Székesfehérvári

---

⁸⁷⁹ V. ö.: a Debreceni Ítéltábla Bhar.II.497/2007/12. számú végzésének indokolása: „[...] a megalapozott tényállásból nem lehet olyan következtetést levonni, hogy a vádlottak vagyonezelői kötelezettségüket szándékosan megszegték volna és ezzel szándékosan kárt illetőleg vagyoni hátrányt okoztak. A gazdasági szükséghelyzetben természetesen lehetnek olyan döntések, amelyek helyessége utólag vitatható ez azonban a büntetőjog ultima ratio jellegéből következően nem alapolozhat meg büntetőjogi felelősséget”

⁸⁸⁰ A bűncselekmény „[...] hatályba lépése óta eltelt gyakorlati tapasztalatok rámutattak arra, a jelenleg hatályos szabályozás alapján lényegében valamennyi szerzői jogsértés, annak anyagi jelentőségétől, és társadalmi veszélyességétől függetlenül, büntetőjogi szankcióval sújtható, ami nem felel meg a büntetőjog ultima ratio funkciójának. Az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatára is figyelemmel (18/2000. (VI.6) AB határozat, és 11/1992. (III. 5.) AB határozat) mindezek alapján a törvény megszünteti a tényállás gondatlan alakzatát. Figyelemmel arra is, hogy a polgári jogi jogérvényesítési eszköztár nemrég jelentősen kibővült, a büntetőjogi jogérvényesítés hatálya alól a törvénymódosítás révén kieső cselekmények tekintetében sem kell tartani attól, hogy azokkal szemben ne lehetne más jogterületekre tartozó eszközökkel hatékonyan fellépni.” V. ö.: a Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.873/2009/5. számú döntése

Törvényszék, a Szombathelyi Törvényszék és a Győri Járásbíróság, a Békés Megyei Bíróság és a Pécsi Törvényszék, valamint a Szegedi Ítéltábla.

10.5. Részösszefoglalás és következtetések

A bírói gyakorlat vizsgálata alapján kirajzolódó következtetések *részben párhuzamosságot mutatnak az alkotmánybírósági gyakorlat vizsgálatából nyert tapasztalatokkal*. Egyrészt megjelenik az ultima ratio formula olyan bírói mérlegelést igénylő kérdésekben, mint a büntetés mértékének megállapítása. Megfigyeléseim szerint a felsőbb fokú bírósági döntések *csaknem 60 százalékban a korábbi büntetést helybenhagyó*, csaknem 30 százalékban azt enyhítő, néhány esetben pedig súlyosító döntés kialakításának érvelési, illetőleg *indokolási rendszerében használták az ultima ratio formulát*, amely az ultima ratio döntést legitimáló funkcióját mutatja. Ezek a döntések szinte kivétel nélkül hivatkozták az Alkotmánybíróság 1214/B/1990. számú, a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó büntetéskiszabási szabályok alkotmányosságát érintő határozatát.⁸⁸¹

Az egyes bűncselekményekkel összefüggésben alkalmazott ultima ratio hivatkozások között figyelemre méltó a rágalalmazási, becsületsértési ügyek aránya. Ezen ügytípuson belül leggyakoribbak a közéleti szereplőket érintő esetek. A rágalalmazási ügyekben az ultima ratio hivatkozások *szinte kivétel nélkül felmentő érvelésben* jelennek meg. Kapcsolódnak egyrészt a becsület csorbítására alkalmasság ismervének bírói mérlegeléséhez, azzal, hogy ennek az ismervnek az objektivizált megítélését hangsúlyozzák. Emellett megjelennek a közszereplő sértetti kör „tűrészatarának” meghatározása körében. Az ultima ratio hivatkozás jellemző *gazdasági döntéseknek*, illetve lépéseknek a büntetőjog hatóköréről történő lehatárolásánál, valamint a *gyermekvédelem* területén, többségében felmentő érvelésben.

Mindezekből összességében az látszik kirajzolódni, hogy a büntetőbíróságok a *büntetőhatalmat korlátozó éllel alkalmazzák* érvelésükben az ultima ratiót, javarészt az Alkotmánybíróságnak ezt a kifejezést hivatkozó döntésével együtt. A *döntések közvetlenebb alapja* az egyes bűncselekmények tényállásszerűségével összefüggő, vagy büntetéskiszabási tényező. Valamennyi esetben megállapítható, hogy az *ultima ratio* nem önállóan, inkább *egyéb érvek mellett, marginális jelleggel* szolgálja a döntés kialakítását, amely alapján *leginkább legitimáló* szerepűnek tűnik.

---

⁸⁸¹ V. ö.: a 1214/B/1990. számú ABh, Indokolás [4]

11. ÖSSZEFOGLALÁS

Célom volt a büntetőjog mint ultima ratio felfogás vizsgálata a büntetőjog, az alkotmányjog, és kriminálpolitika területén, valamint a koncepció történeti formáinak azonosítása, ennek során az interpretációs kérdések azonosítása és azok megoldására törekvés, illetve egy átfogó ismeretanyag összeállítása a kutatás eredményeiről. Az egyes fejezetek alapján levonható következtetéseket a fejezetek végén helyeztem el. Ezeket részlegesen, a több fejezet áttekintésére alapított következtetések kialakítása érdekében és az ahhoz szükséges mértékben hivatkozom újra ebben a fejezetben.

11.1. A kutatás eredményeinek összefoglalása

(1) Hogyan tekintünk a büntetőjogra?

A büntetőjog ultima ratio jellege más tudományok fogalomkészletében az alábbiak szerint jelentkezik meglátásom szerint. Szociológiai aspektusból úgy tűnik, a nemkívánatos társadalmi jelenségek reális jellemzői és súlyosságának megítélése távolodnak egymástól, ezért van fokozott jelentősége a társadalmi problémává minősítés folyamatában, hogy a kriminalizáció narratívára végső megoldásként tekintünk. Hatalomelméleti összefüggésben a közhatalom gyakorlása elismert és jelentős indokok – mint a kár elve, a jogi paternalizmus, a jogi erkölcsvédelem, illetve a megbotránkoztatás elve – fennállásához és igazolásához kötött, amely legitimációs igény fokozottan jelentkezik a büntetőhatalom területén, annak végső eszköz jellegére tekintettel. Ebben a körben a büntetőjog mértékletes és megfontolt alkalmazásának további, jelentős tényezői a büntetőjoggal védett értékek, a jelenségekhez kapcsolandó felelősségformák, illetve a joggal befolyásolható magatartástípusok körének kiválasztása.

(2) Az ultima ratio jellegű büntetőjog felfogás külföldön

Csatlakoztam azokhoz a kutatási eredményekhez, amelyek az ultima ratio jellegű büntetőjog *eszmei előzményeit a felvilágosodás időszakához, a liberalizmus eszmerendszeréhez kötik, azzal, hogy a kutatott felfogás a fenti körben indirekt formában van jelen, ahogyan a büntetőhatalom terjedelmének kérdésével foglalkozó büntetési elméletekben is.*

A büntetőjog mint ultima ratio felfogás hivatalos elismerésének nyomai a 20. században jól rekonstruálhatók az ENSZ és az EU büntetőpolitikai dokumentumaiban a büntetőjogi szabadságelvonó szankciók végső eszköz jellegű alkalmazásának ajánlásában.

A felfogás interpretációjának három mérföldköve azonosítható, 1990-ben és 2012-ben nemzetközi konferencia, 2001-ben monografikus feldolgozás formájában. Az ultima ratio jellegű büntetőjog felfogás fő tendenciái: az elv átfedésben használata más koncepciókkal – így

a büntetőjog fragmentáris, illetve akcesszórius jellegével, a jogtárgyvédellel, a szubszidiaritás és az arányosság elvével –, hivatkozzák a *jogalkalmazásban is érvényesítendő* követelményként, megjelenik az *alkotmányos szempontú megközelítése*, illetve alkalmazzák a *nemzeti és az uniós büntetőhatalom vonatkozásában is*.

Az *EU tagállamok büntető kódexeinek vizsgálatát* követően bemutattam több megoldást, amelyek a *bűncselekmény fogalomba építve vagy önálló alapelveként* rögzítve hangsúlyozzák a büntetőjog ultima ratio jellegét. Utóbbi megoldást találok célszerűbbnek.⁸⁸²

Egyes *bűncselekményeket az ultima ratio követelmény tükrében értékelő külföldi kutatásokban azonosítottam a vizsgálatok alkérdéseit, módszereit és alapegységeit*. A kutatások leggyakoribb alkérdései az alternatív felelősségformák rendelkezésre állásának lehetősége, a magatartástípus veszélyessége, valamint a jogi reakció arányossága. A vizsgálatokban az ultima ratio felfogás *relatív*, bűncselekménytípushoz igazodó karakterű, a *jelenségspecifikus racionalitásokra támaszkodó kriminalizáció iránti igényt* hangsúlyozó, társadalmi-politikai tekintetben szenzitív kriminalizációs kérdésekben jól hasznosítható koncepcióként mutatkozik.

(3) Az ultima ratio büntetőjogi jogelvvé válása hazánkban

Kutatásaim alapján az a következtetés látszik körvonalazódni, hogy a *büntetőjog felfogás hazai történeti alakulása* a felvilágosodástól napjainkig *alapvetően az összehasonlító kutatásom során kimutatott tendenciák mentén alakul*. Az ultima ratio egyetemes és hazai történeti kutatására irányuló 3. és 4. fejezet kutatási eredményei alapján úgy vélem, az *ultima ratio jellegű büntetőjog felfogás korszakspecifikus*. Ezt alátámasztja, hogy a bűn és büntetés, később a büntetőjog és a büntetőhatalom történeti felfogásainak kiemelkedő mérföldkövei mentén jellemzően megfogalmazódott a *büntető típusú reakció valamilyen formájú keretezése, korlátozása, az aktuális társadalmi fejlettségéhez igazodó formában*.

Az *ultima ratio jellegű büntetőjog felfogás hivatalos elismerése a Csemegi-kódexben közvetetten* – magában a kodifikációban, a törvényesség elvének megfogalmazásában, illetve a büntetendőség időbeli, minőségbeli és tartalmi moderációjában – érhető tetten. *Közvetlenebb formában* jelenik meg a *jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. (VI. 7.) NET határozatban*, amely az első ízben csekély súlyú bűncselekményt elkövetőkkel szembeni büntetőjogi tolerancia igényét hangsúlyozza, valamint az *1978-as Btk. Miniszteri Indokolásában*, amely a gazdaság büntetőjogi védelmének kiegészítő jellegét rögzíti.

---

⁸⁸² Ilyen a korábban már hivatkozott cseh Btk., amely Sec. 12 (1) alatt a szubszidiaritás elve alatt kimondja: a büntetőjogi felelősség csak társadalmilag ártalmas (káros) esetekben alkalmazható, ha más jogági felelősségi formák alkalmazása nem elegendő.

Világosan látható a 30/1992 (V. 26.) ABh-ban interpretált alkotmányos büntetőjogi kritériumrendszer és ennek részeként az *ultima ratio beépülésének folyamata a tankönyvirodalomba* az 1990-es évek végétől, amelynek *leggyakoribb megoldása*, hogy az ultima ratiót a büntetőjog valamely korábban alapelveként elismert maximája, *a szubszidiaritás és/vagy az arányosság melletti, másodlagos, büntetőjogon belüli és kívüli értelemben vett elvként rögzítik*. A pécsi és a miskolci büntetőjogi tankönyvekben szubszidiaritás, a szegedi tankönyvben mindkét elv magyarázataként megjelenik az ultima ratio. A fenti *átfedések konstansnak* mutatkoznak, feloldásukat a kortárs írások az arányosság elvének javára tartják célszerűnek, és csupán *újabb nyert elismerést az ultima ratio önálló alapelveként a tankönyvirodalomban a PPKE tankönyvében*.

(4) Az ultima ratio alkotmányos értelmezése és alkalmazása

A kutatás első egységében strukturáltam a büntetőjog alkotmányos értelmezéséhez és az Alkotmánybíróság gyakorlatának elemzéséhez szükséges alapvető információkat.⁸⁸³ Elméleti oldalról az *ultima ratio az alkotmányos büntetőjog tartalmi kritériumaként* ismert. Az alapjogi teszt keretei között az alkotmánybírák olyan *technikai szabálynak* szánták, amely a *büntetőjoggal szemben a más jogágakhoz képest szigorúbb alkotmányossági mércéket támaszt*. Az Alkotmánybíróság 1992 és 2020 közötti büntetőjogi tárgyú döntéseiben az ultima ratio több általános és számos különös részi büntetőjogi jogintézményt érint, ami *generalizálható alkalmazásra* enged következtetni.⁸⁸⁴ Felmerül a büntetőhatalom megalapozására és korlátozására irányuló érvelésben is, egyfajta *egyensúlyteremtő szerepkörben*, a büntetőjogi beavatkozás kereteinek normatív szabályok mentén jelentkező jellemzőjeként. Ebből a szempontból *marginálisnak tekinthető*, önálló elvként, illetve létjogosultságában megkérdőjelezhető, ugyanakkor egy általános körben alkalmazható, *módszertani jellegű instrumentumnak* tűnik. Az alkotmánybírási gyakorlatban az alapjogi doktrína az ultima ratio formula kerete. Az alapjogi teszt változatos megjelenésére vezethető vissza meglátásom szerint a szükségesség – arányosság – ultima ratio kategóriák esetenként párhuzamos használata.

---

⁸⁸³ Az alkotmányos büntetőjog mint kritériumrendszer és vizsgálati módszer, a büntetőjog írott és íratlan alkotmányos korlátai, az Alkotmánybíróság büntetőjogi normakontroll tevékenységének fő vonalai, az alapjogi teszt mibenléte, különféle strukturái, alkotmányértelmezési módszerek, illetve a 30/1992. (V. 26.) ABh bemutatása és szakirodalmi értelmezése.

⁸⁸⁴ Ennek egyik megnyilvánulási formája lehet az is, hogy az ultima ratio *felmerül más jogági alkotmánybírási döntésekben* is, amelynek fő tendenciáit kitekintés jelleggel kutattam. A hivatkozások az alapjogkorlátozás fokozatosságának vizsgálata körében jelentkeznek egyfelől más jogági korlátozások mérlegelésénél, másfelől a más jogági és a büntetőjogi felelősség találkozása esetén. Alkalmazzák emellett az alkotmányos büntetőjog követelményeinek hangsúlyozására a szabálysértési jog területén.

(5) Az ultima ratio büntetőpolitikai elvként

Több külföldi (kontra) *kriminalizációs elméletet* mutattam be, rendszerükben azonosítottam az *ultima ratio* elvét, amely *eredeti liberális jogállami koncepciójából kiindulva alapjogcentrikus, erkölcsi-etikai színezetű, a büntetőhatalmat korlátozó elv*, azonban számos szerző önmagában *hatástalannak* tartja napjaink túlkriminalizációs tendenciáival szemben.

Az ultima ratio felfogás vizsgálata az EU alapidokumentumaiban, intézményeinek állásfoglalásaiban, a büntető jogalkotásban és a szakirodalomban azt mutatja, hogy ez az *EU tételes jogából közvetetten levezethető, a nemzeti és az uniós büntetőhatalom viszonyára irányadó követelmény az EU kriminálpolitikájának egyik elvéként* elsődlegesen az uniós büntetőhatalom alkalmazásának *szükségességi vizsgálata* körében, a beavatkozás indokoltsága kérdésével összefüggésben, azaz *legitimációs tényezőként* találja meg a helyét. *Átfedésben* jelentkezik a szubszidiaritás, az arányosság, a minimális intervenció, a tagállami hagyományok tisztelete, a vészfék záradék, az elengedhetetlenség, illetve a koherencia követelményeivel. Több kutatásban *hivatkozzák az EU harmonizációs tevékenységének kritikai vizsgálata során*. Az EU büntető jogharmonizációs hatáskörei közül leginkább a *járulékos harmonizációs kompetencia* sértheti az ultima ratio elvét. *Az EU büntető jogalkotási termékei részben tükrözik az ultima ratio kritérium tiszteletét*, azonban a kriminalizáció indokolásának hiánya, illetve az előrehozott büntetőjogi védelem gyakori alkalmazása nem kívánatos gyakorlatnak tekinthető. Az Unió büntetőjogi kompetenciáinak strukturálódása alapján várható a jövőben önálló, csak büntetőjogi vonatkozású *normatív jogelvek kidolgozása*, amelyek körében *az ultima rationak* álláspontom szerint *helye van*.

Az ultima ratio felfogás jelenléte megfigyelhető a rendszerváltás utáni hazai büntetőpolitikában a ténylegesen érvényesült és a javasolt koncepciókban egyaránt. Leghangsúlyosabban a 1993-as kriminálpolitikai koncepció segítő-támogató, és a 2003-as bűnmegelőzési stratégia deffenzív modelljében tükröződik. Megjelenik ezen kívül a szabadságvesztés büntetés moderált alkalmazásával, a gazdasági bűncselekmények büntetőjogon kívüli kezelésével összefüggésben, illetve az ultima ratio elvét tisztelő jogalkotás követelményeként egyes büntetőpolitikai dokumentumokban. A kettős nyomtávú kriminálpolitikát – elsősorban a kiskriminalitás vonatkozásában – szintén jellemzi az ultima ratio felfogás meglátásom szerint. A szakirodalomban az ultima ratio *elismerést nyert kriminálpolitikai elvként*, valamint felmerült a *Btk-beli rögzítésének javaslata*, amely elfogadásra érdemes.

(6) Büntetőjogi rendszerünk mint ultima ratio

Az ultima ratio koncepciót közvetlenül kifejező tételes jogi szabály a Btk-ban álláspontom szerint csak a fiatakorúak szankcionálására nézve van jelen. A koncepció közvetett kifejeződését a büntetőjog alapvető intézményei mentén vizsgáltam. A bűncselekmény fogalma, illetve elemeiként a bűnösség és a társadalomra veszélyesség meglehetősen rugalmasságot biztosítanak a bűncselekménnyé nyilvánítás kérdésében. A társadalomra veszélyesség ugyanakkor egy olyan fokozható jellegű kategória, amely – a bűnösségre is figyelemmel lévő – büntetési tételekben megtestesülve a kriminalizáció, később a büntetéskiszabás differenciálhatósága, illetve moderálása szempontjából jelentős.

A büntetőjog belső felelősségstruktúrájának általános értékelési szempontjaként a büntetőjogi felelősséget kedvező irányba befolyásoló büntető anyagi jogi és büntetőeljárás jogi lehetőségeket határoztam meg, amelyek közös jellemzője, hogy részben büntetési tételekhez kötöttek. Ilyen a tevékeny megbánás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, a szabadságvesztés büntetési nem helyettesíthetősége, a feltételes ügyészi felfüggesztés, illetve a büntetővégzés. A büntetési tételek emelkedésével párhuzamos garanciák a kötelező védelem, valamint az ügyész kötelező tárgyalási jelenléte.⁸⁸⁵ Ezek a kedvezményes lehetőségek a vizsgálat alapján a különös részi diszpozíciók közel 70 százalékában érvényesíthetők. Áttekintettem emellett a vétség–büntett tengely mentén a kódex Különös Részét, hogy láthatóvá váljon, mely bűncselekményi területek érintettek szigorúbb, illetve enyhébb felelősségre vonási kondíciókkal.⁸⁸⁶ Úgy gondolom, a Btk-ban az ultima ratio felfogás érvényesülésének a fenti arányok alapján megerősíthető, figyelemmel a bűncselekmények súly szerinti megoszlásának és az egyes különös jogtárgycsoportoknak az összefüggéseire is. Figyelembe veendő ugyanakkor, hogy időről-időre felmerül a büntetőjogi felelősség alapvető keretei módosításának igénye, jellemzően a felelősség kiterjesztése irányába.⁸⁸⁷

---

⁸⁸⁵ A büntetőjogi felelősség természetesen más szabályok által is befolyásolt. Kiemelt jelentőségű a büntethetőség elévülése, a büntetéskiszabás elvei, a szabadságvesztés végrehajtásának fokozata, a feltételes szabadságra bocsátás, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése, a büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli mentesítés.

⁸⁸⁶ Ez alapján kimutatható, hogy a Btk. két fejezetből teljesen kizárja a vétség típusú bűncselekményeket. Tizennégy fejezetben főszabály szerű a bűncselekmények büntetési minősége, vétségként jellemzően az előrehozott/kiterjesztett büntetőjogi védelmet biztosító esetek, illetve szűk körben más szempontok mentén enyhébbnek ítélt helyzetek szerepelnek. Nyolc fejezet a büntetési és a vétségi alapesetek viszonylag kiegyenlített aránya jellemez, emellett tipikus a privilegizált vétségi alakzatok használata. Elkülöníthető emellett tíz, döntő arányban vétség típusú alapesetekkel dolgozó bűncselekményi fejezet.

⁸⁸⁷ Így különösen a büntető joghatóság eseteinek kiterjesztése, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetése, a visszaesők felelősségének erősítése, a kiutasítási kompetenciák bővítése, a jogi személy büntetőjogi felelősségének megteremtése, a büntethetőségi korhatár leszállítása, előkészületi és járulékos magatartások fokozott szankcionálása.

Az általános vizsgálatrészben állást foglaltam emellett arról, hogy mi az *általános törvényi tényállás elemeinek jelentősége* a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének vizsgálatában. Ezeket a megállapításokat – a felelősség általános keretei mellett – *elemzési szempontként* határoztam meg a *különös vizsgálatrészben*. Az egyes bűncselekmények ultima ratio jellege ezeken túl a kriminalizációs szempontoknak, valamint a büntetőjog alkotmányos korlátainak figyelembe vételére épül. Ezen tényezők jelentősége egy-egy bűncselekmény vizsgálatánál annak sajátosságai alapján választható ki, egészíthető ki, illetve súlyozható. Tizenkét olyan *bűncselekmény-csoportot* vontam be a vizsgálatba, amelyek a kutatási téma szempontjából legrelevánsabb típusjegyekkel bírnak. Ilyenek vélem a kizárólag a büntetőjogban szabályozott, a kettős alakzatú, illetve más jogágban is szabályozott; egyéni, illetve közérdekeket védő; valamint a klasszikus, illetve szakmai bűncselekménytípusokat. A fenti kategóriák tekintetében a *legjelentősebb kérdés* a kizárólag a büntetőjogban definiált, illetve a más jogágakban is szankcionált jelenségek vizsgálata.⁸⁸⁸ A kutatás alapján a kettős alakzatú jogsértések felelősségrendszerbeli szankcionálásával kapcsolatos aktuális, inkohereus helyzet feloldása a *legaktuálisabb feladat* a büntetőjogi beavatkozás végső eszköz jellegét érintően, amellyel kapcsolatosan megoldási javaslatokat mutattam be.⁸⁸⁹

A 2006-2020 között meghozott *csaknem 100 büntető tárgyú bírósági döntés* elemzése alapján úgy tűnik, az *ultima ratio hivatkozások* magas arányban kötődnek a *büntetés mértékét helybenhagyó döntésrészek* indokolásához felsőbb bírósági fórumokon, amely alapján az ultima ratio *legitimációs funkciója* mutatkozik. A vizsgálattal láthatóvá váltak azok a *bűncselekménytípusok*, amelyek vonatkozásában a büntetőjogi fellépés megkérdőjelezett. Ilyenek a rágalmozási, becsületsértési ügyek, a gazdaság büntetőjogi védelmének, illetve a gyermekvédelmet biztosító tényállások, amelyek elbírálásánál a *büntetőhatalom korlátozásának indokolása körében, marginális jelleggel jelenik meg az ultima ratio*.

11.2. A kutatás hipotézisei

(1) Ultima ratio mint értékelési tényező

Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlatában a büntetőjog alkotmányos értékelése körében rendszeresen megjelenik az ultima ratio, feltételeztem, hogy egy olyan jelenséggel

---

⁸⁸⁸ A több jogági szabályban oltalmazott érdekek esetén az egyes tényállások párhuzamossága és a büntetőjogi többletfelelősség alapjául szolgáló tényezők, valamint különböző jogági szankcióik minőségi és mennyiségi szempontú viszonyítása képezheti a büntetőjogi felelősség végső eszköz jellegének vizsgálati alapját. A *kizárólag* a büntetőjogban szabályozott jelenségeknél a viszonyítás alapja a különös jogi tárgyak, és a jelenségek ontológiai jellemzőinek hasonlósága, valamint az adott tényálláson belül szankcionált helyzetek „fokozatai” lehetnek.

⁸⁸⁹ Ennek irányai például a trichotom rendszer alkalmazása, korrekcionális formák beépítése, a szabadságelvonó büntetések biztonsági szankciókká alakítása, a büntetés jogának átadása.

állunk szemben, amely *absztrahálható, azaz általános körben alkalmas a tételes büntetőjog értékelésére*. A feltételezés meglátásom szerint az alábbiakkal támasztható alá.

A *hazai tankönyvirodalom vizsgálata* alapján látható, hogy több büntetőjogi tankönyvben alapelv rangú követelmény az ultima ratio, amely az elismertség ilyen minőségében részesülve alkalmas kell, hogy legyen fenti feladatra.

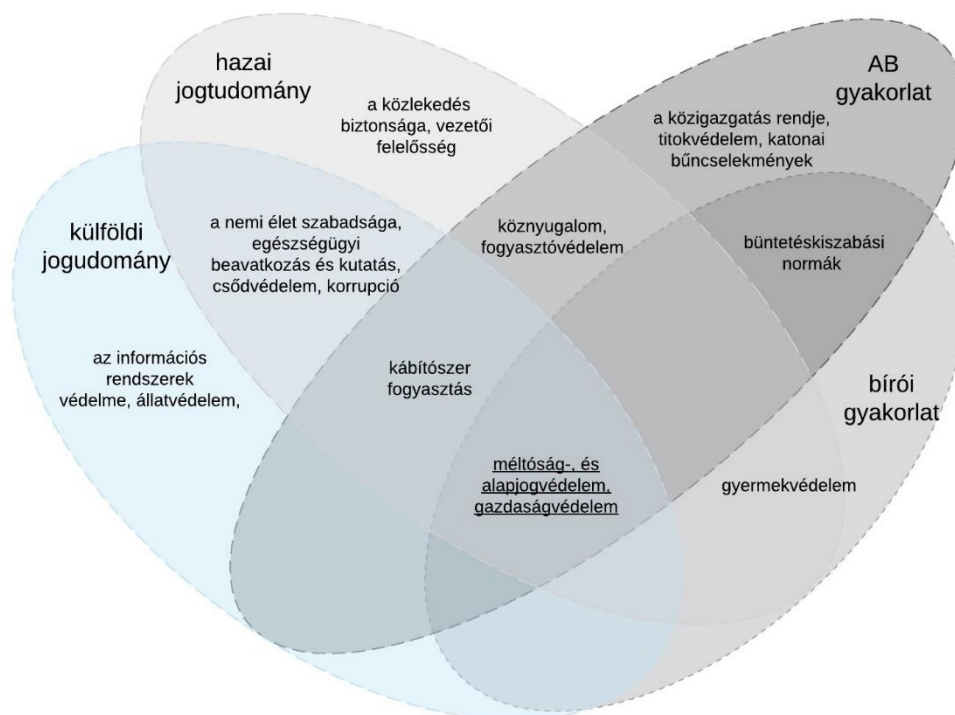
Az *új Btk. Miniszteri Indokolása* hivatkozza ezt az érvet, jellemzően dekriminalizációs, illetve a büntetendőség esetkörének szűkülését eredményező jogszabálymódosítások indokolásánál. Ezen módosítások közös jellemzője, hogy a jelenséggel szembeni védekezés más jogágak általi lehetőségére alapoznak. Ez alapján nem vitás az ultima ratio hivatalos elismertsége a büntetőpolitikában, emellett generális alkalmazásának lehetősége is adottnak tűnik.

Az *Alkotmánybíróság* rendszeresen alkalmazza az ultima ratiót különböző jogintézményeket vizsgáló büntetőjogi tárgyú döntéseiben. Az Alkotmánybíróság határozataira pedig hivatkozik *a rendesbírói gyakorlat*. Ezen referátumok igen széles spektrumban jelennek meg, azaz elszakadnak a hivatkozott határozatban érintett büntetőjogi jogintézménytől. Mindkét bírói fórumon megjelenik az ultima ratio koncepcióra történő hivatkozás ügyvédi, illetve védői oldalon is, akár korábban nem tárgyalt büntetőjogi jogintézményekhez kapcsolódóan.

A büntetőhatalmi beavatkozást értékelő *hazai és nemzetközi elemzések* szempontrendszerében megjelenik az ultima ratio mint értékelési tényező, viszonyítási pont, amely az ultima ratio gyakorlati alkalmazhatóságának újabb bizonyítéka.

Az egyes kutatásrészek eredményeinek összesítésével kimutatható, hogy az emberi méltóság, és egyes alapvető jogok, valamint a gazdálkodás rendjének védelme azok a *bűncselekményi területek*, amelyek vonatkozásában felmerült *a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének gyakorlati vizsgálata, értékelése valamennyi fent említett fórumon* – hazai alkotmánybírói és bírói gyakorlat, hazai és külföldi kutatások –. A mellékelt ábrán a kutatási részeredmények további összefüggései is láthatók. Áttekinthető, hogy mely jelenségek, bűncselekmények, illetve bűncselekményi területek ultima ratio jellegét mely fórumok vizsgálták.

Az ultima ratio jellegű büntetőhatalom vizsgálati térképe

Amberg Erzsébet, 2020

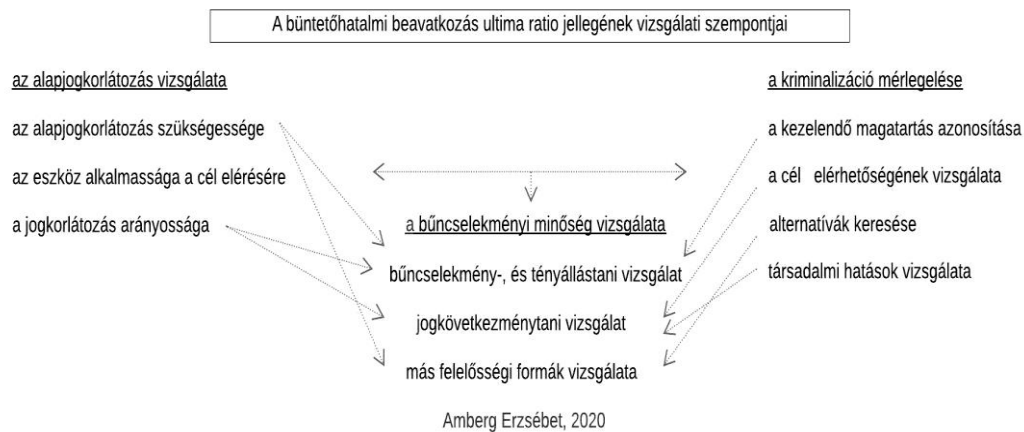
(2) Az ultima ratio jellegű büntetőjog vizsgálati módszere

Mivel az ultima ratio különböző területeken és kontextusokban jelenik meg, feltételeztem, hogy e megközelítésmódok vizsgálata, majd szintetizálása útján *kidolgozható a büntetőjog ultima ratio jellegének értékelési szempontrendszere*.

A dolgozat egyes fejezetiben vizsgáltam az ultima ratio – mint a büntetőjogi beavatkozás alkotmányos, büntetőpolitikai illetve büntetőjog dogmatikai színezetű kritériuma – értelmezési lehetőségeit, amelyek alapján kirajzolódtak ennek az alap gondolatnak az adott területet jellemző hangsúlyai. Áttekintettem emellett a büntetőjogi beavatkozás vizsgálatának tendenciáit a joggyakorlatban és számos tudományos kutatásban, amelyek összessége alapján a bűncselekményekre nézve az *alábbi értékelési szempontrendszert, illetve módszert* tartom elképzelhetőnek.

Osztom azt az álláspontot, hogy *nem lehetséges meghatározni egyetlen általános elvben a kriminalizálandó magatartások körét*. Ennél fogva a büntetőhatalomnak az *ultima ratio* követelmény mentén történő értékelése sem lehet egysíkú, hiszen egyes jelenségek más-más szempontból érdemelnek figyelmet, ez a változatosság okszerűen felveti az *értékelés dinamikusságának igényét úgy az értékelési tényezők, mind a folyamat vonatkozásában*. Az értékelési tevékenységet mint komplexumot célszerű felfogni, ugyanis bármelyik területen vagy vizsgálati szakaszban felmerülhet *a kriminalizáció kétsége* (in dubio contra legem).

A bűncselekmények az alkotmányjogi szemléletben értékeket védő, párhuzamosan alapjogokat korlátozó közhatalmi beavatkozásként vannak jelen, vizsgálatuk az alapjogi teszt mentén lehetséges. A kriminalizációs elméletek pro-, és kontrakriminalizációs érvei és ezek mérlegelésének folyamata ún. kriminalizációs létra mentén tekinthetők át, míg a büntetendővé nyilvánítás kérdése a büntetőjogban kialakult dogmatika alapján tárgyalható. A büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellege tehát az alábbi *fő tényezők* mentén értékelhető.

A vizsgálat a magas fokú általánosságban megfogalmazott alapjogkorlátozási teszt, és a szintén absztrakt kriminalizációs létra mentén, egyfajta sajátos büntetőjogi racionalitással kiegészülve a *konkrét jogintézmények sajátosságaihoz igazítható*, azzal, hogy az egyes aspektusok vizsgálati szempontjai részleges átfedésben vannak, amelyek összefüggések elsősorban a fenti jelzések mentén jelentkeznek. A vizsgálat *tartalmilag* az alábbiakkal jellemezhető.

(a) *A jelenség vizsgálata*

Egyesek összefoglaltan, mások a tényállási elemek mentén differenciálva foglalkoznak a kérdéses jelenség vizsgálatával. A leggyakoribb köztes megoldás az ok és az okozat bázisán történő vizsgálat.

A magatartástípus veszélyességének értékelése, mint az ultima ratio jellegű beavatkozás vizsgálati szempontja terén fontosnak tartom a jelenség *kriminológiai, ontológiai jellemzőinek* megfogalmazását, illetve annak meghatározását, hogy a *magatartás mely szegmense*, fokozata, szakasza az, amellyel összefüggésben kialakul a társadalmilag nemkívánatos következmény.

A fent említett *következmény*, más megfogalmazásban *sérelem, ártalom, kár, ezek kockázata vagy veszélye*, illetve *vagyoni sérelem esetén az elkövetési érték*, szintén vizsgálandó tényező.

Az ultima ratio követelményére figyelemmel a sérelem körét alapvető, alkotmányos vagy az Alaptörvényből levezethető társadalmi értékek körül kell megvonni, amely további többirányú szűkítést igényel. Egyrészt az értékeknek kizárólag a *kiemelten súlyos fokú megsértése*

képezheti a kriminalizációs tárgyat, amelyek felmerülése kivételes jellegű a társadalomban. Az *egyéni érdekek* oltalmazása javasolt, míg a közérdekek sérelméből közvetve levezethető egyéni érdeksérelem okozásának kriminalizálása kerülendő. Vizsgálandók továbbá az értékek olyan szempontból is, hogy megóvásukra *alkalmas-e egyáltalán a jog*. A magatartás és a sérelem vizsgálata tekintetében jut jelentőséghez a jelenség *etikai vizsgálata*.

A *büntetőjog belső felelősségstruktúrája szerinti vizsgálat* felveti a különös jogi tárgyak azonossága, vagy ontológiai jellemzőik hasonlósága alapján párhuzamba állítható jelenségek közötti, valamint az adott tényálláson belüli értékelés lehetőségét. Itt válnak hangsúlyossá a büntetőjognak a bűncselekménnyel összefüggő *dogmatikai szempontjai*, különösen a *társadalomra veszélyesség kritériuma*, a *jogtárgytani*, illetve a *tényállástani kérdések*.

(b) *A jogkövetkezmény vizsgálata*

A jogi reakció vizsgálata szoros összefüggésben van mindhárom fenti tényezővel. Amennyiben lehetséges, az értékelés igényli az *összehasonlítást* jogtárgyvédelmi csoportok alapulvételével, illetve hasonló jelenségek büntetésével, az előrehozott büntetőjogi védelem esetén az ún. *célcselekmény büntetésével*. Ez alapjogi és büntetőjogi szempontból a *belső értelemben vett arányosság* értékelési folyamatként jelölhető. A jogi reakció tekintetében a bűncselekmények súly szerinti megkülönböztetése és egyéb a jogkövetkezménnyel kapcsolatos dogmatikai keretek, valamint a büntető igazságszolgáltatáson belüli elterelő jellegű eljárás megoldások válnak hangsúlyossá.

(c) *Alternatív lehetőségek*

Domináns a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének értékelése során az *alternatív, jogi vagy jogon kívüli kezelőrendszerek alkalmazhatóságának vizsgálata*. Ez a vizsgálat feleltethető meg a *legközvetlenebb módon* a végső eszköz jellegű büntetőjogi beavatkozás kritériumával, amelynek megítélése ugyanakkor nem nélkülözheti a fentebb jelzett vizsgálati szempontokat. A büntetőjogon kívüli kezelés lehetősége az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján nemcsak a jogrendszer aktuális állapotában vizsgálandó, figyelembe kell venni a *jogrendszer fejlesztésének lehetőségeit* a kérdésben. Ez a vizsgálati lépés az alapjogi terminológiában az *eszközvizsgálatnak* feleltethető meg, amely alapján a büntetőhatalmi beavatkozás elkerülhetlensége szorul igazolásra.

Az alternatívák keresése az *azonos jogtárgytípust* érintő büntetőjogi és más jogági felelősségformák vizsgálatánál a jogági differenciálás nyújt kézenfekvő lehetőséget a büntetőjog végső eszköz jellegének meghatározására. Ez a vizsgálat a különböző jogági tényállások oldaláról a *párhuzamosság* kimutathatóságát, valamint a *többletfelelősség* alapjául

szolgáló tényezők azonosítását feltételezi, a *szankciók* oldaláról pedig azok minőségi és mennyiségi viszonyítását. Ez az értékelési mód a *büntetőjog külső felelősségstruktúrájának aspektusából* teszi lehetővé az ultima ratio jellegű beavatkozás vizsgálatát.

Összességében, hangsúlyozandó az értékelési módszerrel kapcsolatban, hogy annak *szempontjai nem egyforma súllyal* vannak jelen a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jellegének megítélésében. A fenti módszer alapvetően az egyes bűncselekmények értékelésére épül, azonban a vizsgálat során jelentősége van a *büntetőjogi felelősség általános kereteit érintő elemzésnek*, amelynek tényezőit a büntetőjog Általános Részének vizsgálata körében vázoltam. Az értékelési módszer ugyan *objektívizálható bizonyos határokon belül*, de egészen egzakt állásfoglalás a kriminalizáció és annak normatív vetülete kérdésében nem lehetséges, hiszen egy dinamikus társadalmi viszonyok között létező, így szükségképpen önmagában is változékony kérdéskörrel van szó, amely többszörös értékelést és időszakos revíziót igényel. A *hatalomgyakorlás legitimitásának biztosítása iránti igény* nem szorul magyarázatra, érvényesítése ugyanakkor folyamatos célkitűzés. A magyar büntetőpolitikában 2006-ban jelent meg kifejezett törekvésként a jogalkotással szembeni magasabb szakmai követelmények támasztása, a jogszabálytervezetek átfogó gazdasági-társadalmi hatásvizsgálathoz. Hasonlóan, a Tanács, a Bizottság és az Európai Unió Bírósága „napirenden tartja” az uniós büntetőhatalmi beavatkozás indokolási rendszerének fejlesztését.⁸⁹⁰

Ezzel összefüggésben úgy vélem, a *fenti vizsgálat elképzelhető az uniós büntetőjog viszonylatában is*, a vizsgálati szempontok „európaizálásával”, illetve modifikációjával. Így a kriminalizáció mérlegelése elsődlegesen az Európai Unió kriminálpolitikai elvei mentén, a bűncselekményi minőség vizsgálata alapvetően az EU büntető jogharmonizációs hatásköri keretei, valamint jogalkotási eszközei mentén, az alapjogkorlátozási vizsgálatrész pedig az Európai Unió Alapjogi Chartájának, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának irányadó gyakorlata által meghatározott. Ez az elképzelés felveti egyúttal az említett vizsgálati szempontok áttekintésének igényét, azaz az európai ultima ratio koncepció működésének vizsgálatát, amelynek alapját képezhetik a jelen dolgozat kutatási eredményei.

(3) A hatályos büntetőjog ultima ratio jellege

Figyelembe véve, hogy az ultima ratióra hivatkozás büntetőpolitikai dokumentumokban is megjelenik, feltételeztem, hogy a *büntető jogalkotó* legalább közvetett formában *elismeri* és

---

⁸⁹⁰ V. ö.: részletesen a dolgozat 7.2.2. (2) és (3); 7.2.3. (3) egységeiben.

legalább részlegesen *törekszik tiszteletben tartani az ultima ratio követelményét* tevékenysége során.

A *Btk-ban az ultima ratiót* közvetlenül kifejező normatív szabály csak a fiatalkorúak szankcionálásával összefüggésben jelenik meg. A tételes büntetőjog – a jogharmonizációval érintett, illetve a nemzeti bűncselekmények körének – áttekintése alapján úgy tűnik, hogy a kettős nyomtávú büntetőpolitika jegyében úgy *a büntetőjogi felelősség generális jellemzői*, illetve a szankciórendszer, mind *a bűncselekmények körében megjelenik az ultima ratio elv érvényesítésére irányuló jogalkotói törekvés* a büntetőjog hatókörének tényleges, jogszabályszerű moderálása képében. Ez a kódex Általános Részében leginkább az enyhébbnek tekinthető bűncselekmények – vétségek, három, illetve öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények – miatti felelősségre nézve kedvező hatású lehetőségekben nyilvánul meg, amely a bűncselekmények széles körére alkalmazható. Ugyanakkor részben uniós elképzelések, részben nemzeti döntések mentén megjelenik a kódexben a *tűlkriminalizáció is*. Ennek fő formái a bűncselekmények körét tekintve az excesszív alapú kriminalizáció, bizonyos kiemelt érdekek csekély sérelmének, illetve csekély érdekek megsértésnek a kriminalizálása, a büntetések vonatkozásában az erőteljes mértékű szankciók alkalmazása jellemzően a nagykriminalitás körébe tartozó bűncselekmények tekintetében.

A büntetőjogi felelősségrendszer ultima ratio jellegének biztosítása tekintetében a legjelentősebb – emellett a bűncselekményeket legnagyobb arányban érintő – *feladatként a kettős alakzatú jogsértések felelősségrendszerbeli tagozódásával, illetve szankcionálásával kapcsolatban fennálló aktuális, inkoherens helyzet* mutatkozik. Ennek megoldása érdekében megfontolásra javasolható a történetileg ismert *trichotom rendszer reaktiválása*, amelyre a vagyoni elleni bűncselekmények értékelésénél, majd a fejezet következtetései körében utaltam más lehetőségek vázolásával mellett.

A fejlett európai államok *bűnözéskontrolljában* elkülönülnek a súlyos, illetve a kis- és középsúlyú kriminalitás befolyásolására alkalmas eszközök. A konfliktusok gyors kezelésére alkalmas megoldások alakulnak ki. Ezek fejlesztésének alapja a bűncselekmények és diszpozíciók aktuális súly szerinti értékelése, amely kérdéssel részletesen foglalkoztam a tételes büntetőjog vizsgálata körében. A kezelőrendszerbe épített *korrekcionális formák* kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a büntetőjog ultima ratio jellege a teljesség irányába mozduljon. Mindezt a büntető igazságszolgáltatás jelenlegi rendszerében elképzelve javasolható olyan alapállás kialakítása, amely *főszabályként* épít az elterelésekre, valamint az alternatív szankciók alkalmazását helyezi előtérbe a szabadságelvonó szankciók biztonsági szerepkörbe utalása (back-up sanction), végső eszközként történő alkalmazása mellett.

Támogatható ugyanakkor az a progresszívebb megoldás is, amely a bűncselekményt formálisan nem helyezi át a szabálysértési vagy a közigazgatási jogba, csak a „büntetés jogát” adják át közigazgatási szervnek. Ha az eljárás nem lehetséges, vagy nem vezet eredményre, akkor az ügy végső megoldásként a büntető igazságszolgáltatás terepében marad, hiszen a szabadságvesztés büntetési nemről a jogrendszer szankciós zárókövét jelentő büntetőjog természetesen nem mondhat le.

11.1. Állásfoglalás az ultima ratio mibenlétéről

A dolgozatban csaknem hatszáz alkalommal hivatkoztam az ultima ratióra különböző minőségekben. Úgy, mint egyfajta szerep, jelleg, funkció, elgondolás, elképzelés, megfontolás, felfogás, megközelítés, idea, kifejezés, kategória, koncepció, követelmény, kritérium, klauzula, formula, doktrína, érv, hivatkozás, illetve mint jogelv, alapelv, gyűjtőelv vagy közvetítő elv. Alapvetően a nyelvi változatosságot kívántam biztosítani a megnevezések sokféleségével, amelyet jól támogat a magyar nyelv sokszínűsége, azonban az ultima ratio ténylegesen igényli az állásfoglalást mibenléte kérdésében.

A tézisek megválaszolása körében az ultima ratio a büntetőhatalom kritikai értékelésének, illetve a büntetőjogi beavatkozás indokolási rendszere fejlesztésének módszertani bázisaként, tulajdonképpen a büntetőhatalom történetileg kialakult korlátai gyűjtő-, vagy közvetítő elveként volt jelen. Az alábbiakban az ultima ratio és az azzal párhuzamosan használt elvek, valamint az ultima ratio tételes jogi kötődéseinek ismételt áttekintésével törekszem meghatározni az elv sajátos jelentéstartalmát.

(1) Az ultima ratio és a konkurens jogelvek viszonyáról

A szükségesség, arányosság, szubszidiaritás és az ultima ratio párhuzamos használata felmerül a büntetőjog tudományban, alkotmányos aspektusból és európai büntetőpolitikai megközelítésben is valamilyen formában. A fenti kritériumok lényegét leginkább kifejező megfogalmazások meglátásom szerint az alábbiak.

A szükségesség alapjogi aspektusból a jogkorlátozás adott társadalmi cél vonatkozásában fennálló elkerülhetetlenségét fejezi ki. A büntető jogtudományban a jogalkotási folyamatok igazolásának igényét veti fel arra nézve, hogy az alapjogkorlátozás szükséges egy másik alapjog védelme érdekében, átfogva a büntetőjog, mint legerősebb hatalmi beavatkozási eszköz kiválasztásának indokát.

Az arányosság jóval több szakirodalmi forrásban jelenik meg, amelyek mindegyikében viszonyítási mértékegységként jelentkezik, jelentősége azonban területenként eltérő. Az arányosság alapjogi értelemben az egyéni szabadságjogok és a hatalmi beavatkozás mint

szabadságkorlátozás viszonyára vonatkozatható. Kettős követelményként felfogva egyrészt a jogkorlátozó állami intézkedés szükséges mértékének vizsgálatát jelenti, szűkebb értelemben a jogkorlátozó intézkedés súlyának és az elérni kívánt cél fontosságának összevetésére utal.

A büntetőjogi terminológiában az arányosság elve fejezi ki a büntetőjog korlátozását az alkalmas és szükséges esetekre. Az arányosság ebben a büntetőjogon kívüli, illetve tág értelemben a büntetőjogi beavatkozás egészére vonatkozatható. Szűkebb értelemben az arányos/proporcionális (tettarányos) beavatkozás a bűncselekmény (az érték, érdeksérelem, kár, hátrány, bűnösség foka, azaz a bűncselekmény súlya) és a büntetés mértéke között keresendő. Úgy vélem azonban, hogy az elmúlt években hangsúlyosabbá váló resztoratív szemlélet, az elterelő megoldások és az alternatív szankciók körének bővülése miatt a klasszikus büntetés egyre inkább olyan jogkövetkezménytípussá transzformálódik, amely kevésbé viseli magán a hagyományos értelemben vett tettarányos büntetés ismérveit. A fenti irányok „a büntető igazságszolgáltatás új elméletének előfutáiraiként megjelenve”⁸⁹¹ olyan koncepciót igényelnek, amely kifejezi a büntetőhatalom formaváltásainak indíttatását, lényegét és segíti az eligazodást ezek rendszerében.

A szubszidiaritás elve a büntetőpolitikában és a büntető jogtudományban megjelenve kifejezi, hogy a büntetőjog a legvégső esetben a legutolsó eszköz, csak a legsúlyosabb jogsértésekre legutolsó eszközként legitim a társadalmi kontrolleszközök rendszerében. Alapvetően (büntetőjogon kívüli viszonylatban) a felelősségi formák közötti választás során korlátozza a büntetőjog alkalmazását olyan esetekre, amikor a tanúsított magatartás súlyossága és a társadalomban keletkezett kár azt elengedhetlenné teszi. A szubszidiaritás tágabb értelemben (büntetőjogon belül) a büntetőjogi felelősségrendszerben rendelkezésre álló legenyhébb eszköz alkalmassági vizsgálatára, illetve alkalmazására irányuló felhívás, amely a jogalkalmazásban is érvényesül.

Az ultima ratoról elmondható, hogy a szakirodalomban a szubszidiaritáshoz hasonlóan értelmezik, felfogható a büntetőjog erősen erkölcsi színezetű fogalomkészletébe jól illeszkedő, saját szubszidiaritás elveként. Ebben az értelemben a büntetőjogot korlátozó koncepció, a büntetőjogi kontrolleszköz végső soron történő használatát hangsúlyozza. Ugyanakkor az alkotmányjogi jogállamiságban gyökerező arányossági elv részeként értelmezhető olyan materiális elvként is, amely a büntetőjog mértékét határozza meg, azaz az arányosság elvén belül a szubszidiaritás kiegészítése.

---

⁸⁹¹ FEELEY, M. Malcolm (2020): Criminal Justice as Regulation. *New Criminal Law Review*, 2020/23 (1) <https://doi.org/10.1525/nclr.2020.23.1.113> 113.

Úgy gondolom, a szükségesség és az arányosság *értékítéleten alapuló és viszonyítást feltételező, relatív kritériumai a büntetőjogi beavatkozásnak*, amely jellegük alapján nem állítható, hogy pontosabban jelölhetővé, megfoghatóvá teszik a büntetőhatalmi beavatkozás szubsztantív küszöbét vagy „megfelelőségét”. Az ultima ratio koncepció – szintén viszonylagos jellege alapján – megfér a büntetőjog elméleti kereteit kijelölő elvek között.

Úgy látom, az *ultima ratio tartalmát tekintve szorosabb összefüggést mutat a szubszidiaritás elvével*, mint a szükségesség vagy az arányosság követelményeivel. Ugyanakkor az alkotmányos büntetőjogi terminológiában a szükségesség és az arányosság mentén jelenik meg, amely alapjogi színezetet kölcsönöz a számára. Ugyanez a szubszidiaritásról nem mondható el, mivel azt inkább a büntetőjogi és büntetőpolitikai terminológiában használják. A *büntetőjog végső eszköz jellegét nemcsak pragmatikus, hanem szubsztantív formában is célszerű kifejezni*, amelyre meglátásom szerint az ultima ratio elve az alapjogi kötődése miatt alkalmasabb.

(2) Ultima ratio a tételes jogban

A kutatás részegységei alapján úgy gondolom, az *ultima ratio mint az alkotmányos büntetőjog egyik kritériuma közvetetten levezethető az Alaptörvény számos expressis verbis megfogalmazott, illetve generálklauzulában megjelenő, a büntetőjogra irányadó követelményéből*, amelyek egy része a büntetőhatalom korlátozására irányul, közvetetten azonban annak megalapozását is biztosítja.⁸⁹²

Az európai büntetőjog viszonylatában az ultima ratio elve a Lisszaboni Szerződés 5. cikkében normatívan megjelenő proporcionalitás és szubszidiaritás elveiből, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 49. cikkében is hangsúlyozott proporcionalitás elvéből közvetlenül levezethető követelmény.

*A tételes büntetőjog vizsgálata alapján úgy vélem, az ultima ratio koncepciót közvetlenül kifejező normatív szabály csak a fiatalkorúak szankcionálásával összefüggésben jelenik meg a Btk-ban a 106. § (2) és (3) bekezdései alatt.*⁸⁹³ ugyanakkor számos közvetett vetülete látható.⁸⁹⁴

---

⁸⁹² Ilyen, a büntetőhatalmat korlátozó normatív szabályok a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvei, a ne bis in idem elve, a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, a személyi szabadsághoz fűződő jog tiszteletben tartásának követelménye, a büntető igazságszolgáltatással szembeni követelményként a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság vélelme, a védelemhez való jog, valamint a nullum crimen sine lege garanciális szabálya. A büntetőhatalmat korlátozó generálklauzulák a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve, amely a jogállamiság elvéből vezethető le, a törvényesség elve, az alapjogok tiszteletben tartásának kötelessége, az alapjogkorlátozási klauzula és az arányosság követelménye. Ezek egyúttal a büntetőhatalmat megalapozó jelleggel is számba vehetők, szoros összefüggésben az állam védelmi feladatainak rögzítésével.

⁸⁹³ A 106. § (2) és (3) bekezdései szerint „fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. [...] szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.”

⁸⁹⁴ Így különösen, tükröződik olyan jogintézményekben, amelyek a büntetőjogi felelősség alapvető kereteit meghatározzák, illetve annak differenciálása irányába hatnak – a társadalomra veszélyesség, a bűnösség, a

A végső eszköz jellegű beavatkozás normatív megfogalmazásának jó gyakorlatként hivatkozom az új Be. 2. § (3) bekezdésében *az alapjogok büntetőeljárás jogi korlátozhatóságának* egyediesített szabályára,⁸⁹⁵ amely álláspontom szerint az ultima ratio elv közvetlen büntetőeljárás jogi vetülete. Ennek normatív rangra emelése üdvözlendő, egyúttal visszas helyzetet teremt, látva, hogy az eredendően a büntető anyagi joghoz köthető ultima ratiót éppen a Btk. nem testesíti meg általános jelleggel. A fentiek alapján aktuálisnak tartom ennek *rögzítését a Btk-ban* – a kutatás során azonosított, korábban megfontolásra javasolt megoldásokra figyelemmel – összességében az alábbi *tartalmi keretek* mentén.

A végső eszköz jellegű büntetőjog arra szolgál meglátásom szerint, hogy *kiemelt egyéni – személyi vagy vagyoni – érdekek jelentős fokú sérelme vagy veszélye, illetve kiemelt értékek, illetve érdekek jelentős fokú sérelme* esetére alakítsa ki a *kivételes jellegű* büntetőjogi beavatkozás lehetőségét. Az elvnek kifejezésre kellene juttatnia továbbá, hogy a kriminalizációra akkor kerülhet sor, ha kisebb korlátozással járó *más jogági eszköz nem elegendő* a nemkívánatos jelenség kezelésére, valamint azt, hogy a büntetőjogi norma érvényesülése *enyhébb szankciótípus, illetve szankciómérték* útján nem biztosítható. Ennek a tételnek a rögzítése párhuzamosan a büntetőhatalmi beavatkozás legitimációs rendszerének erősítését is feltételezi. Indokolt emellett kifejezni, hogy *az elterelő jellegű megoldások vagy alternatív jogkövetkezmények előnyben részesítendőek*, mivel ezek a büntetőjogi beavatkozás végső eszköz jellegének értékelését egyre nagyobb jelentőséggel befolyásolják. A fenti korlátok elsődlegesen a *jogalkotásban*, ugyanakkor annak keretein belül a *jogalkalmazásban* is érvényesítendőek. Úgy látom, a végső eszköz jellegű büntetőjogi beavatkozás követelménye ezeket a fő kritériumokat foglalja magába, amelyek érvényesülését aktuálisan a fentebb említett elvek, illetve szabályok csak részlegesen biztosítják.

A fenti koncepció normatív megjelenítése – ahogy az a bemutatott külföldi példákól is látható – több módon elképzelhető.⁸⁹⁶ A koncepció részelemei lehetővé teszik, hogy *a bűncselekmény vagy a társadalomra veszélyesség fogalmának* részeként jelenjenek meg, akár különböző bekezdések alatt. Megfelelőbbnek tartom azonban a koncepció *önálló cím alatt* történő

---

bűncselekmények súlya, elterelési és alternatív szankcionálási lehetőségek, a szankcionálás szabályrendszere. Vetületei az egyes bűncselekmények vonatkozásában a „büntetőjogi fékek”, az elterelési megoldások, a tényállások meghatározottságát, hatókörének moderáltságát biztosító elemek, az egyes bűncselekmények és bűncselekményi alakzatok súly szerinti megkülönböztetésének egyensúlyát meghatározó fordulatok.

⁸⁹⁵ Eszerint „a büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.” V. ö.: a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2. § (3) bekezdése és a kapcsolódó Miniszteri Indokolás

⁸⁹⁶ Lásd részletesen: a dolgozat 3.3.2. egységében.

megfogalmazását, mivel a hatalmi beavatkozás általános korlátait megtestesítő jellege ez által fejeződhet ki hangsúlyosabban. A fent hivatkozott hazai megoldások is ebbe az irányba mutatnak, így a Be. törvényben az alapjogok védelme cím, a Btk-ban pedig a fiatalkorúakra irányadó alapvető rendelkezések cím alatt szerepelnek az ultima ratio vetületei. Az önálló cím beiktatása a Btk-ban a jogszabályhelyek átrendeződését igényelné, amely ezzel a megoldással szemben ellenérvként jelentkezik.

A cseh Btk-ban egy ún. *kompromisszumos megoldás* látható, amely az alapvető rendelkezések között a törvényesség és a szubszidiaritás elveit rögzítő címben *önálló bekezdésben* jeleníti meg az utóbbi követelményt. Eszerint a büntetőjogi felelősség csak társadalmilag ártalmas (káros) esetekben alkalmazható, ha más jogági felelősségi formák alkalmazása nem elegendő.⁸⁹⁷ Ennek a megoldásnak az alkalmazását tartom célszerűnek a Btk-ban. A törvényesség elve cím bővítésével elhelyezhető el az ultima ratio követelménye a kódex 1. § (3) bekezdéseként az alábbi megszövegezésben: *„A bűncselekmény és jogkövetkezményeinek meghatározásával alapvető jog e törvény alapján korlátozható, feltéve, hogy a beavatkozás célja olyan jelentős értékek védelme, amelyek kisebb korlátozással járó más jogági jogkövetkezmény, illetve enyhébb büntetőjogi jogkövetkezmény nélkül nem biztosíthatók.”* Támogatható a szabály megfogalmazása „A törvényesség elve és az ultima ratio elve” vagy „A törvényesség elve és az alapvető jogok védelme” cím alatt. Utóbbi megoldás melletti érv, hogy koherenciát mutat a Be. kódex párhuzamos szabályával, amely erősíthetné azt a szemléletet, hogy az ultima ratio követelményének a büntető igazságszolgáltatás egészét át kell hatnia.

---

⁸⁹⁷ A cseh kódex Sec. 12 (1) alatt alapelveként rögzíti a szubszidiaritást. A szabály érdekessége, hogy magába foglalja a sérelem elvét.

12. SUMMARY

12.1st Summary of the research tasks

In Unit 1, I deal with the following. The term *ultima ratio* is of Latin origin, the colloquial Hungarian equivalent of which is the last, attempt at solution, the last, decisive argument. The term has been used throughout history primarily in military contexts, and then it became a political-legal concept. From a legal point of view, it is the most often mentioned in the field of criminal law, in the sense that criminal law should be the last resort for the protection of legal instruments.⁸⁹⁸ Its English equivalent is last resort. Interpretation of the concept is possible in several directions, assuming a multidisciplinary approach.

The expressions "the *ultima ratio* nature of the criminal law" and "the criminal law as last resort" derive from a Constitutional Court decision, and has been permanently present in the practice of the Constitutional Court.⁸⁹⁹ Criminal law as a last resort appears in the criminal law textbooks, typically in the context of subsidiarity and the fragmentary nature of criminal law, but *it has not become an object of independent research.*⁹⁰⁰ This perception is present in European and national criminal policy discourses and in the practice of criminal courts. Overall, it is an increasingly frequently voiced legal term, but its content is vague, and its reference practice is worth reviewing.

Therefore the *aim* of the research has been to examine the concept of criminal law as the final tool in the above-mentioned areas, both in Hungary and beyond its borders also in comparative and in historical aspect.

The *hypotheses* of the research are the followings.

- (1) The *ultima ratio* appears regularly in the Constitutional Court's practice in the field of constitutional assessment of criminal law. Thus, I suppose that the *ultima ratio* is a *generalizable criterion*, which is suitable for reviewing all criminal law rules.
- (2) The *ultima ratio* concept *can be developed as an evaluation criterion of criminal law by examining and synthesis of its perceptions within the different fields* – criminal law, criminal policy, constitution science –.

---

⁸⁹⁸ WENDT, Rudolf (2013): The Principle of "Ultima Ratio" And/Or the Principle of Proportionality. *Oñati Socio-legal Series*, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200873> (2020.08.19.), pp. 85.; *Proverbia iuris in lingua latina*. <https://www.proverbia-iuris.de/ultima-ratio/> (2020.08.19.)

⁸⁹⁹ See: no. 30/1992. (V. 26.) Constitutional Court Decision on the crime of Incitement Against a Community.

⁹⁰⁰ KARSAL, Krisztina (2012): Az *ultima ratio* elvéről – másképpen. (On the principle of *ultima ratio* - differently.) In Zsuzsanna, JUHÁSZ – Ferenc, NAGY – Zsanett, FANTOLY eds.: *Sapientia sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, pp. 253-254.

- (3) Considering that the ultima ratio can also be found in criminal policy documents, my assumption is that *the Hungarian legislator, at least in part, strives to respect this requirement* during the legislation process.

I examined the ultima ratio nature of criminal law by universal and Hungarian historical comparison, by comparing law in foreign criminal codes, by analysing case law in the decisions of the Constitutional Court and criminal courts, and by textual empirical analysis in other areas - criminal policy, criminal law and criminal law science.

12.2nd Summary of the scientific results, possibilities of using them

The idea of criminal law as an ultima ratio has now become an important and fundamental political-legal concept, but its content can be considered vague, thus offering many possibilities for its interpretation.

- (1) The approach horizons of criminal law – Unit 2

In my view, the ultima ratio nature of criminal law appears in the terminology of other sciences with the following emphases. From a *sociological* point of view, it is important to consider the narrative of criminalization as a last resort during dealing with social problems. From the point of view of *power theories*, the exercise of public power is subject to the existence and justification of significant reasons. These are the principle of harm, the principle of legal paternalism, the principle of legal moralism, and the principle of indignation. This need for legitimacy is more intensive in the area of criminal power, due to the nature of its ultimate nature. We can take a position about the ultima ratio nature of criminal law by comparing criminal law and other forms of *legal liability*. The ultima ratio, assumed as part of the internal *legal values* of the legal system, may support the strengthening of the moderated, rational conception of criminal law in the liability system.

- (2) Universal historical observations – Unit 3

I agree with the researchers' statement, according which the *ideological roots* of ultima ratio-based criminal law can be linked to the *Enlightenment* and to the *ideology of liberalism*. The concept also appears indirectly in punishment theories.

Traces of the formal recognition of criminal law as ultima ratio in the 20th century can be reconstructed in UN and EU criminal *policy documents* in recommending the use of custodial sanctions as a last resort in the 1980's and 1990's.

There are three milestones in the scientific interpretation of the concept. It was the subject of international conferences in 1990 and 2012, and a monograph was written about it in 2001. *Four tendencies* of the ultima ratio-based criminal law can be distinguished. It is used in overlap

with other concepts, such as the fragmentary or accessory nature of criminal law, legal protection, the principles of subsidiarity and proportionality. More recently, it is referred to as a requirement not only for legislation but also for enforcement. A constitutional approach to the concept is also known. Its interpretation is divided into the dimensions of national and EU criminal power.

Examining the *criminal codes of the EU Member States*, I have identified several solutions that emphasize the ultima ratio nature of criminal law. This appears either as part of the abstract concept of crime or as a separate principle. I support the adaptation of the latter solution.

I have reviewed several *studies* in the international literature that have *examined certain crimes based on the ultima ratio requirement*. I identified the sub-questions, methods and basic units of these studies. The ultima ratio seems to be a well-utilized concept in this field.

(3) Hungarian historical specialities – Unit 4

The historical development of the perception of criminal law in Hungary from the Enlightenment to the present day is *following the tendencies shown in my comparative research*. The *official recognition* of the concept criminal law as of ultima ratio is indirectly present in the first Hungarian Penal Code (Csemegi Codex) made in 1878. During the period of socialism, the differentiation requirement against first offenders and minor offenses appeared in a criminal policy document in 1973. Then the ministerial explanatory memorandum to the 1978 Penal Code emphasized the ultima ratio nature of criminal law against economic crimes.

I reviewed the process by which the *ultima ratio became a criminal law principle* in Hungary after the incorporation of the above-mentioned no. 30/1992 (V. 26.) Constitutional Court decision into criminal law textbooks. The most common solution is the use of ultima ratio as a complement principle to a previously recognized principle of criminal law, *subsidiarity and / or proportionality*, which are interpreted in both, internal and external aspects in connection with criminal law. These overlaps, which seem to be constant, can be resolved in favour of proportionality according to contemporary researches. Only recently has the ultima ratio gained recognition as an *independent principle* in the textbook literature.

(4) Constitutional interpretation and application – Unit 5 and 6

In the first unit of the research, I structured the basic information, which are necessary for the interpretation of criminal law in constitutional context and for the analysis of the practice of the Constitutional Court.

From a *theoretical* point of view, the ultima ratio is known as a substantive criterion of constitutional criminal law. Within the framework of the fundamental rights test, the

constitutional judges intended to apply the *ultima ratio* as a technical/methodological rule that imposes stricter constitutional standards in criminal law than in other fields of law.

In the Constitutional Court's decisions made between 1992 and 2020, the *ultima ratio* appeared in connection with the assessment of several general criminal law institutions and a number of criminal offenses, which suggests a *generalizable* application. The *ultima ratio* also arises in the argument for the establishment and for the limitation of criminal power, in a kind of balancing role. It is a characteristic of the framework of criminal intervention, which occurs alongside other normative rules. In this respect, the *ultima ratio* can be considered as a *marginal* argument. Its independent nature as a principle is questionable, but at the same time, it is a generalizable, *methodological instrument*. The *overlapping use* of the *ultima ratio* and the categories of necessity and proportionality can be traced back to the fact that they all occur in the fundamental rights test.

(5) Criminal Political Approach – Unit 7 and 8

I have presented several international (contra) *criminalization theories*, in which I have identified the principle of *ultima ratio*. Starting from its original liberal rule of law concept, this is a fundamental rights-centric, moral and ethical based principle that limits criminal power, but many authors find it ineffective in itself against today's tendencies of overcriminalization. An examination of the *ultima ratio approach in the EU materials* – in the basic documents of the EU, in the resolutions of its institutions, in criminal legislation and in the literature shows the following. *Ultima ratio principle can be deduced indirectly from EU substantive law*, besides it is also one of the *principles of EU criminal policy*. It appears primarily as a factor of *legitimacy* in connection with the examination of the *necessity* of the use of EU criminal power. It is typical to use it as a *synonym* with certain principles, such as the requirements of subsidiarity, proportionality, minimum intervention, and respect for Member States' traditions, the emergency brake clause, necessity and coherence. Several studies refer to it in connection with the *critical examination* of EU harmonization activity, which shows, that most of all, the additional harmonization competence may violate the principle of *ultima ratio*, and that the EU legislator just partly respects this principle.

The concept of *ultima ratio* has been present in *Hungarian criminal policy* documents since the change of regime in 1993 to the present day. Some of these concepts prevailed; others were left on the design table. The assistive-supportive and/or defensive criminal policy models provide the most *appropriate basis* for the *ultima ratio*-based criminal law, which was more pronounced in Hungary in the criminal policy conceptions of 1993 and 2003. The current penal policy is

the so-called a *double track*, in which the principle of ultima ratio can prevail in the fight against petty crimes. The principle has been recognized as a criminal policy principle, and the proposal to fix it in the Criminal Code has emerged in the literature, which is worth accepting.

(6) Criminal law and in the criminal law practice – Unit 9 and 10

The ultima ratio nature of the *punishment of juveniles* is the only rule that directly expresses the principle of the ultima ratio in the normative Hungarian criminal law.⁹⁰¹ In the study, I tried to identify the additional rules and aspects in which the ultima ratio nature of the criminal law is indirectly expressed. It was not possible to review all the rules of the Hungarian Criminal Code based on the ultima ratio approach, so I identified the *basic legal institutions* along which the evaluation of the code is feasible in a comprehensive way. These are the abstract concept of crime and rule of differentiating crimes into offenses and misdemeanours.

The *concept of crime* and as its elements, guilt and danger to society provide flexibility in the issue of criminalization. At the same time, *danger to society* – with attention to guilt as well – is an increasable category, which, embodied in different levels of punishment, is significant in the field of differentiation of criminalization and later in connection with differentiation of sanctioning. As an *evaluation aspect of the internal liability structure of criminal law*, I took into account the *possibilities of differentiation*, which have a positive effect on criminal liability and which are based on penalty items. The Code classifies various cases of criminal offenses into approximately 900 dispositions, nearly 70 percent of which may have certain favourable options or increased guarantees for liability.⁹⁰² I have also reviewed the *distribution of crimes by weight* in each of the crime chapters of the Code, i.e. based on the different types of protected legal value groups. I see that the presence of the ultima ratio concept in the Criminal Code can be confirmed based on the above studies.

In the general section of the examination, I also took a position on the significance of the *abstract components of a crime* (actus reus, mens rea) in examining the ultima ratio nature of criminal intervention. I defined these findings as analytical aspects in the *specific section of the examination*. Beyond these, the ultima ratio nature of each crime can be assessed in the light of criminalization factors as well as the constitutional limits of criminal law. In the research, I examined the following *types of crimes*, as the most important types for the research topic:

---

⁹⁰¹ See: Act C of 2012 on the Criminal Code, Sec. 106 (2) - (3)

⁹⁰² These include the possibility of mediation, probation, reparation work, alternative sanctions, the conditional suspension of the criminal procedure by the prosecutor, or simplified procedure. The basic guarantees that go hand in hand with the increase in sentencing are mandatory defense and the mandatory presence of the prosecutor at the trial.

crimes regulated exclusively in criminal law, or regulated in criminal law and in administrative law/ in other branches of law (like civil law); crimes protecting individual or public interests; classic or professional types of crimes. The research shows, that the incoherent sanctioning of dual-form offenses is the *biggest challenge* for criminal law as ultima ratio. In this connection, I presented suggestions for solutions.

In *criminal court decisions* made between 2006 and 2020, the ultima ratio references are highly related to the reasons for a decision upholding the *level of the sentence*, posed by higher courts. Based on this, the ultima ratio has a *legitimizing* function. I have identified the *types of crime* for which criminal intervention has been questioned. These include defamation, criminal protection of the economy, and child protection. In judging these, the ultima ratio appears marginally among the justifications for the *restriction of criminal power*.

12.3rd About the theses of the research

In Unit 11, I deal with the results and the hypotheses of the dissertation as follows.

(1) The generalizable nature of the ultima ratio concept

I hypothesized that the ultima ratio is generally suitable for the assessment of itemized criminal law. *The assumption is directly confirmed by the application of ultima ratio* by the Constitutional Court, by criminal courts, and by domestic and foreign researchers, who presented critical overviews about national and EU criminal law. The frequency of these latter tests has shown an explosive increase in the last few years. I have shown that all the above-mentioned forums have examined the ultima ratio nature of criminal intervention in terms of *human dignity* and the protection of certain fundamental rights and in connection with *economic crimes*.

(2) Ultima ratio as an evaluation formula

In connection with the previous thesis, I assumed that by synthesizing the perceptions of the ultima ratio in different fields I could develop an abstract evaluation system, i.e. a research method, which is suitable for evaluating the ultima ratio nature of criminal law.

The test can be performed on the basis of the fundamental rights test and the “ladder” of criminalization, supplemented by specific dogmatic rationality in criminal law. I presented the details of this in the dissertation. *The examination may also be suitable for evaluating EU criminal intervention by “Europeanising” examination aspects.* Based on these, the assessment of criminalization can be performed primarily based on the criminal policy principles of the European Union. Next, the examination of crime can be performed based on EU criminal harmonization powers and legislative instruments. Finally, the fundamental rights test can be

based on the Charter of Fundamental Rights of the European Union and on the practice of European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union.

(3) The ultima ratio nature of criminal law

I assumed that the legislator – at least partially – respects and enforces the principle of ultima ratio. The overview of Criminal Code shows, that *the legislator seeks to enforce this principle* among the general characteristics of criminal liability, the system of sanctions, and among criminal offenses. The most significant signs of this are the diversion solutions of less serious offenses. *At the same time, over-criminalization* also appears in the code, partly in line with EU ideas and partly in accordance with national decisions.

12.4th Closing remarks – The significance of the ultima ratio

The *competition and accumulation of necessity, proportionality, subsidiarity and the ultima ratio* also arise in the science of criminal law, from a constitutional point of view and in the European approach to criminal policy. According to my view, ultima ratio is *more closely linked to the principle of subsidiarity* than to the other two requirements. At the same time, in constitutional criminal law terminology, the ultima ratio appears along necessity and proportionality, by which the point of view of ultima ratio gets *fundamental rights based emphasis*. The same cannot be said of subsidiarity, as it is used more in criminal and criminal policy terminology.

One rule of the *Criminal Code expresses directly the last resort role* of punishing in the field of juvenile justice. The ultima ratio in the new *Criminal Procedure Code is expressed* in the individualized rule on the limitation of fundamental rights in criminal proceedings.

In its *present form*, the ultima ratio is, in my opinion, the method of collecting or mediating the historically established limits of criminal power, as well as the methodological basis for the development of the system of justification of criminal law intervention and critical evaluation of criminal power.

However, I consider it a current task *to formulate the principle of ultima ratio in the Criminal Code*, which expresses criminalization and sanctioning as last resort, if other legal instruments and less severe criminal sanctions are not possible, and emphasizes diversions and alternative sanctions. In my view, the ultima ratio requirement includes these main criteria, the enforcement of which is currently only partially ensured by the principles and rules mentioned above.

FORRÁSJEGYZÉK

Irodalomjegyzék

- ÁDÁM Antal (1998): Alkotmányozás és alapjogok. In MEZEY Barna szerk.: Hatalommegosztás és jogállamiság. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 153–180.
- ÁDÁM Antal (2008): A Rendőrség az alapértékek között. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX., Pécs, 7–25.
- ALEXY, Robert (2002): The Theory of Constitutional Rights. Oxford University Press, Oxford
- AMBRUS István – KOVÁCS Gábor – NÉMETH Imre (2018): Az önvezető járművek kapcsán felvethető általános büntetőjogi problémák. JURA, 2018/2, 13–31.
- ANDRIJAUSKAITĖ, Agnė (2019): Exploring the penumbra of punishment under the ECHR. Abstract, New Journal of European Criminal Law, <https://doi.org/10.1177/2032284419868789> (2019.12.25.)
- ANGYAL Pál (1920): A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest
- ÁRVA Zsuzsanna (2008): Fejezetek a közigazgatási büntetőbíráskodás elméletörténete köréből. Universitas Alapítvány, Debrecen
- ASWORTH, Andrew (1999): Principles Of Criminal Law. 3d ed.
- BAKOS Ferenc (1994): Idegen szavak és kifejezések kéziszótára. Akadémia Kiadó, Budapest
- BALLA Zoltán (2018): A rendészet alapjai és egyes ágazatai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- BALOGH Ágnes – HORNYÁK Szabolcs (2008): A büntetőjog alapjai. Oktatási segédanyag, Kódex Nyomda Kft., Pécs
- BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (2010): Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest
- BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály (2015): Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest
- BALOGH Ágnes (2006): Az egészség védelme a büntetőjogban. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs
- BÁRÁNDY Péter (2014): Jogállami garanciák a Btk-ban. In BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KERESZSI Klára – LÉVAY Miklós – POOLETZ Léna szerk.: A büntetőhatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 11–16.
- BÁRD Károly – GELLÉR Balázs – LIGETI Katalin – MARGITÁN Éva – WIENER A. Imre (2002): Büntetőjog Általános rész. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest
- BÁRD Károly (2003): Az európai emberi jogi egyezmény szerepe az „európai” büntetőjog alakításában. Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/3, 3–12.
- BÁRDOS Péter (1988): Megjegyzések a jog módszertanához. Jogtudományi Közlöny, 1988/5, 269-272.
- BÉKÉS Ádám (2010): Az európai büntetőjog – luxemburgi és strasbourgi büntető ítélezés. Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest
- BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRI József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza (1980): Magyar büntetőjog Általános Rész. BM Kiadó, Budapest

- BÉKÉS Imre – SZALMA László (1973): A büntetőjog általános része. Zrínyi Nyomda, Budapest
- BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – DOMOKOS Andrea – GELLÉR Balázs – MARGITÁN Éva – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál (2009): Büntetőjog Általános rész. Negyedik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – DOMOKOS Andrea – GELLÉR Balázs – MARGITÁN Éva – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál (2014b): Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (2014a): Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- BELOVICS Ervin (2007): A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. Iustum Aequum Salutare, III. 2007/3, 31–43.
- BELOVICS Ervin (2017): Büntetőjog 1. Általános rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- BELOVICS Ervin (2018): Büntetőjog 1. Általános rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- BENGOETXEA, Joxerramon – JUNG, Heike – NUOTIO, Kimmo (2013): Ultima Ratio, is the Principle at Risk?: Editors' Introduction, In Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <https://ssrn.com/abstract=2213166> (2018.08.17.) 1-5.
- BENGOETXEA, Joxerramon (2013): Ultima Ratio and the Judicial Application of Law. Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200875> (2018.08.17.) 107-124
- BERNARD, Thomas J. (é. n.): Crime and social policy. In Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/crime-law/Crime-and-social-policy> (2019.12.26.)
- BIHARI Mihály (1980): A felelősség jogelméleti kérdései. In ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin szerk.: Felelősség és szankció a jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 11-56.
- BIHARI Mihály (2009): A politikai értékek. Jog – Állam – Politika, 2009/3, 3-35.
- BINDING, Karl (1902): Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts. Besonderer Teil. Erster Band. 2. Aufl., Leipzig, Verlag von Wilhelm Engelmann
- BLASKÓ Béla – MIKLÓS Irén – VASS Éva – SCHUBAUER László – VÖRÖS Edit (1992): Büntetőjog Általános Rész. Főiskolai jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére, Budapest
- BLASKÓ Béla (1995): A büntetőjogi felelősség filozófiai alapjairól. Jogtudományi Közlöny, L/2, 90-93.
- BLASKÓ Béla (2000): A jogállamiság néhány kérdése. Rendvédelmi füzetek, 2000/25. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 3-32.
- BLASKÓ Béla (2002): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Rendőrtiszti Főiskola, Rejtjel kiadó, Budapest
- BLASKÓ Béla (2012): Gondolatok a jogelvek, jogrendszerek fejlődésére ható néhány tényezőről az ókortól a 18. század végéig. In BARABÁS A. Tünde szerk.: Tanulmányok Irk Ferenc professzor 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 61-80.
- BLASKÓ Béla (2016): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Hatodik, átdolgozott és bővített kiadás, Rejtjel kiadó, Budapest–Debrecen
- BLASKÓ Béla (2017): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Hetedik, átdolgozott kiadás, Rejtjel kiadó, Budapest–Debrecen

- BLUTMAN László (2012): Az alapjogi teszt a nyelv fogságában. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/4, 145-156.
- BÓCZ Endre (2012): Észrevételek a Büntető Törvénykönyv tervezetéhez. In KISS Valéria szerk.: *Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71.*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 42-47.
- BODA József (2019): Az ENSZ szerepe a bűnmegelőzésben. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői.* Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 69-75.
- BÓDIG Mátyás – ZÓDI Zsolt (2016): Bevezetés. In *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások.* Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete - Opten Informatikai Kft., jog.tk.mta.hu/a-jogtudomany-helye-szerep-es-haszna (2018.03.07.)
- BORBÍRÓ Andrea (2009): Bevezetés. In BORBÍRÓ Andrea – KEREZSI Klára szerk.: *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve – 2009*
- BORBÍRÓ Andrea (2014): Amikor a kriminálpolitika a probléma. *Fundamentum*, 2014/3. sz.
- BOUTELLIER, Hans (2001): The Convergence of Social Policy and Criminal Justice. Abstract, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9, <https://doi.org/10.1023/A:1013118803610> (2020.08.21.) 361–380.
- BOWLES, Roger – FAURE, Michael – GAROUPA, Nuno (2008): The Scope of Criminal Law and Criminal Sanctions: An Economic View and Policy Implications. *Journal Of Law And Society*, Vol. 35, No. 3, 389-416.
- BRAUN, Julian (2013): Ärztekorruption und Strafrecht–steht das ultima-ratio-Prinzip der Schaffung eines neuen Strafrechtstatbestands entgegen? *Medizinrecht*, 31/5, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00350-013-3421-5.pdf> (2020.08.21.) 277-284.
- BRINEVIČIŪTĖ, Gabrielė (2019): Ar Lietuvos Respublikos BK 179 straipsnio norma atitinka ultima ratio principą? (Does article 179 of the criminal code of the Republic of Lithuania comply with the ultima ratio principle?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93349> (2019.12.25.)
- BUDRYTĖ, Eimantė (2020): Ar baudžiamosios atsakomybės taikymas už diskriminavimą pagal LR BK 169 str. neprieštarauja ultima ratio principui? (Does the application of criminal liability for discrimination under Article 169 of the CC act in accordance with the Ultima Ratio Principle?), Master thesis, <https://vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107262?mode=simple> (2020.07.04.)
- CAESARE Beccaria (1998) [1764]: A bűnökről és a büntetésekről. (Madarász Imre ford.), Eötvös József Könyvkiadó, Budapest
- CHRONOWSKI Nóra (2009): Uniós tagság és alkotmányos büntetőjog-alkotás. *Bűnügyi Szemle* 2., 2009/1, 99-108.
- CHRONOWSKI Nóra (2009): Uniós tagság és alkotmányos büntetőjog-alkotás. *Bűnügyi Szemle* 2., 2009/1., 99-108.
- CHRONOWSKI Nóra (2015): Globális vagy lokális alkotmányosság. *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 19-31.
- Cs. KISS Lajos (2014): Előszó, In Cs. KISS Lajos szerk.: *Herbert L. A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 9-23.
- CSEMÁNÉ VÁRADI Erika – GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc (2017): *Magyar büntetőjog – általános rész [Digitális kiadás.]* Budapest: Wolters Kluwer Kft. <https://mersz.hu/gorgenyi-levay-gula-horvath-jacso-santha-csemane-magyar-buntetojog-altalanos-resz> (2020.02.22.)

- CSENYI Ákos – TÉGLÁSI András (2014): *Jogszabálytan és jogértelmezés*. NKE, Budapest
- DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015): *Ultima ratio principio samprata*. Teisė, Volume 97, <http://www.journals.vu.lt/teise/article/view/9828> (2018.08.10.)
- DÁVID Péter – LÓCZY Péter (2013): *Hivatásetika és kultúra, érdekérvényesítés*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest
- DE COENEL, Stephanie (2018): *Incitement to Terrorism: The Nexus Between Causality and Intent and the Question of Legitimacy – A Case Study of the European Union, Belgium and the United Kingdom*. In PAULUSSEN, Christophe – SCHEININ, Martin eds.: *Human Dignity and Human Security in Times of Terrorism*, Springer, Berlin, 269-298.
- DE LA CUESTA, José Luis – BLANCO CORDERO, Isidoro eds. (2015): *Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 - 2014)*. International Association of Penal Law, 86 e année nouvelle série 1 er /2 e trimestres, <http://www.penal.org/en/resolutions-aidp-iapl-congresses> (2020.08.12.)
- DELI Gergely (2007): *Észrevételek a jogi felelősség fogalmáról. A censori regimen morum mint a felelősségre vonás intézménye. Istum, aequum, salutare*, <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20073sz/11.pdf> (2014. 05. 30.)
- DODA, Zbigniew (1990): *Prozessuale Mechanismen der selektion der Strefverfolgung im polnischen Strafprocess*. In LÜDERSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: *Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip*. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien. Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris, Peter Lang
- DOMOKOS Andrea (2008): *A büntetőpolitika változásai Magyarországon*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
- DUBBER, Markus D. (2013): *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2289479 (2019.02.28.)
- DUFF, R. A. – FARMER, Lindsay – MARSHALL, S. E. – RENZO, Massimo – TADROS, Victor ed. (2010): *The Boundaries of Criminal Law*. Oxford University Press, Oxford, New York
- DUFF, R. A. (2010): *A Criminal Law for Citizens*. In *Theoretical Criminology* 14., 293-309.
- EDWARDS, James (2016): *Master Principles of Criminalisation*. *Jurisprudence*, 7/1., 10.1080/20403313.2016.1144782 (2020.08.04.) 138-148.
- EDWARDS, James (2018): *Theories of Criminal Law*. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/criminal-law> (2019.04.15.)
- ELEK Balázs (2016): *A közigazgatási eljárás – büntető eljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében*, *JURA* 2016/2., 229-239.
- EÖRSI Gyula (1961): *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*, Akadémia Kiadó, Budapest
- EÖRSI Gyula (1978): *A felelősség jogágazati variációiról*, *Jogtudományi Közölny*, 1978/1, 6-9.
- ESER, Albin (1995): *Gondolatok az "emberközpontú" büntető igazságszerológáltatásról*. *Magyar Tudomány*, 1995/11, 1331-1343.
- FARMER, Lindsay (1997): *Criminal law, tradition and legal order: Crime and the genius of Scots law, 1747 to the present*. Cambridge University Press, Cambridge

- FEELEY, M. Malcolm (2020): Criminal Justice as Regulation. *New Criminal Law Review*, 2020/23 (1) <https://doi.org/10.1525/nclr.2020.23.1.113> (2020.08.04.) 113-138.
- FEINBERG, Joel (1999): *Társadalomfilozófia*. Osiris Kiadó
- FEKETE Balázs (2015): A magyar jogtudomány strukturális hátrányairól. *MTA Law Working Papers*. 2015/19, jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_19_Fekete.pdf (2020.08.19.)
- FERGE Zsuzsa (2014): A büntető államtól a jóléti államon át a bosszúálló államig. In BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós – POOLETZ Léna szerk.: *A büntetőhatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz*. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 117-136.
- FÉZER Tamás (2019): A polgári jogi felelősség alapkérdései. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: *CIVILISZTIKA II. Dologi jog – Felelősségtan*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 245-261.
- FINKEY Ferenc (1933): *Büntetéstani problémák*. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata, Budapest, IV. sz.
- FINSZTER Géza – HAJAS Gábor – IRK Ferenc – KEREZSI Klára – KISS Anna – MÁRKI Zoltán (1999): Magyar kriminálpolitikai és rendvédelmi koncepció. In *Kriminológiai Közlemények*, 57. sz.
- FLETCHER, George P. (2005): Parochial versus Universal Criminal Law. *3 J. Int'l Crim. Just.*, 20-34.
- FORSTER Károly (1874a): *Jog, politika és bölcsészet. Első Rész*. Zilahy Sámuel Bizománya, Budapest
- FORSTER Károly (1874b): *Jog, politika és bölcsészet. Második Rész*. Zilahy Sámuel Bizománya, Budapest
- FÖLDI András (2004): *A másért való felelősség a római jogban*. Rejtjel Kiadó, Budapest
- FÖLDVÁRI József (1970): *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- FÖLDVÁRI József (1990): *Magyar büntetőjog általános rész*. Tankönyvkiadó, Budapest
- FÖLDVÁRI József (1995): *Magyar büntetőjog általános rész*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs
- FÖLDVÁRI József (1997): *Magyar büntetőjog általános rész*. Osiris kiadó, Budapest
- FÖLDVÁRI József (2003): *Magyar büntetőjog általános rész*. Osiris kiadó, Budapest
- GABERLE, Andrej (1990): Entkriminalisierung und Entpönalisierung in Polen – Illusion oder Wirklichkeit. In LÜDERSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: *Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip*. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien. Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris, Peter Lang
- GÁL István László (2018): A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kapcsolódási pontjai. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/1, 34-35.
- GÁL István László (2020): A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1, 57-64.
- GAL, Tali – DANCIG-ROSENBERG, Hadar (2020): Characterizing Multi-door Criminal Justice: A Comparative Analysis of Three Criminal Justice Mechanisms. *New Criminal Law Review*, 2020/23 (1), <https://doi.org/10.1525/nclr.2020.23.1.139> (2020.08.20.) 139-166.
- GÄRDITZ, Klaus (2016): *Demokratizität des Strafrechts und Ultima Ratio-Grundsatz*. Abstract. *JuristenZeitung*, 71.,

https://www.researchgate.net/publication/305343438_Demokratizitat_des_Strafrechts_und_Ultima_Ratio-Grundsatz (2020.08.19.)

- GARDOCKI, Lech (2005): Kriminalisierung – zwischen Theorie und Praxis, In JÖRG, Arnold et al. eds.: Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag. Verlag C. H. Beck. München, 1335-1341.
- GARZULY Éva (2015): Büntetőjog mint ultima ratio az egyes alkotmánybíróági határozatok tükrében. Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2, 42-49.
- GÁVA Krisztián – SMUK Péter – TÉGLÁSI András (2017): Az Alaptörvény értékei. Tudástár, Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2017): A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2019): A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- GNEIST, Rudolf (1875): A jogi állam. Budapest
- GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós szerk. (2016): Kriminológia – szakkriminológia. Digitális kiadás. Wolters Kluwer Kft., Budapest, <https://mersz.hu/gonczol-kerezsi-korinek-levay-kriminologia-szakkriminologia> (2019.03.13.)
- GÖNCZÖL Katalin (2014): A hagyományos pönológiától a posztmodern kriminálpopulizmusig. SOCIO.HU, 2014/1, 114-119.
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika (2007): Magyar büntetőjog Általános rész. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika (2012): Magyar büntetőjog Általános rész. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA FERENC – VÁRADI Erika (2014): Magyar büntetőjog Általános rész. Wolters Kluwer Kft., Budapest
- GÖRGÉNYI Ilona (2018): Közösségi szankciók a büntetőjogban, In HOMOKI-NAGY Mária – KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁSZ Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor szerk.: Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 333-338.
- GRAVEN, Philippe (1995): LY'nfraction pénale punissable. Ed. Staempfli, Berne, 2e éd.
- GROPP, Walter et al. (2016): Strafrecht als ultima ratio: Gießener Gedächtnisschrift für Günter Heine, Abstract, <https://www.amazon.de/Strafrecht-als-ultima-ratio-Ged%C3%A4chtnisschrift/dp/3161545656> (2020.08.21.)
- GROTIUS, Hugo (1999) [1625]: A háború és a béke jogáról. II. kötet. Pallas Stúdió - Attraktor Kft., Budapest
- GYÖRFI Tamás (2001): Az alkotmánybíráskodás politikai karaktere. INDOK, Budapest
- HACK Péter (2012): Az új Btk. büntetőpolitikai célkitűzései, és azok érvényesíthetősége. In KISS Valéria szerk.: Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 48-67.

- HACKER Ervin (1924): Bevezetés a büntetőjog bölcséletébe. Dunántúli könyvkiadó és nyomda r-t., Pécs
- HALMAI Gábor (2000a): Hátramenetben az alapjogvédelem. *Fundamentum*, 2000/3, 69-83.
- HALMAI Gábor (2000b): Változó minták és mércék. In HALMAI Gábor szerk.: *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve*. Indok, Budapest, 288-312.
- HALMAI Gábor (2007): *Alkotmánybíróeseti jog*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
- HAMMERSCHICK, Walter et al. (2018): *DETOUR – Towards Pre-trial Detention as Ultima Ratio: Comparative Report*. Vienna, www.irks.at/detour/Uploads/Detour%20Country%20Briefs%20fin.pdf (2018.08.05.)
- HARDUF, Asaf (2012): *How Crimes Should be Created: a Practical Theory of Criminalization*. http://works.bepress.com/asaf_harduf/1 (2018.08.05.)
- HAUTZINGER Zoltán (2007): Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára. In BÖGÖLY Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 74-102.
- HAUTZINGER Zoltán (2015): Az irreguláris migráció büntetőjogi aspektusai. In Hautzinger Zoltán szerk.: *Migráció és rendészet*. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest
- HAUTZINGER Zoltán (2019): *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. AndAnn Kiadó, PÉCS
- HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – KATONA Tibor – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor (2013): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer
- HERLIN–KARNELL, Ester (2010): What Principles Drive (or Should Drive) European Criminal Law? *German Law Journal*, Vol. 11., 1115-1130.
- HERZOG, Felix (1990): Nullum crimen sine lege periculo sociali. Strafrecht als Fortsetzung der Sozialpolitik mit anderen Mitteln – Vier Skizzen. In LÜDERSSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: *Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip*. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien. Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris, Peter Lang, 105-112.
- HOERNLE, Tatjana (2014): Theories of Criminalization. In Dubber, M. – Hoernle, T. eds.: *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2999803> (2019.04.15.)
- HOLLÁN Miklós (2016): Az új Büntető Törvénykönyv. In Jakab András – Gajdusчек György szerk.: *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 344-384.
- HONG, Seung-Hee (2002): *Flexibilisierungstendenzen des modernen Strafrechts und das Computerstrafrecht*. Dissertation der Universität Konstanz, <https://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/.../3365/Hong.pdf> (2019.02.23.)
- HORGOS Livia (2018): *A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése*. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen

- HORNYÁK Szabolcs (2010): A köznyugalom elleni bűncselekmények. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs
- HORVÁTH Pál (1992): A jogállamiság történelmi szerepe. Jogtudományi Közöny, 1992/3-4, 191-194.
- HORVÁTH Tibor (1981): A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémia Kiadó, Budapest
- HORVÁTH Tibor (2001): Az első magyar büntető törvénykönyv és kodifikátora: Csemegi Károly. In MEZEY Barna szerk.: A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826-1899., Osiris, Budapest, 24-36.
- HUSAK, Douglas (2004): The Criminal Law as Last Resort. Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 2, 207-235.
- HUSAK, Douglas (2008): Overcriminalization – The Limits Of The Criminal Law 3, Oxford - New York, Oxford University Press
- IRK Albert (1938): A büntetőjog racionális és irracionális elemei. Székfoglaló értekezés. In Értekezések a filozófia és a társadalomtudományok köréből. V. kötet, 4. sz., MTA, Budapest, 1-45.
- IRK Ferenc (2011): A büntetőjog lehetőségei és korlátai rizikótársadalomban. Pro Futuro, 2011/1, 99-112.
- JAREBORG, Nils (2004): Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). Ohio State Journal Of Criminal Law, Vol 2, 521-534.
- JESCHECK, Hans-Heinrich (1978): Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Berlin
- JHERING, Rudolf von (1883): Der Zweck im Recht. Erste Band. Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, Leipzig
- KÁDÁR Miklós (1968): A büntető törvény feladata. In HALÁSZ Sándor szerk.: A büntető törvénykönyv kommentárja. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 17-23.
- KAIIFA–GBANDI, Maria (2011): The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. European Criminal Law Review, No. 1/2011, Vol. 1., 7-34.
- KAJTÁR István – HERGER Csabáné (2014): Egyetememes állam- és jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft.
- KÁNTÁS Péter (2001): Kis bűnök és büntetések. Belügyi Szemle, 2001/6, 15-24.
- KARABEC, Zdeněk et al. (2011): Criminal Justice System in the Czech Republic, Prague, Institute Of Criminology And Social Prevention
- KARSAI Krisztina (2004): Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest
- KARSAI Krisztina (2008): A jogharmonizáció általános tanai. In KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin szerk. (2008): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest
- KARSAI Krisztina (2012): Az ultima ratio elvéről – másképpen. In JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett szerk.: Sapieni sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 253-260.
- KARSAI Krisztina (2015): Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban. MTA doktori értekezés, Szeged

- KARSAI Krisztina (2016): Aki nem tudja csinálni, tanítja? Egy cáfolat, avagy gondolatok a büntetőjogi tárgyak oktatásáról. In GÁL Andor – KARSAI Krisztina szerk.: Ad valorem: Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára., Jurisperitus Bt., Szeged, 193-204.
- KARSAI, Krisztina (2013): Ultima Ratio and Subsidiarity in the European Criminal Law. Acta Juridica Et Politica, 3:1, 53-63.
- KECSKÉS László (2005): EU-jog és jogharmonizáció. HVG-ORAC Kiadó, Budapest
- KENDE Tamás szerk. (2016): Bevezetés az Európai Unió politikáiba. Digitális kiadás, Wolters Kluwer Kft., Budapest, <https://mersz.hu/kende-bevezetes-az-europai-unio-politikaiba> (2018.03.21.)
- KEREZSI Klára – PAP András László (2017): A bűnözés és a bűnözéskontroll jövője. In FINSZTER Géza – SABJANICS, István szerk.: Biztonsági kihívások a 21. században, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 543-584.
- KEREZSI Klára (2011): Konfrontáció és kiegyezés. A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában. Akadémiai Doktori Értekezés, Budapest
- KETTUNEN, Merita (2015): Legitimizing the use of transnational criminal law: The European framework. Doctoral dissertation, Abstract, University of Helsinki, Faculty of Law, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1646-8> (2019.12.25.)
- KIRÁLY Eszter (2013): Szabálysértési Jog. Novissima Kiadó, Budapest
- KIRÁLY Tibor (1980): Felelősség és szankció a jogban. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Kiadványa, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- KIRÁLY Tibor (1990): A büntetőhatalom korlátai. In KRATOCHWILL Ferenc szerk.: Király Tibor professzor 70 éves. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 67-90.
- KIS János (2000): Az első magyar Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlata. In HALMAI Gábor szerk.: A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve. Indok, Budapest, 48-98.
- KIS Norbert – HOLLÁN Miklós (2013): Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás., Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs
- KIS Norbert (2018): Az állami jogérvényesítés és a közigazgatási büntetés dilemmái, Dialog Campus, Budapest
- KISS Tibor (2018): Cyberdeviancia definíciói, etikai kérdések, magatartásmintázatok. In KISS Tibor – PARTI Katalin – PRAZSÁK Gergely szerk.: Cyberdeviancia. Budapest, Dialóg Campus, 53-131.
- KONDOROSI András (2019): Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs
- KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (2018): „A személyi szabadsághoz és biztonságához való jog”. In JAKAB András – FEKETE Balázs szerk.: Internetes Jogtudományi Enciklopédia. BODNÁR Eszter – JAKAB András szerk.: Alkotmányjog rovat, <http://ijoten.hu/szocikk/a-szemelyi-szabadsaghoz-es-biztonsaghoz-valo-jog> (2019.03.04.)
- KOVÁCS Ágnes (2013): Alapjogok ütközése a bírósági gyakorlatban. Az alkotmánybíróságok szerepe az alapjogi konfliktusok feloldásában. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen

- KOVÁCS Gábor – NÉMETH Imre – GELLÉR Balázs (2005): Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudomány kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények szabályozására az új büntető törvénykönyvben. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2005/1, 7-23.
- KOVÁCS Gábor (2007): A biológia és az orvostudomány hatása a büntetőjogra. Doktori Értekezés. Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr
- KOVÁCS Lajos – LÁNYI Tamás – MIKLÓS Irén – VASS Éva – VÖRÖS Edit (1989): Büntetőjog Általános Rész. Jegyzet a Rendőrtiszti Főiskolán szervezett tanfolyamok hallgatói részére. Budapest
- KŐHALMI László (2012): A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2, 15-23.
- KÖRÖSÉNYI András – TÓTH Csaba – TÖRÖK Gábor (2003): A magyar politikai rendszer. Osiris kiadó
- KULHANEK, Tobias Oliver (2014): Der fragmentarische Charakter des Strafrechts als Argumentationsfigur Exemplifiziert an der Frage nach einem Deliktskatalog für eine Verbandsstrafbarkeit. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 13/2014., <http://www.zis-online.com> (2019.02.23.), 674-678.
- KÜPPER, Herbert (2017): „Kelet-közép-európai és posztoszocialista jogrendszerek” In JAKAB András – FEKETE Balázs szerk.: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. FEKETE Balázs szerk.: Jogösszehasonlítás rovat, <http://ijoten.hu/szocikk/kelet-kozep-europai-es-posztoszocialista-jogrendszerek> (2019.03.04.)
- LACEY, Nicola (2016): *In Search of Criminal Responsibility. Ideas, Interests and Institutions*. Oxford University Press, Oxford
- LAGODNY, Otto (2001): Basic rights and substantive criminal law: the incest case. *University of Toronto Law Journal*, Vol. 61. Issue 4., 761-781.
- LAGODNY, Otto (é. n.): Grundrechtliche Vorgaben für einen Straftatbegriff. In *Strafrecht, Verfassungsrecht, Kriminalpolitik*, <https://www.mpicc.de/files/pdf2/teil1.pdf> (2019.02.23.)
- LAHTI, Raimo (2000): Towards a Rational and Humane Criminal Policy? Trends in Scandinavian Penal Thinking. Abstract, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 1:2, 10.1080/140438500300076135 (2020.08.21.) 141-155.
- LAPPI-SEPPÄLÄ, Tapio (2012): Penal Policies in the Nordic Countries 1960–2010. Abstract, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13:sup1, 10.1080/14043858.2012.740858 (2020.08.21.) 85-111.
- LENKOVICS Barnabás (2013): Jogok, értékek, reformok. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, Universitas-Győr, Győr, 326-334.
- LÉVAY Miklós (2005): Paternalizmus és jogbizonytalanság. *Fundamentum* 2005/1, 86-98.
- LÉVAY Miklós (2006): A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-2005. *Magyar Jog*, 2006/12, 705-715.
- LÉVAY Miklós (2011): A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre. *Pázmány Law Working Papers*, 2011/24, 2-10.

- LIGETI Katalin (1997): A jogállami büntetőjogról. In WIENER A. Imre szerk.: Büntetendőség és büntethetőség. Büntetőjogi Tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó MTA Állam és Jogtudományi Intézete, Budapest, 83-126.
- LIGETI Katalin (2000): Az Európai Közösség büntetőjoga. Állam és Jogtudomány 2000/3-4, 331-362.
- LIGETI Katalin (2004): Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest
- LIGETI Katalin (2006a): Kriminálpolitika és pönológia. In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós szerk.: Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
- LIGETI Katalin (2006b): Az új Büntető Törvénykönyv általános részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1, 4-52.
- LIGETI, Katalin (2019): AIDP-IAPL International Congress of Penal Law. Artificial Intelligence and Criminal Justice. http://www.penal.org/sites/default/files/Concept%20Paper_AI%20and%20Criminal%20Justice_Ligeti.pdf (2020.08.12.)
- LUKÁCSI Tamás (2015): Az ultima ratio elve az Európai Unió jogában. Állam- és Jogtudomány, 2015/2, 20-46.
- LUTHAN, Salma (2009): Ad Criteria of Criminalization. Jurnal Hukum Ius Quia Iustum, 16 (1), <https://journal.uii.ac.id/IUSTUM/article/view/442> (2020.08.04.)
- LÜDERSSSEN, Klaus (1990): Einleitung. In LÜDERSSSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien. Frankfurt am Main - Bern - New York - Paris, Peter Lang
- MADAI Sándor (2010): Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről. Rendészeti Szemle, 2010/2, 87-103.
- MADAI Sándor (2011): A csalás büntetőjogi értékelése. HVG ORAC, Budapest, 36-60.
- MADAI Sándor (2017): Eszmék, ideológiák, irányzatok a büntetőjog fejlődésében, különös tekintettel a vagyon elleni deliktumokra. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna szerk.: A tudós ügyész – Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG ORAC, Budapest, 163-170.
- MADFIS, Eric (2014): Postmodern Criminology. The Encyclopedia of Theoretical Criminology, 1-4.
- MÄKINEN, Olli – NAARMALA, Jyri (2006): Defining Cyberethics. Frontiers Of E-Business Research 2006, <https://pdfs.semanticscholar.org/6bc4/820c2be1a772374c68785ec0e44896bef4e4.pdf> (2019.03.22.),
- MÁNDI Tibor (2015): Politikai gondolkodás. In KÖRÖSÉNYI András szerk.: A magyar politikai rendszer – negyedszázad után. OSIRIS - MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest, 13-32.
- MARCINAUSKAITĚ, Renata – PUKANASYTĚ, Indrė – ŠUKYTĚ, Jolita (2019): Cyber security issues: problematic aspects of hacking. Journal of Security and Sustainability Issues, Vol. 8 No. 3., 331-343.

- MARTINS, Antonio (2014): Ein nachmetaphysisches Strafrecht? Gedanken zum retributiven Charakter der Strafe. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 10/2014., www.zis-online.com/dat/artikel/2014_10_859.pdf (2019.02.23.) 514-521.
- MASON, Greg (2010): R. Pawson. (2006). Evidence-based Policy: A Realist Perspective. Thousand Oaks, CA: Sage. 209 pages. Review. The Canadian Journal of Program Evaluation, Vol. 23 No. 2., <https://evaluationcanada.ca/system/files/cjpe-entries/23-2-268.pdf> (2020.08.20.) 268-270.
- MELANDER, Sakari (2013): Ultima ratio in European Criminal Law, Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200869> (2018.08.17.) 42-61.
- MEZEY Barna (1998): A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. In MEZEY Barna szerk.: Hatalommegosztás és jogállamiság. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 227-235.
- MEZEY Barna (2004): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó
- MINKKINEN, Panu (2006): 'If Taken in Earnest': Criminal Law Doctrine and the Last Resort. The Howard Journal, Vol. 45. No 5., 521-536.
- MINKKINEN, Panu (2013): The 'Last Resort': A Moral and/ or Legal Principle? Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200869> (2018.08.17.) 21-30.
- MIR PUIG, Santiago (2008): Legal Goods Protected by the Law and Legal Goods Protected by the Criminal Law as Limits to the State's Power to Criminalize Conduct, New Criminal Law Review, 2008/11 (3), <https://doi.org/10.1525/nclr.2008.11.3.409> (2020.08.04.), 409-418.
- MITSILEGAS, Valsamis (2019): Decriminalisation in the Law of the European Union. In OUWERKERK, Jannemieke – ALTENA, Judit – ÖBERG, Jacob – MIETTINEN, Samuli eds.: The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives, European Criminal Justice Series, Volume 1, 106-118.
- MOLINA, Fernando (2011): A comparison between continentan european and anglo-american approaches to overcriminalization and some remarks on how to deal with it. New Criminal Law Review. Vol. 14., 123-138.
- MOLNÁR Benedek – NÉMETH Márton – TÓTH Péter szerk. (2013): Mérlegen az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest
- MOLNÁR Erzsébet (2018): A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége. PhD értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/9705/1/Moln%C3%A1r%20Erzs%C3%A9bet_%C3%A9rtekez%C3%A9s_nyilv%C3%A1nos%20v%C3%A9rd%C3%A9sre.pdf (2020.07.29.)
- MONTESQUIEU, Charles-Louis (1955) [1721]: Perzsa levelek. Budapest
- MOTTESE, Elisabetta (2018): Preventive Measures in the Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property: An Overview. Santander Art and Culture Law Review, 2/2018 (4), 121-142.
- NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1993): A magyar büntetőjog általános része. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- NAGY Ferenc – TOKAJI Géza (1998): A magyar büntetőjog általános része. Korona kiadó, Budapest
- NAGY Ferenc (2002): Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól. Európai Jog, 2002/4, 3-8.

- NAGY Ferenc (2004): A magyar büntetőjog általános része. Átdolgozott, bővített kiadás. Korona kiadó, Budapest
- NAGY Ferenc (2010): A magyar büntetőjog általános része. Második, átdolgozott kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- NAGY Ferenc (2013): Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntető-jogtudományban. Akadémia Kiadó, Budapest
- NAGY Ferenc (2014a): Új tendenciák a büntetőjogban. Búcsú a büntetőjog ultima ratio jellegétől. In BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós – POOLETZ Léna szerk.: A büntetőhatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 361-370.
- NAGY Ferenc (2014b): A büntetőjog feladatáról: német és magyar szakirodalmi áttekintés alapján. In NAGY Csongor István szerk.: Liber Amicorum János Martonyi: Ünnepi kötet Martonyi János tiszteletére, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 317-326.
- NAGY Ferenc (2018): Az állami büntetőhatalom korlátozása ellen ható tendenciák a büntetőjogban. Állam- és Jogtudomány, 59/1, 78-92.
- NAGY Marianna (2007): A közigazgatási jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti dogmatikai rendszerének fejlesztési lehetőségei. OTKA kutatás, Kutatási zárójelentés, http://real.mtak.hu/395/1/37894_ZJ1.pdf (2019.03.22.), 1-12.
- NAGY Marianna (2019): A jogi felelősség kihívásai a 21. században, Magyar Tudomány, 180/7, https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f25921_p1#matud_f25921 (2020.08.19.)
- NAGY Zoltán András (2009): Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum Kiadó
- NAUCKE, Wolfgang (1991): Strafrecht: eine Einführung, Hermann Luchterhand Verlag, 6. kiadás
- NÉMETH Imre (2013): Elmélkedés a büntetendővé nyilvánítás értéktartalmáról, In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére, Universitas Győr Nonprofit Kft., Győr
- NÉMETH Zsolt (2012): A közbiztonság kriminológiai aspektusai. In Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett szerk.: Sapienti sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 365-376.
- NOVOTNÝ, Lukáš (2020): How to Fight Puppy Mills: Toughening the Sentences for Animal Abuse in the Post-Communist Region. Czech Technical University in Prague, The MIAS School of Business, Regional Development Department, https://www.researchgate.net/publication/342105439_How_to_Fight_Puppy_Mills_Toughening_the_Sentences_for_Animal_Abuse_in_the_Post-Communist_Region (2020.07.04.)
- NUOTIO, Kimmo (2011): Criminal Law in the Constitutional Settings of the EU. In WALKER, Neil – SHAW, Jo – TIRNEY, Stephen eds.: Europe's Constitutional Mosaic, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 311-338.
- OUWERKERK, Jannemieke (2012): Criminalisation as a Last Resort: A National Principle under the Pressure of Europeanisation? New Journal of European Criminal Law. Vol. 3. Issue 3-4/2012., 228-241.
- OUWERKERK, Jannemieke (2019): Evidence-Based Criminalisation in EU Law: Evidence of What Exactly? In OUWERKERK, Jannemieke – ALTENA, Judit – ÖBERG, Jacob – MIETTINEN, Samuli ed.: The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives, European Criminal Justice Series, Volume 1, 37-65.

- ÖBERG, Jacob (2014): Do we really need criminal sanctions for the enforcement of EU law. *New Journal of European Criminal Law*, 5, 370-387.
- PACZOLAY Péter (2003): Alkotmánybíráskodás a politika és jog határán. In SZABÓ Máté szerk.: *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 9-31.
- PALÁNKAI Tiborné (1996): A magyar büntető igazságszolgáltatás rendszere. In GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós szerk.: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Budapest, 312-333.
- PALÁNKAI Tiborné (1998): Alkotmányos büntetőjog. Néhány gondolat az Alkotmánybíróság büntető igazságszolgáltatást érintő határozatairól. In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára szerk.: *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 17-33.
- PALÁNKAI Tiborné (2002): Az alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatai; a büntetőjog kodifikációjának alkotmányjogi összefüggései I. Rész, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/3, 3-15.
- PALLAGI Anikó – IRK Ferenc (2016): A társadalomra veszélyesség és az ultima ratio elvének viszonyáról. *Jogtudományi Közlöny*, 2016/11, 548-553.
- PALLAGI Anikó (2014): *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen
- PAWSON, Ray (2006): *Evidence-Based Policy: A Realist Perspective*. Sage Publications, London, <https://www.mobt3ath.com/uploade/book/book-53507.pdf> (2020.08.20.)
- PERISTERIDOU, Christina (2015): *The principle of legality in European criminal law*. Intersentia, Antwerp
- PERŠAK, Nina (2007): *Criminalising Harmful Conduct. The Harm Principle, its Limits and Continental Counterparts*. Springer Science+Business Media, LLC
- PERŠAK, Nina (2019): EU Criminalisation, Its Normative Justifications, and Criminological Considerations for EU Criminal Policy and Justice. In OUWERKERK, Jannemieke – ALTENA, Judit – ÖBERG, Jacob – MIETTINEN, Samuli ed.: *The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives*, European Criminal Justice Series, Volume 1, 15-36.
- PETRASOVSKY Anna (2005): Az állam büntetőjogi hatalma Sziebenliszt Mihály művében, In *Doktoranduszok fóruma 2005: Miskolc, 2005. november. 9.: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*. 209-215.
- PIKLER Gyula (1897): *A jog keletkezéséről*. Politzer Zsigmond Könyvkereskedő Kiadása, Budapest
- PIKLER Gyula (1910): *A büntetőjog bölcelete*. VII. javított kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest
- POKOL Béla (2007): Jogfilozófiák és büntetőjogelméletek. *Jogelméleti Szemle*, 2007/4, 1-15.,
- POKOL Béla (2012): Gondolatok az alkotmánybírósági döntések elvi alapjaihoz. *Jogelméleti Szemle*, 2012/1, 160-171.
- POKOL Béla (2015): *A jogtudomány társadalomtudományosodása (és így perspektivikus létrejötte)*. MTA Law Working Papers, 2015/13. sz.
- POLT Péter (2019): *A költségvetés büntetőjogi védelmének egyes elméleti és gyakorlati kérdései*. Dialóg Campus, Budapest

- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2010): Az európai és az amerikai alapjogvédelmi gyakorlat kapcsolata. In NAGY Marianna szerk.: Jogi Tanulmányok, 2010/I. kötet, Budapest, 227-236.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2014): Az alapjogi teszt újrafogalmazása. Jogtudományi Közlöny, 2014/1, 23-34.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (2017): Az arányossági teszt módszertani követelményei és nemzetközi beágyazottsága Közép-Kelet-Európában. In CHRONOWSKI Nóra szerk.: Szuverenitás és államiság az Európai Unióban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 235-249.
- PRITTWITZ, Cornelius (2011): Strafrecht als propria ratio. In MANFRED, Heinrich et al. edit.: Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011., 36-37.
- QUELOZ, Nicolas (2013): Le droit pénal comme ultima ratio: vraiment? Rev. Stinte Juridice 2013/9., 9-17.
- RUZSONYI, Péter (2018): Criminal Pedagogy and the Reintegration of Prisoners. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- SAGALECAITĖ, Evelina (2020): Ar surogacijos kriminalizavimas nepažeidžia ultima ratio principo? (Does criminalization of surrogacy not infringe ultima ratio principle?), Master thesis, <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107354> (2020.07.04.)
- SAJÓ András (2005): Becsületvédelem és büntetőjog – megjegyzések a becsületsértés dekriminalizálásáról. Büntetőjogi Kodifikáció, 2005/1, 3-6.
- SAMU Mihály (2003): Általános jogpolitika. A jog depolitizálása. Akadémia Kiadó, Budapest
- SÁNTHA Ferenc (2004): Büntető anyagi jogi ismeretek (Általános rész). Bíbor Kiadó, Miskolc
- SCHONSHECK, Jonathan (1994): On Criminalization 1., Springer
- SIDARAVIČIUS, Martynas (2019): Ar Lietuvos baudžiamojo kodekso 1982 straipsnio nuostatos neprieštarauja ultima ratio principui? (Whether or not the provisions of the Article 1982 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania are in conflict with the ultima ratio principle?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93493> (2019.12.25.)
- SIMON Béla (2012): Csúcstechnológiai bűnözés és nyomozása. Egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest
- SIVADÓ Máté (2015): Jelenkori drogpolitika Magyarországon és Európában, tengerentúli kitekintéssel. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
- SÓLYOM László (2001): Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris kiadó, Budapest
- SOMLÓ Bódog (1906): Somló Bódog jogbölcseleti előadásai. Második füzet, Kolozsvár, Sonnenfeld Adolf könyv- és műnyomdája, Nagyvárád
- SOÓS László (2011): Akkor és most. In FENYVESI Csaba szerk.: Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete, Magyar Büntetőjogi Társaság, Debrecen
- SOOTAK, Jaan (1996): The Concept of Crime and Estonian Criminal Law Reform, Juridica International. Law Review, 1996/ I, <https://www.juridicainternacional.eu/?id=12426> (2020.07.18.) 55-62.
- SPYCHER, Daniel (2014): Die Legitimität der retributiven Kriminalstrafe. Driesen GmbH, Taunusstein

- STIPTA István (2015): Caesare Beccaria és kora. In TÓTH J. Zoltán szerk.: 250 éves a Dei delitti e delle pene – Tanulmányok Caesare Beccariáról. KGRE AJK, Budapest, 11-32.
- STRATENWERTH, Günther (2000): Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Die Straftat. 4th Ed.
- SUOMINEN, Annika (2018): The Sensitive Relationship Between the Different Means of Legal Integration: Mutual Recognition and Approximation, In BRIÈRE, Chloé – WEIMBERGH, Anne: The Needed Balances in EU Criminal Law: Past, Present and Future, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 165-184.
- SZABÓ András (1988): A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga. Jogtudományi közlöny, 1988/8, 459-462.
- SZABÓ András (1992): Büntetőjogi gondolkodásunk jelenlegi állása. Jogtudományi Közölny, 1992/11-12, 555-557.
- SZABÓ Imre (1977): Jogelmélet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- SZABÓ Miklós (2015): A jogdogmatika jogformáló szerepéről. MTA Law Working Papers, 2015/21, <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp> (2015.11.06.)
- SZABÓ Péter (2003): A büntetés, annak célja, jogalapja, <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/86> (2019.01.02.)
- SZEMERE Bertalan (1841): A büntetésről, s különösebben a halálbüntetésről. Buda
- SZENTE Zoltán (2013): Az Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlata 1990-2010. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére, Universitas-Győr, Győr, 497-518.
- SZIGETI Péter (2011): Jogtani és államtani alapvonalak. Rejtjel Kiadó, Budapest
- SZIGETI Péter (2013): Az Alaptörvény karaktere államelméleti és alkotmányjogi aspektusból. In SZOBOSZLAI-KISS Katalin – DELI Gergely szerk.: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére, Universitas-Győr, Győr, 519-536.
- SZILI-KIS Ádám (2011): Alkotmányos büntetőjog avagy a büntetési nemek kapcsolata az alapvető emberi jogokkal, <http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2011/1/szili-kis.pdf> (2016.03.14.)
- SZOMORA Zsolt (2008): A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről. PhD Értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged
- SZOMORA Zsolt (2013): Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In DRINÓCZI Tímea – JAKAB András szerk.: Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011. Pázmány Press, Budapest - Pécs, 257-276.
- SZÖLLŐSI Gábor (2012): A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai, Z-Press Kiadó, Miskolc
- SZÖLLŐSI Gábor (2016): A társadalmi problémák szociológiai elmélete – a konstrukcionista nézőpont. METSZETEK, Vol. 5. No. 1., 64-78.
- THORBURN, Malcolm (2011): Constitutionalism and the Limits of the Criminal Law. In DUFF, R. A. et al. ed.: The Structures of the Criminal Law. 85-105.
- TOKAJI Géza (1984): A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- TÓTH J. Zoltán (2017): A büntetőjogi rágalmozás és becsületsértés. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézet, Budapest

- TÓTH Mihály (2012): Új rendszer vagy új hangsúlyok? In Kiss Valéria szerk.: *Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71.*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 33-41.
- TÓTH Mihály (2015): A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015/4, 1-20.
- TÓTH Mihály (2018): Adalékok a büntetőjogi dogmatika válságához. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (81), 963-972.
- TRENDELENBURG, Cornelius (2011): *Ultima ratio?: Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien, Band 133*, Peter Lang
- TUORI, Kaarlo (2013): *Ultima Ratio as a Constitutional Principle. Oñati Socio-legal Series, Vol. 3, No. 1*, <http://ssrn.com/abstract=2200869> (2018.08.17.) 6-20.
- UDVARHELYI Bence (2013): *Büntető anyagi jogi jogharmonizáció az Európai Unióban. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI*. Miskolc University Press, Miskolc, 259-315.
- UDVARHELYI Bence (2017): *Az uniós anyagi büntetőjog és alkotmányos alapjai a Lisszaboni Szerződés tükrében. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc*
- UJVÁRI Ákos (2013): *Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról. Jogelméleti Szemle, 2013/1*, <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari13.html> (2020.07.28.)
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2019): *Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért*, In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: *CIVILISZTIKA II. Dologi jog – Felelősségtan, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 261-265.*
- URBONAITĖ, Karolina (2020): *Ar Lietuvoje galima baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmogaus lytinėmis ląstelėmis? (Is there a criminal liability in Lithuania for trafficking in human gametes?)*, Master thesis, <https://vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107257>, (2020.07.04.)
- URBŠYTĖ, Ugnė (2020): *Ar LR BK įtvirtintos seksualinio priekabiavimo veikos teisinis reguliavimas Lietuvoje neprieštaruja ultima ratio principui? (Does the legal regulation of the offence of sexual harassment enshrined in the criminal code of the Republic of Lithuania contradict the principle of ultima ratio?)*, Master thesis, <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/107561> (2020.07.04.)
- VÁMBÉRY Ruzstem (1913): *Büntetőjog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest
- VAN DER LEUN, Joanne (2019): *Foreword. Towards evidence-informed law and policy making in the EU, some introductory notes from a criminologist*. In OUWERKERK, Jannemieke – ALTENA, Judit – ÖBERG, Jacob – MIETTINEN, Samuli ed.: *The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives, European Criminal Justice Series, Volume 1*, <https://brill.com/view/book/edcoll/9789004367371/front-6.xml> (2019.03.27.)
- VAN KEMPEN, Piet Hein (2019): *Criminal Justice and the Ultima Ratio Principle: Need for Limitation, Exploration and Consideration*, In VAN KEMPEN, P.H.P.H.M.C. – JENDLY, M. eds.: *Overuse in the criminal justice system. On criminalization, prosecution and imprisonment / Le recours excessif au système de justice pénale. Aux sanctions pénales, aux poursuites pénales et la détention*, Intersentia Cambridge/Antwerp/Chicago, Abstract, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3499004> (2020.03.08.)

- VARKALYS, Petras (2019): The Criminal Code of the Republic of Lithuania art. 259 part 2 Compliance with the Requirements of the Ultima Ratio Principle, Abstract, *Teisės apžvalga – Law Review*, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/376> (2019.12.26.) 89-117.
- VASILIAUSKAITĖ, Agnė (2019): Does Acknowledgement of a Small Value Gratuity Gift for a Medic as a Bribe Not Infringe Ultima Ratio Principle?, Abstract, *Teisės apžvalga – Law Review*, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/383> (2019.12.26.) 69-88.
- VIGH József (1991): *Kriminológiai alapismeretek*. Budapest
- VÓKÓ György (2010): *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Doktori értekezés, Budapest
- VOLUNGEVIČIENĖ, Rasa (2019a): Ar nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas Lietuvoje neprieštarauja ultima ratio ir nullum crimen sine lege principams? (Whatever the regulation of criminal bankruptcy does not contradict the principles of ultima ratio and nullum crimen sine lege?), Abstract, <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93189> (2019.12.25.)
- VOLUNGEVIČIENĖ, Rasa (2019b): Compliance of criminal bankruptcy legal regulation with the principle of ultima ratio: national and international aspects. Abstract, *Teisės apžvalga – Law Review*, Vytauto Didžiojo Universitetas, Vol. 1 No. 19, <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/377> (2019.12.26.) 118-147.
- VON HIRSCH, Andrew – SEELMANN, Kurt – WOHLERS, Wolfgang (2006): *Mediating Principles. Begrenzungsprinzipien bei der Strafbegründung*, Nomos
- WALKER, Nigel (1994): A büntetőjog alkalmazási köre. In HORVÁTH Tibor – SZÜK László szerk.: *Büntetőjogi szakirodalomgyűjtemény*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 458-469.
- WENDT, Rudolf (2013): The Principle of “Ultima Ratio” And/Or the Principle of Proportionality. *Oñati Socio-legal Series*, Vol. 3, No. 1, <http://ssrn.com/abstract=2200873> (2018.08.17.) 81-94.
- WIENER A. Imre (2003): Büntetőjogunk az ezredfordulón. *Acta ELTE*, tom. XL, ann. 2003, 7-54.
- WILENMANN, Javier (2019): Framing Meaning through Criminalization: A Test for the Theory of Criminalization, *New Criminal Law Review*, 2019/22 (1) <https://doi.org/10.1525/nclr.2019.22.1.3> (2020.08.20.) 3-33.
- YOON, Young-Cheol (2001): *Strafrecht als ultima ratio und Bestrafung von Unternehmen*. Peter Lang
- YOON, Young-Cheol (2001): *Strafrecht als ultima ratio und Bestrafung von Unternehmen*. Abstract, Peter Lang, <https://www.amazon.com/Strafrecht-Bestrafung-Unternehmen-Europ%C3%A4ische-Hochschulschriften/dp/3631384564> (2020.08.22.)
- ZACZYK, Rainer (1990): Der Begriff „Gesellschaftsgefährlichkeit“ im deutschen Strafrecht, In LÜDERSEN, Klaus – NESTLER, Cornelius – WEIGEND, Ewa hrsg.: *Modernes Strafrecht und ultima-ratio-Prinzip*, *Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien*, Peter Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, 113-127.
- ZOVÁNYI Nikolett (2012): A büntetőjogi és a polgári jogi felelősség jogkövetkezményeinek összevetése. *Debreceni Jogi Műhely*, http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2012/a_buntetojogi_es_a_polgari_jogi_felel_osszeg_jogkovetkezményeinek_osszevetese/ (2020.08.19.)

ZŐDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor (2017): Az Alaptörvény és az alkotmánybíróági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012-2016. MTA Law Working Papers, 2017/22, 1-43.

ZŐDI Zsolt (2017): Jog és jogtudomány a big data korában. Állam- és Jogtudomány, LVIII/1, 1-20.

ZŐDI, Zsolt (2015): „Citations of Previous Decisions and the Quality of Judicial Reasoning”. Acta Iuridica Hungarica, 2015/2-3., 129-148.

Hivatkozott sajtó irodalmak

AMBERG, Erzsébet (2014): About the decision of the Constitutional Court on the criminal use of totalitarian symbols. In *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata*, 152, 9-25.

AMBERG Erzsébet (2016): Migráció, büntetőjog, ultima ratio. In HAUZINGER Zoltán szerk.: *A migráció bűnügyi hatásai*, MRTT Migrációs tagozat, Budapest, 203-214.

AMBERG, Erzsébet (2017): Criminal Law as Last Resort in Influencing Economic Activities in Hungary. In PAŘÍZKOVÁ, Ivana – TOMÁŠKOVÁ, Ivana eds.: *Interaction of Law And Economics 2017. Conference proceedings*. Masaryk University, Brno, 9-26.

AMBERG, Erzsébet (2019): A büntetőhatalom mint végső eszköz egykor és most. Acta Humana: Hungarian Centre For Human Rights Publications, 2019/4., Elektronikus kiadás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/3543/2817>, 7-15.

AMBERG, Erzsébet (2019): Az ultima ratio elv interpretációjának fejlődési íve az Alkotmánybíróság gyakorlatában 1992 és 2016 között. *Belügyi Szemle - Ordinem Facere: a Belügyi Szemle folyóirat időszaki kiadványa*, 2018/1., 5-15.

AMBERG, Erzsébet (2020): Büntetőjog mint ultima ratio a büntetőbírói gyakorlatban. In Baráth Noémi Emőke – Pató Viktória Lilla szerk.: *A haza szolgálatában, Konferenciakötet 2019, Doktoranduszok Országos Szövetsége*, Budapest, Elektronikus kiadás: <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/A%20haza%20szolga%CC%81lata%CC%81ban%20-%20online%20ko%CC%88tet.pdf>, 188-196.

AMBERG, Erzsébet (2020): Büntetőjog mint ultima ratio. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, Elektronikus kiadás: <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/15857>, 1-115.

Szerzőt nem jelölő források

Contents: OUWERKERK, Jannemieke – ALTENA, Judit – ÖBERG, Jacob – MIETTINEN, Samuli ed.: *The Future of EU Criminal Justice Policy and Practice. Legal and Criminological Perspectives*, European Criminal Justice Series, Volume 1, <https://brill.com/view/title/38099> (2019.03.27.)

Fundamental rights-based police training, A manual for police trainers, FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-fundamental-rights-based-police-training_en_0.pdf (2020.07.31.)

Jogi lexikon, Wolters Kluwer Hungary Kft., <https://uj.jogtar.hu> (2020.08.11.)

Proverbia iuris in lingua latina, <https://www.proverbia-iuris.de/ultima-ratio/> (2020.08.19.)

Sixth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Caracas, 25 August-5 September 1980, Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice, United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna,

2006,

https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf (2020.07.25.)

Twentieth International Congress of Penal Law, “Criminal Justice and Corporate Business”, <http://www.penal.org/en/resolutions-last-congress> (2020.08.12.)

Jogszabályok, politikai dokumentumok és bírósági döntések jegyzéke

Magyar jogforrások és politikai dokumentumok

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

Magyarország Alaptörvénye

a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvénycikk

a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénycikk

a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény

a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény

a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi XXVII. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2010. évi LVI. törvény

a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet

a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak megszüntetéséről szóló 1955. évi 17. törvényerejű rendelet

a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. (VI. 7.) NET határozat

a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájáról szóló 115/2003. (X.28.) OGY határozat

a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat

A Manifesto on European Criminal Policy, az Európai Kriminálpolitika Manifesztuma

Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet kriminálpolitikai koncepciója. (1993),
Ügyészségi Értesítő, 1993/3. sz.

Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Büntetőjogi Kodifikáció, HVG-ORAC Budapest, 2007/1. sz.

A Magyar Köztársaság Kormányának programja 1994-1998

Az új évezred küszöbén – kormányprogram a polgári Magyarországért Kormányprogram
Kormányprogram Magyarország 2002-2006
Lendületben az ország! A Köztársaság Kormányának programja a szabad és igazságos
Magyarországért 2004-2006
Kormányprogram Új Magyarország 2006-2010
A Nemzeti Együttműködés Programja 2010 Kormányprogram
Magyarország Digitális Gyermekevédelmi Stratégiája

Külföldi jogforrások és politikai dokumentumok

Criminal Code of the Republic of Austria (1974, amended 2019) (German version)
Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017) (English version)
Criminal Code of the Republic of Croatia (2011) (English version)
Criminal Code of the Czech Republic (2009, amended 2011) (English version)
Criminal Code of Denmark (as of 2005) (English)
Criminal Code of the Republic of Estonia (2001, amended 2019) (English version)
Criminal Code of the Republic of Finland (1889, amended 2015) (English version)
Criminal Code of the French Republic (as of 2005) (English version)
Criminal Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2013) (English version)
Criminal Law of the Republic of Latvia (1998, amended 2018) (English version)
Criminal Code of the Principality of Liechtenstein (1987, amended 2017) (English version)
Criminal Code of Lithuania (2000, amended 2017) (English version)
Criminal Code of the Republic of Malta (1854, amended December 2019) (English version)
Criminal Code of the Kingdom of Netherlands (1881, amended 2012) (English version)
Penal Code of the Kingdom of Norway (1902, amended 2020)
Criminal Code of the Republic Poland (1997) (English version)
Criminal Procedure Code of Portugal (2015) (excerpts) (English version)
Criminal Code of the Republic of Romania (2009, amended 2017) (English version)
Criminal Code of the Republic of Serbia (2005, amended 2012) (English version)
Criminal Code of the Slovak Republic (2005) (English version)
Criminal Code of the Republic of Slovenia (2008)
Criminal Code of the Kingdom of Spain (1995, as of 2013) (English version)
Criminal code of the Kingdom of Sweden (1962, amended 2020) (English version)
Criminal Code of the Swiss Confederation (1937, amended 11.2019) (English version)
[A büntető kódexek elérhetősége: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>]
Amszterdami Szerződés az Európai Unióról szóló Szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról [HL C 340., 1997. 11. 10., 1-144.]

- Nizzai Szerződés az Európai Unióról szóló Szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról [HL C 80., 2001. 03. 10., 1-87.]
- Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról [HL C 306., 2007. 12. 17., 1-271.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2011/93/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról [HL L 335., 2011. 12. 17., 1-14.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve (2013. augusztus 12.) az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról [HL L 218., 2013. 08. 14., 8-14.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2014/57/EU irányelve (2014. április 16.) a piaci visszaélések büntetőjogi szankcióiról [HL L 173., 2014. 06. 12., 179-189.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2014/62/EU irányelve (2014. május 15.) az euro és más pénznemek hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról [HL L 151., 2014. 05. 21., 1-8.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2017/541/EU irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról [HL L 88., 2017. 03. 31., 6-21.]
- az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [HL L 198., 2017. 7. 28., 29—41.]
- az Európai Unió Bizottságának a próbaidőről és az alternatív szankciókról szóló 2008/947/IB kerethatározata
- az Európai Unió Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságának és a Régiók Bizottságának: Az uniós büntetőpolitika létrehozása: Az uniós szakpolitikák hatékony végrehajtásának biztosítása a büntetőjog útján (COM(2011) 573., 2011. 09. 20.)
- az Európai Unió Tanácsának R (87) 18. sz. ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről
- az Európai Unió Tanácsának R. (92) 16. sz. ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól
- az Európai Unió Tanácsának R. (96) 8. sz. ajánlása az európai kriminálpolitikáról a változás idején
- az Európai Unió Tanácsának R. (99) 20. sz. ajánlása a börtönök túlszűfoaltságáról és a börtönnéesség inflációjáról
- az Európai Unió Tanácsának R. (99) 19. sz. ajánlása a mediációról büntető ügyekben
- az Európai Unió Tanácsának következtetései a Tanács büntetőjogi tanácskozásait irányító mintarendelkezésekről [16542/2/09., REV 2, 2009. 11. 27.]
- az Európai Parlament 2012. május 22-i állásfoglalása a büntetőjog uniós megközelítéséről [2010/2310(INI) - P7_TA(2012) 208, HL C E 264., 2012. 05. 22., 7-11.]
- a Fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ Minimumszabályok (Pekingi Szabályok), az ENSZ Közgyűlés 40/33-as számú, 1985. november 29-én elfogadott határozata

az ENSZ Szabadságelvonással nem járó intézkedésekre irányadó általános Minimumszabályai (a Tokiói Szabályok), ENSZ Közgyűlés 45/110-es számú, 1990 december 14-én elfogadott határozata

Bírósági határozatok jegyzéke

Alkotmánybírósági határozatok

1214/B/1990; 11/1992. (III. 5.); 42/1993. (VI. 30.); 36/1994. (VI. 24.); 46/1994. (X. 21.); 1427/B/1995.; 58/1997. (XI. 5.); 12/1999. (V. 21.); 13/2000. (V. 12.); 14/2000. (V. 12.); 18/2000. (VI. 6.); 1026/B/2000.; 13/2002. (III. 20.); 54/2004. (XII. 13.); 334/B/2004.; 673/B/2004.; 1154/B/2005.; 769/B/2006.; 41/2007. (VI. 20.); 1161/B/2009.; 176/2011. (XII. 29.); 22/2012. (V. 11.); 38/2012. (XI. 14.); 4/2013. (II. 21.); 13/2013. (VI. 17.); 16/2013. (VI. 20.); 32/2013. (XI. 22.); 3142/2013. (VII. 16.); 30/2014. (IX. 30.); 24/2015. (VII. 7.); 30/2015. (X. 15.); 3050/2019. (III. 14.) számú Alkotmánybírósági határozatok

[A döntések elérhetősége: <https://alkotmanybirosag.hu/ugykereso>]

Bírósági határozatok

a Balassagyarmati Városi Bíróság 12.B.678/2012/2. számú döntése

a Békés Megyei Bíróság 2.Bf.333/2009/4. számú döntése

a Debreceni Ítéltábla Bhar.II.497/2007/12.; Bhar.II.35/2013/5.; Bf.II.331/2013/8.; Bhar.II.485/2013/6.; Bf.II.751/2013/34.; Bf.II.9/2014/4; Bf.II.34/2014/10.; Bf.II.238/2014/14; Bf.II.449/2014/21; Bf.II.451/2014/7; Bf.II.549/2014/19; Bf.II.558/2014/47; Bf.II.587/2014/6; Bf.II.700/2014/4; Bf.II.152/2015/125; Bf.II.307/2015/13; Bf.II.429/2015/19; Bf.II.531/2015/33; Bhar.II.47/2016/5; Fkf.II.125/2016/5; Bf.II.282/2016/4; Bf.II.293/2016/8; Bf.II.393/2016/7; Bf.II.434/2016/3; Bf.II.578/2016/6; Bf.II.776/2016/8; Bf.II.790/2016/11; Bf.II.22/2017/9; Bf.II.23/2017/7; Bf.II.95/2017/13.; Bf.II.118/2017/6.; Bf.II.134/2017/3.; Bf.II.172/2017/111.; Bf.II.197/2017/24; Bf.II.202/ 2017/47; Bhar.III.248/2017/9.; Bf.II.361/2017/25; Bf.II.440/2017/16; Bf.II.485/2017/21; Bf.II.419/2017/8; Bf.II.508/2017/40; Bf.II.705/2017/8; Bf.II.79/2018/34; Bf.II.116/2018/8.; Bf.II.215/2018/16; Bf.II.236/2018/4; Bf.II.266/2018/16.; Bf.I.280/2018/22; Bhar.I.309/2018/5.; Bf.I.336/2018/8; Bf.II.349/2018/13.; Bf.I.419/2018/8; Bf.II.451/2018/8.; Bf.II.501/2018/5; Bf.II.693/2019/14.; Bf.II.101/2020/12. számú döntései

a Debreceni Törvényszék 6.B.576/2009/411.; 6.B.696/2012/111.; 26.B.513/2013/209. számú döntései

a Fővárosi Ítéltábla Bhar.262/2016/11.; 3.Bhar.51/2009/3; 3.Bhar.316/2009/7; 3.Bhar.32/2010/5.; 3.Bhar.289/2010/6.; 3.Bhar.341/2009/6.; 8.Bf.129/2014/22.; 3.Bhar.51/2015/9.; 5.Bhar.274/2015/6.; 3.Bhar.312/2015/4; 3.Bhar.361/2015/4.; 8.Bf.382/2016/9.; 8.Bf.390/2016/34. számú döntései

a Fővárosi Törvényszék 2.B.760/2009/25.; 20.Bf.12.665/2012/7.; Bf.7593/2014/6.; 20.Bf.XV.7593/2014/6.; 20.Bf.11949/2014/6. számú döntései

a Győri Járásbíróság 503/2010/11.; B.901/2016/9. számú döntései

a Kúria Bfv.I.1304/2012/3.; Bfv.III.1.309/2017/5. számú döntései

a Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.13/2009/5.; Bfv.I.873/2009/5. számú döntései

a Miskolci Törvényszék Bf.910/2016/8; Bf.619/2017/16. számú döntései

a Pécsi Törvényszék 139/2017/14. számú döntése

a Szegedi Ítéltábla Fkf.I.566/2013/5.; Bf.788/2016/19. számú döntései

a Székesfehérvári Törvényszék 5.B.130/2012/223; 7.Fk.31/2016/17. számú döntései

a Szombathelyi Törvényszék 18.B.1/2015/67; 8.Bf.24/2017/11. számú döntései

a Veszprém Megyei Bíróság 2.Bf. 619/2008/7. számú döntése

[A bírósági határozatok elérhetősége: <https://birosag.hu/birosagi-hatarozatok-gyujtemenye>]